ARNOLDI CORVINI À BELDEREN ... AD TITULUM DIGESTORUM...

Johannes Arnoldus Corvinus, ...

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
14 K
36

13.9.G.10

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Ad uſum Aloyſij Antonij Bav...
Romæ emptus anno 1719. die
11. Menſis Januarij, Solutis Julij
tres cum dimidio.

Num.° Bqn

Digitized by Google

Digitized by Google

ARNOLDI CORVINI
à BELDEREN
J. U. D.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

AD TITULUM DIGESTORUM
DE
Verborum Significatione
COMMENTARIUS.

Amſtelodami.

Apud JOHANNEM JANSONIUM,
cIɔ Iɔc XLVI.

Digitized by Google

C

Digitized by Google

Nobiliſſimis, Ampliſſimis, Spectatiſſimiſque Viris,

D. CORNELIO BICKER, Domino in Swieten;

D. GERBRANDO PANCRATIO;

D. JOANNI CORNELIO GEELVINCK, antehac in Collegio, tum Illuſt. Hollandiæ & Weſt-Friſiæ Ordinum, tum Præfectorum rei maritimæ Delegato;

D. GERARDO SCHAAP, JCto Illuſt. Fœderatæ Belgicæ Ordinum ad Sereniſſimum Daniæ Regem, Exlegato, Academiæ Leydenſis, & Illuſtris Gymnaſii Amſtelodamenſis Curatori.

Reipublicæ Amſtelodamenſis Conſulibus & Rectoribus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VIRI NOBILISSIMI

QUanta ſit Juriſprudentiæ dignitas, quanta utilitas nemo eſt qui ignorat. Quippe ſine ea nec res humanæ benè feliciterque geri, nec vita civiliter ac ſapienter inſtitui poteſt.

Digitized by Google

Hinc non immeritò quis Juriſprudentiam civilem dixerit ſapientiam. Equidem humanarum non tantum, ſed & divinarum rerum eſt notitia, (quæ germana ſapientiæ definitio.) & hoc amplius eſt juſti atque injuſti ſcientia. Hanc proinde qui voce, ſcriptis, animis hominum inculcare, quantum poſſunt, conantur, optimè de Republica mereri ſunt dicendi. Siquidem eam non ſolum ex aliorum opinionibus, ſed vera & genuina Legum (circa quas potiſſimum Juriſprudentia verſatur) ſententia ejuſque ratione interpretentur. Nempe ex ea ſemper Jus eſt æſtimandum. In ea perſcrutanda & inquirenda omni induſtria laborandum. Quippe quâ non perceptâ fruſtra ſe juventus torquet in addiſcendis iis, quæ ubi didicit, ma-

lit

Digitized by Google

ſit fortaſſis neſcire. Sed verum & genuinum Legum ſenſum fruſtra quis ſine exacta verborum cognitione inveſtigabit. Verba ſunt rerum notæ ac indices. Undè in his vel leviter aberrans, & in ipſis rebus, vel negotiis deſignatis ut erret, neceſſe eſt. Quod ut evitet Juriſprudentiæ Romanæ operam daturus, de Verborum Significatione titulum Digeſtis ſuis ſubjici voluit Imperator Juſtinianus. Optimâ ratione. Magnam enim ſui partem Illa in conveniente verborum conceptione ſenſuſque veri enodatione conſumitur. Hujus tituli cum tanta ſit utilitas volui eum brevi illuſtrare Commentario. Brevia, ſi perſpicua ſint, maximè ſublevant memoriam, prolixa obruunt. Hunc meum laborem qualiſcunque ſit, Vobis Viri Nobiliſſimi

Digitized by Google

mi offero, teſtandæ meæ cum erga VOS obſervantiæ, tum juris ſtudii adjuvandi quaſi hereditariæ inclinationi. Cui & ſimul Patriæ prodeſſe, unum ambitionis meæ votum. Quod vobis ſpero non fore ingratum.

V. V. N. N

Obſervantiſſimus,

Arnold. Joh. Fil. Corvinus
à Belderen.

VER-

VERBORVM

COLLECTIO

juxta ordinem Alphabeti. ex Tit. Dig.

De Verborum Significatione

Per P. C. B.

ABeſſe l. 13. §. 1. & ul. l. 14. in pr. l. 173. §. 1. l. 199.
Abrogare l. 102.
Abſens l. 173. §. 1. l. 199.
Accidere *l*. 162. §. fin.
Accipere l. 71.
Ακρόδρυα l. 236. §. fin.
Acta l. 58.
Actionis verbo l. 8, §. 1. l. 34, l. 178, §. 2.
Actu l. 225. in fin.
Adulter l. 225.
Adulterium l. 101.
Advena l. 239, §. 4.
Ædes uti optimæ maximæ l. 90.
Ædificia urbana, ruſtica l. 211.
Ædificii ap. l. 242, §. 2.
Ædium appellatio l. 211. l. 242, §. fin. 245.
Æris appel. l. 159.
Æs alienum l. 213, §. 1.
Æs ſuum] l. 213, §. 1.
Affectus animi l. 225.

Ager l.27,115,§.1.l.211.
Agere l.19.
Agi l.235.
Aleator l.215.
Alienationis verbo l.28.
Alienatum l.67.
Aliquorum l.96.§.fin.
Ambigue loquens l.125.
Amici l.223.§.1.
Amittere l.14.§.fin.
Amphora l.206.
Amplius l.82.
Angiportum l.59.in fin.
Anniculus l.132,134.
Annulus ſignatorius l.74.in fin.
Annus civilis l.234.in fin.
Ante & poſt l.132.
Ἄποικον l.239.§.3.
Apoſtoli l.106.
Ἀποτέλεσμα l.5.§.fin.
Apud te l.63.
Arbitratu fieri l.68.
Area l.211.
Arma l.42.
Armentorum ap. l,89.in pr.
Artemon l.242.
Adſignare libertum l.107.
Atteſtari l.39.
Aut l.124.

Βέλος

Βέλος	l.233.§.fin.
Biſextilis annus	l.98.in pr.
Bona	l.21, 39.§.2.l. 83.182.
Bona civitatis	l.19.
Bona hereditatis	l.138.
Bonis quid proprium	l.182.
Bonorum app.	l.49,208.
Bonorum poſſeſſio	l.319,128.
Boves	l.89.
Cæpiſſe	l.140.
Cætera & cæterorum	l.44,160.
Calumniari	l.233.in pr.
Capere	l.71.in pr.
Capitalis	l.103.
Carbonum app.	l.167.
Cavillatio	l.177,233.in pr.
Cautum	l.188.§.fin.
Cædere diem	l.213.in pr.
Cenſere	l.111.
Cenſor	ibid.
Centum in funus conſtitutis	l.202.
Civitates	l.16.
Cognoſcere	l.56.in pr.
Collegarum ap.	l.173.in pr.
Collegium	l.85.
Commendare	l.186.
Commodum cum erit	l.125.
Commune	l.239.in fin.
Concedere bona	l.21.

Conjuncta pro disjunctis l.29.l.53.
Conjunctio l.142.
Continentes provinciæ l.99.§1.
Contractus l.19. verſ.2.
Contrahere l.19,20.
Contubernales l.184.
Coram facere l.209.
Creditor l.10,11,12,55.conditionalis l.54. temporalis.l.55.
Culpa l.226.lata.l.213.§.fin.magna.l.226.
Cum fari poterit l.227.
Cum commodum erit l.125.
Cum potuero dabo. ibid.
Cuſtodiæ verbo l.224.

DEducto ære alieno l.39.§.1.l.165.
Debere l.178.§.fin.
Debitor l.108.
Decurio unde l.239.§.5.
Dediſſe l.53.in pr.l.76.
Delata hereditas l.151.
Derogare l.102.
Deterius jus fundi factum non eſſe l.126.
Deteſtari l.39.§.2.
Deteſtatio l.40.
Deteſtatum l.238.§.1.
Diei pars major l.2.§.1.
Dimiſſoriæ litteræ l.106.
Disjunctum l.53.in pr.l.124.
Diſpungere l.56.in pr.

Divor-

Divortium l. 501.§.1.l.191.
Dolia l.206.
Dolus l.226.malus.l.69.
Dominus ubi cujuſque l.203.in pr.
Donatio l.53.in pr.l.67.§.fin.
Donum l.194,214.

EDere rationes l.89.§.2.
Emancipatus l.195.
Emptor bonæ fidei. l.109.
Erro l.225.
Erit l.123.
Eſt l.123.
Exacta pecunia l.187.
Exciſus l.141.
Exhibere l.22,246.in pr.
Ex legibus l.6.§ fin.

FAbri tignarii & lignarii l.235. §.fin.
Facere l.218.
Facere oportere l.189.ad Faces paratum. l.167.
Faciendi verbo l.175.
Familiæ ap. l.4.§.fin.95.196.
Familia urbana,ruſtica l.166.in pr.
Falſum l.221.
Ferri l.235.in pr.
Filiarum appellatio l.164.in pr.
Filius exciſus l.141.

Filii appellatio l. 84, 201, 220. §. fin.
Filii filiuſve l. 116.
Filio filiiſque l. 122.
Filium habere l. 141.
Finita l. 229, 230.
Fraus l. 131. in pr.
Fruges l. 77.
Frumentum ibid.
Fruſtrari l. 233. in pr.
Fugitivus l. 225.
Fundus l. 60. in pr. & §. fin. 115, 211.
Fur l. 225.
Furem non eſſe l. 174.
Furto noxaque ſolutum ibid.

GEneri appel. l. 136.
Gerere l. 19, 20.
Geſtum l. 19. in fin. l. 58. in pr.
Glandis appellatione l. 236. §. fin.
Glans caduca l. 30. §. 4.

HAbere l. 143, 164. §. fin. l. 188. §. 1.
Habere filium l. 141.
Heredem eſſe oportet l. 227. in pr.
Hæredis ap. l. 65, 170.
Hæreditatis ap. l. 3, §. 1 l. 24, 119, 138. 178. §. 1
Hæreditas legitima, teſtamentaria l. 130.
delata l. 131.
Hominis appellatio l. 152.
Hoſtes l. 118, 234. in pr.

Ille

ILle aut ille l.124.
Impenſæ neceſſariæ, utiles, voluptuariæ l.79
Immiſſum l.242.§.1.
Immunitas l.18.
Incertus poſſeſſor l.39.§.fin.
Incola l.239.§.2.
Indicare reum l.197.
In diebus l 217.§.fin.
Inſtrumentorum ap. l.99.§.fin.
Integra terra l.30.§.2.
Inteſtatus l.64.
Intra diem mortis l.133.
In utero exiſtens l.133, 251.
Iter diei l.3.
Iumentorum app. l.89. in pr.

KAlendis biſſext. l.98.in pr.
Kalendarũ ante vel poſt diem l.132 in pr

LAtrones l.11.in fin.
Legare l.120.
Legatorum petitio generalis l.80.
Legum ap. l.6.§.1.
Liberorum ap. l.56 §.1.220. in pr.
Liberos habere l.148, 149.
Liberationis verbo l.47.
Liberti app. l.172, 245.
Liberti noſtri l.58.§.fin.
Libertorum libertarum ap. l.105.l.172.
l.243.

Lignorum app. l.167,168.
Lignum coctum l.167.
Lis l.36.
Literæ dimiſſoriæ l.106.
Littus publicum l.96,112.
Locuples l.234.§.2.
Locus l.60.in pr.§.1.
Luſcus l.101.§.2.

MAgiſtratus l.57.in pr.
Magiſtri ibid.
Mangones l.207.
Major pars anni l.156.
Malum l.242.in pr.
Maſculorum app. l.195.in pr.
Materfamilias l.46.§.1.
Medicamentum l.236.
Menſis intercalaris l. 98.in fin.
Meorum tuorum ap. l.91.
Mercis ap. l.66.207.
Meum totum l.25.in pr.
Mille paſſus l.154.
Minus ſolutum l.12.§.fin.l,32,82,117.
Mobilium & Moventium ap. l.66.l.93.
Modius iniquus l.221.
Morari l.233.
Morbus l.101.§.2.
Morbus ſonticus l.113.
Mortis tempore eſſe l.153.
Mortui apud hoſtes hereditas l.3.§.fin.

Digitized by Google

Mortuus natus l.129.
Mulcta l.131.§.1.l.244.
Mulier l.195.§.fin.
Mulieris appellatione l.13.
Municipes l.18.in fin.l.228.
Munificus l.18.
Munus l.18,194,214.
Munus publicum l.239.§.3.

NAſciturus l.231.
Natorum appellatio l.104.§.1.
Navis appellatio l..242. in pr.
Negativa duo l.237.
Negligentia magna l.226.
Nominis appellatio l.4.l.6.
Noſtri liberti l.58.§.fin.
Noſtrum totum l.25.in pr.
Notionis appellatio l.92.
Novalis terra, ager l.30.§ 2.
Noxiæ appellatio l.238.
Noxiis ſolutum præſtare l.258.
Nupta dum erit l.89.§.1.
Nurus appellatio l.50.

OFficium l.18.
Ope, conſilio l.53.§.1.
Operis appellatio l.5.§.fin.
Oportebit l.8.
Oportere l.7.
Oppidum l.39.§.7.

Digitized by Google

Lignorum app. l.167,168.
Lignum coctum l.167.
Lis l.36.
Literæ dimiſſoriæ l.106.
Littus publicum l.96,112.
Locuples l.234.§.2.
Locus l.60.in pr.§.1.
Luſcus l.101.§.2.

MAgiſtratus l.57.in pr.
Magiſtri ibid.
Mangones l.207.
Major pars anni l.156.
Malum l.242.in pr.
Maſculorum app. l.195.in pr.
Materfamilias l.46.§.1.
Medicamentum l.236.
Menſis intercalaris l. 98.in fin.
Meorum tuorum ap. l.91.
Mercis ap. l.66.207.
Meum totum l.25.in pr.
Mille paſſus l.154.
Minus ſolutum l.12.§.fin.l,32,82,117.
Mobilium & Moventium ap. l.66.l.93.
Modius iniquus l.221.
Morari l.233.
Morbus l.101.§.2.
Morbus ſonticus l.113.
Mortis tempore eſſe l.153.
Mortui apud hoſtes hereditas l.3.§.fin.

Mortuus

Mortuus natus l.129.
Mulcta l.131.§.1.l.244.
Mulier l.195.§.fin.
Mulieris appellatione l.13.
Municipes l.18.in fin,l.228.
Munificus l.18.
Munus l.18,194,214.
Munus publicum l.239.§.3.

NAſciturus l.231.
Natorum appellatio l.104.§.1.
Navis appellatio l,.242. in pr.
Negativa duo l.237.
Negligentia magna l.226.
Nominis appellatio l.4.l,6.
Noſtri liberti l.58.§.fin.
Noſtrum totum l,25.in pr.
Notionis appellatio l.92.
Novalis terra,ager l.30.§ 2.
Noxiæ appellatio l.238.
Noxiis ſolutum præſtare l.258.
Nupta dum erit l. 89.§.1.
Nurus appellatio l.50.

OFficium l.18.
Ope,conſilio l.53.§.1.
Operis appellatio l.5.§.fin.
Oportebit l.8.
Oportere l.7.
Oppidum l.39.§.7.

Opprobrium l.42.
Optimus maximus l.126,163,169.
Orationis nec disjunctivæ nec conjunctivæ interpretatio l.28.§.fin.
Ornamenti app. l.74.
Oſtentum l.38.

Παιδίον l.163.§.fin.
Palam l.33.
Pali l.168.
Παλλάκη l.144.
Παρειςὸς l.239.§.2.
Parentis app. l.51.
Paries l.157.
Paterfamilias l.195.§.2.
Partis appellatio l.25.§.fin. l.26.
Partitionis verbo l.164.§.1.
Partus l.26.
Partus monſtroſus, portentoſus, debilis l.135.
Paſcua ſilva l.30.§.fin.
Patris app. l.201.
Patroni app. l.52.
Peculii proprium l.182.
Pecuniæ app. l.5.88.97.178.222.
Pellex l.144.
Penes te l.63.
Peperiſſe l.132.§.fin.
Perduelles l.234.
Perfeciſſe l.139.§.fin.
Periſſe l.9.

Πεϱί-

Περίστρωμα	l.45.
Pernoctare	l.166.§.fin.
Perſequi	l.57.§.fin.
Perſecutionis verbo	l.178.§.1.
Perſona ſpecioſa	l.100.
Perticæ	l.168.
Pertinere	l.70.§.fin.l.181.
Perveniſſe	l.264.§.fin.l.171.
Perveniſſe ad te	l.171.
Petitionis verbum	l.178.§.2.
Φάντασμα	l.38.in fin.
Φάρμακον	l.236.
Pignus	l.242.§.2.
Plebs	l.238.in pr.
Plumbum	l.742.§.2.
Pluris aureorum xxx.	l.232.
Pluriſve	l.191.
Pœna	l.131.244.
Pomi app.	l.205.
Portari	l.133.
Portus	l.50.
Poſſeſſio	l.78.215.
Poſſe, cum potuero	l.123.
Poſt diem decimum	l.133.
Poſthuma	l.164.
Poſtquam fari poterit	l.217.
Poteſtatis verbo	l.217.
Prædia aliquorum	l.96.§.fin.
Prædiorum jura	l.86.
Prædium	l.115.in fin.

Prædones

Digitized by Google

Prædones l.118.
Præſens l.173.§.fin.
Præſtari recte l.71.§.fin.
Prævaricatores l.312.
Pratum l.31.
Probrum l.42.
Projectum l.242.§.1.
Pronunciatum l.46.
Provinciales l.190.
Proximus l.91.155.162.
Publica l.15,16,17.
Publicanus l.16.
Pueri appellatio l.166.§.fin.l.294.
Puerpera l.162.§.fin.
Pupillus l.161,239.
QVanta pecunia l.97.
Quanti ea res erit vel eſſe paret l.179.
19.
Quiſquis mihi heres erit l.227.
Quanto minus l.150,
Quiſquis mihi filius filiave hæres ſit l.116.
RAptum l.9.
Recte l.71.in fin.73.
Reddere rationes l.94.
Rei appellatio l.6,7.l.23,72.
Reliquorum l.95,160.
Repudium l.101.§.1.l.191.
Reſtituere l.22,33,75,246.§.1.
Reſtitutionis verbo l.81.
Romæ appellatio l.2,87,139,147.

Ruta cæſa l.241.
SAtiſdationis appellatio l.61.
Separata l.53.
Sequeſter l.110.
Seriæ l.206.
Servi app. l.40.§.11.l.101.§.fin.l.239.§.1.
Servus urbanus l.210.
Silva cædua l.30.in pr.paſcua.l.30.§.5.
Συνάλλαγμα l.19.verſ.2.
Singularis app. l.158.
Si quis l.1.
Soceri & ſocrus app. l.146.
Soluta pro ſeparatis l.53.
Servitus 86.
Solvendo eſſe l.14.
Solutionis verbum l.176.
Solutus l.43.
Soluto matrimonio l.240.
Sonticus morbus l.11.
Spadonum appellatio l.128.
Specioſa perſona l.100.
Sponſio l.7.
Statutum l.46.
Stipendium l.27.§.1.
Stragula l.45.
Stratum l.41.
Stratura l.242.§.4.
Stuprum l.10.
Subdisjunctivum l.124.
Subſignare l.39.in pr.

Subſti-

Subſtitutio vulgaris l.162.
Sulphurata l.167.
Sumptibus conſtitutis l.202.
l.19.
Supremus l.92,162,163.
Suum l.230,§.fin.
TAberna l.183,184.
Tabernacula l.184.
Taberna inſtructa l.185.
l.104.
Telum l.233.§.2.
Terra integra l.30.§.2.
Ter enixa l.137.
Terra novalis l.30.§.3.
Territorium l.239.§.8.
Teſtamentum falſum l.221.
Tigni appell. l.62.
Titio l.167.
Toga l.180.§.fin.
Totum meum l.25.in pr.
Totum noſtrum l.25.in pr.
l.233.§.fin.
Tranſacta l.229,230.
Tributum l.27.§.fin.
Tugurii app. l.180.in pr.
Tutor falſus l.221.
VAſa vinaria l.206.
Vectigal publicum l.17.§.fin.
Vecors l.242.§.3.
Venditum l.67.in pr.

Venenum

Venenum bonum, malum	l.236.
Venire ad hæredem	l.165.
Venire diem	l.213.in pr.
Verba contrahentium	l.219.
Veſanus	l.242.§.1.
Veſtis app.	l.127.
Via	l.157.§.1.
Victus nomine	l.43,44,45,234.§.fin.
Vidua	l.242.§.3.
Villa	l.211.
Victus	l.216.
Vinculorum app,	l.216·l.224.
Virilis app.	l.145.
Vitium	l.101.§.2.
Vivere	l.234.§.2.
Voluntas contrahentium	l.219.
Vota	l.233.§.1.
Vrbana prædia	l.198.
Vrbanum mancipium	l.210.
Vrbare	l.236.§.6.
Vrbs	l.2,87,239.§.6.
Vrbum	l.239 §.6.
Vſu ſuo	l.203.
Vſura	l.121.
	l.177.

Finis Indicis in Titulum ff. De verborum ſignificatione.

ARNOL-

Digitized by Google

ARNOLDI CORVINI à BELDEREN, I.V.D.

AD TITULUM DIGESTORUM DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

BIBLIOTECA ROM VITTORIO.E

COMMENTARIUS.

De Verborum a *ſignificatione* b.

DE *Verborum.* a) Vt in aliis diſciplinis neceſſarium, exactam earum nominum & appellationum habere cognitionem; ita & in Iuriſprudentia. Quippe ea, partim in rerum divinarum atque humanarum, quæ quidem ad juris ſcientiam pertinent, cognitione conſiſtit. Cognitio ea ex Verborum ſignificatione ſumenda eſt. Verba enim ſunt rerum notæ & indices. Verborum appellatio hic tam nomina aut vim nominis habentia, *ut cum exponitur quid ſit dies, l. 2. 3. hic. iter diei, d. l. 3. mille paſſus, l. 154. eod. anniculus, l. 134. eod. probrum, l. 42. 224. eod. &c.* quam verba; *ut quid ſignificet, verbum oportere, l. 37. eod reſtituere, l. 9. eod. deteſtari, l. 39. l. 237. eod. cognoſcere. l. 56. eod. diſpungere, d. l. 56. &c,* aliaſque orationis partes, *ut, penes, apud, l. 63. eod. ante, l. 132. eod. poſt,*

Digitized by Google

132. *eod. cum, l.* 219, *eod. coram, l.* 209. *eod. palam, l.* 33. *eod.&c.* atque adeò ipſam orationem comprehendit. *ut, quam vim habeat conjuncta, diſjuncta, diſjunctiva, ſubdiſjunctiva, ſeparata. l.* 28. *l.* 29. *l.* 53. *eod. item hæc, Cum erit commodum, l.* 125. *eod. cum potero, l.* 125. *eod. quanti ea res erit, l.* 129. *&* 193. *eod.&c.*

Significatione. b) Verba quatuor modis accipiuntur; *Alciat. hic.* Ex proprietate, improprio, uſu, interpretatione. Propriè cum abſolute poſita; *per l. cum lege.* 29. *ff. qui teſtam. fac. l. non aliter.* 69. *ff. de legat.* 3. *l. Nepos Proculo. ff. hic.* Niſi non ita voluiſſe autorem appareat. *d. l. non aliter.* 69. Tunc enim ex conjectura reſtringuntur. Proprietas autem verborum non tantum ad nomen, ſed ad vim ſignificandi referri debet. Quare & appellatio per metaphoram, aliamve figuram ſumpta, propria nobis erit; modò nihil ſignificantius dici poſſit. Impropriè; id eſt, abuſivè, *l. fidejuſſor.* 16. §. *naturales. ff de fidejuſſ. l.* 2. §. *teſtamentum. ff. quem. teſtam. aper.* verba regulariter non accipiuntur; Niſi aliter actus vel periret, vel eluſorius redderetur. *l. cum filiofam. ff. de legat.* 3. Ex uſu loquendi verba ſignificationem accipiunt. Nam uſus etiam proprietati præſcribit; *l. cum de lanionibus.* §. *aſinam. ff. de fund. inſtr.* & meritò de illo dicit Horatius, *Quem penes arbitrium eſt, & vis & norma loquendi.* Vſum intelligimus, qui paſ-

ſim

Digitized by Google

ſim ab omnibus eſt receptus. Abſurdum enim eſſet, ſi ex abuſivo rudis vulgi loquendi & intelligendi modo communem loquendi uſum introduci diceremus. *ſecund. Bald. in l.* 1. *C. de ſucceſſ. Edict.* Per interpretationem, ſeu extenſionem, verba accipiuntur; cum ex eo quod ſcriptum aut dictum eſt, colligimus id quod ſcriptum aut dictum non eſt; ut perinde eſſe dicamus, ac ſi ſcriptum aut dictum eſſet. Quo pertinent, loci legales, à ſimili, contrario, connexis.

LEX I.

Ulpianus Lib. I. ad Edictum.

VErbum hoc, *Si quis*,[a] tam maſculos, quam fœminas [b] complectitur.

EXPLICATIO.

Si quis. a) Dictiones hæ *Si quis, quis, quiſpiam,* aliaque id genus derivata, non tantum apud Iuriſconſultos, *ut hic l. ſi quis. ff. de Iuriſdict. l.* 3. §. 1. *ff. de negot. geſt. l.* 1. §. *ait Prætor. ff. de conſtit. pec.* ſed & autores alios promiſcuè ad marem & fœminam efferuntur. Ennius: *Quis tu es mulier; quæ me inſueto nuncupaſti nomine*? Plautus in Aulularia; *Dic mihi* (inquit) *ſi audes, quis ea eſt, quam vis ducere uxorem?* Terentius in Eunucho: *Quandoquidem illarum neque quiſquam te novit.*

Digitized by Google

Complectitur. b) Sexus maſculinus continet fœmininum, *l. pronuntiatio.* 195. *in princ. hic.* Idque non tantum in favorabilibus; ſed & pœnalibus. In favorabilibus, ut ſi filiis legatum relictum, *l. ſi ita ſit ſcriptum.* 45. *ff. de legat.* 2. illi heredes inſtituti, *l. quiſquis mihi.* 116. *hic.* tutores eis dati. *l. ſi quis ita.* 16. *in princ. ff. de teſtam. tut.* &c. Siquidem non aliter ſenſiſſe autorem appareat; *l. Lucius.* 93. §. *quæſitum.* 3. *ff. de legat.* 3. ſive ex conjecturis, ſive cum ſeparatim de utroque ſexu actum eſt; *l. ſi ita ſcriptum.* 13. *in princ. ff. de liber. & poſth.* ſive quia diſpoſitio non benè fœminis convenit. ut ſi ſit de ſuſcipienda procuratione, vel aliena defenſione, *l.* 4 *l. alienam.* 18. *C. de procurat. l.* 2. *ff. de div. reg. jur.* tutela, *l. tutela.* 16. *l. fin. ff. de tutel. Auth. matri & aviæ. C. quand. mul. tut. off.* feudo. §. *filia vero. in Uſib. Feud. tit. de ſucceſſ. feud.* In pœnalibus ſexus maſculinus fœmininum etiam continet: Licet aliquando mulieres mitius puniantur, eiſque ſuccurratur. *vid. l.* 1. §. *accuſationem. verſ. merito. & l.* 5. *ff. ad SC. Turpill. & l. ſi quis.* 7. §. 1. *ff. de juriſd. l. ſi quis in tantam.* 7. *C. unde vi. l. ait D. Trajanus.* 16. *ff. de jur. fiſc. l. mater.* §. 1. *ff. ad. leg.* Iul. *de adult. Gl. in l. un. C. de raptu.* Idque non interpretationis extenſivæ beneficio *ut volunt Gl. in l. ſervis legatis, ff. de legat.* 3. *Bart. ad d. l. ſi quis in tantam.*

Digitized by Google

tam. Bald. in l. ult. C. de hered. inſtit. Cujac. obſ. 21. lib. 6. & Dd. alii. ſed ſermonis proprietate. Vt patet ex verbo complectitur; *in hac. & d. l. ſi quis. 7. §. 1. ff. de juriſd.* & verbo continet. *in l. hominis. 52. inf. hic. l. 62. ff. de legat. 2.*

Lex II.

Paulus Lib. I. ad Edictum.

URbis [a] appellatio muris, Romæ [b] autem continentibus ædificiis finitur, quod latius patet.

Explicatio.

Vrbis. a) Vrbem veteres mœnium ambitu, præfiniebant; *l. pupillus.* 239. §. *urbs.* 6. *ff. hic.* quantum ſcilicet aratro fuerat deſignatum, quod omne pomærio continebatur. In urbe ergò ſunt qui intra mœnia verſantur. *l. ut Alfenus ait.* 87. *ff. hic.* Vnde legatum rerum ad urbis habitationem commodarũ & deſtinatarum, ad eas quæ extra urbis mœnia ſunt, non protrahitur; niſi rerum legatarum qualitas, hoc velit. Ea enim res, ut umbra corpus, quocunque ingrediantur loco, ſequitur. *not. Gl. in l. frater à fratre. ff. de cond. indeb. & arg. l. Iulianus. §. ſed & ſi quis. & ibi not. ff. ad exhib.* Hinc urbana ſupellectile (cujus qualitas ea eſt ut & ruri & in civitate haberi poſſit.) legatâ, tam de ea quam in civitate, quam in

 ſuburbiis;

Digitized by Google

ſuburbiis; *l. nam quod.* 4. §. 4. *cum ſeqq. ff. de pen. leg.* uſque ad centeſimum lapidem teſtator habet, ſenſiſſe intelligitur. *l.* 1. §. *cum urbem. ff. de offic. Præf. Urb.*

Romæ. b) Romæ appellatio, urbis appellatione, latior eſt, cum non muris, ſed continentibus ædificiis, finiatur, & ſuburbia complectatur. *l.* 2. *l. ut Alfenus.* 87. *ff. hic.* Romæ itaque ea videntur ædificia fieri, quæ in continentibus ædificiis fiunt. *l. ædificia.* 139. *in princ. ff. eod.* & penus quæ Romæ legata, non ea tantum quæ intra murum, ſed & quæ intra continentia ſit, debetur. *d. l. nam quod.* 4. §. 4. *cum ſeqq.* & Romæ dicitur natus, qui in continentibus urbis, id eſt, ſuburbiis natus; *l. qui in continentibus.* 147. *ff. hic.* non qui in vico urbi Romanæ reſpondenti; licet is patriam Romam habeat. *l. qui ex vico. ff. ad municip.* Quæ omnia & in cæteris urbibus obtinent, ſi continentia ædificia quoque habent. *d. l. nam quod.* 4. §. 4. *ff. de pen. leg. l. cætera* §. *hoc SCtum. ff. de legat.* 1. *l. ſi quis ff. mand.*

IDEM §. I.

Cujuſque diei *c* major pars eſt horarum ſeptem primarum diei, non ſupremarum *d.*

EXPLICATIO.

Cujuſque diei. c) Dies apud varias Gentes

variè

variè obſervabatur. Athenienſes inter duos occaſus Solis : Babylonii duos ortus ; Vmbri à meridie in meridiem. *Aul. Gell. Noct. Attic. l. 3. cap. 2. Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 3. Plin. lib. 1. cap. 77.* Romani vel à media nocte, in mediam noctem ; *l. more. 8. ff. de fer. & dilat. Gell. Plin. d. loc.* qui eſt dies civilis, horis viginti quatuor conſtans. *d. l. more. 8. Macrob. d. loc.* Vel (ut & vulgò) ab ortu, ad occaſum Solis ; *l. hæc verba. ff. hic. l. aut facta ff. de pœnis.* qui dies eſt naturalis; duodecim conſtans horis. *Cenſor. de die natal. cap. ult.* Sed hic ſubjecta materia attendenda eſt. Nam cum aliquid tractatur, quod aliam rationem in luce, aliam in tenebris habet, dies naturalis; cum de continuo temporis ſucceſſu, quæritur, ut in præſcriptionibus, dies civilis, ſequendus, *l. in uſucapionibus. cum. l. ſeq. ff. de uſucap.*

Non ſupremarum. d) Intelligit hic Iuriſconſultus diem naturalem ; & vult majoris partis diei nuncupationem, non ab horarum numero ſimpliciter, ſed à diei parte actuoſa eſſe faciendam. Si quidem veteres matutinas & antemeridianas horas ſeriis negotiis occupabant : eaque diei pars melior dicebatur. *Virgilius lib. 3. Æneid. Quoniam melior pars acta diei eſt.* Quicquid diei erat reliquum, palæſtris, ludis, balneis, & ſympoſiis, abſumebant. *vid. ad hoc Martial. lib. 4. Epigram. 8.*

Lex III.

Ulpianus lib. II. ad Edictum.

ITinere *a* faciendo viginti millia *b* paſſuum *c* in dies ſingulos peragenda, ſic ſunt accipienda: ut ſi, poſt hanc dinumerationem minus quam viginti millia ſuperſint, integrum diem occupent. *d* Veluti viginti unum millia ſunt paſſus: biduum eis attribuetur, quæ dinumeratio ita demum facienda erit, ſi de die non conveniat *e*.

Explicatio.

Itinere. a) Iter facere, hic intelliguntur viatores, qui alitèr iter agere dicuntur, *l. un* §. *fin ff. furti adv. naut. caup. &c.* Quæ hic de iis dicentur, ad eos, quibus navigandum eſt, non pertinent, ſed quot milliaria ſingulos in dies ſint computanda boni viri arbitrio relinquendum. *per l.* 1. C. *de dilation.*

Viginti millia. b) Puta ſi à lege certa milliaria ſint conſtituta; ut, in eo qui abſens in jus vocatus, *l.* 1. *ff. ſi quis cautіon.* tutore, qui ſe excuſat, & ultra centeſimum lapidem abeſt, §. *qui autem.* 16. *Inſt. de excuſat. tutor. l. ſcire oportet.* 13. §. 1 *ff. eod.* eo qui bonorum poſſeſſionem ſibi decerni poſtulaturus ad Præ-

ſidem

Digitized by Google

ſidem tendit: *l. 2. & pen. ff. quis ordo in bon. poſſ. ſerv.* Iis non conſtitutis, arbitrio boni viri hoc relinquendum; qui, habitâ ratione temporis, ſexus, valetudinis, quot milliaria ſingulis diebus is de cujus itinere quæritur, conficere poſſit æſtimabit; *l. continuus.* 137. §. *cum ita* 1. *ff. de verb. oblig.*

Paſſuum. c) Paſſus ſunt quinque pedes, quantum ſcilicet paſſis, id eſt, apertis brachiis efficere quis poteſt, undè & paſſus dictus. *Alciat. in l. quinque pedum. C. fin. regund. & capit.* 18. *lib.* 1. *Parerg.* Numerandi hic ſunt ejus viæ, per quam vulgò iter fieri conſuevit, *l.* 1. §. 2. *ff. de his qui dejec.* & quidem à milliario urbis, non à continentibus ædificiis, *l. mille.* 154. *ff. hic. ubi vide.*

Integrum diem occupent. d) Id eſt, ſi in computatione vicenarii numeri, ſuccifivi, aliquid redundet, & minus quam viginti millia ſuperſint: hoc ſuccifivum quicquid eſt, diem integrum occupet. Exempli cauſſa, ſi peragenda fuerint unum, & viginti millia paſſuum; qua in ſupputatione unum ſuccifivum eſt, & ſupra viginti redundat, quæ integro unius diei itineri tribui ſolent: tunc biduum eis attribuetur: & ſic unum, cum ſuccifivum eſt ex viginti, diem unum occupabit.

Non conveniat. e) Vnde qui ex pacto, Edicto Principis, vel Lege, abſolutè tali vel tali die adeſſe obſtringitur, etiamſi dictam vicenariam

Digitized by Google

natiam itineris ſupputationem longè ſuperaverit, ex pacto, edicto, vel lege tenetur: neque dinumeratione Iuriſconſulti poteſt adjuvari. *l. de die. 8. ff. qui ſatiſd. cogant. d. l. continuus. 137. §. cum ita. ubi. Imol.*

IDEM. §. I.

Ejus qui apud hoſtes deceſſit, dici hereditas non poteſt, quia *a* ſervus deceſſit.

EXPLICATIO.

Non poteſt. a) Puta ſi apud hoſtes teſtamentum fecit; *§. fin. Inſt. quib. permiſſ. non eſt fac. teſtam.* Quod dum in civitate erat fecit, ſive redierit, valet jure poſtliminii, cum ab hoſtibus reverſi, omnia priſtina jura recuperent; *§. ſi ab hoſtibus. 5. Inſt. quib. mod. jus patr. pot. ſolv.* ſive illic deceſſerit, valet ex lege Cornelia. *l. 1. & l. raptum. 9. C. de poſtlim. reverſ. l. lex Cornelia. 28. ff. de vulg. & pup. ſubſt.*

Servus. b) Captus ab hoſtibus maximâ capitis diminutione & patriam amittit & bonorum poteſtatem, & fit inteſtabilis. *d. §. fin. Inſt. quib. non eſt perm. fac. teſt. l. 5. ff. de ſtatu hom. l. intercidit. 59. § fin. ff. de condit. & demonſt. l. ſervitutem. 209. ff. de div. reg. jur.*

LEX

Digitized by Google

Lex IV.

Paulus lib. II. ad Edictum.

NOminis *a* appellatione rem *b* ſignificari Proculus ait.

Explicatio.

Nominis. a) Nomen (dictum ex eo quod Creditor nomen debitoris in codicem referebat. *C. Cicer. pro Roſcio. Comæd.*) hic, & *in l. nominis. 6. inſ. eod.* pro debito ponitur, vel pro ſyngrapho creditarum pecuniarum, vel *ut in l. ult. in princ. C. de pact. convent.* pro cautione fœneratoria.

Rem. b) Id, hic, eſt, rem debitam, id quod eſt in actionibus. Vnde qui nomen legavit, id quod in actionibus eſt legaſſe intelligitur, *l. qui chirographum. 59. ff. de legat. 3.*

Lex V.

Idem libro II. ad Edictum.

REI *a* appellatio latior eſt, quam pecuniæ, *b* quia etiam ea, quæ extra computationem patrimonii noſtri ſunt, continet: cum pecuniæ ſignificatio ad ea referatur, quæ in patrimonio ſunt.

Expli-

Digitized by Google

Explicatio.

Rei. a) Rei vox varias in jure habet ſignificationes, quarum aliquas pro inſtituto noſtro hic referre ſufficit. Nonnunquam ſignificat negotium, materiam, quæſtionem, *ut in l ſi quis aliquid §. qui abortionis. ff. de pœn.* Interdum æquum & bonum, *ut in l. 1. §. Divus. ff. ad leg. Corn. de ſicar.* Aliquando conditionem, *ut in tit. C. de rei uxor. act.* Quandoque (ut & hic,) pro bonis ponitur, *ut in l. ex facto. §. rerum autem. ff. de hered. inſt.* Quandoque ſignificat proprietatem, *ut in l. ſi in rem. ff. de rei vindic.* Aliquando dominium, *l. rem in bonis. ff. de acquir. rer. dom.* Interdum contractum, *l. 1. ff. de reb. cred.* &c.

Pecuniæ. b) Vult hic Juriſconſultus rem quodammodo genus eſſe ad pecuniam. Pecuniâ puta contineri, quæ patrimonio comprehenduntur. At ea quæ nominibus continentur, quæque patrimonio non includuntur, rei, non etiam pecuniæ nomine ſubſignari.

Idem §. 1.

Opere locato conducto: his verbis Labeo ſignificari ait id opus, quod Græci ἀποτέλεσμα vocant (non ἔργον) id eſt, ex opere facto corpus aliquod perfectum. a

Expli-

EXPLICATIO.

Perfectum. a) Qui locant, vel conducunt opus non aliter intelliguntur locare, vel conducere, quam opus conſummatum, & abſolutum, cui manus extrema acceſſerit. Tunc enim locator, vel conductor perfunctus opera eſt exiſtimandus, cum totum corpus ex opere perfectum eſt, ut nihil deſit, *l.* 1. *ff. de orig. jur. l. ſi is qui.* 80. §. 1. *verſ. ſed & ſi. ff. ad l. Falcid. l. pen. C. de his quib. ut indig. l. veſtimentum.* 22. *ff. de aur. & arg. leg.*

LEX VI.

Vlpianus lib. III. ad Edictum.

NOminis & rei *a* appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet.

EXPLICATIO.

Nominis & rei. b) Cum omne quod noſtrum eſt, poſitum ſit aut in re expedita, aut in debitis, quæ nomina ſolent appellari, (ut ſupra diximus) & ab iis qui nobis debent ſunt exigenda, §. 1. *Inſt. d. action.* ſequitur in omni contractu & obligatione alterutrum intervenire; & aut de re, aut de nomine agi. Nam & rem & nomen vendimus, *l. à Divo Pio.* 15. §. *itemquid.* 10. *ff. de*

Digitized by Google

ff. de re judic. rem & nomen obligamus, *l. nomen. 4. C. quæ res pign. dar. l. ſi convenerit.* 18. *ff. de pignor. act.* de re aut de nomine paciſcimur, *l. pactum* 46. *l. ſi quis crediderit.* 49. *ff. de pact.*

IDEM §. I.

Verbum *ex legibus*, ſic accipiendum eſt: tam ex legum ſententia, quam ex verbis. *a.*

EXPLICATIO.

Ex verbis. a) Quia non minus ex mente legiſlatoris, quam ex legis verbis voluntas legiſlatoris cognoſcitur; præcipuè cum verba ipſa nullam, niſi ex legiſlatoris mente & ob mentem vim habeant. *l. Labeo ait.* 7. §. *ult. ff. de ſupell. leg.* Vnde non minus legiſlatorem offendit is, qui contra ejus voluntatem facit, quam qui contra legis verba. *l.* 5. *C. de legib.* Proinde licet propriè nihil contra legem faciat, facit tamen in fraudem legis, *l. contra.* 29. *cum. l. ſeq. ff. eod.* cum à legiſlatore una viâ prohibitum, tentat alterâ facere. *l. ſcire oportet.* 21. §. 1. *ff. de tutor. dat. ab his.*

LEX

Digitized by Google

Lex VII.

Paulus lib. II. ad Edictum.

SPonſio *a* appellatur, non ſolum quæ per ſponſus *b* interrogationem fit: ſed omnis ſtipulatio promiſſioque.

Explicatio.

Sponſio. a) Spondere dicimus etiam quoties verbis promittimus, licet nullus à nobis ſtipuletur. *l. ſciendum* 19. §. 2. *ff. de Ædil. Edict.* §. 1. *Inſt. de verb. oblig.* Alias ſponſio accipitur, pro certatione pignorum ni ita ſe res habet, ut qui deponit affirmat. *l. ſi gratuitam.* 17. §. *fin. ff. de præſcr. verb. l. penult. ff. de alea luſu.*

Sponſus. b) Sic legendum, non ſponſi. Nam ſponſus dicimus. unde actio ex ſponſu. Hinc illud Servii Sulpitii *apud Gell. lib. &* *cap.* 4. Si poſt eas ſtipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulatur ex ſponſu agebat, judices cognoſcebant.

Lex VIII.

Idem libr. III. ad Edictum.

VErbum *Oportebit* *a* tam præſens, quam futurum tempus ſignificat.

Expli-

EXPLICATIO.

Oportebit. *a*) Verbi gratia cum quis promittit, quicquid dare facere oportebit. *Gl. hic* Nam etiam ex vi ſermonis, præſens comprehenditur: cum qui dare facere debet tempore contractus, etiam poſt contractum dare facere teneatur; nec enim per eum contractum præſens obligatio extinguitur. Oportet autem verbum in ſtipulatione. Quid te mihi dare facere oportet, & aliis, quod præſenti die debetur tantum complectitur. *l. ſi ſtipulatus.* 76. §. 1. *l. ſi à colono.* 89. *l cum ſtipulamur.* 125. *ff. de verbor. oblig.* Verba enim ſemper ſecundum ſuum tempus ſunt accipienda. *l. ſi ſcripſiſſet.* 46. *ff. de legat.* 2. Niſi aliter expreſſè actum ſit. *l. non aliter.* 69. *ff. de legat.*

IDEM §. I.

Actionis *a* verbo non continetur exceptio. *b*

EXPLICATIO.

Actionis. a) Puta ſpecialiter ſumto; Generaliſſimè ſumto omninò; continetur; *l.* 1. *ff. de except.* id eſt, ſignificatur.

Exceptio. b) Eſt enim actionis excluſio. *l.* 2. *ff. de exception.*

LEX

Digitized by Google

Lex IX.

Vlpianus Lib. V. ad Edictum.

MArcellus apud Julianum notat verbo *Periſſe* & ſciſſum & fractum *a* contineri, & vi raptum. *b*

Explicatio.

Fractum. a) Quia amiſſa dicuntur & ea quæ corrupta alicui relinquuntur. *l.* 4. §. *amiſſa.* 10. *ff. de vi bon. rapt. l. ſi ſervus ſervum.* 24. §. *inquit lex.* 13. *cum* §§. *ſeqq. ff. ad leg. Aquil.*

Vi raptum. b) Vi rapere plerunque vim majorem ſignificat, *l.* 1. *l.* 2. §. 1. §. *ſi per vim. l. fin. ff. vi bon. rapt. l.* 3. §. *non tantum. ff. de incend.* Sæpius pro re ſubjecta ad leviorem & quaſi vim, etiam eam, quæ effectum ſortita non eſt, refertur. *d. l.* 3. §. *non ſolum. l. ſi quis ex domo. ff. de furt.* Nam ſi quid frangatur, vel ſciſſum ſit, etiamſi vi atroci non fiat, raptum dicitur, quia ruptum eſt, & loco ſuo motum. *d. l.* 3. § *non ſolum. l.* 3. *ff. ne quis eum qui in ius voc.*

Digitized by Google

Lex X.

Idem Lib. VI. ad Edictum.

CReditores *a* accipiendos eſſe conſtat eos, quibus debetur ex quacunque actione *b*, vel perſecutione *c*, vel jure Civili *d* ſine ulla *e* exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario *f*, vel extraordinario *g*, ſive purè *h*, ſive in diem, vel ſub conditione *i*. Quod ſi naturâ *k* debeatur, non ſunt loco creditorum. Sed ſi non ſit mutua pecunia, ſed contractus *l*: creditores accipiuntur.

Explicatio.

Creditores. a) Creditor ut quis dicatur, ſatis, quod fidem alterius ſecutus ſit, vel verè, vel legis interpretatione. *l. in fraudem.* 27. *ff. qui & à quib. manu.*

Actione. b) Actio hic conſideratur ut ſpecies perſecutionis, cum alias generalius ſumpta, omnem ſub ſe perſecutionem contineat, quâ quid ſeu in jure, ſeu in judicio poſtulatur, petiturve. *l. pecuniæ.* 178. §. *actionis.* 2. *ff. hic.* Vt hic conſideratur, definitur jus perſequendi, non in jure, ſed in judicio, id quod ſibi debetur. §. 1. *Inſt. de action.* Dividitur in realem

Digitized by Google

realem & perſonalem: Illa petitio, hæc actio in ſtrictiſſima ſignificatione dicitur. *l. actionum.* 25. *l.* 28. *l.* 37. *ff. de oblig. & action.* §. *ſic itaque. Inſt. de action.* Vtram qui habet hic creditor dici poteſt. Nam & qui rem alterius tenet, licet perſona ipſius nullo jure ſit obligata, §. *omnium. Inſt. hic.* ratione rei debitor eſt, eam enim reſtituere tenetur.

Perſecutione. c) Puta merâ, ab actione diſtincta; Eſt, cum prætermiſſo legitimo agendi ordine, ac formularum ritu, (qui in actione obſervandus) apud Magiſtratum experimur: unde extraordinaria dicitur, *in l. pecuniæ.* 178. §. *actionis. ff. hic.*

Iure Civili. d) Iure civili non tantum debetur ei qui quem ex contractibus eo jure inventis; ut ſtipulatione, literarum obligatione, emphyteuſi, &c. habet obligatum; ſed & ex contractibus Iuris Gentium: quia à jure Civili approbati.

Sine ulla. e) Quia exceptio perpetua actionem ita perimit, ut eâ nunquam uti poſſimus. exempli cauſſa: ſi quis, ſe nunquam petiturum convenerit. *l.* 3. *ff. de exception.*

Honorario. f) Ius honorarium eſt, quod ex Edictis Prætorum deſcendit, ſic ad honorem Prætorum nominatum. *l.* 7. *in fin. ff. de juſt. & jur. l.* 2. § *eodem tempore. ff. de orig. jur.* Ex hoc jure eſt obligatio de conſtituta pecunia, de peculio, in rem verſo, &c.

Extra-

Digitized by Google

Extraordinario. g) Cum Prætor, æquitate motus, in cauſſis juriſdictionis, civili actione deficiente, officium ſuum impertit; ut cum filiofamilias, qui viaticum ſibi à patre datum, mutuum dedit, extraordinario judicio ſubvenit. *l. cum filiusfamilias.* 17. *ff. de reb. cred.*

Purè. h) Id eſt, ſimpliciter & abſolutè, *l.* 5. *in princ. ff. de doli mali except.* ſine die & conditione. *l.* 8. *ff. de auctor. tut.*

Sub conditione. i) Conditio vel in præſens, vel in præteritum, vel in futurum confertur. Sed ea demum poteſtatem conditionis obtinet, id eſt, in eventum aliquem negotium ſuſpendit, quæ in futurum confertur. *l. cum ad præſens. & l. itaque. ff. de reb. cred.* Hæc confertur vel in caſum & eventum incertum & caſualis; vel in arbitrium, & poteſtativa à Iuſtiniano, *l. un.* §. *fin. autem. C. de caduc. toll.* promiſcua à ICto Paulo, *l. ſi jam facta.* §. 1. *ff. de cond. & demonſt.* dicitur. Sub hac cui debetur propriè eſt creditor; cui ſub illa impropriè, at eveniente propriè retro fuiſſe videtur. *l.* 8. *is.* 42. *ff. de oblig. & action.*

Natura. k) Cui natura, id eſt, ex obligatione naturali, & quidem ſimplici, jure naturali efficaci, debetur, creditor quidem revera eſt, unde & fidejuſſorem accipere poteſt; non tamen creditoris loco habetur. *l. fidejuſſor.* 16. §. *naturales.* 3. *ff. de fidejuſſ.* Quia nullam ex

hac

hac cauſſa habet actionem. *l. Iuris Gentium.* 7. §. 4. *ff. de pactes.*

Contractus. t) Non tantum ex traditione pecuniæ creditor quis efficitur, & debitum perſequi poteſt: ſed etiam ex contractu, venditione puta, & emptione; in qua præſens pecunia non intervenerit, ſed per ſtipulationem promiſſa fuerit. *l. pecuniæ verbum.* 178. *ff. hic.*

Lex XI.

Cajus Lib. I. ad Edictum Provinciale.

CReditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam [a] crediderunt: ſed omnes quibus ex qualibet cauſſa debetur.

Explicatio.

Pecuniam. a) Propriè creditores ſunt qui pecuniam mutuam dederunt; & ſimiliter qui eis reſpondent: debitores ſunt, qui ex cauſſa crediti debent: *l. incendium. C. ſi cert. pet.* ſed porrigitur utrorumque appellatio etiam ad alios contractus, *l. omnem. ff. de judic.* veros vel quaſi. *l.* 1. *ff. ſi cert. pet.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Lex

Digitized by Google

Lex XII.

Ulpianus Lib. VI. ad Edictum.

[UT] ſi cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio debetur. Sed etſi ex delicto *a* debeatur mihi videtur poſſe creditoris loco accipi. Quod ſi ex populari cauſſa *b*, ante litis conteſtationem rectè dicetur creditoris loco non eſſe, poſtea eſſe.

Explicatio.

Delicto. a) Eſt hic creditoris loco, cum delinquens pœnæ ſe obligaſſe videatur, *l. cum obligamur.* 52. §. *ex peccato.* 8. *l. actionum.* 25. §. *verſ. pen. ff. de oblig. & act.* Alioqui revera, cum delinquentis fidem ſecutus non ſit, non eſt creditor.

Populari cauſſa. b) Cauſſa popularis, ut ſuum jus populi tueatur, *l.* 1. *ff. de popul. act.* ad multos pertinet, per unum tamen agenda, l. 2. 3. *ff. eod.* unde, ſi quid debeatur, ante litem conteſtatam creditor is dici nequit; quia non prius conſtat ad quem ex multis actio pertineat. *l. eum qui.* 30. §. 3 *ff. de jurejur. l. pen.* §. 1. *ff. de popul. act. l ſi quis.* 56. §. *fin. cum l. ſeq. ff. de fidejuſſ.* Eſt enim, pluribus populari

lari actione agentibus, Prætoris optio eligere idoneorem. *l. 2. ff. de popul. act.*

Idem. §. 1.

Minus ſolvit *a*, qui tardius ſolvit: nam & tempore minus ſolvitur.

Explicatio.

Minus ſolvit. a) Solidum enim non minus ſolvitur quantitate quam die. *l. ſolidum.* 85. *ff. de ſolution.* Quippe temporis lapſu non parum è ſolutione deterit. Vnde qui ſuâ die non ſolvit, ſi ad intereſſe agatur, jure conqueri non poteſt; *Doct. in l. obligatione C. de ſolution. l. locum.* 60. *ff. pro ſocio.* Ab ejus tamen ſolutione liberatur, ſi creditor ſolutionem poſt tempus recepit. *l. 3. C. depoſ.*

Lex XII.

Idem Lib. VII. ad Edictum.

MUlieris appellatione etiam virgo viripotens *a* continetur.

Explicatio.

Viripotens. a) Mulieres dicuntur omnes quæ ſexus fœminini ſunt, cujuſcunque ſint ætatis. *arg. l. veſtis.* 23. §. *veſtimenta* 2. *ff. de auro, arg. leg.* Itaque mulieris appellatione virgo viripotens continetur; *ut hic.* & mulie-

Digitized by Google

mulieribus legatis etiam virgines debentur. *l.ſervis.* 81. *ff. de legat.* 3. Conſuetudo tamen tulit, ut virum paſſæ, mulieres; illibatæ, virgines appellentur. *Cicer. Verrin.* 3. Vnde fœminam emturo, ſi venditor affirmaverit non eſſe mulierem, de corrupta intelligimus; *l. alioquin.* 11. §. 1. *ff. de contrah. emt.* Non enim eſt veriſimile de ſexu tunc fuiſſe dubitatum.

IDEM §. 1.

Res abeſſe *a* videntur (ut Sabinus ait & Pedius probat.) etiam hæ quarum corpus manet, forma *b* mutata eſt, & ideo ſi corruptæ, redditæ ſunt, vel transfiguratæ, videri abeſſe quoniam plerumque plus eſt in manus pretio, *c* quam in re.

EXPLICATIO.

Res abeſſe. a) Id eſt è noſtris bonis ablatæ ut patrimonium noſtrum diminuiſſe videantur. *l. ſubſignatum.* §. *bonorum.* *l. tantum. inf. hic.*

Forma, b) Omnia quæ arte aut natura conſtant ex materia & forma ſunt compacta. A forma omnia quidem nuncupationem ſuſcipiunt, ſed tamen in illis quæ arte fabrefacta, vel materia, vel ars præcellit. Ea in quibus

bus forma materiæ præſtat, formâ abolitâ, abeſſe dicuntur. *l. ſeq. hic.* non in quibus materia præſtiterit, ſiquidem materia ſuperſit, quia ſcilicet plus pretii eſt in materia, quam in forma; cujus princeps ratio habetur.

Abeſſe. b) Vnde re ſic reſtitutâ, ea iterum peti poteſt tanquam ſi nihil eſſet reſtitutum. *l. etiam circa. 27. ff. de ſolution. l. 3. §. 1. ff. commod.*

Manus pretio.) Id eſt, in eo quod res, ob eam, quam habebat manu Artificis impreſſam formam, pluris erat.

IDEM. §. II.

Deſinere autem abeſſe res tunc videtur cum ſic redit in poteſtatem, *a* ne amittere [ejus] poſſeſſionem poſſimus. *b*

EXPLICATIO.

Poteſtatem. a) Res quæ nobis ſubtractæ ſunt, vel vi, vel furto, etiam abeſſe dicuntur. At ſi eæ nobis recuperatæ ſunt & in poteſtatem noſtram redierunt; cum primum hoc ſciverimus; *l. qui fundum. 7. §. pen. ff. pro emtore.* abeſſe deſinunt. Vnde ſi iterum contrectentur, furti competit actio. *l. inter omnes. 46. §. fin. ff. de furt.*

Poſſimus. b) Iuſtè ergò ejus poſſeſſionem nanciſci debemus. *l. ſequitur. 4. §. tunc in poteſtatem.*

teſtatem. 12. *ff. de uſucap.* Vnde rem ſi vi recuperaverimus, ea non videtur nobis deſiniſſe abeſſe; cum auferri poſſit. In interdicto enim poſſeſſionis recuperandæ, dominii exceptio rejicitur. *l. ſi quis, C. ad leg. Iul. de vi. priv.*

Idem. §. III.

Ob hoc, quod furto pridem ſubtracta eſt. Abeſt a & ea res quæ in rebus humanis non eſt.

Explicatio.

Abeſt. a) Abeſſe, imò maximè, dicuntur eæ quæ prorſus depereunt ita ut materia pariter & forma intereat; ſive id fiat, ſi ſint, animatæ, per mortem; ſive, ſi inanimatæ, caſu, ut incendio, naufragio. &c. *l. incendium. C. ſi cert. pet. l. 4. C. depoſ. l. 5. ff. de reb. cred. l. 5. ff. commod. l. ſi ſervus. ff. de legat.* 1. *l. ſi ex legati, ff. de V. O.*

Lex XIV.

Paulus lib. VII. ad Edictum.

LAbeo & Sabinus exiſtimant, ſi veſtimentum ſciſſum reddatur, vel res corrupta ſit; veluti ſcyphi colliſi, aut tabula læſa pictura, videri rem abeſſe:

abeſſe: *a* quoniam earum rerum pretium non in ſubſtantia, ſed in arte ſit poſitum. Item ſi dominus rem, quæ furto ſibi aberat, ignorans emerit *b*; rectè dicitur res abeſſe, etiam ſi poſtea id ita eſſe ſcierit: quia videtur res ei abeſſe, cui pretium abeſt.

EXPLICATIO.

Abeſſe. a) Formâ rei mutatâ, ut ſupra diximus, res abeſſe intelligitur. Ea mutatur vel deterioratione, rem corrumpendo; vel ſpecificatione. Corrumpitur res, ſi corpore manente, ejus forma, quæ dat eſſe rei, figura & diſpoſitio, ſcindendo, frangendo, rumpendo, arripiendo, atterendo, collidendo, contundendo, convellendo, radendo, diſtrahendo, dilaceretur; ut hic exemplis veſtimenti ſciſſi & ſcyphi colliſi, & tabulæ picturâ raſâ, indicatur. Specificatione mutatur forma, quando ex aliena materia vel ſpecie, arte aliud opus ſeu ſpecies, priore formâ mutatâ vel ſublatâ, conficitur. *vid. §. cum ex aliena. 25. cum §. ſeq. Inſt. de rerum diviſ.*

Emerit. b) Undè ſi à fure, emit, vel ipſam rem, vel ejus pretium, rurſus petere poteſt. *fac. l. ſi filiofamilias.* 19. *verſ. fin. l. illud.* 37. §. 1. *ff. de donat. mort. cauſ.* ſi ab

Digitized by Google

alio, pretium; ſiquidem ignorans emit; *l. ſuæ rei.* 16. *ff. de contr. emt.* Emere hic intellige de facto; de jure enim rei ſuæ ſive ignorans, ſive ſciens emtor nemo eſt. *d. l. ſuæ rei.* 16.

IDEM §. I.

Rem amiſiſſe *a* videtur, qui adverſus nullum ejus perſequendæ actionem *b* habet.

EXPLICATIO.

Amiſiſſe. a) Amittere rem non videtur, cui propria non fuit. *l. non videntur.* 83. *ff. de diverſ. reg. jur.*

Actionem. b) Nam qui actionem habet, rem habere videtur. *l.* 5. *ff. de in int. reſt. l.* 9. §. 6. *ff. quod met. cauſ. vid. l. ſi quis.* 28. *ff. de negot. geſt.* Eſt tamen minus. *l. minus* 204. *ff. de div. reg. jur.* Quia tutius rei incumbere.

LEX XV.

Ulpianus Lib. X. ad Edictum.

BOna civitatis abuſivè publica dicta ſunt, ſola enim ea publica ſunt, quæ populi Romani ſunt.

EXPLI-

Digitized by Google

EXPLICATIO.

Populi Romani. a) Quia nulla civitas omnium eſt communis præter urbem Romam. Illa enim communis omnium patria eſt. *l. Roma.* 33. *ff. ad municip. l. in orbe Romano.* 17. *ff. de ſtatu hom.* ideò ea tantum, ſi propriè loqui velimus, publica ſunt, quæ ſunt populi Romani. Publica ea appellamus quæ omnium utilitati accommodata ſunt, vel ad omnes pertinent. §. 2. *cum ſeqq. Inſt. de rer. div.*

LEX XVI.

Cajus Lib. III. ad Edictum Provinciale.

EUM, qui vectigal *a* populi Romani conductum habet, publicanum *b* appellamus. nam publica appellatio in compluribus cauſſis ad populum Romanum reſpicit: civitates *c* enim privatorum loco habentur.

EXPLICATIO.

Vectigal. a) Vectigalia propriè ſunt portoria quæ in itinere præſtari ſolent. *l. ſi quis pro uxore. ff. de donat. int. vir. & uxor.* Sunt tamen & aliæ vectigalium loco, veluti viceſima hereditatum & manumiſſorum, octava

 rerum

rerum venalium, *l.* 7. *C. de vectigal.* quadrageſima litium, item reditus ex metallis, ſalinis, picariis, cretæfodinis, cotoriis. *l. ſeq.* §. 1. *hic. Cujac. lib.* 7. *obſ. cap.* 4.

Publicanum. b) Publicani propriè ii ſunt, qui vectigalia populi Romani, aut Principis, conducta habent, non tributa; *l. quantæ audaciæ.* 12. §. *fin. cum l. ſeq. ff. de publican. & vectig.* Eorum tamen loco & ii ſunt, qui tributa vel ſtipendia, *l.* 1. §. 1. *ff. eod.* imò & portoria civitatibus debita, conduxerunt. *l. ſed & his.* 13. §. 1. *ff. eod.*

Civitates. c) Vndè in multis jure privatorum utuntur; Habet enim contra eos locum SenatusC. Macedonianum; *l. nihil intereſt.* 15. *ff. ad SC. Maced.* Ædilitium Edictum: *l.* 1. §. *ſi tamen.* 4. *ff. de Ædil. Edict.* qui eorum pecuniam ſurripit furti, non peculatus, tenetur: *l. ob pecuniam.* 81. *ff. de furt.* in integrum reſtitui poſſunt; *l. reſpublica.* 4. *C. quib. ex cauſ. major. in int. l. ergo.* 22. §. *fin. ff. eod. l. illud ſciendum.* 9. *ff. de appellat.* In nonnullis tamen plus iis, quam privatis conceditur, ut in præſcriptione, vel uſucapione, quæ vel longiori tempore; *l. fin. C. de SS. Eccleſ.* vel nullo modo conceditur. *l. uſucapionem.* 9. *ff. de uſucap.* item ſi mancipium illis ſubtractum. *l. mancipia.* 5. *C. de ſerv. fugit.* Imò & eorum bona communia, publica, licet abuſivè, dicuntur; & iiſdem gaudent privilegiis

quibus

quibus propriè publica. *d. l. uſucapionem.* 9. *l. ſeq. in princ. hic.*

Lex XVII.

Ulpianus Lib. II. ad Edictum.

INter publica *a* habemus non ſacra, nec religioſa: nec quæ publicis uſibus deſtinata ſunt: ſed ſi qua ſunt civitatium velut bona: ſed peculia ſervorum *b* civitatum proculdubio publica habentur.

Explicatio.

Publica. a) Publica alia ſunt ex quibus populus Romanus uſum habet; quæ ita publica ſunt, ut in iis verſari, deambulare, aſſidere, oblectari, omnibus liceat; ut ſunt ædes ſacræ, theatra, forum; *l. Sed Celſus.* 6. *in princ. ff. de reb. credit.* quæ Iuriſconſultus hic excludit: Alia ſunt publica, (quæ Iuriſconſultus hic admittit) ex quibus populus præter publicam ſtationem uſumfructum decerpit; ut prædia, tabernæ, inſulæ, ex quibus proventus ſequitur; peculia ſervorum civitatum.

Peculia ſervorum. b) Servi civitatum peculia habere non poſſunt niſi conſentiente populo. Servis decedentibus, in peculia Reſ-

Digitized by Google

publica ſuccedit, ex quibus deinde populi proventus adcreſcunt.

Idem §. 1.

Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiſcus [a] capit: quale eſt vectigal portus, [b] vel venalium rerum, [c] item ſalinarum & metallorum, & picariarum. [d]

Explicatio.

Fiſcus. a) Fiſcus & ærarium differebant. Ille erat Principis; hoc populi. Damnatorum bona publicata in ærarium, Saturni dictum; confiſcata in fiſcum ad privatam Principis utilitatem referebantur. *Sueton. in Auguſt. Tacit. Annal. lib. 5. Ælius Spartian in Hadriano. l. 2. §. 7. ff. ne quid in loc. publ.*

Portus. b) Portus, hic, ſignificat, navium ſtatio munita & concluſa, ut in ea naves merceſque illatæ efferendæ, tutæ à ventis, à procellis munitæ, à piratis concluſæ ſtent perſiſtant. Vectigal, quod ideo debetur, portorium dicitur; non tantum quod in portu, ſed & quod in tranſitu pontis pro exportandis mercibus ſolvitur. *l. 203. ff. hic. l. 3. C. de vectigal. l. 60. §. 8. ff. locati.*

Venalium rerum. c) Vectigal rerum publice venalium, venalitium dicitur. *l. 1. C. de*

veteran.

veteran. lib. 12. *Cujac. ad l.* 4. *C. de prox. ſacr. ſcrin.* Erat pars octava. *l.* 7. *C. de vectigal.* ſicut metallorum decima. *l. cuncti. C. de metal. lib.* 11.

Picariarum. d) Picariæ ſunt picis fodinæ. nam & picem foſſilem inveniri Plinius ſcribit, *lib.* 16. *cap.* 12.

Lex XVIII.

Paulus Lib. IX. ad Edictum.

MUnus tribus *a* modis dicitur. uno donum *b*: & inde munera dici, dari, mittive altero onus: *c* quod cum remittatur, vacationem militiæ munerisve præſtat: indè immunitatem *d* appellari. tertio officium *e*: unde munera militaria, & quoſdam milites munifices *f* vocari. Igitur municipes *g* dici, quod munera civilia capiant.

Explicatio.

Tribus. a) Imò quatuor. Præter modos enim infra enarrandos, & munus, omnia genera ludorum complectitur. *l. civitatibus.* 122. *ff. de legat.* 1. *l. Publius Mævius.* 36. *in princ. ff. de cond. & demonſt. l. mortuo bove.* 49. §. *fin. ff. de legat.* 2.

Digitized by Google

Donum. b) Inter donum & munus hoc intereſt quod inter genus & ſpeciem. Nam donum genus eſt, munus verò donum eſt cum cauſſa; ut puta natalitium, nuptiale. *l. inter donum.* 194. *ff. hic. l. ſed ſi vir.* 31. §. *ſi vir uxori.* 2. §. *ſi vir uxori.* 8. *ff. de don. int. vir. & uxor.*

Onus. c) Munus publicum, (quod & civile dicitur. *l. ult.* §. 28. *ff. de muner. & honor.*) ut onus acceptum, eſt officium privati hominis, ex quo commodum ad ſingulos, univerſoſque cives, remque eorum, imperio Magiſtratus extraordinario, pervenit. *l. pupillus.* 239. §. *munus. ff. hic.* Eſt vel *patrimoniale*, quod ſumptibus patrimonii & detrimento adminiſtrantis expeditur. *d. l. ult.* §. 18. & aut poſſeſſoribus ædium, agrorum, injungitur; aut ſolis municipibus & incolis imponitur. *l.* 6. §. *pen. d. l. ult.* §. 21. *l.* 3. §. 11. *ff. de mun. & honor.* Vel *perſonale*, quod animi vigilantia, & corporali labore, ſine ſumptu & ſine gerentis damno perpetratur. *l.* 1. §. *illud. d. l. ult.* §. 1. *ff. eod.* ſive id in adminiſtranda Republica ſine titulo dignitatis; *d. l.* 14. §. 1. ſive in adminiſtratione rei privatæ, ut tutela & cura conſiſtat. *fac. l. fin.* §. 1. *ff. eod.* Vel *mixtum*, quod & corporali miniſterio geritur, & detrimentum gerentibus infert; ut tributorum exactio. *d. l fin.* §. 26. & §§. *ſeqq.*

Immuni-

Digitized by Google

Immunitatem. d) Eſt ergò immunitas exemptio & vacatio munerum & onerum publicorum, à jure vel Principe conceſſa. Quæ conceſſio ſtrictè accipitur. Vndè cui munerum vacatio conceſſa magiſtratum recuſare non poteſt; quia magiſtratus non munus eſt, ſed honos. *l.* 12. *ff. de muner. & honor.* Perſonis datæ immunitates, ad heredes non tranſmittuntur: *l.* 1. §. 1. *ff. de jure immun.* niſi id in forma conceſſionis fuerit expreſſum. *l.* 4. *ff. eod.* Quo caſu tranſeunt in poſteros mares, non eos qui ex fœminis naſcuntur. *d. l.* 1. *in fin.*

Officium. e) Officium eſt, quaſi efficium ab efficiendo, quod unicuique perſonæ congruit, dictum. *Donat. in Terent. Adelph. act.* 1. *ſcen.* Sic officium Magiſtratus & jus dicentis, ut Prætoris. *l.* 1. *ff. de juriſdict. l.* 27. *ff. de verb. oblig.* l. 22. *ff. ſi cert. pet.* Officium modò munus publicum honoremque ſignificat. *l.* 2. *ff. de his quæ ut ind. l.* 4. §. 1. *ff. de off. Proconſ. l.* 12. §. *pen. ff. de judic. l.* 2. *ff. de div. reg. jur.* ut hic; modo officiales ipſos & miniſtros magiſtratuum, ac præſidum. *l.* 6. §. *ne tenuis. ff. de officio præſidum. l.* 72. *ff. de furtis. l.* 6. *C. de ſententiis & interlocut.*

Munifices. f) Munifices dicuntur qui munera faciunt. *Feſto.* Vnde milites dicebantur munifices, qui propter munera militiam facere

coguntur. *Veget. lib.* 1. *de re milit.* Sic & munificum prædium dicitur, publicæ functioni & vectigalis collationi ſubjectum. *l.* 2. *C. de præd. & om. reb. navic. lib.* 11. *l. ſi publicano. in fin. ff. de publ. & vectig.*

Municipes. g) Sic ut, ergò, munifex in militia, ita municeps in Republica nominatur.

Lex XIX.

Ulpianus Lib. IX. ad Edictum.

LAbeo libro primo Prætoris urbani definit, quod quædam agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. Et actum [a] quidem generale verbum eſſe, ſive verbis, ſive re quid agatur: ut in ſtipulatione, vel numeratione. Contractum [b] autem ultrò citroque [c] obligationem quod Græci συνάλλαγμα vocant, veluti emtionem, venditionem, locationem, conductionem, ſocietatem. Geſtum [d] rem ſignificare ſine verbis factam.

Explicatio.

Actum a.) Actus generaliter intelligitur pro omni eo quod agitur: ſive verbis agatur

gatur, ut ſtipulatione: §. 1. *Inſt. l.* 1. *ff. de verb. oblig.* (Vnde in ſtipulationibus cum quæritur quid actum ſit, verba ſtipulationis ſpectanda ſunt; quæ ſi obſcura vel ambigua ſint, contra ſtipulatorem ſunt interpretanda. *l. ſtipulatio iſta.* §. *in ſtipulationibus. junct. l. eum qui calendis. & l. ſequitur. in fin. ff. eod.*) ſive re agatur, ut in numeratione. §. 1. *Inſt. quib. mod. re contr. oblig.* Et generaliter etiam ſæpe de quocunque actu accipimus actum; ut cum dicitur, quod actus agentium non operentur ultra illorum intentionem. *l. non omnis. ff. de reb. cred.*

Contractnm. b) Contractus eſt factum (Inde dicitur facti potius, quam juris. *l.* 7. *in fin. ff. de curat. furioſ.*) obligationem inter aliquos conſtituens. Factum quo obligamur, ſed non ipſum vinculum juris. quod eſt obligatio, ex contractu orta. *princ. Inſt. de obligat.*

Vltro citroque. c) Propriè puta; Aliàs impropriè contractus eſt, in quo unus tantum obligatur; ut in mutuo, *l.* 2. *ff. de reb. cred.* ſtipulatione, *l.* 1. §. 4. *ff. de verb. oblig. l.* 1. §. *fin. ff. de pact.* donatione, *l.* 7. *C. de his quæ vi met. cauſ.* Impropriè magis diſtractus, ut tranſactio, *d. l.* 7. ſolutio, liberatio. *l. omnem.* 20. *ff. de judic.*

Geſtum. d) Geſtum aut accipitur ſtrictè, *ut hic & l.* 2. *ff. de curat. bon. dand.* aut latè, & tum

& tum geſtum, & factum pro eodem ponitur. *l. licet.* 58. *ff. hic.* Vnde in Edicto de minoribus hæc verba, *Quod cum minore quam viginti quinque annis natu geſtum eſſe dicetur,* Vlpianus *in l. 7. ubi & Cujac. ff. de minor.* ſic interpretatur; ut *Geſtum* accipiatur, qualiter, qualiter, ſive contractus ſit, ſive quid aliud contigit: proinde, ſive emit, ſive vendidit, ſive ſocietatem coiit, ſive ſoluta ei pecunia, & eam perdidit, inde ei ſuccurretur. Sed & his Edicti verbis, *Quæ fraudationis cauſſa geſta erunt*: quæcunque in fraudem creditorum fecerit quis continentur, ſive alienaverit de ſuo, ſive liberationem debitoribus præſtiterit. *l. 1. ff. quæ in fraud. cred.*

Lex XX.

Idem Libr. XII. ad Edictum.

VErba *contraxerunt, geſſerunt*, a non pertinent ad teſtandi jus.

Explicatio.

Contraxerunt, geſſerunt. a) Ad teſtamenti factionem neque contractus, neque rei geſtio pertinet. Non contractus quia in contractu, proprie ſumto (ut dictum) utraqne pars obſtringitur: in teſtamento autem neque teſtator, neque heres obſtringi ſolet. Non teſtator; quia voluntatem uſque ad mortem habet

habet ambulatoriam, & pro libitu teſtamentum poteſt immutare. *l. quod ſi iterum. ff. de adim. vel transfer. leg.* Non heres, quia ejus non requiritur conſenſus, & plerunque dum teſtamentum conficitur abeſt: quia, ſi heres neceſſarius adire cogitur; *§. neceſſarius. Inſt. de her. qual. & diff.* ſi ſuus, aut extraneus, ſi velit, renuntiare hereditati poteſt. Geſtio ad teſtamenti factionem non pertinet. Quia ſine verbis perficitur & rebus conſtat; *l, præced. in fin.* teſtamenti autem factio magis verbis quam rebus.

LEX XXI.

Paulus Lib. X I. ad Edictum.

PRinceps bona [a] concedendo, videtur etiam obligationes [b] concedere.

EXPLICATIO.

Bona. a) Bonorum appellatio, ſicut hereditatis, univerſitatem quandam ac jus ſucceſſionis, & non ſingulas res demonſtrat. *l. bonorum appellatio.* 208. *ff. hic.* Vnde non mirum bonis ex Principis munificentia conceſſis, & obligationes concedi. Nam, ſi quod amplius eſt, bona conceduntur: quis dubitet quin id quod minus eſt, id eſt, obligationes concedantur? quæ quaſi appendices bonis inherent. *l.* 1. *&* 2. *C. de ſentent. paſſ.*

Obli-

Digitized by Google

Obligationes. b) Intellige tantum eas, undè ei cui bona conceſſa commodum accedit, cum creditor effectus, nomina exigit: Non eas undè incommodum nanciſcitur, cum debitor effectus ad perſolvenda onera compellitur. Bona enim hic; cum beneficium Principis in ejus favorem cui aliquid indulget quam pleniſſime ſit interpretandum, *l. pen. ff. de conſtit. Princ.* intelliguntur deducto ære alieno. *l. ſubſignatum.* 39. §. *bona.* 1. *ff. hic.*

LEX XXII.

Cajus Lib. IV. ad Edictum Provinciale.

PLus eſt in reſtitutione quam in exhibitione. nam exhibere *a* eſt præſentiam corporis præbere: reſtituere *b* eſt, etiam poſſeſſorem facere, fructuſque reddere. pleraque *c* præterea reſtitutionis verbo continentur.

EXPLICATIO.

Exhibere. a) Exhibet enim, hic, qui in publico apud Magiſtratum, poteſtatem videndæ & apprehendendæ rei facit, ut actor, copiam ejus habens, poſſit experiri jure, & actione exequi quod deſtinavit. *l. 2. ff. ad exhib.* 3. *ff. de lib. hom. exhib. l.* 3. §. 8. *ff. de tab. exhib.*

Reſti-

Reſtituere. b) Reſtituere eſt non ſolum videndi, tangendique, verum etiam abducendi, habendi & poſſidendi facultatem præſtare; *l. reſtituere.* 35. *l. reſtituere.* 75. *ff. hic.* fructuſque, id eſt, omne emolumentum & commodum, quod ex re reſtituenda vel ejus occaſione, ſupereſt, *l. ſed & partus.* 12. *l. item ſi.* 14. *§. quadruplatur. ff. quod met. cauſ.* reddere. *l. quod ſi minor.* 24. *§. reſtitutio. ff. de minor. l. ait Prætor.* 23. *§. item ei. l. nec non.* 28. *§. fin. ff. ex quib. cauſ. major. l.* 3. *§ ex quibus ff. de alien. jud. mut. cauſ. l.* 17. *§. l.* 20. *l. fructus.* 33. *ff. de rei vind.* Dicitur enim *reſtituere* quaſi retrò *ſtatuere*, ſive *conſtituere*, & *dare* & *reddere. Varro.* Iudex ergò ſi rem ſimpliciter, nullâ fructuum mentione factâ, reſtitui debere pronuntiavit, res ſine fructibus non rectè reſtituitur. *l. præterea.* 20. *ff. de rei vind.* Niſi res de qua agebatur aliud ſuadeat. *d. l. præterea. l. illud. ff. de petit. hered. l. videamus. ff. de uſur. l. in condemnatione.* 173. *§.* 1. *ff. de div. reg. jur. l. cum prætor.* 81. *inf. hic.*

Pleraque. c) Puta; Vt caveatur rem deteriorem non eſſe factam; *l. metum.* 9. *§. ex hoc Edicto. ff. quod met. cauſ.* dolum malum abeſſe; *l. ſi poſt acceptum.* 18. *l. ſeq. l. ſi homo.* 45. *ff. de rei vind.* Vt lucrum ex re vel occaſione rei acceptum unâ reſtituatur; *l.* 52. *ff. de rex. vind.* Vſucapiendi cauſſâ reddatur, *d. l. ſi poſt acceptum. l.* 37. *l.* 75. *ff. hic.*

item

item intereſſe. *l. 4. in fin. ff. de alien. jud. mut. cauſ,* ut deterioratio reſarciatur, *l. non ſolum* 13. *ff. de rei vind. l.* 3. §. 1. *ff. commod.* omniſque cauſa reddatur.

Lex XXIII.

Vlpianus Lib. XIV. ad Edictum.

REI [a] appellatione, & cauſſæ & jura continentur.

Explicatio.

Rei. a) Rei nomine vult Iuriſconſultus, tam ea quæ mancipi ſunt, quam ea quæ non mancipi denotari; id eſt, tam corporalia, quam incorporalia; per cauſſas, corporalia, per jura, incorporalia, indicans. Vnde re venditâ, & ſervitus ei impoſita, vendita cenſetur. *l. ſi aqua. ff. de contr. emt.* Fundo ſimpliciter rei vindicatione petito, & ſervitutes debentur. *l. via*, §. *ſi fundum. ff. de ſerv. ruſt. præd.*

Lex XXIV.

Cajus Lib. II. ad Edictum Provinciale.

NIhil aliud eſt hereditas, [a] quam ſucceſſio in univerſum jus, quod defunctus habuit.

Expli-

Explicatio.

Hæreditas. a) Similis definitio eſt *in lege hereditas.* 82. *ff. de div. reg. jur.* Et apud Ciceronem *in Topicis, in loco à definitione*; ubi inquit; Hæreditas eſt pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure, nec ea aut legata teſtamento, aut poſſeſſione retenta. Sed Iuriſconſultus ad vulgarem loquendi uſum reſpiciens, ut foro deſerviret, magis hereditatis aditionem, quam ipſam hereditatem definit. Nam cum hereditas, (*ut Oldend. in* XII. *Tab.*) ſit relatio juxta æqualitatem & inæqualitatem, ipſe maluit definire juxta actionem & paſſionem, ut eſt aditio. Quare & Vlpianus *in l. pecuniæ.* §. *hæreditas ff. hic & l. hereditas.* 50. *ff. de hered. petit.* Hereditas, inquit, nomen juris eſt, quod & acceſſionem & deceſſionem in ſe recipit, & ſine ullo tempore juris intellectum habet. Hinc patet hereditatem non niſi ſucceſſione deferri; *l.* 4. *ff de inutil. ſtipul. l. fin. C. de pact.* rei particularis non eſſe hereditatem; *l. quoties.* 13. *C. de hered. inſtit.* viventis non eſſe hereditatem; jus illud in definitione poſitum, antequam heredi quæratur, & quamdu hereditas jacet, dici; *l. hæres quandoque.* 54. *ff. de acquir. hered. l. ſed ſi plures.* 10. §. 2. *ff. de vulg. & pup. ſubſt.* hereditatem jacentem defunctum repreſentare. *l. hereditas.* 34. *ff. de acquir. rer. dom.*

Lex XXV.

Paulus Lib. X X I. ad Edictum.

Rectè dicimus eum ſundum totum noſtrum eſſe, etiam cum uſusfructus alienus eſt: *a* quia uſusfructus non dominii pars, ſed ſervitutis ſit: ut via & iter: nec falsò dici; [totum] meum cujus non poteſt ulla pars dici alterius eſſe: hoc & Julianus, & eſt verius.

Explicatio.

Vſusfructus alienus eſt. a) Quia cum dominio uſusfructus, cum nemo re ſua utatur fruatur, concurrere nequit. *l. uti frui.* 5. *ff. ſi uſusfr. pet.*

Dominii pars. b) Quia uſusfructus in jure, non in parte conſiſtit. *l. Mævius.* 66. §. *fundo. l. cum filius.* 76. §. *dominus ff. de legat.* 2. *l. ſi a reo.* 70. §. *ſi a reo. ff. de fidejuſſ.* Quoniam tamen uſusfructus totum rei emolumentum continet, *d. l. cum filius.* 76. §. *dominus.* 2. ideò licet verè non ſit pars dominii, tamen portionis inſtar obtinet; *ut in. d. l. cum filius.* 76. *dominus.* §. *l. qui uſumfructum.* 58. *ff. de verb. oblig. l.* 4. *ff. de uſufr.* licet non ſemper. *l. ſi Titio.* 33. §. 1. *ff. eod.* Adeò autem in quibuſdam caſibus dominii pars eſt, ut iiſdem uſusfructuarius appellatione domini

mini

mini contineatur, ut in venditione bonorum, *l. in venditione. 8. in princ. ff. de reb. author. jud. poſſid.* in cauſſa damni infecti; *l. uſufructu. 7. §. 1. ff. de uſufr. l qui bona. 13. §. ſuperficiarium. ff. de damn. inf.* Eſt enim etiam quoddam dominium uſusfructus, propter quod etiam uſusfructus vindicari poteſt. *tot. tit. ff. ſi uſusfr. pet.* Cæterum uſusfructuarius propriè ac verè nec dominus eſt; *l. falſus. 43. in fin. ff. de furt.* nec eſſe poteſt; cum uſusfructus per dominii acquiſitionem extinguatur. *l. ſi tibi. 17. l. ſi ſervus. 27. ff. quib. mod. uſusfr. amitt.*

IDEM §. I.

Quintus Mucius a ait partis appellatione rem pro indiviſo ſignificari. nam quod pro diviſo noſtrum ſit, id non partem, ſed totum eſſe. Servius non ineleganter partis appellatione utrumq; ſignificari.

EXPLICATIO.

Quintus Mucius. a) Vult Quintus Mucius partis appellationem pro indiviſo intelligi, id eſt, quæ nondum rationem ſectionemq; à toto accepit; ut in bonis ſocialibus, in hereditate erciſcunda, in bonis dividundis, *l. 6. §. ſi quis partem. ff com. præd.* & rectè; Quia pars nomen eſt ad aliquid: nam pars totius pars eſt, neque pars niſi toti conjuncta. A toto revulſa, pars amplius non eſt, ſed ex parte totum effectum.

Servius.

Servius. b) Servius & partem eam dici vult, quæ toti conjuncta eſt, & rurſus eam quæ à toto abjuncta eſt: quæ poſterior ſignificatio procedit, ſi ad tempus quo adhuc toti erat annexa habeatur relatio; *l. inſulam.* 56. §. *fin. ff. de acquir. rer. dom.* ſi in re, puta fundo, cujus conſtitutio à domini voluntate pendet, appareat, eum velle ut pars ſit. *l. Cajus.* 86. *ff. de legat.* 2.

Lex XXVI.

Vlpianus Lib. XVI. ad Edictum.

PArtum [a] non eſſe partem [b] rei furtivæ, Scævola libro undecimo quæſtionum ſcribit.

Explicatio.

Partus. a) Partus, hic, ut & aliàs, non pro ipſo actu pariendi, ſed pro ipſa prole accipitur; ut partus dotalium ancillarum eſt portio dotis. *l. cum poſt divortium.* 69. §. *fin. ff. de jur. dot.* Itaque & partus continetur reditus appellatione, non autem fructus. *l. reducta.* 58. §. *hereditatem.* 4. *ff. ad. SC. Trebell.* §. *partus. Inſt. de rer. div. l.* 68. *ff. de uſufr.*

Partem. b) Vnde à bonæfidei poſſeſſore poteſt uſucapi, *l. qui vas.* 48. §. *ancilla. ff. de furt.* niſi apud furem conceptus ſit. *l. ſi aliena.*

10.

10. §. *fin. ff. de uſucap.* Matrem enim contrectando, & cum contrectaſſe qui ejus viſcerum antequam edatur, portio eſt. *l.* 1. §. 1. *ff. de inſpic. vent.* videtur. Quod in furis herede, licet propter autoris ſui malam fidem uſucapere nequeat, non eſt. *l. ſi ego emi.* 11. §. *partus. ff. de public. in rem act.*

Lex XXVII.

Idem Lib. XVII. ad Edictum.

AGer *a* eſt locus, qui ſine villa *b* eſt.

Explicatio.

Ager. a) Ager ideo dictus, *Autor. Varr. lib. 9. de ling. lat.* quod in eo ſemper aliquid fructus capiendi cauſa agatur; aut ſaltem agi poſſit. Ager igitur eſt locus in rure qui agitatur & colitur; ſive ſit compaſcuus, ſive arvus, ſive floridus, ſive conſitus. Conſitus habet arbores, arvus aratro proſcinditur, compaſcuus habet gramina, floridus ſervatur apibus & voluptati.

Villa. b) Si ſtrictè accipiatur. Quare agro legato, villa non cenſetur legata. Niſi alia videatur fuiſſe teſtatoris mens. *ut in l. uxori uſumfructum.* 35. *ff. de uſu & uſufr. leg.*

Idem

Digitized by Google

IDEM §. I.

Stipendium *a* à ſtipe appellatum eſt, quod per ſtipes, id eſt, modica æra colligatur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. Et ſane appellatur ab intributione tributum: vel ex eo, quod militibus tribuatur.

EXPLICATIO.

Stipendium. a) Inter ſtipendium & tributum, quoad propriam ſignificationem & uſus originem, nulla eſt differentia. *hic.* Nam ſtipendium & tributum olim indifferenter appellatum fuit, quicquid in publicum colligebatur, ut ex eo miles publicè ſuſtentaretur. *ut ex Livio. Cicer. Gell. Plin. probari poteſt.* Poſtea, cum agris hoc onus imponi cæpiſſet, & quidam hac conditione in publicum venirent, ut quamdiu ſtipem conferrent emptores poſſiderent, quidam per cenſores locarentur; *Liv. lib. 7. de ſec. bell. Pun. Cicer. in 5. act. Verr.* aliqua tributi & ſtipendii differentia haberi cœpit. Puta ut ſtipendium dicatur ſi tributum perſonis eſſet impoſitum, cum ſcilicet aurum, argentum, æs penderetur; Tributum ſi agris impoſitum ut cum equi, veſtes, cæteraque ex eodem genere præſtabantur. *fac. l. 3. & fin. ff de cenſib junꝪo*

illud

illud, Tertull. in Apolog. Si agri tributo onuſti, viliores: hominum capita ſtipendio cenſa, ignobiliore.

Lex XXIIX.

Paulus Lib. XXI. ad Edictum.

ALienationis [a] verbum, etiam uſucapionem [b] continet, vix eſt enim, ut non videatur alienare, qui patitur uſucapi. Eum quoque alienare dicitur, qui non utendo [c] amiſit ſervitutes. Qui occaſione adquirendi non utitur, non intelligitur alienare: veluti qui hereditatem [e] omittit, aut optionem [f] intra certum tempus datam non amplectitur.

Explicatio.

Alienationis. a) Alienationis verbum in genere latiſſimam habet ſignificationem: & id omne alienationem vocamus, quo quid ex unius patrimonio, ita in alterius transfertur, ut illud minuatur, hoc augeatur, ſive res ſit, ſive poſſeſſio, ſive jus. Propriè tamen alienatio eſt, ſecundum pleroſque, cum transfertur dominium, ſeu directum imprimis, ſeu utile: impropriè & largè, cum non dominium transfertur, ſed aliquod jus rei, vel poſſeſſio ſola. Rem ergò alienare prohibitus, non pot-

Digitized by Google

eſt ſuper ea tranſigere; *l.* 1. §. *& ſi tranſigi. ff. ſi quid in fraud. patr.* nec eam obligare, ſive ſpecialiter, *c. nulli. de reb. Eccl. non alien.* ſive generaliter; *Vid. tamen Neguz. in tract. de pign. in* 5. *memb.* 2. *part. princ. num.* 73. *cum. ſeq.* vendere, locare, in emphyteuſin dare, *l. fin. C. de jur. emph.* dividere, *l.* 1. *ff. com. utr. jud.* permutare, *d. c. nulli. in princ. Inſt. quib. al. licet. vel non. l. fin. C. de reb. al. non alien.* niſi de contraria mente appareat. *l. fin. C. de præd. curial. lib.* 10. Qui alienare non poteſt, nec poteſt alienationi conſentire; *l. fin. ff. de jur. dot.* ſi quidem alienatio per illum conſenſum perficeretur. *l. ſicut.* §. *alienationis. ff. quib. mod. pign.*

Vſucapionem. b) Quod ergò alienari prohibetur, uſucapi non poterit: *l. ubi.* 24. *ff. de uſucap.* ſi quidem prohibitio hoc efficiat, ut alienatio contra eam facta nulla ſit; ſi non; uſucapio procedit. *l. ea lege.* 3. *C. de cond. ob cauſ. dat.* undè res minorum, res litigioſæ, licet alienari prohibeantur, alienatæ tamen præſcribi poſſunt. *l. fin. C. in quib. cauſ. in int. reſt. nec. l.* 1. *C. de præſcr. long. temp.*

Non utendo. c) Quia tacitè videtur in ejus alienationem conſentire. *l.* 4. §. *fin. ff. de uſucap.*

Non intelligitur alienare. d) Quia alienatio cum præſupponat dominium; nemo alienare poteſt, quod ſuum non eſt; qui verò oc-

caſionem

caſionem acquirendi prætermiſit, hoc ipſo nomine teſtatur, ſuum non eſſe, quod nondum acquiſivit.

Hereditatem. c) Quia ea non, niſi adeunti, acquiritur. *l. non minus.* 31. §. 1. *ff. de hered. inſt.*

IDEM. §. 1.

Oratio [a] quæ neque conjunctionem, neque disjunctionem habet, ex mente pronuntiantis, vel conjuncta, vel diſjuncta accipitur.

EXPLICATIO.

Oratio. a) Disjunctivam habens oratio, diſjuncta eſt; quæ conjunctivam, conjuncta; neutram quæ habet, ex mente pronuntiantis an conjuncta, vel disjuncta ſit æſtimandum; puta in judiciis, *l. ſi quis.* 67. *ff. de judic.* & ultimis voluntatibus: *l triplici.* 142. *ff. hic.* non contractibus, ubi contra proferentem fit interpretatio. *l. Labeo. ff. de contr. emt. l. veteribus. ff. de pact.*

LEX XXIX.

Paulus Lib. XVII. ad Edictum.

Conjunctionem enim nonnunquam pro disjunctione [a] accipi Labeo

ait: ut in illa ſtipulatione, Mihi heredique meo, te heredemque tuum.

Explicatio.

Pro diſjunctione. a) Conjunctio & diſjunctio non ad verba, ſed ad ſenſum pertinet: nam utraque verba conjungit, ſed ab altera ſenſus abjungitur, ab altera conjungitur. Particula *que* conjungit ſenſum, neque quicquam cum abjunctiva habet commune in ſtipulatione ejus quod tractum habet, ut, *Sibi heredique ſuo ire agere licere*; undè & heredi competit actio. *l. ſi ſic ſtipulatus.* 93. *l. ſi ſic ſtipulatus ſim.* 132. *ff. de verb. oblig.* Diſjungit in ſtipulatione ejus, quod tractum non habet. ut *Mihi heredique meo centum dare promittis*; Vnde alterutri, id eſt, mihi aut heredi, centum ſi ſolveris debere deſines. *Sed de his infra ad L. ſæpe ita.* 53. *ff. hic latius.*

Lex XXX.

Cajus Lib. VII. ad Edictum Provinciale.

SYlva a cædua b eſt, (ut quidam putant) quæ in hoc habetur, ut cæderetur. Servius eam eſſe quæ ſuccisa rurſus ex ſtirpibus, c aut radicibus renaſcitur.

Expli-

EXPLICATIO.

Sylva. a) Sylvæ appellatio licet generalis ſit, erat tamen apud veteres inter Sylvam, lucum, nemus, & ſaltum diſcrimen. Sylva cædua erat, quæ exciſa ſcilicet, repullulat. Lucus non erat cæduus, quin potius manu conſitus, religioſuſque, atque alicui Deo conſecratus. Nemus erat locus amænitatis ac voluptatis plenus. Saltus erat ſylva invia nec tranſeuntibus pervia. *Laur. Vall. lib.* 4. *elegant.*

Cadua. b) Sylva cædua eſt, quæ in hoc habetur, ut cædatur, & ſucciſa ex ſtirpibus radicibuſque repullulat, ac renaſcitur. Ea in fructu eſt, *l. qui fundum.* 40. §. *cum fundum. ff. de contr. emt.* tum quoque cum intempeſtivè cæſa eſt. *l ſi abſente.* 48. §. 1. *ff. de uſufruct.*

Stirpibus. c) Stirpes ſunt ferulæ, ſeu virgulta, quæ de radicibus naſcuntur: & germina dicta. *l. divortio.* §. *puto. ff. ſolut. matrim.*

IDEM. §. 1.

Stipula illecta *a*, ſunt ſpicæ in meſſe dejectæ, necdum lectæ, quas ruſtici, cum vacaverint, colligunt.

EXPLICATIO.

Stipula illecta. a) Stipulæ, ſi propriè & ex autoritate Varronis, *lib.* 1. *cap.* 54. *de re*

Digitized by Google

ruſtic. loquamur, ſunt folia culmum ambientia. Culmus eſt qui ſpicam ſuſtinet, calamus alio nomine dictus: ſpica verò granum ſuſtinet, à ſpe dicta hujus ſumma ariſta dicitur: quâ ſi careat mutica, quaſi mutila, nuncupatur. Iuriſconſultus hic ſtipulam licenter pro culmo ac ſpica accipit Quæ cum exciſa eſt à ſtirpe & in terram dejecta, tantiſper dum ruſtici cum vacaverit, id eſt, ocium fuerit, eam colligant, illecta appellatur.

IDEM. §. II.

NOvalis *a* eſt terra præciſa, quæ anno ceſſavit, quam Græci *νέαχιν* vocant.

EXPLICATIO.

Novalis. a) Novalis eſt, terra præſciſſa (hoc eſt, nunc ante, ſuperiore nempe anno, aratro cæſa & ſciſſa, verſa & culta,) quæ anno ceſſat, hoc eſt, alternis annis ceſſare ſolet. *Plin.* 18. *cap.* 19. *Laur. Vall. lib.* 4. *elegant. cap.* 42. Vndè novalis fundi uſufructu legato, uſufructuarius ſingulis annis, nullâ vacatione datâ colere ac proſcindere non poteſt: ita enim vir bonus non uteretur, frueretur.

IDEM

IDEM §. III.

Integra *a* autem eſt, inquam nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit.

EXPLICATIO.

Integra. a) Integram terram, dicit Iuriſconſultus, quę non modo non fuit pręſciſſa, ſed necdum pecus in eam, paſcendi gratia miſſum eſt. Cicero *lib. de natur. Deorum* inquit: Præbeo me tibi integrum diſcipulum; id eſt, plane rudem, & ejus Philoſophiæ ignarum.

IDEM §. IV.

Glans *a* caduca *b* eſt, quæ ex arbore cecidit. *c*

EXPLICATIO.

Glans. a) Glandis appellatione omnes fructus continentur. *l.* 1. §. 1. *ff. de gland. leg. l. qui venenum.* 236. §. 1. *ff. hic.*

Caduca. b) Caduca eſt, quæ ſua ſponte ex arbore decidit: *Varro. lib.* 2. *cap.* 2. ſicut poma caduca, & procidua, ad eorum differentiam, quæ ſtrictiva à ſtringendo nuncupantur: nam ſtringere pro colligere veteres dixerunt.

Digitized by Google

Cecidit. c) Ergo is cui glandis caducæ uſusfructus conſtitutus, non omnes fructus qui caduci fieri poſſunt, ſed duntaxat eos qui ceciderunt colligere poteſt. *per l. ſi fructuarius. ff. quib. mod. uſufruct. amitt.*

IDEM §. V.

Paſcua ſylva eſt, quæ paſtui pecudum deſtinata *a* eſt.

EXPLICATIO.

Deſtinata. a) Hoc eſt, in quam jus eſt paſcendi cauſa pecora mittere. Hinc illud Ciceronis, in Topicis. *Si ager compaſcuus eſt, ergo in eo jus eſt compaſcere.*

LEX XXXI.

Ulpianus Lib. XVIII. ad Edictum.

PRatum *a* eſt, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt, eo dictum, quod paratum ſit ad fructum capiendum.

EXPLICATIO.

Pratum. a) Quia ſine armentis arva coli difficile, & ſine fæno ali armenta non poſſunt; ut fœnum habeatur cultus prati neceſſarius eſt. Pratum dicitur quia ad fructum percipiendum paratum, nec magnum deſiderat laborem. *Colum. lib. 2. cap.* 17. Vult Vlp. *l. forma.*

Digitized by Google

ma. 4. ff. de cenſib. pratum dici atque æſtimari, quod non tantum hoc anno, ſed & intra decem annos proximos, quis ſecuit; id eſt, totondit.

Lex XXXII.

Paulus Lib. XXIV. ad Edictum.

MInus *a* ſolutum intelligitur, etiamſi nihil eſſet ſolutum.

Explicatio.

Minus. a) Non ſemper minus vim comparativi retinet *Valla. lib. 1. cap. 12.* unde quod non recepi rectè dixero minus recepiſſe: & minus tribuere videtur qui nihil tribuit. *l. 7. §. 2. ff. de tribut. act.*

Lex XXXIII.

Ulpianus Lib. XXI. ad Edictum.

PAlam, *a* eſt coram pluribus *b*.

Explicatio.

Palam. a) Palam in contractibus eſt, in præſentia Iudicis, agnatorum, vel etiam amicorum; *Bart. ſing. in l. frater à fratre. ff. de cond. ind. Iaſ. in l. ſingularia. in 7. col. verſ. pulchrum. ff. ſi cert. pet.* In teſtamentis, ut teſtes ſeptem exaudire poſſint; *l. 21. ff. quem. teſtam. fac. l. ult. ff. de jur. codicill.* In quæſtione taciti fideicommiſſi palam intelligitur relictum,

quod teſtamento vel codicillis quis reſtituere rogatus, non domeſtica cautione vel chirographo. *l. 3. ff. de jure fiſci.*

Pluribus. b) Plures & multi differunt. Plures non ſunt pauciores quam duo: multi non ſunt pauciores quam tres. *l. ubi numerus. ff. de teſtib. junct. l. 1. §. hoc reſcriptum. ff. ad SC. Tertul. Bart. ad l. Prætor. 4. num. 1. ff. vi bon. rapt.*

Lex XXXIV.

Paulus Lib. XXIV. ad Edictum.

Actionis verbo etiam perſecutio continetur.

Explicatio.

Perſecutio. a) Quin larga ſignificatione actionis verbo perſecutio contineatur, nullum dubium, & ſupra dictum eſt. Vnde ſi eadem ratio ſit, quod in actione diſpoſitum, & in perſecutione, etiam in ſtricta materia, obſervabitur: *Alex. l. 1. ff. de juriſd. om. jud.* non ſi alia ratio. Vnde minoribus quibus denegata actio, officio Iudicis ſuccurretur. *l. Quintus Mucius. 7. ff. de ann. leg.* Eſt perſecutio proprie dicta, quæ mero jus dicentis officio expeditur. *l. pecuniæ. 178. §. actionis. ff. hic.* Vnde extraordinaria dicta: quia judicium nunquam ingreditur; actio ingreditur,

tur, etiamſi ſit in factum, vel utilis. Actiones quamvis utiles, omnes tamen dicuntur ordinariæ, extraordinariæ perſecutiones. *d. l. pecuniæ. §. actionis.*

Lex XXXV.

Idem Lib. XVII. ad Edictum.

Reſtituere [a] autem is intelligitur, qui ſimul & cauſam actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim judicii accepti [b] tempore res ei reddita fuiſſet, id eſt, uſucapionis cauſam & fructuum.

Explicatio.

Reſtituere. a) Reſtituit, non qui tantum rem præbet, ſed eam, cum univerſa ſua, etiam uſucapiendi cauſa, acceſſione, fructu, uſura, intereſſe, & omni commodo ac emolumento, tam occaſione rei, quam ex ipſa re proveniente, reddit ac præſtat. *l. 22. l. 35. l fin. in fin. ff. hic. l. qui reſtituere. l. præterea. l. ex diverſa ff. de rei vind. l. 2. l. videamus. §. 11. tantum ff. de uſur.*

Iudicii accepti. b) Reſtituere quaſi rurſum ſtatuere, ſive conſtituere & reddere dicitur. *Varro.* Quare res ea in forma, acceſſione, & qualitate, reddi debet, in qua fuiſſet, ſi nihil adverſus id, cujus gratia reſtitutio deſideratur, factum eſſet. *d. l. videamus. §. in Faviana. l. non enim. ff. ad SC. Treb. d. l. præterea. d. l. ex*

diverſo. l. 35. *l.* 57. *ff. hic.* Qui ergò remnut reſtituat comdemnatus, fructus à tempore litis conteſtationis perceptos, ubi illi à lite conteſtata, (ut in obligationibus dandi regulare) debentur, reſtituere debet. *d. l. præterea.* 20. à tempore moræ perceptos in obligatione tradendi. *d. l. videamus.* 38. §. 1.

Lex XXXVI.

Ulpianus Lib. XXIII. ad Edictum.

Litis *a* nomen omnem actionem ſignificat, ſive in rem, ſive in perſonam.

Explicatio.

Litis. a) Lis in jure dupliciter accipitur. Aut enim actionem ſignificat, *ut hic.* tam criminalem, *l. in SCtum.* 15. §. *ſi propter. ff. ad SC. Turp.* quam civilem; tam perſonalem, quam realem; *hic.* & *l. un. C. de lit. cont. l. properandum. C. de judic.* unde dicimus litem nobis cum aliquo eſſe, *l. lis nulla. ff. eod.* litem edere, litem in judicium deducere. *l. ſi mater.* 11. §. *hoc jure. ff. de except. rei jud.* Aut ſignificat inſtantiam, ſeu judicium, quod conſtat Iudice, actore, reo. *c. forus.* 10. *de verb. ſignif. d. l. properandum. l. rem non novam. verb. non aliter litium primordium.* & §. *patroni. C. de judic.* & comprehendit omnem tractum,

Digitized by Google

tractum, qui à litis conteſtatione incipiens, uſque ad ſententiam definitivam durat & exercetur. *d. l. properandum. l. 2. C. Theod. ad leg. Corn. de Falſ. l. 2. C. ut int. cert. temp. crim. qu. term.* quo ſenſu ante litis conteſtationem, nulla lis eſt. *Bart. & Alciat. hic. l. amplius non peti. ff. rem rat. hab. l. vinum. ubi Dd. ff. de reb. cred.*

Lex XXXVII.

Paulus Lib. XXVI. ad Edictum.

VErbum *Oportere* a non ad facultatem Iudicis pertinet, qui poteſt vel pluris, vel minoris condemnare, ſed ad veritatem refertur.

Explicatio.

Oportere. a) Poteſt Iudex, ſed non niſi ex cauſſa, *Alciat. hic.* Reum pluris vel minoris condemnare, quam libello licet verè, actor comprehenderit ſibi deberi; ut *ſi dixerit, Reum decem ipſi dare oportere.* Pluris condemnat in arbitrariis, *l. 1. ff. de in lit. jur.* vel in his quæ ex inficiatione duplantur, §. *at adverſus. Inſt. de pœn. litig.* vel expenſarum, aut ejus quod intereſt ratione. *l. terminato. C. de fruct. & lit. expenſ.* Minoris condemnat, ſi actor totius ſummæ non ſit capax, vel ſi pars aliqua poſt judicium cœpit non deberi. *l. ſi ſervus. ff. de cond.*

Digitized by Google

cond. ſurt. vel etiam in executione, reo non niſi quatenus facere poteſt, convento. *l. ſunt qui. ff. de re judic.*

Lex XXXIX.

Ulpianus Lib. XXV. ad Edictum.

OStentum [a] Labeo definit omne contra naturam cujuſque rei genitum factumque. Duo genera autem ſunt oſtentorum; unum, quotiens quid contra naturam [b] naſcitur, tribus manibus fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria eſt: alterum, cum quid prodigioſum [c] videtur, quæ Græci φαντάσματα, id eſt, viſiones vocant.

Explicatio.

Oſtentum. a) Hoc vocabulum generale eſt ab oſtentatione novæ & inconſuetæ formæ, ſic nominatum, & tam ad id quod contra naturam naſcitur, quam ad id quod prodigioſum videtur pertinet.

Contra naturam. b) Id eſt, contra naturæ conſuetudinem naſcitur. Hoc fit, cum cui naturali originis & generationis ſuæ formâ minime deſtructâ vel augmentum acceſſit, vel in aliquo delibatum & detractum, vel mutilatum eſt.

eſt. Aucta erit forma, ſi naſcantur qui tres pluresve habeant manus; aut pedes: qui ſex pluresve digitos in ſingulis manibus: vel qui duobus capitibus, tribus oculis. Qui, cum in iis natura larga fuit, & humana officia & membra amplicavit, inter liberos comnumerabuntur. *l. non ſunt.* 14. *verſ. Partus ff. de ſtatu hom.* Vndè & ad hos refer hermaphroditos, qui utroque ſexu donati. *de quib. in l. quæritur.* 10. *ff. eod.* Detractum erit formæ, ſi quis uno brachio vel pede, aut inverſis brachiis pedibuſque vel uno nullove oculo, aut ſine naribus, naſo, ventriculo, natus ſit. Qui etiam homo, cum humanam ſpeciem retinuerit, neque formam penitus exuerit cenſeri debet.

Prodigioſum c) Prodigioſa ſunt quæ præter naturam eveniunt. Ut cum lapidibus pluiſſe. Livius *lib. 7. ab urbe cond. & decad. 3. lib. 1.* ancilia cum crepitu, ſua ſponte mota, Idem *lib. 1. & 5. ab urbe cond.* In agro Marrucino Vectii Marcelli è primis equeſtris ordinis olivetum univerſum, publicam tranſgreſſum viam fuiſſe, arvis indè è contrario in locum oliveti profectis, ſcribit Plinius *lib.* 15. *cap.* 25. Quorum oſtentorum origo, ut inquit Auguſtinus *de civit. Dei. & 1. q. 1. c. Teneamus. & 37. diſt. §. huic etiam*, cauſſa non caret, etſi omninò cauſſa lateat.

Lex XXXIX.

Paulus Lib. LII. ad Edictum.

SUbſignatum *a* dicitur, quod ab aliquo ſubſcriptum eſt. Nam veteres ſubſignationis verbo pro adſcriptione uti ſolebant.

Explicatio.

Subſignatum. a) Aliud ſignare, aliud ſubſignare: Illud annulo, ut in teſtamentis faciendis, *l. 21. ff. de teſtib. l. 3. §. hoc interdictum. ff. de tab. exhib. l. 32. ff. de furt,* vel ſigillo; *l. videamus. §. qui vinum. ff. locat.* Hoc calamo perficitur. *hic.* Ita ſubſignat quis vel ut ſe rei geſtæ interfuiſſe teſtetur: *c. 2. de fid. inſtr. l. ad teſtium. 22. §. ſi quis. ff. qui teſtam.* vel ut ſe chirographo, cui ſubſcribit, obliget. *Bart. in l. emptor. §. Lucius. ff. de pact.* Vnde & ſubſignare vel ſubſcribere, pro ſe obligare capitur. *l. ſemper. 5. §. conductus. 10. ff. de jure immunit.*

Idem §. 1.

BOna *a* intelliguntur cujuſque quæ deducto ære alieno *b* ſuperſunt.

Expli-

Explicatio.

Bona. a) Intellige ſermonis proprietate. Nam ex mente diſponentis aliter quandoque accipiuntur; cum aliàs aliquid abſurdum induceretur. *l. ſi quis ſervum.* 8. §. *fin. ff. de legat.* 2.

Ære alieno. b) Æs alienum eſt, quodvis debitum quod aliis debemus, *l. cedere diem.* 213. §. *æs alienum, ff. hic.* Illud à bonis deducendum; Nam cum bona naturaliter dicantur ex eo quod beant, id eſt, beatos, ſeu divites faciant; *l. bonorum.* 44. *ff. hic.* ea propriè bona dici non poſſunt, quæ plus incommodi quam commodi habent. Quâ etiam ratione bona ab hereditate ſeparantur. *l.* 8. *ff. de legat.* 3. *l.* 16. §. 1. *ff. ad SC. Treb.* Multumque intereſt inter hereditatem, & uſusfructus bonorum legatum. Hoc enim legato, æs alienum ex omnibus rebus eſt deducendum. *l.* 69. *ff. ad leg. Falc. l. ult. ff. de uſufr. leg.* At hereditatis appellatio etiam onera continet.

Idem §. II.

Deteſtari eſt abſenti *a* denuntiare. *b*

Explicatio.

Abſenti a.) Abſentem interpretor & cum qui

qui ſe judicio ſubducit, & ſua abſentia judicem fruſtratur.

Denuntiare. b) Puta cum teſtatione; id eſt, teſtibus. *l. ſeq. in princ. ubi hac de re latius.*

IDEM §. III.

Incertus *a* poſſeſſor eſt quem ignoramus. *b*

EXPLICATIO.

Incertus. a) Etiam optimi juris poſſeſſor, incertus dici poteſt, ſi poſſidere ignoratur. Tria enim poſſeſſorum genera ſunt. Alii ſunt noti ac certi, de quorum poſſeſſione non ambigitur: alii ignoti plane, alii inter hos medii, incerti ſcilicet ac dubii, quorum poſſeſſio in ambiguo eſt. Atqui quæ nobis incerta ſunt, ignoramus.

Ignoramus. b) Reſpectu ſui nemo poſſeſſor incertus eſt, cum incertam (ratione loci; ſimulque quotæ portionis) rem nemo poſſeſſionis cauſa acquirere poſſit. *l.* 3. §. 2. *ff. de acquir. poſſ.*

LEX XL.

Vlpianus Lib. LVI.

DEteſtatio, *a* eſt denuntiatio facta cum teſtatione.

EX-

EXPLICATIO.

Deteſtatio. a) Sic dicta à Teſtatione, quæ eſt denuntiatio teſtibus adhibitis facta. *l.* 5. §. *ult. ff. de admin. tut. l.* 1. §. *ſed & ſi quis. ff. quod vi aut clam.* ſi fiat abſenti deteſtatio dicitur. *hic. & l. præc.* § 2. Vtraque & proteſtatio dicitur *ſecund. Alciat. hic.* Quæ eſt animi noſtri declaratio, juris acquirendi vel conſervandi, vel damnum depellendi cauſâ facta. *Alciat. hic.* Hæc in his quæ à legis diſpoſitione pendet nihil operatur. *Gl. in l. alimenta. ff. de neg. geſt.* Omninò in his quæ à noſtra poteſtate tantum. *l. ut ſi quis.* §. *plerique. ff. de relig.* Nec tamen refert, præſenti fiat, an abſenti, in ſcriptis, an minus, cum cauſſa, an ſine; ſufficit enim pro ratione voluntas. *l. quia. ff. ad SC. Trebell.* Valet etiam proteſtatio quæ à facto noſtro, itemque alterius pendet; dum tamen illi ſit facta, Quia conſentire debet, ſi de jure quæſito tollendo agatur; *l. perfectam. C. de donat. quæ ſub mod. vid. l. fin.* §. *item ſi prædixerit. ff. naut. caup. ſtab. l. cum in plures.* §. *locator. ff. locati.* ſi de jure quærendo agitur, ſufficit eum admoneri. *vid. Bart. in l. pacta noviſſima. C. de pact. Gl. l. ſi fidejuſſor. ff. qui ſatiſd. cog.* Proteſtatio ea, quæ factum ejus cui denuntiamus reſpicit, valet ſi regulam juris imitatur; ut ſi quem admoneo ut faciat quod debet. *ut in l. quod ſi te. ff. de reb. cred.*

Digitized by Google

cred. Fieri poteſt quovis loco & tempore. *l. dies. C. de feriis.* Non valet, quæ regulis juris adverſatur. *l. fidejuſſor. ff. de fidejuſſ. Vide hæc omnia latius apud Alciat. hic. nos pro instituto, ſtrictim agimus.*

IDEM §. I.

Servi *a* appellatio & ad ancillam refertur.

EXPLICATIO.

Servi. a) Quod eſt præſtantius, id minus præſtans ſub ſe in eadem ſpecie colligit: ſub nomine filiorum filiæ, *l.* 16. *ff. de teſt. tut.* ſub nomine viri mulier, *l.* 1. *hic.* ſub nomine ſervi ancilla, comprehenditur. *ut hic. & l.* 62 *ff de legat.* 3. non contra. *l. ſervis.* 81. *ff. eod.* Proinde ſervis, aut mulis legatis, & ancillæ, aut mulæ debentur. *d. l. qui duos.* 62. *& d. l. ſervis.* 81.

IDEM §. II.

Familiæ *a* appellatione liberi quoq; continentur.

EXPLICATIO.

Familiæ. a) De familiæ appellatione infra latius. Hic dicimus primum per familiam ſervos tantum denotatos fuiſſe; nempe à famulando, *i* cum *u* litera mutata. *Quo reſpexiſſe videtur Ulp. in l.* 1. *ff. de vi & vi arm.* Deinde

liberi

Digitized by Google

liberi quoque, uxor, & omnes qui ſub unius poteſtate in eadem domo, natura, *l.* 195. §. 2. *ff. hic.* vel jure vivunt. *l.* 25. §. 1. *l.* 31. §. *idem Pedius. ff. de Ædil. Edict. l.* 2. §. *familiæ. ff. vi bon. rapt. l.* 1. §. *fin. ff. de vi armat.* Vnde paterfamilias dictus. Tandem familiæ ſignificatio ad totam ſanguinis cognationem porrecta. *d. l.* 195. §. 1. *&c.*

IDEM §. III.

Unicus ſervus familiæ appellatione non continetur. *a* ne duo quidem familiam faciunt.

EXPLICATIO.

Non continetur. a) Puta vi ſermonis latini; *ut inquit Cicer. in orat. pro Cæcin.* Cæterum ratio juris & interdicti, & Prætorum voluntas facit, ut & ſi unus ſervus dejecerit, vel vi aliquem ejecerit, familia intelligatur dejeciſſe, ejeciſſe. *d. l.* 1. §. *familiæ.* 16. *cum* §. *ſeq. ff. de vi armat.* Non enim eſt alia cauſſa æquitatis in uno ſervo, ac in pluribus.

LEX XLI.

Cajus Lib. XXI. ad Edictum Provinciale.

ARmorum *a* appellatio, non utique ſcuta

ſcuta & gladios, & galeas ſignificat, ſed & fuſtes & lapides.

Explicatio.

Armorum. a) Arma (ab arcendis hoſtibus dicta. *Varro.*) non tantum ea dicuntur quæ offendendi cauſâ habemus, ut omnia tela, hoc eſt, fuſtes, lapides, gladii, haſtæ, frameæ, id eſt, romphææ; *l.* 3. §. *armis. ff. de vi & vi arm.* ſed & quæ defenſionis cauſſâ parantur, ut ſcuta, galeæ, *hic.* loricæ, tibialia, humeralia. *l. qui commeatus.* 14. §. *arma. ff. de re milit.* Arma ergò ſi portare prohibitum, non ſolum inſtrumenta bellica, ut galeæ, ſcuta, tela, ſagittæ, prohibita cenſentur; ſed & fuſtes, lapides, pugiones, & ſi quæ alia quibus major vis inferri poteſt. *hic & d. l.* 3. §. 1. *& l. armatos. l.* 23. §: *telum. inf. hic.*

Lex XLII.

Vlpianus Lib. LVII. ad Edictum.

PRobrum *a* & opprobrium idem eſt. Probra quædam natura *b* turpia ſunt, quædam civiliter & quaſi more civitatis *c*, ut puta, furtum, adulterium, natura turpe eſt. Enimverò tutelæ damnari, hoc non natura probrum eſt, ſed

ſed more civitatis. Nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incidere.

Explicatio.

Probrum. a) Probrum & opprobrium non ſunt ipſum delictum, ſed facti cujuſque turpitudo & infamia. *l. probrum.* 41. *ff. de ritu nupt.* Interdum tamen probrum pro crimine ipſo ſumitur. Sed quia ex hujuſmodi delictis ignominia oritur, ſolentque ea à convicianti-bus objici, frequentior uſus obtinuit, ut pro ignominia; conviciiſue accipiatur: ſicut & opprobrium, quod nihil aliud & quam objectum probrum.

Natura. b) Stoici nihil turpe putant, niſi quod vitio ſit conjunctum: *Cicer.* 3. *de offic.* Ob id nihil eis probroſum eſt, niſi quod natura improbatur. Sic furtum, adulterium turpe eſt quoniam utroque ſocietas humana violatur, quod vehementer naturæ repugnat: hæc enim hominem homini tam arcto conjungit vinculo, ut alter ad alterum æque ac ad ſeipſum ſe habeat.

More civitatis. c) Alii, qui in medio vivunt, nec tam arctè, ut Stoici, ad trutinam Critolai, *Cic.* 5. *de finib.* mores penſitant, probroſa quædam non ex natura, ſed hominũ inſtituto judicant, ex.gr. More Hebræorum qui

Digitized by Google

qui propinqui & conſanguinei ſui ſemen excitare recuſaverit ſit infamis. *Deut. cap.* 25. More Romano, qui ex agnatis tutelam ſuſcipere detrectaverit, ad eam ſuſcipiendam ſententiâ Prætoris adactus, tutelæ damnatus dicitur. *l.* 1. *ff. de leg. tut.* Quæ probroſa, non præſcripto naturæ, ſed civili conſuetudine. *Gell. lib.* 11 *cap.* 18.

Lex XLIII.

Idem Lib. LVIII. ad Edictum.

VErbo *Victus* a continentur quæ eſui, potuique, cultuique corporis, quæque ad vivendum homini neceſſaria ſunt, veſtem quoque victus habere vicem Labeo aït.

Explicatio.

Victus. a) Quæ vitæ neceſſaria ſunt, id eſt, ſine quibus vita degi non poteſt, ea victus nomine continentur. Quare victu alicui legato, non ſolum eſus & potus debetur; ſed cultus quoque corporis, id eſt, veſtiarium, calcearium, habitatio, lectus. Idem alimentis legatis obtinet. *l.* 6. *&* *l. fin. ff. de alim. legat.* Niſi mens diſponentis alia fuerit.

Lex

Lex XLIV.

Cajus Lib. XXII. *ad Edictum Provinciale.*

ET cætera, quibus tuendi; curandive *a* corporis noſtri gratia utimur, ea appellatione ſignificantur.

Explicatio.

f *Curandive.* a) Vndè victu legato non ſolum ea debentur, quæ tuendi, ſed & quæ curandi corporis gratia adhibentur. Cujuſmodi ſunt Pharmaca tàm evacuantia, quam confortantia. *fac. l. in rebus.* §. *poſſunt. ff. commod. l. ſicut. ff. de uſufr. l. ſi cum dotem.* §. *ſi autem. ff. ſolut. matrim.*

Lex XLV.

Paulus Lib. LVIII. *ad Edictum.*

INſtratum *a* omne veſtimentum contineri, quod injiciatur; Labeo ait, neque enim dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit omne pallium *b* περίστρωμα. In victum ergò veſtem *d* accipiemus, non ſtragulam, inſtratum omnem ſtragulam veſtem.

 Expli-

EXPLICATIO.

Inſtratum. a) Veſtis omnis quæ vel ornatus, vel commodi gratiâ inſternitur, inſtratum dici ſolet: ſicuti & ſtragula veſtis, quæ lecto, abacis, equis, & nobis ipſis injicitur. *Alexan. ab Alex. lib. gen. dier.* 3. *cap.* 19. *Bayphius.* *l. veſtis. ff. de aur. & arg. leg.*

Pallium. b) Per pallium (quod Græcorum proprium eſt,) hic Iuriſconſultus omnem ſuperiorem veſtem accipit, quæ ad ſubuculam & interiorem tunicam obtegendam major & laxior eſſe conſuevit. Inde apud Plautum. *Trinum.* 17. 30. Tunica pallio propior.

περίστρωμα. c) Stragulorum & inſtratorum nomen etiam ſubeunt tapetia, amphitapetia; & quæ circa parietes obtenduntur, & ad avertendum pulverem deciduum, ritu veterum, ad tectum ſuſpenduntur: Græcè ſtromata, periſtromata & peripetaſmata appellantur.

Veſtem. d) Victu legato veſtis debetur; non tamen omnis; nè legatarius & ſtragulam petat; ſed hoc ex boni & æqui formula eſt metiendum, & dignitas & conditio perſonæ ſpectanda; & hereditatis facultates inſpiciendæ. *arg. l.* 6. §. 5. *ff. de Carbon. Edict. l. Stichus.* 12. *ff. de legat.* 3.

LEX

Lex XLVI.

Idem Lib. LIX. ad Edictum.

PRonuntiatum *a* & ſtatutum idem poteſt. Promiſcuè enim & pronunciaſſe & ſtatuiſſe ſolemus dicere eos qui jus habent cognoſcendi. *b*

Explicatio.

Pronuntiatum. a) Iudex ut rectam ſententiam ferat; & rei veritatem diligenter debet explorare, & ſuam ſententiam idoneis verbis declarare. *in princ. Inſt. de offic. Iud.* Quodſi fecit, pronuntiaſſe aut ſtatuiſſe dicitur: & ſic pronuntiatum & ſtatutum pro eodem accipitur; ſed alterum ad enuntiationem, alterum ad maturitatem conſilii ſpectat.

Cognoſcendi. a) Rectè ergò & arbitros, cum & hi jus cognoſcendi habeant; *l. ait Prætor. ff. de re jud.* pronuntiare vel ſtatuere dicimus. *l. qualem.* §. 1. *l. quid tamen.* §. *ſi arbiter. ff. de rec. arbit.*

Idem §. 1.

MAtrem familias *a* accipere debemus eam quæ non inhoneſtè vixit.

xit. Matrem enim familias à cæteris ſœminis mores diſcernunt, atque ſeparant. Proinde nihil intererit, nupta ſit, an vidua, ingenua ſit, an libertina. Nam neque nuptiæ, neque natales faciunt matrem-familias: ſed boni mores.

EXPLICATIO.

Matrem-familias. a) Olim, ſi Nonio credimus, ea duntaxat uxor materfamilias dicebatur, quæ peperiſſet: Deinde & ea quæ in manum convenerat, licet nondum peperiſſet, & eſſet in parentum poteſtate. *Vid. Boet. in Topic. Cicer. Gell. lib.* 18. *cap.* 16. Poſtmodum Iuriſconſulti; non ſolum in manus conventiones, aut natales, ſed honeſtatem matremfamilias facere definiverunt. *hic & l.* 3. *in fin. ff. de lib. exhib. l.* 15. §. 11. *ff. de injur. l.* 195. §. 1. *ff. hic.* Adeò quidem ut viduas, libertaſque patronorum concubinas, puellas, quæ ſui jure ſunt, & omnes notæ auctoritatis fœminas etiam matresfamilias appellarent. *l.* 41. §. 1. *ff. de ritu nupt. l.* 4. *ff. de his qui ſunt ſui vel al. jur. l.* 30. §. 1. *l.* 34. *ff. ſolut. matr. l.* 3. *ff. de lib. exhib.*

Digitized by Google

Lex XLVII.

Paulus Lib. L V I. ad Edictum.

Liberationis *a* verbum eandem vim habet, quam ſolutionis.

Explicatio.

Liberationis. a) Solutio, in genere, eſt quivis actus, quo debitor liberatur ab obligatione, qua creditori devinctus eſt. Hinc verbum liberationis eandem habet vim quam verbum ſolutionis: *hac. l. cui jun. l. ſolutionis.* 54. *ff. de ſolution.* adeò ut etiam verbo ſolutionis omnis ſatisfactio accipiatur. *l. ſatisfactio.* 52. *ff. eod. l. ſolutionis.* 176. *hic.* & ſolutio non per numerationem, ſed etiam per novationem fieri dicitur. *l. liberto.* 21. §. *Lucius.* 3. *ff. de ann. leg.*

Lex XLVIII.

Cajus Lib. I. ad Edictum.

Qui neque *a* ſequantur, neque ducantur.

Explicatio.

Qui neque. a) Pertinent hæc ad Edictum de in jus vocando. Eorum qui in jus vocati alii ſequuntur ultrò, nec ducuntur; veluti è domo

domo ſua vocati; *l.* 21. *ff. de in jus voc.* vel ex aſilo; *Nov.* 17. vel ſatis offerentes: *tot. tit. ff. in jus voc. ut eant.* Alii ducuntur ſi nolint, ut cæteri ferè omnes; qui in jus vocari poſſunt: Alii neque ducuntur, neque ſequuntur; ut qui in jus vocari non poſſunt: quales ſunt vincti, nervo, aut compedibus, vel qui religione loci quaſi vincti tenentur. *l.* 2. *ff. de in jus voc. vid. Cujac.* 7, *obſ.* 16. *Gotofr. hic.*

IDEM. §. I.

SOlutum *a* non intelligimus eum, qui licet vinculis levatus ſit, manibus tamen tenetur: ac ne eum quidem intelligimus ſolutum, qui in publico *b* ſine vinculis ſervatur.

EXPLICATIO.

Solutum. a) Quia is demum ſolutus dicitur, cui eſt recedendi libera facultas. *l.* 2. *ff de lib. hom. exhib. l. nec non.* 28. §. 1. *ff. ex quib. cauſ. major.*

Publico. b) Id eſt, in carcere; ut apud Plautum Soſia. *Vereor ne hac nocte adveniens, publico excipiar*; id eſt, in carcerem obtrudar.

LEX

Lex XLIX.

Ulpianus Lib. LIX. ad Edictum.

BOnorum appellatio aut naturalis, aut civilis eſt. Naturaliter *a* bona ex eo dicuntur quod beant: hoc eſt, beatos faciunt. beare eſt prodeſſe. In bonis autem noſtris computari, *b* ſciendum eſt, non ſolum quæ dominii noſtri, ſunt, ſed & ſi bona fide à nobis poſſideantur, vel ſuperficiaria ſint. Æque bonis *c* adnumerabitur; etiam ſi quid eſt in actionibus, petitionibus, perſecutionibus: nam hæc omnia in bonis eſſe videntur.

Explicatio.

Naturaliter. a) Bona ergò naturaliter ſunt quæ commoditatem aliquam afferunt hominibus: ſive ſint animi, ſive corporis, ſive fortunæ. Non quæ plus incommodi quam commodi habent. *l.* 83. *inf. eod.* Nec æs alienum, ſed quod eis ſupereſt. *l.* 11. *ff. de jure fiſci.*

Computari. b) Bona naturaliter dicta, in quibus juris Civilis cognitio verſatur, ſunt facultates; quas & fortunas, *l. Sticho. in fin.* §. *de*

de ſtatulib. ſubſtantiam, *l. lex Cornelia. ff. de injur.* appellamus. Vndè in bonis noſtris eſſe dicitur, quod in patrimonio noſtro aliqua ratione eſt. *l. 1. ff. de rer. diviſ. l. 25. §. non ſolum. ff. quæ in fraud. credit.* Ita res per vim ablata in bonis eſſe dicitur ejus, qui vim paſſus eſt. *l. 9. §. licet. ff. quod met. cauſ.* Et ſervus domino non defendente ductus, in bonis ejus eſſe qui duxit; *l. 2. §. ult. ff. ſi ex noxal. cauſ.* In bonis etiam venditoris res vendita eſt, antequam ab eo emptori tradita. *l. 8. §. ſi debitor. ff. quib. mod. pign. §. cum autem. Inſt. de empt. vend.* In bonis mariti eſt dos conſtante matrimonio. *l. 21. §. item reſpondit. ff. ad municip. l. 7. §. ſi res. l. 75. ff. de jur. dot.*

Bona fide. c) Bona fide poſſidere dicitur, qui ignorat rem alienam eſſe. *l. 3. ff. ad leg. Fab. de plag.*

Superficiaria. d) Ea ſunt, ſive ſunt prædia, ſivè ædes, quæ in conducto ſolo certâ penſione annuâ habentur. *l. 10. ff. fam. erciſc. l. 16. ff. de pignor. act. l. ult. ff. de ſuperf. l. 74. ff. de rei. vind.* Dicuntur eſſe in bonis, quia in re ſuperficiarii aliquod jus habent: *l. 19. ff. de damn. inf.* Vnde & Prætor ſuperficiarios loco dominorum habet, & utilibus in rem actionibus tuetur. *leg. 1. §. fin. l. fin. ff. de ſuperf. l. 18. §. ei qui. ff. de damn. inf. l. 74. & ſeq. ff. de rei*

Digitized by Google

rei vindicat. l. 16. *in fin. ff. de pignorat. act.*

Æque bonis. e) Rem enim in bonis noſtris habere, intelligimus, quotiens poſſidentes exceptionem, aut amittentes ad recuperandam eam actionem, habemus. *l. rem in bonis.* 52. *ff. de acq. rer. dom.*

LEX L.

Idem Lib. LXI. ad Edictum.

NUrus *a* appellatio etiam ad pronurum & ultra porrigenda eſt.

EXPLICATIO.

Nurus. a) Nurus appellatur filii uxor; *l.* 4. §. *affinis. ff. de gradib. affin.* ſed & ſponſa, licet minus propriè, nurus appellatione continetur. *l.* 6. *&* *l.* 8. *ff. eod. l.* 12. §. 1. *ff. de ritu nupt.* Nurus autem appellatio & in Edicto de poſtulando; *l.* 1. §. *fin.* *&* *l.* 3. §. 2. *ff. de poſtul.* & in quæſtione prohibitarum nuptiarum, *l.* 14. §. *ult. ff. de ritu nupt.* & aliàs ferè, *l.* 8. §. *pen. ff. de legat. præſt.* ad nepotum uxores, & ultra porrigitur, licet has pronurus & abnurus quidam rectè appellent, *dd. ll.*

Lex LI.

Cajus Lib. XXIII. ad Edictum Provinciale.

APpellatione *a* parentis non tantum pater, ſed etiam avus, & proavus, & deinceps omnes ſuper avos continentur: ſed & mater, & avia, & proavia.

Explicatio.

Appellatione. a) Parentis ergò appellatione omnes in infinitum adſcendentes, intelliguntur. *l.* 1. *&* *l.* 3. *ff. de grad. affin.* quod à Cajo Caſſio decretum, approbatum, *l.* 4. §. 2. *ff. de in jus voc.* cum antea parentes uſque ad tritavum; ſuperiores majores dicerentur. *d. l.* 4. §. 2. *& l. fin.* §. *parentes. ff. de gradib.*

Lex LII.

Ulpianus Lib. LXI. ad Edictum.

PAtroni *a* appellatione & patrona continetur.

Explicatio.

Patroni. a) Quia maſculinum, ut ſupra

diximus comprehendit fœmininum. *vid. l.* 1. *l.* 40. §. 1. *l.* 174. *l.* 194. *in prin. ff. hic.* Iura ergò de patrono loquentia, & de patrona, quæ manumiſit, intelligi debent. Niſi aliter ſpeciali ratione ſit conſtitutum. *ut in l. ſicut.* 48. §. *fin ff. de oper. libert.*

Lex LIII.

Paulus Lib. L I X. *ad Edictum.*

SÆpe ita comparatum *a* eſt, ut conjuncta pro disjunctis accipiantur, & disjuncta pro conjunctis, interdum ſoluta pro ſeparatis. Nam cum dicitur *b* apud veteres, *Adgnatorum gentiliumque*, pro ſepararione accipitur. At cum dicitur. *Super pecunia tutelave ſua*, tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. Et cum dicimus: *Quod eum dare facere oportet*: quodvis eorum ſufficit probare. Cum verò dicit Prætor, *Si donum, munus, operas, redemerit*: ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt, omnia redimenda eſſe, ex re ergò pro conjunctis habentur. ſi quædam impoſita ſunt, cætera non deſiderabuntur.

Lex LI.

Cajus Lib. XXIII. ad Edictum Provinciale.

APpellatione *a* parentis non tantum pater, ſed etiam avus, & proavus, & deinceps omnes ſuper avos continentur: ſed & mater, & avia, & proavia.

Explicatio.

Appellatione. a) Parentis ergò appellatione omnes in infinitum adſcendentes, intelliguntur. *l. 1. & l. 3. ff. de grad. affin.* quod à Cajo Caſſio decretum, approbatum, *l. 4. §. 2. ff. de in jus voc.* cum antea parentes usque ad tritavum; ſuperiores majores dicerentur. *d. l. 4. §. 2. & l. fin. §. parentes. ff. de gradib.*

Lex LII.

Ulpianus Lib. LXI. ad Edictum.

PAtroni *a* appellatione & patrona continetur.

Explicatio.

Patroni. a) Quia maſculinum, ut ſupra diximus

diximus comprehendit fœmininum. *vid. l.* 1. *l.* 40. §. 1. *l.* 174. *l.* 194. *in prin. ff. hic.* Iura ergò de patrono loquentia, & de patrona, quæ manumiſit, intelligi debent. Niſi aliter ſpeciali ratione ſit conſtitutum. *ut in l. ſicut.* 48. §. *fin ff. de oper. libert.*

Lex LIII.

Paulus Lib. L I X. *ad Edictum.*

SÆpe ita comparatum *a* eſt, ut conjuncta pro disjunctis accipiantur, & disjuncta pro conjunctis, interdum ſoluta pro ſeparatis. Nam cum dicitur *b* apud veteres, *Adgnatorum gentiliumque*, pro ſepararione accipitur. At cum dicitur. *Super pecunia tutelave ſua*, tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. Et cum dicimus: *Quod eum dare facere oportet*: quodvis eorum ſufficit probare. Cum verò dicit Prætor, *Si donum, munus, operas, redemerit*: ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt, omnia redimenda eſſe, ex re ergò pro conjunctis habentur. ſi quædam impoſita ſunt, cætera non deſiderabuntur.

Digitized by Google

Explicatio.

Sæpe ita comparatum. a) Quia voces ideò inventæ ut ſententiis obſequantur, *Cicer. pro Cecinna.* non ut ſententiæ vocibus ſint obſequentes; ideò prima debet eſſe ſententiarum animadverſio, ad quas deinde voces ſunt dirigendæ: Rectè ergò Iuriſconſultus, non verborum, ſed ſententiarum habita ratione, tradit conjuncta pro disjunctis, disjuncta pro conjunctis, ſoluta pro ſeparatis, ſæpe accipi ſolere: commodis ad hoc exemplis ſubjunctis.

Nam cum dicitur. b) Conjunctæ dictiones, (ut ſunt, *Et, que, atque, quoque,*) naturaliter quidem ad hoc ſunt inventæ ut aliquid copuletur cum alio & ſic utriuſque conjuncti concurſus requiratur, *l. ſi heredi. ff. de cond. inſtit.* in jure tamen talis verborum ſignificatio nonnunquam invertitur ex re: ſi id mens proferentis, vel rerum qualitas, vel alia ratio extrinſecus urgeat. Mens proferentis conjuncta disjungere intelligitur; ſi alioqui inde abſurdum conſequeretur; ut cum quis filios & heredes ſubſtituit. *Bart. l. Gallus.* §. *etiam. ff. de lib. & poſth.* Cum filios & nepotes inſtituit. *d. l. Gallus.* §. 1. Cum lex duodecim Tab. dicit: Agnatorum gentiliumque hereditas ſit. Rerum qualitas hoc facit; cum quis fundum, ejuſque fundi uſumfru-

ctum

ctum Titio legat: *l. ſi Titio.* 10. *ff. de uſufruct. leg.* uxorem facit dominam & fructuariam. *Bart. in d. l. ſi Titio.* 10.

At cum dicitur. c.) Vt conjunctivæ dictiones ad copulandum, ita disjunctivæ (ut ſunt *aut, vel, ve, ſive.*) ad disjungendum inventæ naturaliter; proinde alterutrum tantum disjunctum requiritur: quod tamen nonnunquam non obſervatur; ſed disjuncta pro conjunctis habentur; puta quoties hoc vel vis verborum, vel leges, vel præſumta loquentis mens infert. *Alciat. hic.* Vis verbi hoc infert; cum legantur uxori, mundus, ornamenta, ſeu quæ ejus cauſa parata, & omnia debentur, verbum enim *Seu* vim habet ampliandi: *l. ſi quis ita.* 30. *ff. de aur. & arg. leg.* Lex, cum jubet tutorem ſuper pecunia tutelave pupilli dare: Nec enim tutela, ſine pecunia demandatur. *l. in eo.* §. *ubi. ff. hic.* Mens diſponentis hoc docet. In ea ſubſtitutione *Si filius meus inteſtatus, vel ſine liberis deceſſerit. l. generaliter. C. de inſtit.* Et in ea, *Si filius meus, vel filia heres non erit; Sejus heres eſto. l. ſi is qui.* 13. §. *fin. ff. de reb. dub.*

Cum verò dicit. d) Soluta oratio, aliquando disjungit, ſubjectâ materiâ hoc ſuadente, alioqui conjungit; quod docet hic dictio *interdum, in princ. leg.* cujus natura de frequentioribus caſibus excipere. *Alciat. hic.*

IDEM

Digitized by Google

IDEM §. I.

Item dubitatum, *a* illa verba, *ſpe, conſilio*, quemadmodum accipienda ſunt: ſententiæ conjungentium, aut ſeparantium? ſed verius eſt, quod & Labeo ait, ſeparatim *b* accipienda: quia aliud factum eſt ejus, qui ope, *c* aliud ejus qui conſilio *d* furtum facit. ſic enim alii condici poteſt, *e* alii non poteſt. *f* & ſane poſt veterum auctoritatem eo perventum eſt, ut nemo ope videatur feciſſe, niſi & conſilium malignum *g* habuerit: nec conſilium habuiſſe noceat; niſi & factum ſecutum *h* fuerit.

EXPLICATIO.

Dubitatum. a) Ratio dubitationis. Quia opem ſine conſilio animi ferre non videmur, adeò ut qui ſervo fugere perſuaſerit, furti non teneatur, niſi ut alius eum furto ſubduceret, hoc fecerit. *l. qui ſervo.* 56. *ff. de furt.* Deinde quia furtum non verbis, *l. ſi quis.* 52. §. *neque verbo. ff. eodem.* in quibus conſiſtit conſilium, *l.* 1. §. *perſuadere. ff. de ſerv. corr.* ſed contrectatione committitur. *l.* 1. *ff. de furt.*

Sepa-

Separatim. b) Quia quæ nomine differunt re differunt, *l. non codicillorum. C. de teſtam. l. ſi idem. C. de codicill.* Quæ re differunt, formis differant neceſſe. *d. l. ſi idem. & ibi. Dd.* Quæ formis differunt ſeparata ſunt. *l.* I*ulianus.* §. *ſi quis rem. ff. ad exhib.*

Ope. c) Opem fert, qui miniſterium atque auxilium ad ſurripiendas res præbet. §. *interdum. ubi vid. exempla. Inſt. de obl. quæ ex del. naſc.*

Conſilio. d) Conſilium dat qui verbis perſuadet & impellit, & inſtruit ad aliquid, ex. gr. furtum faciendum. *vid. l. in furti.* 50. §. *ope. ff. de furt. d. l.* 1. §. *perſuadere. l. fin. C. de noxal. act.*

Condici poteſt. e) Qui conſilio opeve adjutus furtum fecit & furti actione & condictione tenetur. *l.* 7. *ff. de condict. furt. l. ſi quis.* 35. *l.* 54. §. *cum furti. ff. de furt.*

Non poteſt. f.) Qui ſpe ſaltem juvit, non contrectavit, aut conſilium dedit, non condictione furtiva tenetur, ſed actione furti pœnali. *l.* 6. *ff. de cond. furt.*

Conſilium. malignum. g) Id eſt, dolo opem tulerit.

Factum ſecutum. h) Quia neque verbo, neque Scriptura, ſed contrectatione furtum fit. *d. l. ſi quis uxori.* 52. §. *neque. ff. de furt.*

Vlpia-

Lex LIV.

Vlpianus Lib. LXII. ad Edictum.

COnditionales *a* creditores dicuntur & hi quibus nondum competit actio, eſt autem competitura: vel qui ſpem habent, ut competat.

Explicatio.

Conditionales. a) Is, cui ſub conditione legatum, pendente conditione non eſt creditor; quia legatum conditionale, ante conditionem exiſtentem, neque debetur, neque peti poteſt: *l.* 4. *&* *l.* 5. *l.* 21. *ff. quand. dies legat.* qui ſub conditione ſtipulatus eſt, ea pendente eſt creditor. *l. is cui ſub conditione.* 42. *ff. de oblig. & action. l.* 27. *ff. qui & à quib.* §. *ex conditionali. Inſt. de verb. oblig.* ſiquidem conditionem extituram ſpes ſit, alias non. *hac. l.*

Lex LV.

Paulus Lib. XVI. Brevis Edicti.

CReditor autem is eſt, qui exceptione perpetua *a* ſummoveri non poteſt: qui autem temporalem exceptionem

ptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori.

Explicatio.

Perpetua. a) Eâ qui ſummoveri poteſt, non intelligitur, quo ad juris effectum, creditor eſſe: ut nec cum dubium eſt an perpetua exceptio futura ſit. *l. ſufficit.* 56. *ff. de cond. indeb.* Eſt exceptio perpetua, quæ ſemper locum habet, ita ut nulla litis parte evitari poterit; quæque rem de qua agitur, hoc eſt, cauſſam principalem perimit. undè & peremptoria appellatur. Talis eſt, exceptio doli mali, rei judicatæ, jurisjurandi, pacti conventi perpetui, id eſt, nè omninò petatur. *l.* 3. *ff. de except.*

Temporalem. b) Sicut enim conditionalis creditor agere non poteſt, niſi conditio evenerit; ita temporalis creditor agere, niſi dies ceſſerit debitionis. *l. cedere diem. ff. hic.* Eſt enim exceptio temporalis quæ ad tempus tantum nocet; unde & dilatoria dicta. Vt eſt pacti conventi temporalis, id eſt, nè, fortè, intra qninquennium ageretur; Iudicis incompetentis; ea quæ adverſus procuratorem competit. *d. l.* 3. *ff. de except.*

Digitized by Google

Lex LVI.

Ulpianus Lib. LXII. ad Edictum.

COgnoſcere *a* inſtrumenta, eſt relegere, & recognoſcere. Diſpungere, conſerre accepta & data.

Explicatio.

Cognoſcere. a) Cognoſcere inſtrumenta, non ſolum eſt relegere, quod ſcripturæ proprium eſt, verum etiam recognoſcere, hoc eſt, & ſigilla inſpicere, & veritatem agnoſcere, & deſcripta ſeu copias (ut vulgo ajunt.) cum ſuis originalibus conferre, malè deſcripta emendare.

Inſtrumenta. b) Ea appellatione hic venit omnis ſcriptura, quâ aliqua cauſa & quæſtio inſtrui poſſit. *arg. l. 1. ff. de fid. inſtrum.*

Diſpungere. a) Diſpungere eſt expungere, ſeu tranſverſo calamo rationem cancellare. Hic accepta & data conferre; & ex ea collatione (ut ait Accurſius.) Cancellare quod ſit redditum. Hinc diſpunctio ipſa rationis cancellatura. *vid. l. cum plures. ff. de bon. auct. jud. poſſ.*

Idem

IDEM. §. 1.

LIberorum *a* appellatione continentur non tantum qui ſunt in poteſtate, ſed omnes, qui ſui juris ſunt. *b* ſive fœminini ſexus ſint, exve fœminini ſexus *c* deſcendentes.

EXPLICATIO.

Liberorum. a) Liberorum ſignificatio multo laxior quam filiorum : filiorum in proximo, niſi ratio aliud ſuadeat, *qua de re inf. in l.* 220. conſtat, liberorum ad nepotes & pronepotes ac minores porrigitur. Atque ita ſemper in duodecim tabulis eſt annotatum. Imò Gellius *lib.* 2. *cap.* 13. Crinitus. *lib.* 15. *cap.* 18. Valla *lib.* 3. *cap.* 8. obſervarunt veteres liberorum nomine , & unum filium filiamque ſignificaſſe.

Sui juris ſunt. b) Vt emancipati ; imò & naturales ; *Fac. l. tutelas.* 7. *in princ. verſ. ex nobis. ff. de cap. minut.* Niſi teſtatoris conditio & dignitas, *l. ex facto.* 17. §. 4. *ff. ad SC. Treb.* præſumptave ejus mens, aliud inducat. *l. fin. ff. de jur. delib.* Non ſpury. *Auth. ex complexu. C. de in eſt. nupt.*

Exve fœminini ſexus. c) Adde *propagatione :* Quia inter liberos nepos quoque ex filia continetur. *l. fin. ff. de pollicit.*

LEX

Digitized by Google

Lex LVII.

Ulpianus Lib. L I X. ad Edictum.

CUi præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus, quibus præſunt, debent: hi Magiſtri *a* appellantur. Quin etiam ipſi Magiſtratus per derivationem à magiſtris cognominantur. Vndè etiam cujuſlibet diſciplinæ præceptores, magiſtros appellari à movendo, vel monſtrando.

Explicatio.

Magiſtri. a) Magiſter eum ſignificat, cujus autoritatem & exemplum ſequimur, vel cui rei alicujus præcipua cura incumbit. *hac. leg.* Feſtus Magiſtros inde voluit dictos, quod cæteris magis poſſunt, vel quod magis quam cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus quibus præſunt, debent. Magiſtri officinæ hinc dicuntur tabernæ mancipes, qui modò præſcribunt ſellulariis. *Gell. lib.* 13. *cap.* 14. Magiſtri curiarum, quibus cura adminiſtrandæ curiæ incumbit, dividendæ puta pecuniæ gratia, exornandi ſuffragii, & alia id genus faciendi. &c.

Idem

IDEM §. I.

PErſequi *a* videtur & qui ſatis accepit.

EXPLICATIO.

Perſequi. a) Senſus eſt; Quamvis aliquis ſatis acceperit, id eſt, fidejuſſor judicio ſiſti ipſi datus eſt. *l.* 5. §. 1. *verſ. fidejuſſorem. verſ. qui non ſit. l. Iulianus. ff. qui ſatisd. cog.* tamen adhuc dicitur perſequi; quia ſatisfactio pro vera ſolutione non eſt. *l.* 1. *ff. eod.*

LEX LVIII.

Cajus Lib. XXIV. ad Edictum Provinciale.

LIcet, *a* inter geſta & facta videtur quædam eſſe ſubtilis differentia: attamen καταχρηστικῶς. id eſt, *abuſive*, nihil inter factum & geſtum intereſt.

EXPLICATIO.

Licet. a) Quid inter geſtum, actum, & contractum interſit ſuperius *ad leg.* 19. diligenter ab Vlpiano excuſſum. Nunc Cajus inter geſtum & factum dicit quandam eſſe differentiam; nam facere promiſcuum eſt, gerere ad magnificas actiones refertur, inquit, Valla

Digitized by Google

Valla *lib.* 4. *cap.* 4. in jure etiam ad privatas. Dicimus enim negotium gerere. κατὰ πραχέσεως autem nulla eſt differentia. nam hæc plærunque à Scriptoribus confundi ſolent.

Idem §. 1.

PAternos *a* libertos rectè videmur dicere noſtros libertos. Liberorum *b* libertos non rectè noſtros libertos dicimus.

Explicatio.

Paternos. a) Quia liberi in vita Patris quodammodò rerum paternarum domini habentur. *l. in ſuis.* 11. *ff. de lib. & poſth.* Per conſequens juris patronatus. Quod ad liberos parente mortuo tranſit. *l.* 5. *l.* 18. *ff. de bon. lib.*

Liberorum. b) Quia liberi ſoli patroni ſunt: ſi quidem ſint emancipati; id eſt, Patria poteſtate liberati: vel certè peculium ipſis habere liceat. *l.* 8. *ff. de iure patron. l. antepen. ff. qui & à quib. l.* 22. *ff. de bon. lib. l.* 3. *ff. de caſtr. pecul.*

Lex LX.

Idem Lib. LXIX. ad Edictum.

POrtus *a* appellatus eſt concluſus locus,

locus, quo importantur merces, & inde exportantur. eaque nihilominus ſtatio *b* eſt concluſa, atque munita. indè angiportum dictum eſt.

Explicatio.

Portus. a) Portus, (ab importando & exportando dictus) propria ſignificatione ſignificat inſulam, hoc eſt, domum mercium reponendarum gratia ita extructam, ut ab incendis, fumis, incurſionibus, tutior ſecuriorque eſſet, ſejuncta ac munita à cæteris contiguis ædificiis. *l.* 3. §. *effracturæ. ff. de offic. Præf. Vigil. l.* 14. *ff. de ſerv. urb. præd.*

Statio. c) Statio navium per metaphoram etiam portus dicitur; cum concluſa ac munita ſit ad tuendum recipiendumque naves.

Angiportum. d) Angiportum ſive angiportus, *Feſt. & Nonius Marcell.* eſt legitimum illud ſpatium duorum ſcilicet pedum cum ſemipede, (quod ambitus quoque quia eam inſulam ambit, dicitur,) relictum inter inſulas ſeu portus, atque reliquas domus contiguas, ut per id merces importentur & exportentur.

Lex

Lex LX.

Idem Lib. LXIX. *ad Edictum.*

LOcus *a* eſt, non fundus, ſed portio aliqua ſundi: ſundus autem integrum aliquid eſt, & plerunque ſine villa locum accipimus. Cæterum adeò opinio noſtra & conſtitutio locum à fundo ſeparat, ut & modicus locus poſſit fundus dici, ſi fundi animo eum habuimus. Non etiam magnitudo locum à fundo ſeparat, ſed noſtra affectio, & quælibet portio fundi poterit fundus dici, ſi jam hoc conſtituerimus: nec non & fundus, locus conſtitui poteſt. nam ſi eum alii adjunxerimus fundo, locus fundi efficietur.

Explicatio.

Locus. a) Locus & fundus differunt. Fundus præſcriptos ac præfinitos limites habet; non locus: ſi quidem pars omnis à fundo quomodocunque abſciſſa locus dici poteſt. Ad fundum dimetiendum & circumſcribendum, affectio & animi noſtri inductio plurimum facit. Nam & quælibet, etiam minima, portio

portio fundi, ex noſtro arbitratu fundus poterit appellari. Contra fundus integer poteſt locus effici; ſi alterius in fundi partem conceſſerit. Hinc legatum, vel ſtipulatio fundi in genere, ob incertitudinem nullius eſt momenti; cum vel ceſpitem terræ offerendo heres, vel promiſſor liberaretur. *l. cum poſt.* 69. §. *gener. ff. de jur. dot. l. ubi autem.* 75. §. 1. *ff. de verb. obligat.* Nomen fundi ſi legato expreſſum, is totus debebitur, licet in plures regiones commodioris culturæ gratia teſtator eum diviſerit. Niſi heres de parte eum ſenſiſſe evidenter probet. *l. Cajus Sejus.* 86. *in fin. ff. de legat.* 2.

IDEM §. I.

LOci *a* appellationem non ſolum ad ruſtica, verum ad urbana quoque prædia pertinere Labeo ſcribit.

IDEM §. II.

SEd fundus quidem ſuos habet fines: locus verò latere poteſt quatenus determinetur & definiatur.

EXPLICATIO.

Loci. a) Eſt hæc inter locum & fundum differentia. quod locus ad urbana etiam prædia pertinet, fundus autem, niſi generaliter

loquamur, *l. fundi.* 211. *ff. hic.* cum urbanis prædiis nihil habet commune. Nam fundus in ruſticis tantum haberi ſolet, undè & latiſundia dicta ſunt, id eſt, ampliores fundi. *Plin. lib.* 3. *cap.* 22. *& lib.* 18. *cap.* 6.

Lex LXI.

Paulus Lib. LXV. ad Edictum.

Satisdationis *a* appellatione interdum etiam repromiſſio continebitur: qua contentus *b* fuit is cui ſatiſdatio debebatur.

Explicatio.

Satiſdationis, a) Satisdare propriè dicitur is qui fidejuſſores dat: *l.* 1. *ff. qui ſatiſd. cog.* lex tamen propter conſenſum creditoris, & cum interpretatur ſatiſdare qui repromittit. *l.* 5. §. 4. *ff. judic. ſolvi.*

Contentus. b) Quia conſentienti creditori aliud pro alio licitè ſolvitur. *l. manifeſte. C. de ſolut.* §. 1. *&* 2. *Inſt. quib. mod. toll. obl.*

Lex

Digitized by Google

Lex. LXII.

Cajus. Lib. XXVI. ad Edictum. Provinciale.

TIgni appellatione in lege duodecim Tabularum omne genus materiæ, *a* ex qua ædificia conſtant ſignificatur.

Explicatio.

Omne genus materiæ. a) Tegula ergò & lapides, & cæmenta, & calx, & arena, cæteraque, ſi qua ſunt ædificiis utilia, tignorum appellatione continentur. *l. tigni. 7. ff. ad exhib. l. 1. §. 1. ff. de tigno junct.* Quod fit, non ex proprietate verbi; (Tignum enim propriè ligneum fuit, ſignificavitque quamcunque trabem tegendi cauſſâ ędificiis impoſitam.) ſed ex interpretatione prudentum ad legem XII. Tabularum.

Lex LXIII.

Ulpianus Lib. LXXI. ad Edictum.

P*Enes te a* amplius eſt, quam *apud te*: nam apud te eſt, quod qualiter qualiter à te teneatur: penes te eſt, quod quodammodò poſſidetur.

EXPLICATIO.

Penes te. a) *Feſtus*. *Apud* & *penes* in hoc differunt quod alterum perſonam cum loco ſignificat, alterum perſonam & dominium, ac poteſtatem, quod trahitur à penitus. Eſſe itaque penes te quidquam, eſt, non ſolum proximum habere, ſed ejus quoque rei poteſtatem ac facultatem tenere; ut de eo poſſis pro tuo arbitratu decernere. Itaque depoſitarius apud ſe, non penes ſe rem habet. *l*. 1. §. *eleganter*. & §. *ſeqq*. *l*. 5. *l*. 8. *l*. 15. *l*. *ſi fidejuſſor*. 30. *ff*. *depoſit*. ut & commodatarius, *l*. 5. §. *ſi*, *de*. *l*. *in rebus*. 18. §. 1. *ff*. *commod*. mandatarius pecuniam mandati cauſâ exactam. *l*. *qui negotia*. *ff*. *mand*. E contra penes ſe, non apud ſe rem habet, dominus, *l*. *Titia*. §. *hujus*. *ff*. *de legat*. 2. heres tabulas teſtamenti, *l*. 1. *ff*. *de caſtr*. *pec*. qui rem precario poſſidet, *l*. 15. §. *cum qui*. *verſ*. *an*. *is*. *ff*. *de precar*. qui hominem liberum bonâ fide ut ſervum poſſidet. *l*. *qui bona*. *l*. *quæſitum*. *ff*. *de acq*. *rer*. *dom*. Quæ ita ſunt niſi res ſubjecta, vel verba prægnantiora adjecta, aut mens loquentis aliud moneat. *ut in l*. *traditio*. *ff*. *eod*. *l*. 5. §. *ſi de me*. *ff*. *commod*. *l*. *ſi quis in tantam*. *C*. *unde vi*.

LEX

LEX LXIV.

Paulus Lib. LXVII. ad Edictum.

INteſtatus *a* eſt, non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cujus ex teſtamento hereditas adita non eſt.

EXPLICATIO.

Inteſtatus. a) Inteſtatus dicitur, vel qui, cum poſſet jure teſtari, tamen teſtatus non eſt, ſive noluit, ſivè morte fortè impeditus, non potuit: licet codicillos fecerit, (Iis enim hereditas, cujus adjunctum eſt teſtatum aut inteſtatum eſſe, non datur.) §. *codicillis. Inſt. de codicill.* vel qui teſtamentum quidem fecit, ſed non jure, puta ſi ſolennitates à Iure requiſitas non obſervaverit: *l. ſi unus. C. de teſtam.* vel qui teſtamentum quidem jure fecit, ſed quod ex poſt facto infirmetur. *tot. tit. Inſt. quib. mod. teſt. infir.* Rumpitur agnatione: Irritum fit capitis diminutione, & ſi hereditas ex teſtamento adita non ſit. *hic. & in princ. Inſt. de hered. quæ ab. int. def.*

Digitized by Google

Lex LXV.

Ulpianus Lib. LXXII. ad Edictum.

Heredis appellatio non ſolum ad proximum heredem, ſed & ad ulteriores *a* refertur. nam & heredis heres, & deinceps, heredis appellatione continetur.

Explicatio.

Ulteriores. a) Quapropter, conditio *ut heredi Titio detur*, & in herede heredis adimpleri poteſt. *l. cum ita.* 63 §. *fin. ff. de cond. & demonſtr.* Certis tamen caſibus heredis appellatio ultra proximum non extenditur; ut ſi ſcripti heredis facta ſit mentio; *Bart. in l. qui liberis.* §. 1. *ff. de vulg. ſubſt.* vel ſui; *Bald. conſ.* 304. Si Titio ejuſque heredibus uſusfructus legatus; *l. cum antiquitas. C. de uſufr.* nè proprietas, conſolidationis ſpe ſublatâ, reddatur inutilis; Si appellatio heredis extraneos non comprehendat; ut fit in materia emphyteuſeos eccleſiaſticæ, feudi. *c. ſi de feu. fu. cont. int. do.*

Digitized by Google

Lex LXVI.

Cajus Lib. LXXIV. ad Edictum.

MErcis appellatio ad res mobiles *a* tantum pertinet.

Explicatio.

Mobiles. a) Vt vinum , oleum, frumentum. *l. ult. ff. de condict. tritic.* Non ad ſervos. *l.* 1. §. 1. *ff. de tribut. act.* quamvis & ſervi mercis loco haberi dicantur ; *l.* 73. §. *ult. ff. de legat.* 3. & Edictum de peculiaris mercis tributione ad omnes negotiationes porrigatur. *d. l.* 1. *& l.* 28. *ff. de pecul.* Generaliter autem merx quæcunque res in emptionem deducta appellatur. *l.* 1. *ff. de rer. perm.* Et mercis cauſâ parata dicuntur , quæ idcirco parata ſunt , ut veneant. *l.* 32. §. *uxori. ff. de uſufr. leg.*

Lex XLVII.

Idem Lib. LXXVI. *ad Edictum.*

ALienatum *a* non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet : venditum tamen rectè dicetur.

Digitized by Google

Explicatio.

Alienatum. a) Alienatio, ſeu tranſlatio dominii, potiſſimum per traditionem fit; *l. traditionibus. C. de pact.* unde qui rem vendit, antequam eam tradat nullum jus dominii transfert, nec alienaſſe cenſetur. Proinde & perſonali actione tantum tenetur. Itaque emphyteuta, aut vaſallus rem emphyteuticam, aut feudalem, ſine conſenſu domini, vendens, nec tamen eam tradens, ea non privatur; quia non dicitur alienata, licet vendita dicatur: nec debetur ex illa venditione laudemium. *l. fin. C. de jur. emphyt.*

Idem §. 1.

DOnationis *a* verbum ſimpliciter loquendo, omnem donationem comprehendiſſe videtur: ſive mortis cauſſâ, ſive non mortis cauſſâ fuerit.

Explicatio.

Donationis. a) Donationis duæ ſunt ſpecies; alia *pura*, alia *conditionalis*. *Pura* eſt, cum quis ea mente dat, ut ſtatim velit accipientis fieri, nec ullo caſu ad ſe reverti & propter nullam aliam cauſam facit, quam ut liberalitatem & munificentiam, exerceat: *l. 1. ff. de donat.* *Conditionalis* eſt, cum quis

ea

Digitized by Google

ea mente dat, ut tum demum accipientis fiat, cum aliquid fuerit ſecutum; Item cum ipſe ea mente dat, ut ſtatim quidem fiat accipientis, ſi tamen aliquid factum fuerit, aut non fuerit, velit ad ſe reverti: ut eſt donatio mortis cauſſa. *d. l. 1. in princ.* *Pura* ſimul ac *facta*;. *Conditionalis*, poſt eventum conditionis propriè, ante impropriè: Quæ ſub conditione reſolvitur, tum cum nulla ſpes reſolutionis amplius ſubeſſe poterit, non interim, donatio fuiſſe cenſetur. *Alciat. hic.*

LEX LXVIII.

Idem Lib. LXXVII. *ad Edictum*

ILla verba *Arbitratu Lucii Titii fieri* jus ſignificant, *a* & in ſervum *b* non cadunt.

EXPLICATIO.

Ius ſignificant. a) Id eſt, facultatem Iure Civili permiſſam & corroboratam. *Gothofr. hic.*

In ſervum. b) In ſervum ergò compromitti non poteſt. *l. 7. l. 9. ff. de recept. arb.* Quia in iis quæ ad jus attinent, ſervus omnino incognitus eſt, nec tantum civili jure, ſed etiam prætorio; nec ullam habet juris ſive civilis, ſive prætorii communionem:

cond. furt. vel etiam in executione, reo
niſi quatenus facere poteſt], convento. *l.*
qui. ff. de re judic.

Lex XXXIX.

Ulpianus Lib. XXV. ad Edict.

OStentum [a] Labeo definit o
contra naturam cujuſque rei g
tum factumque. Duo genera au
ſunt oſtentorum; unum, quotiens q
contra naturam [b] naſcitur, tribus
nibus forte, aut pedibus, aut qua
parte corporis, quæ naturæ contr
eſt: alterum, cum quid prodigioſu
videtur, quæ Græci φαντάσματα,
eſt, viſiones vocant.

Explicatio.

Oſtentum. a] Hoc vocabulum gen
eſt ab oſtentatione novæ & inconſuetæ
rei, ſic nominatum, & tam ad id quod c
naturam naſcitur, quam ad id quod p
gioſum videtur pertinet.

Contra naturam. b] Id eſt, contra n
conſuetudinem naſcitur. Hoc fit, cum c
[illegible] originis & generationis ſuæ form
[illegible] vel augmentum acceſſit,
aliquid [illegible] & detractum, vel muti

... doli appellatio-
... ff. de dolo. Com-
... onis pars, qua
... e comprehendi-
... 121. l. 135. ff.
... tra bonam fidem
... facit qui contra
... cit. l. qui æquita-

... X.

... d Edictum.

... n etiam per
... ccipi. nam
... n appellatio
... uti in ſubſti-
... Quiſquis mihi
... es eſto: ubi
... tur, quia in-
... Ælia Sen-
... d poteſt li-
... gratum accu-
... i heres exſti-
... perarum exa-
... xigere poſſit,
... is.

Expli-

l. qui teſtamento. 20. *§. ſervus quoque. ff. qui teſtam. fac.* adeò ut neque extra ordinem computetur. *l. nullomodo.* 7. *ff. de leg. Corn. de falſ.*

Lex LXIX.

Idem Lib. LXXVII. *ad Edictum.*

HÆc verba, *Cui rei dolus malus aberit, afuerit*, generaliter *a* comprehendunt omnem dolum *b* quicunque in hanc rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

Explicatio.

Generaliter. a) Et ſic non tantum factum ſuum heredumque, promiſiſſe contrahens intelligitur, *l. noviſſima. ff. judic. ſolv.* ſed &, cum ſtipulatio pænalis ſit, extranei: *l. ſtipulatio iſta.* 38. *§. ſi quis dolum. l. in illa.* 50. *l. inter.* 83. *in princ. ff. de verb. oblig.*

Omnem dolum. b). Sive procedat ad aliquod maleficium nominatum, veluti, furtum, homicidium, perjurium, falſum; ſive producat factum crimino ſum quod tamen ſpeciali nomine caret, unde ſtellionatus dicitur; *l. 1. & tot. tit. ff. de ſtellion.* ſive afferat læſionem nullo tamen facto quod criminaliter accuſari poſſit; ut in commerciis hominum aliiſque modis

modis fieri ſolet: & tunc doli appellationem, retinet. *l.* 1. *& tot. tit. ff. de dolo.* Complectitur itaque illa ſtipulationis pars, qua dolum abeſſe abſuturumque comprehendimus, *l.* 22. *l.* 53. *l.* 119. *l.* 121. *l.* 135. *ff. de verb. oblig.* quicquid contra bonam fidem & æquitatem fit. Dolo enim facit qui contra bonum & æquum aliquid facit. *l. qui æquitate. ff. de dol. mal. except.*

Lex LXX.

Paulus Lib. LXXIII. *ad Edictum.*

SCiendum eſt, heredem etiam per multas ſucceſſiones *a* accipi. nam paucis ſpeciebus heredum appellatio proximum continet. Veluti in ſubſtitutione *b* impuberis. *Quiſquis mihi heres erit, idem filio heres eſto*: ubi heredis heres non continetur, quia incertus eſt. Item in lege Ælia Sentia *c* filius heres proximus *d* poteſt libertum paternum ut ingratum accuſare, non etiam ſi heredi heres extiterit. Idem dicitur in operarum exactione, *e* ut filius heres exigere poſſit, non ex ſucceſſione effectus.

Digitized by Google

l. qui teſtamento. 20. *§. ſervus quoque. ff. qui teſtam. fac.* adeò ut neque extra ordinem computetur. *l. nullomodo.* 7. *ff. de leg. Corn. de falſ.*

Lex LXIX.

Idem Lib. LXXVII. *ad Edictum.*

HÆc verba, *Cui rei dolus malus aberit, afuerit*, generaliter *a* comprehendunt omnem dolum *b* quicunque in hanc rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

Explicatio.

Generaliter. a) Et ſic non tantum factum ſuum heredumque, promiſiſſe contrahens intelligitur, *l. noviſſima. ff. judic. ſolv.* ſed &, cum ſtipulatio pænalis ſit, extranei: *l. ſtipulatio iſta.* 38. *§. ſi quis dolum. l. in illa.* 50. *l. inter.* 83. *in princ. ff. de verb. oblig.*

Omnem dolum. b). Sive procedat ad aliquod maleficium nominatum, veluti, furtum, homicidium, perjurium, falſum; ſive producat factum criminoſum quod tamen ſpeciali nomine caret, unde ſtellionatus dicitur; *l.* 1. *& tot. tit. ff. de ſtellion.* ſive afferat læſionem nullo tamen facto quod criminaliter accuſari poſſit; ut in commerciis hominum aliiſque modis

Digitized by Google

modis fieri ſolet: & tunc doli appellationem, retinet. *l.* 1. *& tot.tit. ff. de dolo.* Complectitur itaque illa ſtipulationis pars, qua dolum abeſſe abſuturumque comprehendimus, *l.* 22. *l.* 53. *l.* 119. *l.* 121. *l.* 135. *ff. de verb. oblig.* quicquid contra bonam fidem & æquitatem fit. Dolo enim facit qui contra bonum & æquum aliquid facit. *l. qui æquitate. ff. de dol. mal. except.*

Lex LXX.

Paulus Lib. LXXIII. *ad Edictum.*

SCiendum eſt, heredem etiam per multas ſucceſſiones *a* accipi. nam paucis ſpeciebus heredum appellatio proximum continet. Veluti in ſubſtitutione *b* impuberis. *Quiſquis mihi heres erit, idem filio heres eſto*: ubi heredis heres non continetur, quia incertus eſt. Item in lege Ælia Sentia *c* filius heres proximus *d* poteſt libertum paternum ut ingratum accuſare, non etiam ſi heredi heres extiterit. Idem dicitur in operarum exactione, *e* ut filius heres exigere poſſit, non ex ſucceſſione effectus.

l. qui teſtamento. 20. *§. ſervus quoque. ff. qui teſtam. fac.* adeò ut neque extra ordinem computetur. *l. nullomodo.* 7. *ff. de leg. Corn. de falſ.*

Lex LXIX.

Idem Lib. LXXVII. *ad Edictum.*

HÆc verba, *Cui rei dolus malus aberit, afuerit*, generaliter *a* comprehendunt omnem dolum *b* quicunque in hanc rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

Explicatio.

Generaliter. a) Et ſic non tantum factum ſuum heredumque, promiſiſſe contrahens intelligitur, *l. noviſſima. ff. judic. ſolv.* ſed & cum ſtipulatio pænalis ſit, extranei: *l. ſtipulatio iſta.* 38. *§. ſi quis dolum. l. in illa.* 50. *l. inter.* 83. *in princ. ff. de verb. oblig.*

Omnem dolum. b). Sive procedat ad aliquod maleficium nominatum, veluti, furtum, homicidium, perjurium, falſum; ſive producat factum crimino ſum quod tamen ſpeciali nomine caret, unde ſtellionatus dicitur; *l.* 1. *& tot. tit. ff. de ſtellion.* ſive afferat læſionem nullo tamen facto quod criminaliter accuſari poſſit; ut in commerciis hominum aliiſque modis

modis fieri ſolet: & tunc doli appellationem, retinet. *l.* 1. *& tot. tit. ff. de dolo.* Complectitur itaque illa ſtipulationis pars, qua dolum abeſſe abſuturumque comprehendimus, *l.* 22. *l.* 53. *l.* 119. *l.* 121. *l.* 135. *ff. de verb. oblig.* quicquid contra bonam fidem & æquitatem fit. Dolo enim facit qui contra bonum & æquum aliquid facit. *l. qui æquitate. ff. de dol. mal. except.*

Lex LXX.

Paulus Lib. LXXIII. *ad Edictum.*

SCiendum eſt, heredem etiam per multas ſucceſſiones *a* accipi. nam paucis ſpeciebus heredum appellatio proximum continet. Veluti in ſubſtitutione *b* impuberis. *Quiſquis mihi heres erit, idem filio heres eſto*: ubi heredis heres non continetur, quia incertus eſt. Item in lege Ælia Sentia *c* filius heres proximus *d* poteſt libertum paternum ut ingratum accuſare, non etiam ſi heredi heres extiterit. Idem dicitur in operarum exactione, *e* ut filius heres exigere poſſit, non ex ſucceſſione effectus.

Digitized by Google

l. qui teſtamento. 20. §. *ſervus quoque. ff. qui teſtam. fac.* adeò ut neque extra ordinem computetur. *l. nullomodo.* 7. *ff. de leg. Corn. de falſ.*

Lex LXIX.

Idem Lib. LXXVII. *ad Edictum.*

HÆc verba, *Cui rei dolus malus aberit, afuerit*, generaliter *a* comprehendunt omnem dolum *b* quicunque in hanc rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

Explicatio.

Generaliter. a) Et ſic non tantum factum ſuum heredumque, promiſiſſe contrahens intelligitur, *l. noviſſima. ff. judic. ſolv.* ſed &, cum ſtipulatio pænalis ſit, extranei: *l. ſtipulatio iſta.* 38. §. *ſi quis dolum. l. in illa.* 50. *l. inter.* 83. *in princ. ff. de verb. oblig.*

Omnem dolum. b). Sive procedat ad aliquod maleficium nominatum, veluti, furtum, homicidium, perjurium, falſum; ſive producat factum criminoſum quod tamen ſpeciali nomine caret, unde ſtellionatus dicitur; *l.* 1. *& tot. tit. ff. de ſtellion.* ſive afferat læſionem nullo tamen facto quod criminaliter accuſari poſſit; ut in commerciis hominum aliiſque

modis

Digitized by Google

modis fieri ſolet: & tunc doli appellationem, retinet. *l.* 1. *& tot. tit. ff. de dolo.* Complectitur itaque illa ſtipulationis pars, qua dolum abeſſe abſuturumque comprehendimus, *l.* 22. *l.* 53. *l.* 119. *l.* 121. *l.* 135. *ff. de verb. oblig.* quicquid contra bonam fidem & æquitatem fit. Dolo enim facit qui contra bonum & æquum aliquid facit. *l. qui æquitate. ff. de dol. mal. except.*

Lex LXX.

Paulus Lib. LXXIII. *ad Edictum.*

SCiendum eſt, heredem etiam per multas ſucceſſiones *a* accipi. nam paucis ſpeciebus heredum appellatio proximum continet. Veluti in ſubſtitutione *b* impuberis. *Quiſquis mihi heres erit, idem filio heres eſto*: ubi heredis heres non continetur, quia incertus eſt. Item in lege Ælia Sentia *c* filius heres proximus *d* poteſt libertum paternum ut ingratum accuſare, non etiam ſi heredi heres extiterit. Idem dicitur in operarum exactione, *e* ut filius heres exigere poſſit, non ex ſucceſſione effectus.

 Expli-

Digitized by Google

EXPLICATIO.

Per multas ſucceſſiones. a) Heredis appellationem per multas ſucceſſiones accipi, nec tantum ad proximum heredem, ſed & ad ulteriores referri, ita ut heredis heres, & deinceps ea appellatione contineantur, ſupra *l. heredis*.65. diximus. Paucas etiam ſpecies, in quibus heredis appellatio proximum tantum continet, excepimus; tres alias hic addit Iuriſconſultus.

Subſtitutione. b) Qua proximos, & ſcriptos tantum heredes, & qui ex teſtamento heredes exiſterent, contineri placuit. Et ideò non tantùm heredem, ſed & patrem, qui per filium, dominum qui per ſervum heres extiterit, ab hac ſubſtitutione repelli; quia hi omnes non ex judicio teſtatoris veniunt; *l. 3. & l. 8. ff. de vulg. & pup. ſubſt. l. 27. §. qui ſuſpectam. l. 55. §. qui fideicom. ff. ad SC. Trebell.* cum ſint ei incerti: *l. hac.* nam filiusfam. emancipari; ſervus manumitti, vel vendi potuit.

Ælia Sentia. c) Tulere hanc legen Sextus Ælius, & C. Senſius Coſſ. Anno DCCLVI. Auguſti temporibus. Varia ejus fuere capita; quæ hic referre non attinet. *vid. Vlp. tit. 1. Inſt. Iuſtin. tit. Inſt. quib. ex cauſ. man. non licet. Iulian. l. 42. Paul. l. 55. l. 57. l. 60. l. 83. ff. de hered. inſt. l. 70. ff. hic. l. 1. C.*

qui man. non poſſ. l. 3. §. 2. ff. de ſuis & legit. l. 33. ff. de bon. lib.

Heres proximus. d) Quia cum ingrati accuſatio, tanquam libertatis peremptoria, odio non careat, lex id juris heredi proximo eidemque filio tantum conceſſit. *Novel. 78. cap. 2. l. 3. C. de libert. & eorum lib. junct. l. 5. C. de obſeq. patr. præſt.*

In operarum exactione. e) Si quidem exigantur operæ officiales, hæ enim ad filios tantum tranſeunt, etiamſi non ſunt heredes, *l. ſi operarum. 29. ff. de oper. lib.* non extraneos. *d. l. ſi operarum. 29. & l. fabriles. 6. ff. de oper. lib.* Artificiales, etiam ad heredem extraneum tranſeunt. *d. l. fabriles. 6.* non ejus heredem; *l. cum patronus. 22. §. 1. ff. eod.* Niſi ſint tales quarum æſtimatio heredi ex judicato fuit præſtanda; Heredis enim heres recte eam pecuniam petet. *l. 37. §. 6. ff. eod.*

IDEM §. I.

VErba hæc, *a Is ad quem ea res pertinet*, ſic intelliguntur, ut qui in univerſum dominium, vel jure Civili, vel Iure Prætorio ſuccedit, contineatur.

EXPLI-

EXPLICATIO.

Verba hæc.) Verba hæc in Prætorum Edictis, & in ſtipulationibus, pro materia ſubjecta variam accipiunt interpretationem. Quandoque ſic intelliguntur, ut qui in univerſum dominium Iure Civili, vel prætorio ſucceſſerint, contineantur; *hoc.* §. *l.* 1. §. 1 *l.* 19. §. 5. *l.* 35. *ff. de Ædil. Edict.* Vndè *in l.* 53. *ff. de oblig. & act.* cum adjicitur. *Sive ad quem ea res pertinebit*, & adrogati, & eorum qui jure nobis ſuccedunt perſonas comprehendimus. Iiſdem verbis heredes & bonorum poſſeſſores & cæteri ſucceſſores demonſtrantur. *in l.* 1. §. *prodeſt.* & §. *alter.* & *l.* 2. §. 1. *ff. quor. leg.* & *in l.* 40. *ff. ſi cert. pet.* & *l.* 33. §. *pater emancipato. ff. de legat.* 3. Sed & in Edicto de jurejurando, non eos tantum qui in jus univerſum, ſed & qui in rem ſucceſſerint, ea verba complectuntur. *l.* 7. 8. *ff. de jurejur. l.* 3. *l.* 22. §. *in ſtipulatione. l. ſeq. ff. rem rat. hab.* In Edicto de ventre inſpiciendo, eos continent, quorum intereſt partum non edi; & quos proxima ſpes ſucceſſionis contingit. *l.* 1. §. *de inſpiciendo.* & §. *quamvis* & §. *denuntiari. ff. de vent. inſpic.* In cautione procuratoria. *Ratum habere, ad quem ea res pertinet*; dominus, non creditor continetur. *l.* 33. §. *ait Pretor. l.* 32. §. *alieno.* §. *quæritur ff. de procur.* In lege Iulia de adulteriis, plenius hæc verba accipiuntur, ut omnes quorum intereſt comprehendant. *l.* 27. *ff. ad. l. Iul. de adul.*

LEX

Digitized by Google

Lex LXXI.

Ulpianus Lib. LXX. ad Edictum.

ALiud eſt capere, aliud accipere. Capere *a* cum effectu accipitur. Accipere *b* eſt, ſi quis non accepit, ut habeat. Ideòque non videtur quis capere, quod erit reſtituturus. Sicut perveniſſe *c* propriè illud dicitur quod eſt remanſurum.

Explicatio.

Capere. a) Capere cum effectu accipitur: nempe de eo qui ſic accepit, ut habeat. Ideoque non videtur quis capere quod eſt reſtituturus. *hic. l. 51. ff. de reg. jur.* Vnde capere, *in l. cum ei. ff. de legat.* 2. impropriè accipitur. Nam qui tantum erogat, quantum accepit, capere quid non videtur. *l. civitatibus. 122, in fin. ff. de legat.* 1.

Accipere. b) Accipere eſt, ſi quis non accepit, ut habeat. Capimus ergò nobis, accipimus alteri. *Gothoſ. hic.* Interdum tamen etiam alii capimus. *l. cepiſſe.* 140. *ff. hic.* Accipimus *ait Alciat. hic.* de manu alterius; noſtra verò auctoritate capimus. Et accipimus, quandoque rem ſine dominii ad nos translatione. *Dec. in l. non videtur. ff. de div. reg. jur.* undè plerumque accepiſſe dicitur, qui tamen domi-

dominium adhuc non adquiſivit. *l. naturalis.* §. 1. *ff. de præſcr. verb.*

Perveniſſe. c) Verbum enim pervenire, cum effectu eſt accipiendum. *l.* 164. §. *ult. ff. hic. ubi latius.*

Idem §. 1.

HÆc Verba, *a His rebus recte præſtari*; hoc ſignificant, ne quid periculum vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiret.

Explicatio.

Hæc Verba. a) Cautio, *His rebus rectè præſtari*, ab actore rei vindicatione convento, ut quod propter eam rem alteri promiſit indemnis ſervetur, præſtita, *l. ipſi quoque.* 29. *ff. de rei. vind.* ſecuritatem præſtat. Vetus enim formula eſt, qua ſignificatur nequid periculum vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiat. *hac.* & *l. redhibere.* 21. §. *idem Pomponius. ff. de Ædil. Edict.* Quippe verbum *Recte* pro viri boni arbitrio eſt. *l. hæc verba.* 73. *ff. hic.* Vir autem bonus non arbitrabitur in damno morari debere eum qui ex néceſſitate fecerit, quod in fundi utilitatem facere debuit; quale illud eſt, ſi quis de damno infecto caverit. *l. illud.* 40. §. *pen. ff. de hered. pet.*

Lex

Lex LXXII.

Paulus Lib. LXXVI. *ad Edictum.*

APpellatione *a* rei, pars etiam continetur.

Explicatio.

Appellatione. a) Rei appellatione & tota res & pars ejus continetur. *l. 7. ff. de jurejur. l. 4. §. 1. ff. de damn. inf. l. 13. §. 1. ff. de fund. dot.* Vndè eadem res peti intelligitur etiamſi pars petatur ejus, quod totum petitum eſt. *l. 7. ff. de except. rei. jud.* Nec intereſt utrum in corpore hoc quæratur, an in quantitate, vel in jure. *d. l. 7. in princ.*

Lex LXXIII.

Vlpianus Lib. LXXX. ad Edictum.

HÆc verba in ſtipulatione poſita, *Eam rem rectè reſtitui*, *a* fructus continent. *Rectè* enim verbum pro viri boni *b* arbitrio eſt.

Explicatio.

Fructus. a) Cum verbum *reſtituas*, in lege vel ſtipulatione invenitur, etſi non ſpecialiter

cialiter de fructibus additum eſt tamen etiam fructus ſunt reſtituendi. *l. in condemnatione.* 173. §. 1. *ff. de div. reg. jur. l.* 38. §. 1. *ff. de uſur. ut ſupra diximus.* Verbum ergò *rectè* in ſtipulatione poſitum non facit ut fructus reſtituantur, ſed eos boni viri arbitrio deberi oſtendit. Hinc *recte* defendere, arbitratu boni viri defendere. *in l. jam tamen.* 5. §. 3. *ff. jud. ſolvi.* Hinc illa formula *apud ICtum in l. lecta.* 40. *ff. ſi cert. pet.* Et hæc quindecim proba rectè dari Calendis futuris ſtipulatus eſt Mœvius. Varro *lib.* 2. *de re ruſtic. cap.* 4. Illaſce ſues ſanas eſſe, habereque rectè licere, ſpondeſne?

Viri boni. a) Id eſt, diſcreti Iudicis ac probi patrisfamilias, quem negotium controverſum non attingit. *Goed. hic ſecutus Menoch. de arb. jud. quaſt. in proœm.*

Lex LXXIV.

Paulus Lib. II. ad Edictum Ædilium Curulium.

Signatorius annulus *a* ornamenti appellatione non continetur.

Ex-

EXPLICATIO.

Annulus. a) Annuli enim quidam ſignandi cauſſa habebantur, ſignatorii dicti: quidam ornatus cauſſa. Ornamentis ergò legatis, annuli ſignatorii non venient. *l. argumento. 25. §. ornamenta. ff. de auro & arg. leg.*

LEX LXXV.

Idem Lib. L. ad Edictum.

REStituere *a* videtur, qui id reſtituit, quod habiturus eſſet actor, ſi controverſia ei facta non eſſet.

EXPLICATIO.

Reſtituere. a) Reſtituere *ut ſupra ad l. 35. diximus ubi etiam vide. ut & l. 22.* eſt retrò ſtatuere, id eſt, id eam caſum rem reſtituere, in quem fuiſſet ſi nihil adverſus id, ob quod reſtitutio facienda, eveniſſet.

LEX LXXVI.

Idem Lib. L I. ad Edictum.

DEdiſſe *a* intelligendus eſt etiam is, qui permutavit, vel compenſavit.

Dediſſe.

Explicatio.

Dediſſe. a) Licet dare ſimpliciter pronunciatum, alienare eſt, & dominium per traditionem transferre, *ut in l. nemo rem ſuam. & l. ubi autem apparet. §. fin. ff. de verb. oblig.* tamen qui rem pro re alia, quam dare tenebatur commutavit, vel compenſavit; aut ſibi accepto latum eſt, is dediſſe cenſetur. *l. vel permutavit.* 19. *ff. de liber. cauſ. l.* 2. *l.* 3. *ff. de calumniat. l.* 8. *ff. de hered. vend. l. debet.* 17. *ff. de Ædil. Edict. l. ſi mulier. ff. de cond. cauſ. dat.* Vndè ſi mulier nuptura ei, qui Stichum debebat, cum eo ita pacta eſt, *pro Sticho quem mihi debes, decem tibi doti erunt*; ſecundum id quod placuit rem pro re ſolvi poſſe, & liberatio contigit, & centum in dotem erunt. *text. in l. ſi ei nuptura.* 25. *ff. de jur. dot.*

Lex LXXVII.

Idem Lib. XLIX. ad Edictum.

FRugem pro reditu *a* appellari, non ſolum quod frumentis, aut leguminibus: verum & quod ex vino, ſylvis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. Iulianus ſcribit fruges omnes eſſe, quibus homo veſcatur falſum eſſe: non enim

enim carnem, aut aves, feraſve, aut poma, ſruges dici: Frumentum autem id eſſe, quod ariſta ſe teneat, rectè Gallum definiſſe, lupinum verò & ſabam fruges potius dici: quia non ariſta, ſed ſiliqua continentur, quæ Servius apud Alſenum in frumento contineri putat.

Explicatio.

Reditu. a) Reditus dicitur quicquid ex re aliqua obvenit, & redit. *l.* 5. §. *non paſſim. ff. de reb. cor.* Sic reditus prædii, id eſt, proventus, qui quotannis redit. *l. pen. ff. de uſufr. leg. l. ſi reditus. ff. de fund. inſtr. inſtr. l. Titia ff. de ſolut. l. æquiſſimum.* §. 1. *ff. de uſufr.* Quam ſignificationem & fruges, (a fruendo, *ut Varro,* vel frumine, quod ſumma gulæ pars, per quam cibus in ventrem dimittitur. *ut Serv. Donat.* dictæ) recipiunt. Sunt fruges quæ culturam & induſtriam humanam requirunt, & redeunt. *ſec. Plin. lib.* 18. *cap.* 17. vel ſine ſemine, quæ generis nomen retinent; ut vina, olea, fruges ſeu fructus lapidicinarum, cretifodinarum, argenti aurique fodinarum, ſylvarum cæduarum; *l.* 30. *ff. hic. l.* 7. §. 13. *ff. ſolut. matr. l. fin. ff. de fund. dotal. l. ſi ex lapidicinis. ff. jur. dot.*

non

non quæ ex animantibus naſcuntur, quæque ex aliis arboribus quam vite & oliva, coguntur: *hic.* vel ex ſemine, exinde ſegetes dictæ. Sunt vel frumentum, vel legumen. *Plin. d. cap.* 17.

Frumentum. b) Frumenti appellatione continetur id quod ariſta ſe tenet; ut hordeum, avena, triticum, ſiligo ſive zea, ſecale ſive zypha, milium, panicum, milium indicum. Leguminis quod ſiliqua, id eſt, theca modò rotunda, ut cicere; modò chilindracea, ut piſo; modò etiam longiſſima & pro menſa ſeminum lata. *Plin. cap.* 7. *lib.* 18. *Varro. lib.* 1. *cap.* 32. Hujus generis ſunt fabæ, lupinum, ervum, lens, cicer, linum. *Plin. d. cap.* 7. 8. 9. 10. 11. 12. *& ſeq. lib.* 18.

Lex LXXVIII.

Paulus Lib. III, ad Plautium.

INterdum *a* proprietatem quoque verbum poſſeſſionis ſignificat: ſicut in eo qui poſſeſſiones ſuas legaſſet, reſponſum eſt.

Explicatio.

Interdum. a) Poſſeſſio non ſolum apud Juriſconſultos, *l. ſi de vi.* 37. *ff. de judic.* & in conſtitutionibus, *l. fin. C. de præd. min. l. cum*

res.

res. C. de contr. emt. interdum (non ſemper. Eſt enim quiddam à proprietate ſejunctum. *l.* 115. *ff. hic.*) pro proprietate ipſa, ſeu prædio capitur, ſed etiam apud alios autores. Vndè poſſeſſiones urbanæ & ruſticæ Ciceroni *in Philippicis*. Hinc non mirum legato poſſeſſionum quas quis habet, proprietatem prædiorum, contineri: *l. uxorem.* 41. §. *legaverat.* 6. *ff. de legat.* 3. *l. Mævius.* 66. §. *pen. ff. de legat.* 2. *l. qui ſolidum.* 78. §. 1. *ff. eod.*

Lex LXXIX.

Idem Lib. VI. ad Plautium.

IMpenſæ neceſſariæ *a* ſunt, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura *b* ſit.

Explicatio.

Neceſſariæ. a) Veluti aggeres facere, flumina avertere, ædificia vetera fulcire, reficere, arbores in locum mortuarum reponere. *l.* 14. *ff. de imp. in res dot.* Has maritus & quilibet bonæ vel malæfidei poſſeſſor deducit, *l. domum. C. de rei vind.* Imò hæ ipſo jure dotem minuunt: proinde maritus ſoluto matrimonio eò minus reſtituit; *l.* 5. *l. pen. ff. eod. l. un.* §. *taceat. C. de rei ux. act.* Si dotem integram ſolvit, ei vel condictio indebiti

conce-

conceditur, *d. l. 5. in princ. & §. fin.* vel actio mandati; aut negotiorum geſtorum. *l. 7. §. fin. ff. ſolut. matr.* Niſi ſint impenſæ modicæ, quas ferre debet. *l. omnino. 52. ff. de imp. in res dot. fact.*

Deterior futura. b) Proinde impenſæ neceſſariæ ſunt, quæ habent in ſe neceſſitatem impendendi: quæ eam non habent, alio jure habentur. *l. 1. §. 1. eod.* id eſt, aut utiles aut voluptuariæ ſunt. *l. 5. §. fin. l. 6. l. 7. ff. eod.* de quibus infra.

Idem. §. 1.

VTiles *a* impenſas eſſe Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant [non] deteriorem eſſe non ſinant. ex quibus reditus mulieri adquiratur; ſicut arbuſti paſtinatione ultra quam neceſſe fuerat: item doctrinam puerorum, quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel invitam, non oportet: ne cogatur fundo, aut mancipiis carere. In his impenſis & piſtrinum, & horreum inſulæ dotali adjectum, plerumque dicemus.

Expli-

EXPLICATIO.

Vtiles. b) Vtiles impenſæ ſunt *ut Vlp. in Inſtit. ait,* quibus non factis quidem deterior dos non fuerit, factis autem fructuoſior effecta eſt: veluti ſi oliveta, vineta, arbuſta, paſtina, ſtercorationes fiant. *l. 5. §. fin. cum l. ſeq. l. 14. ff. eod. l. 39. ff. de petit. hered. l. ult. ff. de pact. dotal.* Has maritus, niſi eſſent modicæ; *l. omnino. 12. ff. de imp. in res dot.* aut muliere invitâ factæ, *l. utilium. 8. ff. eodem.* vel exigebat, *l. 7. §. 1. ff. eod.* vel de dote deducebat. *d. l. utilium. 8.* Hodie earum nomine deductione denegatâ, marito vel actio mandati conceditur, ſi eas volente uxore fecit, vel negotiorum geſtorum, ſi eâ inſciâ. *l. un. §. taceat. 5. verſ. ſed nec ob impenſas. C. de rei uxor. act.*

IDEM §. II.

VOluptuariæ *a* ſunt, quæ ſpeciem duntaxat, non etiam fructum augent: ut ſunt viridia, & aquæ ſalientes, incruſtationes, *b* lorications, picturæ.

EXPLICATIO.

Voluptuariæ. a) Ad ornamentum ſolum pertinent. *l. 7. ff. de imp. in res dot. fact.* Niſi

factæ ſint in rebus promercalibus, id eſt, venalibus; tum enim pro utilibus impenſis habentur. *l. quod ſi heres.* 10. *ff. eod.* Voluptuarias impenſas, etiam voluntate mulieris factas, maritus, ſi ſeparationem admittant, alias non, tollere poteſt. *l.* 9, *l.* 11. *in princ. ff. eod.* Si dotem, non habitâ earum ratione, integrè ſolvit, eas condicere non poteſt, *l.* 39. §. 1. *ff. de hered. pet.* quia nullo obligationis jure debentur. *d. l.* 11. *d. l. un.* §. *taceat. l.* 25. *ff. de cond. ind.*

Incruſtationes. b) Incruſtationes, ſunt tectoria parietum, ex cruſtis marmoreis facta. *de quibus ICtus in l. quidam.* §. 1. *ff. de ſerv. urb. præd.*

Loricationes. c) Lorica tectorium eſt, parieti in modum loricæ inductum: idem ferè quod incruſtatio.

Lex LXXX.

Idem Lib. IX. ad Plautium.

In generali repetitione *a* legatorum etiam datæ libertates, *b* continentur ex mente *c* Legis duodecim Tabularum.

Explicatio.

Repetitione. a) Repetitio eſt iteratio, ejus quod relictum eſt. *l. ſi ſic.* 13. *l. ſi purè.* 54. *l. in repetundis.*

petundis. 63. *l. cum in ſubſtitutione.* 77. *ff. de legat.* 3. *l. avia.* 77. *l. libertis.* 108. *ff. de cond. & demon. l. legatarii* 19. *l. licet.* 74. *l. ſervo.* 113. §. 1. *ff. de legat.* 1. *l.* 13. *ff. de hered. inſt. l. cum ſervus.* 18. *ff. de cond. inſt.* Fit vel generaliter, quoties præcedentia legata, vel inſtitutionis gradus repetuntur per verba generalia; ut amplius, *ut d. l. legata* 19. *d. l ſi purè.* 54. *d. l. avia.* 77. *d. l. libertis* 108. quiſquis, *l.* 3. §. *filius.* §. *ſeq. ff. de lib. & poſth. l. quæ conditio.* 39. *ff. de cond. & demonſt.* præterea, item, & ſimilia: *d. l. licet.* 74. *d. l. in repetundis.* 63. *l. cum ſervus.* 82. *ff. de cond. & demonſt.* vel ſpecialiter, cum res legatæ aut perſonæ nominatim repetuntur, aut certis notis repetitæ demonſtrantur: ut ſi teſtator dicat, *Quas pecunias legavi, quibus dies appoſitus non eſt, annua, bima, trima die heres meus damnas eſto. d. l. legata.* 19. Vel *Quod Titio legavi, pure legatum volò: Quod Seio legavi, ita legatum volo; ſi decem heredi dederit.* Habet autem repetitio varios effectus. Nam ſi eidem legetur ſive conjuncta, ſive ſeparata ſcriptura, vel plenius legatum facit, *l. qui ita. ff. de dote præl. l. Sejo.* §. *pen. ff. de ann. leg.* & utile id quod erat inutile, *d. l. legata.* 19. & conditionem adjicit priori ſcripturæ; *d. l. ſi pure.* 54. *in princ. ff. de legat.* 3. aut inferiori: *d. l. in repetundis.* 63. *d. l. cum ſervus.* 18. Vel exiguius legatum facit, ut ſi puro legato dies aut conditio adjiciatur. Si autem

diverſis legetur; aut verba *hoc amplius* priori legatario in eandem rem pecuniamve collegatarium & conjunctum adjiciunt, *d. l. ſi ſic locutus.* 13. *ff. de legat.* 3. aut legatario unius rei ſeparatim in aliam rem alium legatarium adjiciunt, non collegatarium, *ut l. ſi ſervus.* 108. §. *ſi ta ſcriptum.* 7. *ff. de legat.* 1.

Libertates. b) Vndè cum in ſubſtitutione legata repetuntur, libertates etiam continentur. *d. l. cum in ſubſtitutione.* 77.

Ex mente. c) Verba legis XII. Tabul. erant, *Vti quis legaſſet, rei ſuæ, ita jus eſto. l.* 120. *ff. hic.*

Lex LXXXI.

Idem Lib. X. *ad Plautium.*

CUm Prætor *a* dicat, ut opus factum reſtituatur, etiam damnum datum actor conſequi debet: nam verbo reſtitutionis omnis utilitas *b* actoris continetur.

Explicatio.

Cum Prætor. a) Cum Prætor in Interdictis ait, *Quod vi clamve, aut ſpreta novi operis nuntiatione factum, reſtituatur*, non ſolum opus reſtituendum, *l. ſemper.* §. *in hoc. ff. quod vi aut clam*, ſed etiam omne damnum reſarciendum.

ciendum. Ea enim vis eſt verbi reſtitutionis. *l. antepen. §. ſive. ff. de oper. nov. nunc.*

Omnis utilitas. b) Ergò &. lucri ceſſantis habenda ratio; *Alciat. hic. Diſs. Bald. conſ.* 152. *in* 1.

Lex LXXXII.

Idem Lib. XIV. *ad Plautium.*

Verbum *Amplius*, *a* ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: *b* ſicuti ex contrario *minus* ſolutum videtur, etiamſi nihil eſſet exactum.

Explicatio.

Amplius. a) *Amplius* & *minus* comparativa quamvis ſint, tamen ex ſubjecto argumento vim comparationis quandoque amittunt, *vid, ſupra l. minus. & infra. l. ſi ita.* poniturque amplius pro toto, minus pro nihilo. *vid. l.* 1. *§. hæc verba.* 11. *ff. ſi cui plus quam per leg. Falc.*

Nihil debetur. b) Vndè ſi ei cui nihil legatum, cum hac adjectione, *Hoc amplius* aliquid legetur, illud debetur. Vt & ſi ab eo qui mihi nihil debet, ita fuero ſtipulatus, *Amplius quam mihi debes, decem, dare ſpondes,* decem debentur. *l. ſi ſervus legatus,* 108, § *ſi ei.* 8. *ff. de legat.* 1.

Digitized by Google

Lex LXXXIII.

Iavolenus Lib. *V. ex Plautio.*

PRopriè bona *a* dici non poſſunt, quæ plus incommodi, quam commodi habent.

Explicatio.

Propriè bona. a) Quia bona dicuntur, quod beent, id eſt, beatos, ſeu fortunatos, aut locupletes faciant. *l. bonorum.* 49. & *l. ſubſignatum.* 33. §. *bona. ſupra. ubi vid.*

Lex LXXXIV.

Paulus Lib. II. ad Vitellium.

FIlii *a* appellatione omnes liberos intelligimus.

Explicatio.

Filii. a) Non propriè, *l. quod ſi nepotes. ff. de teſtam. tut.* ſed ex interpretatione. Quæ in diſpoſitione legis, niſi ratio aliter ſuadeat, *ut in l. ſed & milites.* 8. *ff. de excuſ. tut.* & *l. jubemus.* 6. §. *fin. C. ad. SC. Treb.* generaliter procedit. *l. filium.* 14. *ff. de SC. Maced. l. Senatus Conſulta.* 59. *ff. de ritu nupt. l.* 2. § *ſi mater. ff. ad SC. Tertyll.* Non in diſpoſitione

hominis

Digitized by Google

hominis, §. *fin. Inſt. qui dar. tut.* niſi mens diſponentis alicunde alia fuiſſe appareat. *l. liberorum. ff. hic ut in l. Lucius. ff. de hered. inſtit. l. alimenta. ff. de alim. leg. vide infra. l. liberorum.* 220. §. *fin.*

LEX LXXXV.

Marcellus Lib. I. Digeſtorum.

NEratius Priſcus tres, *a* facere exiſtimat collegium, *b* & hoc magis ſequendum eſt.

EXPLICATIO.

Tres. a) A paucioribus ergò quàm tribus collegium conſtitui non poteſt; licet per duos, imò etiam per unum, conſervari ac retineri poſſit. *l. ſicut.* 7. §. *fin. ff. quod cujuſque univ.*

Collegium. b) Collegium, ſive corpus, dicitur ſocietas quædam hominum ita contracta, ut ex pluribus perſonis, veluti una perſona, & unum corpus fiat *l.* 1. *ff. eod.* Itaque mortuis quibuſdam collegis & aliis in eorum locum ſubſtitutis, idem collegium ſemper manet: *l. proponebatur. ff. de judic.* & ob delictum collegii non temerè plectuntur ſinguli; ſed potius collegium ipſum. *l. ſi uſufructus.* 21. *ff. quib. mod. uſusfr. amitt. l. aut facta:*

Digitized by Google

facta. §. *fin.* *ff. de pœn.* Sed ſciendum nullum collegium licitum eſſe, niſi ſit ſpecialiter permiſſum. *l.* 3. *ff. de colleg. & corpor. l.* 1. *ff. quod cujuſque univ. l.* 2. *ff. de extraord. crimin.* Illicitum collegium qui contraxerunt, extra ordinem, ad exemplum ſcilicet legis Iuliæ de vi publica, puniuntur. *l.* 2. *ff. de coll. & corpor.*

Lex LXXXVI.

Celſus Lib. *V. Digeſtorum.*

QUid aliud ſunt jura *a* prædiorum, quam prædia qualiter ſe habentia? ut bonitas, ſalubritas, amplitudo.

Explicatio.

Iura. a) Per Ius hic Iuriſconſultus intelligit, qualitatem rei inherentem: & vult eum qui prædia cum ſuis juribus reſtituere promiſit, ea ejuſdem qualitatis reddere cujus accepit; ejuſdem ſcilicet, bonitatis, ſalubritatis, amplitudinis. Alioqui jura prædiorum ſunt ſervitutes.

Lex LXXXVII.

Marcellus Lib. *XII. Digeſtorum.*

VT Alfenus ait, urbs *a* eſt Roma,

quæ

quæ muro cingeretur. Roma eſt etiam, qua continenti ædificia eſſent. Nam Romam non muro tenus exiſtimari, ex conſuetudine cottidiana poſſe intelligi, cum diceremus Romam nos ire, etiam ſi extra urbem habitaremus.

Explicatio.

Vrbs. a) Urbem ſimpliciter cum legimus, Romam per excellentiam intelligimus, quæ olim inter alias tantum caput extulit urbes', *ut ait Virg. in Bucol.* Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi. *Et ita in l. 1. ff. de Sen..tor. l. 1. ff. ad l. Iul. de amb. l. pen. §. negotiatores. ff. de muner. & hon. l. 7. §. conſtitutum. ff. de interd. & releg.* Vrbis tamen appellatio proprietate ſermonis anguſtior eſt, quam Romæ: urbs enim muris, Roma verò continentibus demum ædificiis finitur. *l. 2. ſup. ubi latius.*

Lex LXXXVIII.

Celſus Lib. XVIII. Digeſtorum.

TAntum quiſque pecuniæ *a* relinquit, quantum ex bonis ejus refici *b* poteſt. Sic dicimus, centies aureorumha bere, qui tamen in prædiis, cæ-

teriſque ſimilibus rebus habeat. Non idem eſt in fundo alieno legato, quanquam is hereditaria pecunia parari poteſt: neque quiſquam eum, qui pecuniam numeratam habet, habere dicit, quicquid ex ea parari poteſt.

EXPLICATIO.

Pecuniæ. a) Pecuniæ verbum tribus modis in jure accipitur. Primo generaliſſimè: quo refertur ad omnia ea quæ ſunt in patrimonio; *l.* 5. *ff. hic.* ſive res ſint corporales, ſive incorporales, ſive mobiles, ſive immobiles. *l. pecuniæ.* 178. *l. pecuniæ.* 222. *ff. hic.* Secundo aliquanto anguſtius capitur, ut eas duntaxat res contineat, quas ICtus *in l.* 2. §. 1. *ff. de reb. cred.* ait in ſuo genere functionem recipere; id eſt, quæ pondere, numero, vel menſura conſtant. *d. l.* 2. §. 1. *l. talis. ſcriptura.* 30. *ff. de legat.* 1. Tertio pro pecunia numerata accipitur; ut hic.

Refici. b) Quia res pecunia rectè æſtimantur; pecunia autem rebus æſtimari nec poteſt, nec debet. *l. ſi ita fidejuſſorem.* 42. *ff. de fidejuſſ.* In rerum autem æſtimatione quanti vendi poteſt res, *l. mortis cauſa.* 18. §. *fin. ff. de don. mort. cauſ. l. quærebatur.* 82. *ff. ad leg. falc.* conſideratur.

Centies

Digitized by Google

Centies aureorum. c) Id eſt centies centena millia aureorum.

Non idem. d) Non enim ſequitur, ex pecunia hereditaria fundus emi poteſt, is ergò in hereditate fuit.

Lex LXXXIX.

Pomponius Lib. VI. ad Sabinum.

BOves, magis armentorum, *a* quam jumentorum *b* generis appellantur.

Explicatio.

Armentorum. a) Armenta Varro ab arando dicta, tradit, quod principalis eorum is uſus eſſet. Armento igitur legato etiam boves contineri convenit; non jumenta. *l. legatis ſervis.* 65. §. 5. *ff. de legat.* 3. non etiam greges ovium, caprarum. *l. ſervis legatis.* 81. §. 3. *ff. de legat.* 3.

Iumentorum. b) Iumentorum (quæ à jungendo ut vult Nonius appellata, quod currui jungerentur.) appellatione, equus, mulus, & alia dorſualia animalia, ut elephanti & cameli; *l.* 2. §. *fin. ff. ad leg. Aquil.* continentur. Boves verò licet collo domantur, quia tamen collo non ferunt, eadem appellatione non continentur. *l.* 38. §. *jumentorum. ff. de Ædil. Edict.* Vndè jumentis legatis non debentur boves. *l. legatis ſervis.* 65. §. *jumentis.* 5. *ff. de legat.* 3.

IDEM. §. I.

HOc ſermone, D*um* a *nupta erit*, primæ nuptiæ ſignificantur.

EXPLICATIO.

Dum. a) Dum particula & eam ſignificationem habet, quam donec, & quamdiu.

Primæ nuptiæ. b) Vndè dos cum nupta erit promiſſa, non niſi in primis nuptiis debetur. *l. dotis promiſſio.* 68. *l. ſi ſponſalibus.* 56. *ff. de jur. dot.* Dos quam ſtipulatus eſt Titius ſibi ſoluto matrimonio reddi, facto divortio, reddenda licet matrimonium ſit redintegratum. *l. ſtipulatio.* 63. *l. ſtipulationem.* 21. *cum l. ſeq. ff. eod.* Sermo enim ſimpliciter prolatus intelligitur de prima vice. *Gothofr. ad d. l.* 21. Niſi vel ſit negativus; *l. ſi ſic ſtipulatus.* 132. *ff. in fin. ff. de verb. oblig.* vel prior actus nullus. *l. hæ conditio.* 10. *in fin. princ. ff. de cond. & demonſt.* vel materia ſit favorabilis, ut alimentorum; *Alciat. hic.* vel natura rei iterationem requirat, ut in veſtitu legato. *Bald. l.* 1. *C. de fideicom.* Plures exceptiones vide apud Tyraquellum. *in tractatu ſuo ad hunc.* §.

IDEM §. II.

INter edere *a* & reddi rationes mul-

tum

tum intereſt. nec is qui edere juſſus ſit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etjamſi quod reliquum ſit apud eum non ſolvat.

Explicatio.

Edere. a) Plus eſt enim reddere rationes, quam edere. Nam edere rationes juſſus inſpiciendi & deſcribendi tantum facultatem præbere debet. *l.* 1. §. 1. *ff. de edend.* Reddere verò juſſus hoc amplius eam pecuniam, quæ ex reliquis colligitur reddere cogitur. *l.* 69. §. *Servus. ff. de eviction. l.* 31. *ff. de ſtatulib. l.* 80. 82. *l.* 32. *ff. de cond. & demon. l.* 9. §. *is qui reddere ff. de liber. leg.* Ad reliquorum tamen onus damna, quæ ita contigerunt, ut nihil imputari poſſit, non pertinent. *l.* 41. §. *Titius. ff. de fideicom. libert.* Qui ad reliqua non tenetur, nec rationes reddere debet. *l. qui libertatis.* 69. §. *ſervus.* 4. *ff. de eviction.* Eſt enim rationes reddere, nihil aliud quam reliqua ſolvere. *d. l. quamvis.* 32. *d. l. cum ſervus.* 82. *ff. de cond. & demonſt.*

Lex

LEX XC.

Vlpianus Lib.XXVII.ad Sabinum

QVi *uti optimæ maximæque* a *ſunt*, ædes tradit: non hoc dicit, ſervitutem illis deberi: ſed illud ſolum ipſas ædes liberas eſſe, hoc eſt, nulli ſervire.

EXPLICATIO.

Optimæ maximæque. a) Adjectio hæc *uti optimæ maximæque ſunt*, non in traditionibus modò, ſed in emptionibus, ſtipulationibus, teſtamentis, hoc ſignificat, ut ædes liberæ ab omni ſervitute præſtentur, non ut etiam ſervitutes eis debeantur. *l.* 126. *&* *l.* 169. *ff. hic. l. pen. ff. de evictioni. l.* 69. §. *ſi fundus. ff. de legat.* 1. Plerumque etiam ad inſtrumentum ædium vel prædii hæc verba referuntur. *l. fundo.* 22. *ff. de inſtr. & inſtrum. leg.*

LEX XCI.

Paulus Lib.II.Fidei-commiſſorum.

MEorum & tuorum *a* appellatione actiones quoque contineri dicendum eſt.

Ex-

Explicatio.

Meorum & tuorum. a) Meorum, tuorum, ſuorum, appellatione deſignantur omnia bona, non ſolum corpora & res, ſed & actiones, ſeu quod eſt in actionibus. *l. nam quod.* 18. *l. ſeqq. l. ſi legatus.* 30. §. *ſi quis bona. ff. ad SC. Treb.* Nam meum, tuum, ſuum, id omninò deſignat, quod jure dominii, vel quaſi; aut jure poſſeſſionis, vel obligationis, alicujus eſt; *l. cum, ſuæ.* 7. *l. ſeq. l. ſuos autem.* 73. *ff. de legat.* 3. etiamſi id cum aliis commune habeat: *l. ſi quis ſuos.* 74. *ff. de legat.* 3. *l. duo. ff. de hered. acquir. l. ſervus communis. ff. de ſerv. ſtip. Bald. ad l.* 1. *C. de comm. rer. alien.* vel hypothecæ pignorive alteri dederit. *d. l. ſuos.* 73. §. 1. Generaliter ergò omnia ſua, aut omnes res ſuas donans, & nomina debitorum donaſſe intelligitur. *d. l. ſi legatus.* 30. §. *ſi quis. d. l. nam quod.* 14. §. *fin.* Non ſi dixerit argentum meum, aut veſtes meas, dono, vel lego. tum enim quæ ſunt in credito donaſſe non cenſetur. *l. Quintus.* 27. §. *argento. ff. de aur. & arg. leg. d. l. ſuos autem.* 73. §. 1. Quia cum meum, ad certam ſpeciem referat, ſatis deſignat, ſe non de omni argento, veſtibus, quas habet, quaſve habere, aut aliquo jure conſequi poteſt, agere; ſed de iis, quæ nunc quando deberi incipiunt, ipſius ſunt.

Digitized by Google

Lex XCII.

Idem Lib. *VII. Quæſtionum.*

PRoximus *a* eſt, cui nemo antecedit. ſupremus *b* eſt, quem nemo ſequitur.

Explicatio.

Proximus. a) Proximus ſuperlativum nomen eſt, & ideò ex natura ſua poſitivum præſupponere deberet; ſicut optimus præſupponit ceterorum meliorem. *l. ubi.* 75. §. 2. *ff. de verb. oblig.* Sed tamen in jure: *l. proximus. l. illa verba ff. hic.* & alias; *Laur. Vall. lib.* 1. *eleg. cap.* 17. aliquando vim poſitivi habet. Vndè proximus non ſolum accipitur qui ante aliquem eſt, ſed etiam is ante quem nemo eſt, quamvis ipſe ſolus ſit. *l. ex duobus.* 34. *ff. de vulg. ſubſt.* Proximus ergò agnatus dicitur qui teſtatori ſic conjunctus eſt, ut eum nemo antecedat. *l.* 2. §. 3. *ff. de ſuis & legit. l.* 1. §. *proximus. ff. unde cognati.* Et, ſi nullum teſtamentum factum eſt, proximus intelligitur qui morienti eſt proximus; ſi factum eſt, tum demum cum deſtitutum eſſe conſtiterit. *l.* 2. §. 4. & 5. *ff. de ſuis & legit.*

Supremus. b) Quod de proximo diximus & in ſupremo obtinet. Vndè ſupremas tabulas

bulas ſecundum quas Prætor bonorum poſſeſſionem ſe daturum pollicetur accipimus noviſſimas, poſt quas aliæ nullæ factæ ſunt. *l.* 1. §. 1. *l. pen.* §. *plane. ff. de ſecun. tab.* Sed & illæ habentur ſupremæ tabulæ, quæ ſolæ ſunt. *l.* 161. *ff. hic.* In vulgari quoque ſubſtitutione quâ ei, qui ſupremus morietur, heres ſubſtituitur, rectè heres ſubſtitutus etiam unico intelligitur. *l.* 9. *ff. de reb. dub.* Cum verò plures ſunt, ei qui noviſſimus deceſſerit, ex his rebus ſubſtitutus ſuccedet. *d. l.* 9. *& l.* 14. *in fin. ff. ad leg. falcid.*

Lex XCIII.

Celſus Lib. *XIX. Digeſtorum.*

MOventium, *a* item mobilium appellatione idem ſignificamus. ſi tamen apparet defunctum animalia duntaxat, quia ſe ipſa moverent, moventia vocaſſe: quod verum eſt.

Explicatio.

Moventium. a) Moventia dicuntur propriè animalia quæ per ſe moventur; ut ſervi, jumenta, pecora. Mobilia verò, quæ anima carent, ut vaſa, veſtes, & alia id genus, *l.* 2. *ff. de ſupellect. leg. l.* 1. *ff. de Ædil. Edict. l. pen. C. de jure dot. l. un.* §. *cum autem. C. de*

de ſervitut. Sed hæc differentia plerumque confunditur. *l.* 32. §. *ult. ff. de uſufr. leg. l. ult. ff. de requir. vel. abſ. damn. l.* 21. §. *certe. ff. de furt.* Vndè mobilibus legatis etiam animalia venient: *l. hac.* Niſi aliter de mente teſtatoris conſtet. *l.* 15. §. *in venditione.* 2. *ff. de re jud.*

Lex XCIV.

Idem Lib. XX. Digeſtorum.

VErbum *reddendi* quanquam ſignificatum habet retrò dandi, recipit tamen & per ſe dandi ſignificationem.

Explicatio.

Reddendi. a) Reddere quamvis propriè ſignificet retrò dare, & quod acceperis reſtituere, *l.* 3. §. *ſi quis ſervum. l.* 39. § *ſi heres. ff. de ſtatulib.* tamen & pro dare, tam apud Ciceronem, Quintilianum, Virgilium, *lib.* 1. *Georg.* Senecam, *lib. de beneſ.* 6. quam Iuriſconſultos, *hic. l. cum quidam uxori. ff. de legat.* 2. *l.* 100. *ff. de legat.* 3. aliquando accipitur. Itaque reddere juſſus ſimul & dare juſſus intelligitur. *d. l.* 100. *in princ.* Et ideò ſi quis alicui pecuniam reddi juſſerit, etſi debitam non appareat, ex fidei-commiſſo tamen ea rectè petetur. *d. l.* 100. *in princ. l. Lucius. Titius.* 93. §. 1. *ff. eod.*

Lex

Lex XCV.

Marcellus Lib. XIV. Digeſtorum.

POteſt *reliquorum a* appellatio & univerſos ſignificare.

Explicatio.

Reliquorum. a) Reliquum, propriè, eſt pars reſtans. Nonnunquam tamen à proprietate ſermonis recedimus materiâ, vel narrantis intentione, hoc ſuadente. Et tum reliquum quandoque nihil, quandoque totum inducit. Nihil ſi teſtator, expleto aſſe, dicat. *Titius ex reliqua parte heres eſto.* quoniam nihil reliquum eſt Titius ex nulla parte heres erit : *l. idem quod Sabinus.* 17. §. 3. *ff. de hered. inſt.* ſi teſtator *Mœvium ex parte quam per leges capere poteſt, heredem inſtituat, ex reliqua Titium.* ſi Mœvius ſolidum capere poterit, Titius heres non erit. *l. qui non.* 78. §. *fin. ff. eod.* Totum inducit. ſi heres ex parte inſtitutus, nullius capax ſit : *l. quodſi.* 80. *ff. eod. l.* 2. *C. eod.* Si unius ſervi optione Sempronio legatâ, reliquos Cajo legat, Sempronio non optante omnes Cajo debebuntur: *l. cum optio.* 17. *ff. de opt. vel elect. leg. l.* 160. *ff. hic.*

Parte

Parte domus quam vivens inhabitare ſolebat uxori legatâ; tota, ſi integram inhabitare ſolebat, debebitur. *l. uxori.* 33. *ff. de legat.* 3.

Lex XCVI.

Celſus Lib. XXV. *Digeſtorum.*

LIttus *a* eſt, quouſque maximus *b* fluctus à mari pervenit. idque Marcum Tullium ajunt, cum arbiter eſſet, primum conſtituiſſe.

Explicatio.

Littus. a) Aquilius Gallus litus per tranſlationem definire ſolebat, qua fluctus eluderet. *Cicer. in Topic. Quint. Inſt. orat. lib.* 5. *cap. ult. in fin.*

Maximus. b) Puta hybernus, qui ſolet eſſe maximus. §. *eſt autem littus.* 3: *Inſt. de rer. diviſ.*

Idem §. 1.

PRædia *a* dicimus aliquorum eſſe, non utique communiter habentium ea, ſed [vel] alio aliud habente.

Explicatio.

Prædia. a) Ordo hic eſt inverſus. Et vult Iuriſconſultus prædia non tantum aliquorum

rum dici quæ diviſa ſunt, quod non eſt dubium; ſed & quæ adhuc communia ſunt; quod enim commune eſt, quaſi meum eſt. *l. merito.* 51. *ff. pro ſocio. l. illud dubitationis.* 46. *ff. de ritu nupt. l. ſi ex duabus.* 12. *ff. de adſign. libert. l. item apud Labeonem.* 15. §. *ſi communem.* 36. *ff. de injur. l.* 1. §. 6. *ff. de SC. Syllan.*

Lex XCVII.

Idem Lib. XXXII. *Digeſtorum.*

CVm ſtipulamur, a *Quanta pecunia ex hereditate Titii ad te pervenerit*: res ipſas, quæ pervenerunt; non pretia earum ſpectare videmur.

Explicatio.

Cum ſtipulamur. a) Emptor hereditatis, qui à venditore. *Quanta pecunia ex hereditate ad eum pervenerit*, ſtipulatur, ſpecies ipſas, non earum pretia ſtipulatus videtur. *l. ſi creditor.* 37. *ff. de peculio.* Quod & in legatis obtinet. Verbum enim *quanta*, non ad numeratam pecuniam duntaxat refertur. *l. quiſquis mihi.* 95. *ff. de legat.* 3.

Pervenerunt. b) Perveniſſe intelligitur id omne per quod in effectu per hereditatem venditor factus locupletior. *l.* 2. §. *perveniſſe. & paſſim. ff. de hered. vend.*

Digitized by Google

LEX XCVIII.

Idem Lib. XXXIX. *Digeſtorum.*

CUm biſextum *a* Kalendis *b* eſt: nihil refert [utrum] priore an poſteriore die quis natus ſit, & deinde ſextum Kalendas ejus natalis dies eſt. nam id biduum pro uno die habetur: ſed poſterior dies intercalatur; non prior. Ideò quo anno intercalatum non eſt ſexto kalendas natus, cum biſextum kalendis eſt, priorem diem natalem habet.

EXPLICATIO.

Biſextum. a) Biſextum (alias biſſextum) *hic*; *& in l.* 3. *§. minorum. ubi Bart. ff. de minor.* diem ſignificat, qui quarto quoque anno intercalatur. Biſextus, inquit Iſidorus, *lib.* 6. *cap.* 17. eſt poſt quatuor annos unus dies adjectus. Creſcit enim per ſingulas menſes quarta pars aſſis; id eſt, duodecim horarum. At ubi quarto anno aſſem compleverit, biſſextilem annum facit. Id biduum pro uno haberi; poſterioremque diem Kalendarum intercalari ſcribit hic Marcellus. *& in d. l.* 3. *§. minorum.* Vlpianus. Quod & Pontifex probat, *c. quæſivit.* §. 1. *de verb. ſignif.*

Kalendis.

Kalendis. b) Kalendæ inquit Varro: *lib. 5. de ling. latin.* primi dies menſium nominati, ab eo, quod his diebus kalentur ejus menſis Nonæ à Pontificibus, quintanane, an ſeptimanæ ſint futuræ, in Capitolio in Curia Kalabra ſic dictæ. Quinque Kalo Iuno Novella, Septem Kalo Iuno Novella. Nonæ appellatæ, aut quod ante diem nonum Eidus ſemper, aut quod ut novus annus Kalendæ Ianuariæ ab novo Sole appellatæ, novus menſis, nova Luna Noneis.

IDEM §. 1.

CAto putat, menſem intercalarem additicium *a* eſſe, omneſque ejus dies pro momento temporis obſervat, extremoque diei menſis Februarii attribuit Quintus Mucius.

EXPLICATIO.

Addititium. a) Rectè, ante annum à Iulio Cæſare reformatum. Quia intercalabant eum, hoc eſt, vocato Populo Pontifices interponebant, ut annus ad Lunæ curſum quadraret. Romani enim ex diſtributione Numæ Pompilii, ad Lunæ curſum, ſicut Græci, annum computabant. *Macrob. lib. 1. Saturnal. cap.* 13: Poſtea Iulius Cæſar, *teſte Tranquillo, in Iulio Cæſare cap.* 40. ad

ad ordinandum Reipublicæ ſtatum converſus, non ex curſu Lunæ, quæ paulo minus menſe in Zodiaci circuitione conſumit: ſed ad rationem Solis, qui 365. diebus & quadrante curſum ſuum conficiens, ad ſignum à quo digreſſus fuit, revertitur; totidem diebus annum conſtare voluit. *Vid. Dion. lib.* 45. Et ne quadrans deficiens temporis ſupputandi errorem ingereret, ſtatuit; ut quarto quoque anno unum diem Pontifices intercalarent, eodem tempore, quo antea menſis intercalari ſolebat: hoc eſt; ante quinque ultimos February dies: idque biſextum appellavit. *Budæus hic.* Quam Cæſaris conſtitutionem poſteriores Iuriſconſulti receperunt. *l.* 51. *ff. ad leg. Aquil. l.* 4. §. 5. *ff. de ſtatu-lib. l.* 154. *ff. hic.*

IDEM §. II.

MEnſis autem intercalaris *a* conſtat ex diebus viginti octo.

EXPLICATIO.

Intercalaris. a) Intercalaris menſis, hic, eſt Februarius, ſic dictus, quod ei dies unus interſeritur: Is à Iulio Cæſare ſublatus. Vndè hodie cum menſis fit appellatio, triginta dies intelliguntur. *l. fin. C. de jure delib. Alex. conſ.* 114. *in* 5. *tom. Socin. reg.* 260.

LEX

Lex XCIX.

Ulpianus Lib. III. de Officio Conſulis.

NOtionem *a* accipere poſſumus & cognitionem & juriſdictionem.

Explicatio.

Notionem. a) Notionis (quæ nihil aliud eſt, quam poteſtas quædam cognoſcendi examinandique factum. *l.* 3. §. *cauſæ cognitio.* §. *ſeq. ff. de Carbon. Edict. l.* 4. *ff. de off. ejus cui mand. eſt juriſd.*) verbum latiſſimum eſt; nam & in civilibus & in criminalibus cauſſis uſurpatur. In civilibus, Prætoris dicitur notio, qui utrum actio danda, an deneganda ſit cognoſcit: *l. ult.* §. *fin. ff. de oblig. & action.* aut cum de habitatione, vel veſtiario, vel alimento relicto tranſigendum eſt. *l.* 8. *ff. de tranſact.* In criminalibus, Præfectus urbi eorum quæ intra centeſimum lapidem fiunt, dicitur habere notionem. *l.* 1. §. 1. *ff. de offic. Præf. urbi. vid. & l. pen ff. de calumn. l.* 6. *C. quom. & quan. jud.* Propriè tamen videtur Notio eſſe rerum non criminalium, & in facto conſiſtentium; veluti cum apud Prætorem diſceptatur, utrum qui filius eſſe dicitur in poteſtate ſit, necne. *l.* 3. §. 1. *ff.*

de lib. exhib. Quæ quidem ita ſe habent, cum propria verbi cujuſque ſignificatio exquiritur; ſed Vlpianus hic Notionem ſic poſſe accipi ſcribit, ut & juriſdictio, & cognitio intelligatur. *vid. & l. ait Prætor. 5. ff. de re jud.* Quare Aſſeſſores, ſive amici qui in conſilium Proconſulum adhibentur, cum etiam ipſi cognoſcant, dicuntur habere notionem. Arbitri quoque quos ex compromiſſo adimus, habent notionem. Cum enim ex pacto privatorum juriſdictio conferri nequeat, conſequens eſt, ut ſaltem notionem habere dicantur. *Alciat. hic.*

IDEM. §. I.

CONtinentes provincias *a* accipere debemus eas quæ Italiæ junctæ ſunt: ut puta Galliam. ſed & Provinciam Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto Italia dividitur.

EXPLICATIO.

Provincias. a) Provinciæ dictæ, quaſi procul victæ, in quas mittebantur Proconſules aut Prætores, jus dicturi. Erant aliæ continentes, ut Gallia, Illyricum, Rhetia, intra quas etiam numerabatur Sicilia; quoniam modico freto tantum ab Italia dividitur:

tur: aliæ tranſmarinæ, ut Aſia, Aphrica, Syria, Achaia. In illis dilationes breviores; in hic prolixiores conceduntur. *l.* 1. *C. de dilat.*

IDEM. §. II.

INſtrumentorum *a* appellatione quæ comprehendantur, perquam difficile erit ſeparare. Quæ enim propriè ſint inſtrumenta, propter quæ dilatio danda ſit, indè dignoſcemus, ſi in præſentiam perſonæ, quæ inſtruere poſſit, dilatio petatur: puta qui actum geſſit, licet in ſervitute, *b* vel qui actor fuit conſtitutus, putem videri inſtrumentorum cauſa peti dilationem.

EXPLICATIO.

Inſtrumentorum. a) Inſtrumenta variè in jure accipiuntur; in re judiciaria ſunt ea omnia quæ ad inſtruendam cauſſam pertinent. Et ideò tam teſtimonia, quam perſonæ inſtrumentorum loco habentur. *l.* 1. *ff. de fide inſtrum.* Vt cum dilatio inſtrumentorum cauſſa petitur, etiam in præſentiam ejus perſonæ, (id eſt, donec ſit præſens,) quæ inſtruere poſſit, puta qui actum geſſit, vel qui

Digitized by Google

actor fuit conſtitutus, dilatio quaſi inſtrumentorum cauſſa datur. *l. hac. & l. 1. C. de dilat. l. 18. C. Theod. quor. appell. non recip.*

In ſervitute. b) Poteſt ergò liber factus de eo teſtari quod ſervus vidit.

Lex C.

Idem Lib. II. de Officio Conſulis.

SPecioſas *a* perſonas accipere debemus, clariſſimas perſonas utriuſque ſexus, *b* item eorum, quæ ornamentis Senatoriis utuntur.

Explicatio.

Specioſas. a) Quatuor ſunt in jure dignitatum nomina, Illuſtres, Spectabiles, Clariſſimi, *Novel.* 71. Perfectiſſimi. *l. 1. C. de perfect. dignit. lib. 12.* Clariſſimi erant Senatores. *l. 2. C. de iis qui ven. ætat. impet. l. 2. C. de ſent. paſſis. l. 5. ff. de curat. furioſ. l. fœminæ. ff. de Senator. Lamprid. in vita Alex. Severi.* Hos inter aliquis erat gradus. Primi enim ordines Senatorum, *inquit Iſidor. etymolog. lib. 8. cap. 9.* dicebantur Illuſtres; ſecundi, Spectabiles, tertii Clariſſimi. *vid. & Novel. 71. & l. fin. ff. de Senator.* Illuſtres erant, qui ex Senatoribus majores Magiſtratus

tus gerebant; ut Conſulatum, Præfecturam Prætorio, Magiſterium militum, Præfecturam urbis; Quæſturam Cæſaris. Spectabiles erant, qui vel à Senatu ſortitò deligebantur; ut Proconſules; vel à Principe ex Senatu alio titulo ad provincias, aut militiam regendam mittebantur; ut Comites conſiſtoriani, Sacri patrimonii, orientis Vicarius, Præfectus prætorio Orientis aut Aphricæ; &c. Functi iis officiis Clariſſimi ſimpliciter dicebantur. *l. un. C. de præpoſ. labor. lib.* 12. Hi omnes ſua habebant ornamenta. Gerebant enim Senatores latum clavum; *l. ſi Rufinus. C. de teſtam. milit.* Conſules, Prætores, trabeam veſtem. *l. fin. C. ut dignit. ord. ſerv. lib.* 12. &c. Speciosi omnes hic vocantur. Perfectiſſimi erant, qui nec ex Senatu, nec ex Equeſtri ordine ad dignitates aſſumebantur. *l.* 1. *C. de perfect. dign. lib.* 11. *Amm. Marcell. lib.* 21. *l.* 1. *C. Theod. de his qui ven. ætat. imp.*

Vtriuſque ſexus. b) Et ita fœminas. Quæ maritorum dignitate illuſtrantur. *l.* 1. *ff. de Senator.*

Digitized by Google

Lex CI.

Modeſtinus Lib. IX. Differentiarum.

INter ſtuprum *a* & adulterium hoc intereſſe quidam putant: quod adulterium in nuptam, ſtuprum in viduam committitur; Sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter utitur.

Explicatio.

Inter ſtuprum. a) Stuprum generaliter eſt coitus lege vetitus, iſque duplex: alter cum nupta, honeſta puta, non meretrice; *l. ſi ea. 22. 29. C. de adult.* quem dicimus adulterium: alter ſtuprum in ſpecie dictum, aut contra ordinem naturæ, cum maſculo; *l. 2. ff. de ſervo corrupt. l. 1. §. removet. ff. de poſtul. l. 8. ff. quod met. cauſ. l. ult. ff. de off. Præſid.* aut naturæ ordine concurrente, cum qualibet muliere quæ neque uxoris, neque concubinæ loco habetur. *l. 3. ff. de concub. l. ſtuprum. 43. ff. de adulter.* Adulterii pœna ex lege Iulia erat relegatio; *l. 5. ff. de quæſt. l. 8. ff. de divort. Cujac. lib. 6. obſ. 12.* aut deportatio: *l. 4. §. adulterii. ff. de re milit. l. 11. ff. de adult.* Poſtea ex Principum conſtitutio-

ſtitutionibus, facta eſt gladii: *l. quamvis.* 30. §. 1. *C. eod.* Ex noviſſima autem Iuſtiniani conſtitutione, adultera tantum virgis cæſa, in monaſterium detruditur, *Nov.* 134. *cap.* 10. & dotem amittit, marito, ſervato liberis jure proprietatis in quota parte, *l.* 8. §. *fin. C. de repud.* aſſignandam. *d. l.* 8. §. *fin. C. eod. Nov.* 117. §. *quia vero. Nov.* 134. §. *antepen.* Maritus præter capitis pœnam, amittit donationem propter nuptias, mulieri una cum dote, ſalva tum liberis proprietate, *d. l.* 8. §. *fin.* obvenientem. *d. l.* 8. *d. l. fin. Nov.* 134. §. *ſi quando.* Stuprum contra naturam gladio punitur. *l. cum vir.* 31. *C. de adult.* In viduam honeſte viventem, vel virginem commiſſum, ſi ſtuprator honeſtus ſit confiſcatione dimidiæ partis bonorum, ſi humilior corporis coërcitione, cum relegatione, punitur: §. 4. *Inſt. de publ. jud.* Niſi fuerit violentum, quod lege Iulia de vi publica, *l.* 3. *ff. ad leg. Iul. de vi pub. l.* 29. §. *fin. ff. de adult.* ſecundum Doctores *in d.* §. 4. gladio punitur: *ſ. c.* §. 9. *verſ. ſin autem. Inſt. eod.*

IDEM §. 1.

DIvortium *a* inter virum & uxorem fieri dicitur, repudium verò ſponſæ

Digitized by Google

ſæ remitti videtur. quod & in uxoris perſonam non abſurdè cadit.

EXPLICATIO.

Divortium. a) Divortium nomen generale eſt,ac de amicitia interrupta dicitur, & inter amantes divortium eſt. Eſt & animæ corporiſque divortium. Propriè tamen eſt, ſi vir & uxor ſeparentur: Repudium verò, ſi ſponſus à ſponſa dirimatur; Ergò in hoc differunt, teſte Paulo, *infra. l.* 191. quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt: non rectè autem ſponſa divertiſſe dicitur. Confunduntur tamen hæc vocabula. *l. ſi quia. ff. de ritu nupt. l. quod Servius. ff. de condict. ob turp. cauſ.*

IDEM. §. II.

VErum *a* eſt morbum eſſe temporalem corporis imbecillitatem, vitium verò perpetuum corporis impedimentum. veluti ſi talum excuſſit: nam & luſcus utique vitioſus eſt.

EXPLICATIO.

Verum. a) Quis inter ſe morbus & vitium differant, inter Veteres non convenit. Cicero *lib. Tuſcul. diſput.* 4. ait, Morbum appellant totius

Digitized by Google

totius corporis corruptionem: Ægrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter ſe diſſident: ex quo pravitas membrorum, diſtortio, deformitas. Itaque illa duo; morbus & ægrotatio, ex totius valetudinis corporis conquaſſatione & perturbatione gignuntur: vitium autem integra valetudine ipſum ex ſe cernitur, ſed in animo, tantummodo cogitatione poſſumus morbum ab ægrotatione ſejungere. Modeſtinus hic inquit Morbum eſſe temporalem corporis imbecillitatem: vitium verò perpetuum corporis impedimentum. Labeo apud Sabinum Morbum definit; eſſe habitum cujuſque corporis contra naturam quo uſum ejus ad id faciat deteriorem, cujus cauſa natura nobis ejus corporis ſanitatem dedit: id autem aliàs in toto corpore, aliàs in parte accidit: Namque totius corporis morbus eſt; puta tabes, febris; Partis veluti cæcitas. *l.* 1. §. *ſciendum. ff. de Ædil.* Edict. *vid. & Gell. lib.* 4. *cap.* 2. Vitium eſt ſi, integrâ valetudine corporis, qua ſit unius partis alicujus corruptio & pravitas ea, quæ nec ex imbecillitate ejus partis naſcatur, nec ejus partis uſum auferat; puta quis ſit ſtrabo, blæſus. balbus.

IDEM §. III.

SErvis *a* legatis etiam ancillas deberi, quidam putant: quaſi commune nomen utrumque ſexum contineat.

EXPLICATIO.

Servis. a) Non quod maſculinum ſemper contineat fœmininum: *ut ſupra. l. 1. ff. hic. & l. qui duos.* 162. *l. ſervis legatis.* 81. *ff. de legat.* 3. ſed quia verba generaliter accipienda quatenus ex vi ſermonis inferre poſſunt. *l. 1. ff. de aleator.* Serva autem, ut ſervus, in ablativo habet ſervis. Nam non dicitur ſervabus.

LEX CII.

Idem Lib. VII. Regularum.

DErogatur *a* legi, aut abrogatur: derogatur legi; cum pars detrahitur, abrogatur legi cum prorſus tollitur.

EXPLICATIO.

Derogatur. a) Lex aut rogatur, id eſt, fertur, aut abrogatur, id eſt, prior lex, cum expreſſè, tum tacitè per deſuetudinem, *l. 32. ff. de legib.* tollitur; aut derogatur, id eſt, pars primæ tollitur; aut ſubrogatur, id eſt,

Digitized by Google

id eſt, aliquid primæ legi adjicitur; aut obrogatur, id eſt, aliquid ex prima lege mutatur. *Vlp. in Inſt. tit.* 1.

Lex CIII.

Idem Lib. *VIII. Regularum.*

LIcet capitalis Latinè loquentibus omnis causa exiſtimationis videatur: tamen appellatio capitalis *a* mortis, vel amiſſionis civitatis, intelligenda eſt.

Explicatio.

Capitalis. a) Capitalis pœna (ſic dicta quod per eam caput è civitate eximitur,) eſt quæ mortem, vel amiſſionem civitatis continet. *hic.* Vndè & judicia capitalia ex quibus pœna mors, aut exilium eſt, hoc eſt, aquæ & ignis interdictio. Sic in Edicto Prætoris quo rei capitalis damnato bonorum poſſeſſio denegatur, res capitalis intelligitur, ex qua damnato vel mors, vel etiam exilium, aut civitatis amiſſio, vel ſervitus contingit: *l. 13. ff. de bon. poſſ. l. 2. ff. de pœn.* Sic & in *l. 4. ff. ſi quis caution.* & in ea parte Edicti; quâ à bonorum poſſeſſione liberti patronus repellitur, qui eum capitis accuſavit; capitis accuſaſſe æſtimatur is, qui tali judicio ap-

petit, cujus pœna aut ultimum ſupplicium, aut exilium, quod ſit vice deportationis, ubi civitas amittitur. *l.* 14. §. *is demum. ff. de bon. liber. l.* 10 *ff. de jur. patron.* Capitis ergò pœna eſt, ad furcam damnatio, capitis amputatio, vivi crematio, in inſulam deportatio, beſtiis objectio, vel aliæ ſimiles. *l.* 11. § *ult. junct. l.* 28. *ff. de pœnis.* Latinè tamen loquentibus, (*inquit hic ICtus*) omnis cauſa exiſtimationis capitalis dicitur. ut & ex Orat. Cicer. pro Quintio patet. Et ſic *in l.* 1. §. *removet. ff. de poſtul.* capitali crimine damnatum accipe, cujus pœna exiſtimationem minuit.

Lex CIV.

Idem Lib. II. Excuſationum.

[H] Τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται. *id eſt.*

Natorum *a* appellatio & ad nepotes extenditur.

Explicatio.

Natorum. a) Natorum appellatio latiſſimè patet, comprehendens eos quicunque nobis nati ſunt, at qui ex filiis aut nepotibus noſtris naſcuntur, nobis etiam naſci dicuntur. Vndè ſi lex ita in agenda re dicta eſt.

Tibi

Tibi Semproni; & qui ex corpore tuo naſcentur; & nepos comprehendetur. Ius enim avi erga nepotem pendet ex jure patris erga filium, & ſicut filius ex patre eſt, ita & nepos per patrem ex avo eſſe videtur. Denique *ut ait Celſus l. dotem. 6. ff. de collation.* quod pater filio, id avus propter filium eſt nepoti. *vid. & l. Lucius. 65. ff. de hered. inſtit.*

LEX C.V.

Idem Lib. XI. *Reſponſorum.*

MOdeſtinus *a* reſpondit; his verbis, *Libertis libertabuſque meis*, libertum libertæ teſtatoris non contineri.

EXPLICATIO.

Modeſtinus. a) Libertorum appellatione etiam libertæ continentur. *l. liberti.* 172. *ff. hic.* non libertorum, *ut hic.* aut liberorum liberti. *l. licet.* 58. §. 1. *ff. eod.* Hinc libertis libertabuſque veſtiariis, vel alimentis legatis, ea eorum libertis non debebuntur; niſi teſtator eos quoque libertos ſuos conſueviſſet appellare. *l. alimenta.* 16. §. 1. *ff. de alim. legat.*

LEX

Digitized by Google

Lex CVI.

Idem Lib. Singulari de Præſcriptionibus.

DImiſſoriæ *a* litteræ dicuntur, quæ vulgo Apoſtoli dicuntur. dimiſſoriæ autem dictæ, quod cauſa, ad eum qui appellatus eſt, dimittitur.

Explicatio.

Dimiſſoriæ. a) Poſt appellationem interpoſitam à qualibet cauſſa, *c. ut ſuper.* 4. *de appell: lib.* 6. debent litteræ à Judice à quo, ad Iudicem ad quem ab appellante, inſtanter, ni velit appellationi renunciari, *c.* 6. *& clem.* 2. *Ext. de appell. lib.* 6, peti; & à Iudice, niſi mulctari velit. *l.* 24. *C. de appell.* dari, *l. un. in princ. ff. de libell. dimiſſ.* quibus cauſſam ad eum tranſmittat, & indicet, quis, contra quem, & à qua ſententia, appellaverit. *d. l. un.* §. 1. Quæ, quod per eas cauſſa ad eum qui appellatus, dimittatur, literæ dimiſſoriæ, vel libelli dimiſſorii; dicuntur. *hic. & d. l. un. in princ.* Græcè apoſtoli, ἀπὸ τȣ̃ ἀποςέλλειν. *d. l. un. in prima.* quod eſt remittere.

Lex CVII.

Idem Lib. III. *Pandectarum.*

ADſignare *a* libertum, hoc eſt, teſtificari, cujus ex liberis libertum eum eſſe voluit.

Explicatio.

Adſignare. a) Ex SenatusConſulto velleo Rufo, & Feſterio Scapula Coſſ. Claudianis temporibus facto, patronus inter plures liberos poteſtati ipſius ſubjectos aut emancipatos, *l.* 9. *ff. de adſign. libert.* ſed ex juſtis nuptiis procreatos, aut certę indè naſcituros, non adoptivos, poteſt libertos, quaſi dividere, & uni liberorum plures, vel omnes, vel pauciores; quam cæteris, *l.* 1. *ff. eod.* quibuſcunque verbis, & quocunque actu, adſignare. *d. l.* 1. §. 3. Qua adſignatione declaratur ſimul etiam quiſnam ex liberis, patronus liberti vel libertorum eſſe deberet. *hic.* Fit peculiari jure, ut ita nec legatum propriè, nec fideicommiſſum, nec donatio, nec commodatum, ſed peculiaris quædam exercendæ libertatis paternæ ratio poſſit videri. *l.* 7. *ff. eod.*

Lex

Lex CVIII.

Idem Lib. IV. *Pandectarum.*

DEbitor *a* intelligitur is, à quo invito exigi pecunia poteſt.

Explicatio.

Debitor. a) Debitor, ſtrictè, appellatur à quo invito exigi pecunia poteſt. *h. l. & l.* 18. §. *fidejuſſor. ff. de fidejuſſ.* Debitor ergò non videtur qui ſe exceptione juſta & ab æquitate naturali non abhorrente, eaque perpetua, tueri poteſt. *l. deſinit.* 66. *ff. de div. reg. jur. arg. l.* 10. *cum. ſeqq. l.* 54. *cum ſeq. ff. hic. ubi vide.*

Lex CIX.

Idem Lib. IV. Pandectarum.

BOnæfidei *a* emptor eſſe videtur, qui ignoravit eam rem alienam eſſe: aut putavit eum, qui vendidit, jus vendendi habere; puta procuratorem, aut tutorem eſſe.

Explicatio.

Bonæfidei. a) Sufficit enim ut bonæfidei emptor ſit, & ſic fructus lucretur, & rem præſcribere poſſit, *l.* 2. §. 1. 2. *ff. pro emptor.*

l. 4.

Digitized by Google

l. 4. *C. eod.* ut dolo careat. *l. igitur.* 12. §. *poteſt. ff. de liber. cauſ. l. ſed & ſi.* 25. §. *ſcire.* 6. *ff. de petit. hered. l. bonæfidei.* 48. §. 1. *ff. de acquir. rer. dom.* id eſt, non ſit in mala fide. *l.* 1. *C. de long. temp. præſcr.* In malafide eſt emptor, qui ſcit rem alienam eſſe, aut eum qui vendidit jus vendendi non habere: *l. qui à quolibet.* 27. *ff. de contr. empt.* & ut breve id faciam, quiſquis contra legum interdicta mercatur. Qui igitur à luxurioſo & diſſoluto adoleſcente, & protinus meretrici daturo ſciens emerit, malæfidei emptor eſt. Nec enim ab eo emere debuit, & in ſocietate quodammodo facti turpis verſari. Nam turpis eſt venditionis cauſſa, & quaſi tacito jure, alienatio ea interdicta eſt. *l. ſi quis cum ſciret.* 8. *ubi Cujac. ff. pro emt. Coraſ. lib.* 2. *Miſcell. cap.* 8. *num.* 7.

Lex CX

Idem Lib. VI. *Pandectarum.*

SEqueſter *a* dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controverſia eſt, depoſuerunt: dictus *b* ab eo, quod occurrenti; aut quaſi ſequenti eos, qui contendunt, committitur.

Ex-

EXPLICATIO.

Sequeſter.. a) Eſt ergò Sequeſtre, ſeu Sequeſtratio, ſpecies depoſiti ; qua res controverſa, apud ſequeſtrum, à pluribus, in ſolidum deponitur. *l.* 5. §. 1. *l.* 6. *l. licet.* 17. *in princ. ff. depoſiti.* Eſt vel conventionalis, quæ partium conſenſu fit ; & regulariter eſt licita : *d. l.* 5. *&* 6. vel Iudicialis, quæ Iudicis, ſeu Magiſtratus auctoritate, parte ſive utraque, ſive atterutra invitâ, fit ; *l. un. C. de prohib. ſequeſt. pec.* nec, niſi ex juſtis cauſſis ; ut denegatæ cautionis, *d. l. un. l.* 7. §. *fin. ff. qui ſatiſd. cog.* ſtatus incertitudinis, *l. fin. C. quib. ad libert. procl.* metus armorum, *l.* 13. §. 3. *ff. de uſufr.* &c. permiſſa. *d. l. un.* Illa poſſeſſionem in ſequeſtrum transfert. *d. l. licet.* 17. §. 1. *l. intereſſe.* 39. *ff. de acquir. poſſ.* Hæc eam, donec vel partes inter ſe de lite amicè convenerint, vel Iudicis ſententia quis poſſeſſor ſit, & eſſe debeat, declaretur, relinquit in ſuſpenſo. *d. l. intereſſe.* 39.

Dictus. b) Etymologia hæc Alciato nimis dura videtur. Gellius *lib.* 20. *cap.* 1. Sequeſtrum dictum ait, quod ejus fidem qui deponunt ſequantur. Iſidorus. *lib.* 10. *Etymolog.* Sequeſter, ait, eſt, qui certantibus medius intervenit, qui apud Græcos *ὁ μέσος* dicitur, apud quem pignora deponi ſolent, à ſe-

à ſequendo dictus, quod fidem utraque pars ſequatur.

Lex CXI.

Javolenus Lib. VI. *ex Caſſio.*

CEnſere *a* eſt conſtituere, & præcipere: unde etiam dicere ſolemus, *Cenſeo hoc facias*: & *ſemet aliquid cenſuiſſe*. Inde Cenſoris *b* nomen videtur eſſe tractum.

Explicatio.

Cenſere. a) Verbum cenſere in varias fertur ſignificationes; Nunc, inquit Feſtus *de verb. ſignif.* ſignificat putare, nunc ſuadere, nunc decernere: ſæpius decernere, conſtituere, præcipere, jubere; Quæ parum inter ſe differunt. Nam qui decernit, is & conſtituit & jubet; qui jubet & præcipit, utique decernit: cum nihil niſi animo & voluntate decretum ſtatuamus & præcipiamus. Ponitur & cenſere pro conſulere, *l.* 70. §. 6. *junct. l.* 25. §. 11. *ff. de petit. hered.* eandem vim habere. *l. ult. ff. de ſuis & legit. hered.*

Cenſoris. b) Cenſores Feſto dicuntur, quod quiſque rem ſuam tanti æſtimare ſolitus ſit, quantum illi cenſuerint. Erant, cenſus agendi

di gratiâ conſtituti; *l. 2. §. poſt deinde. ff. de origin. Iur. Feneſtell. cap.* 17. non tantum rerum ſed & morum æſtimatores, & diſciplinæ magiſtri. *ut ex Cicer. orat. pro Cluentio liquet.*

LEX CXII.

Idem Lib. XI. ex Caſſio.

LIttus *a* publicum eſt eatenus, qua maximè fluctus exæſtuat. Idemque juris eſt in lacu, niſi is totus privatus *b* eſt.

EXPLICATIO.

Littus. a) Quod de littore maris ſupra vidimus, hic ICtus producit ad lacum publicum; id eſt, qui in uſu eſt publico; ut nempe eatenus publicum littus habeat, quatenus hybernus fluctus maximus exæſtuat.

Privatus. b) Is tantum littoris habet, quantum actum eſt. *l. Rutilia Polla.* 69. *ff. de contr. empt.*

LEX. CXIII.

Idem Lib. X I. ex Caſſio.

MOrbus *a* ſonticus eſt, qui cuique rei nocet.

Ex-

Digitized by Google

Explicatio.

Morbus. a) Venulejus ICtus. *l. ult. ff. de Ædil. Edict.* Quoties morbus ſonticus, inquit, nominatur, eum ſignificari Caſſius ait, qui noceat: nocere autem intelligi qui perpetuo, non qui tempore finiatur. Sed & morbum ſonticum eum videri, qui inciderit in hominem, poſtquam is natus ſit: ſontes enim nocentes dici. Gellius *lib. Noct. Attic.* 20. *cap.* 1. Sonticum morbum appellat, qui vim graviter nocendi habeat; & ita uſurpatum à ſcriptoribus XII. Tabularum. ICtus Vlpianus *in l. 2. §. ſi quis. ff. ſi quis caut. in jud. ſiſten.* morbum ſonticum adverſam valetudinem exponit; Iulianus ICtus *in l. quæſitum eſt. 60. ff. de re judic.* Sonticum morbum exponit, qui cujuſque rei agendæ impedimento eſt: nec de leviſſima febri; aut quartana inveterata, in qua omnibus negotiis ſupereſſe ſoleat: intelligi vult. Qui eo affectus eſt, neque in jus venire, neque procuratorem mittere cogitur. *d. l. 2. §. ſi quis.* Sententia contra eum lata eſt nulla. *d. l. quæſitum.* 60.

Digitized by Google

di gratiâ conſtituti ; *l. 2. §. poſt deinde. ff. de origin. Iur. Feneſtell. cap.* 17. non tantum rerum ſed & morum æſtimatores, & diſciplinæ magiſtri. *ut ex Cicer. orat. pro Cluentio liquet.*

LEX CXII.

Idem Lib. XI. ex Caſſio.

LIttus *a* publicum eſt eatenus, qua maximè fluctus exæſtuat. Idemque juris eſt in lacu, niſi is totus privatus *b* eſt.

EXPLICATIO.

Littus. a) Quod de littore maris ſupra vidimus, hic ICtus producit ad lacum publicum ; id eſt, qui in uſu eſt publico ; ut nempe eatenus publicum littus habeat, quatenus hybernus fluctus maximus exæſtuat.

Privatus. b) Is tantum littoris habet, quantum actum eſt. *l. Rutilia Polla.* 69. *ff. de contr. empt.*

LEX. CXIII.

Idem Lib. X I. ex Caſſio.

MOrbus *a* ſonticus eſt, qui cuique rei nocet.

Ex-

Digitized by Google

EXPLICATIO.

Morbus. a) Venulejus ICtus. *l. ult. ff. de Ædil. Edict.* Quoties morbus ſonticus, inquit, nominatur, eum ſignificari Caſſius ait, qui noceat: nocere autem intelligi qui perpetuo, non qui tempore finiatur. Sed & morbum ſonticum eum videri, qui inciderit in hominem, poſtquam is natus ſit: ſontes enim nocentes dici. Gellius *lib. Noct. Attic.* 20. *cap.* 1. Sonticum morbum appellat, qui vim graviter nocendi habeat; & ita uſurpatum à ſcriptoribus XII. Tabularum. ICtus Vlpianus *in l.* 2. §. *ſi quis. ff. ſi quis caut. in jud. ſiſten.* morbum ſonticum adverſam valetudinem exponit; Iulianus ICtus *in l. quæſitum eſt.* 60. *ff. de re judic.* Sonticum morbum exponit, qui cujuſque rei agendæ impedimento eſt; nec de leviſſima febri; aut quartana inveterata, in qua omnibus negotiis ſupereſſe ſoleat: intelligi vult. Qui eo affectus eſt, neque in jus venire, neque procuratorem mittere cogitur. *d. l.* 2. §. *ſi quis.* Sententia contra eum lata eſt nulla. *d. l. quæſitum.* 60.

Digitized by Google

Lex CXIV.

Idem Lib. XV. ex Caſſio.

SOlvendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidum *a* poteſt ſolvere.

Explicatio.

Solidum. a) Hæc interpretatio facienda eſt, quotieſcunque legimus, quod ſi quis ſolvendo non ſit, alium teneri. *l.* 1. §. *ſi magiſtratus.* 11. *cum ſeqq. ff. de magiſtrat. conven. l.* 5. §. *ult. ff. de ſolut. cum ſimilibus.* Solvendo videtur is qui defenditur, *l. nemo dubitat.* 95. *ff. de div. reg. jur.* qui in nominibus æs ſuum habet; *l. facere.* 28. *ubi Alex. ff. ſoluto matrim.* ſi quidem debitores ſint idonei & nomina ſua agnoſcant. *l. à Divo.* 15. §. 8. *cum* §. *ſeq. ff. de re judic.*

Lex CXV.

Idem Lib. V. Epiſtolarum.

QUæſtio *a* eſt fundus à poſſeſſione vel agro, vel prædio quid diſtet? Fundus eſt, omne quidquid ſolo tenetur. Ager eſt, [ſi] ſpecies fundi ad uſum hominis comparatur. Poſſeſſio ab

ab agro juris proprietate diſtat. quidquid enim adprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet, aut nec poteſt pertinere, hoc poſſeſſionem appellamus. Poſſeſſio ergo uſus; ager proprietas loci eſt. Prædium *b* utriuſque ſupraſcriptæ generale nomen eſt: nam & ager, & poſſeſſio, hujus appellationis ſpecies ſunt.

Explicatio.

Quæſtio. a) Declarat hic ICtus quid fundus, ager, poſſeſſio, prædium inter ſe differant. Fundus eſt ipſum ſolum, ſive cultum, ſive incultum ſit: Dictus, ut ſcribit Varro. *lib.* 4. *& ling. latin.* quod pecudum & pecuniæ videbatur fundamentum: aut quod quotannis fundat multa: aut, ut vult Feſtus, quod planus ſit ad ſimilitudinem vaſorum. Fundo ſi utimur prædium dicitur; à præſtando, ut vult Varro, quia nobis præſtat reditum & uſum ſui. Vtilitas quæ ex prædio venit conſiſtit vel in proprietate, hinc ager: *de quo infra. l. fundi.* 211. *latius.* vel in uſu aliquo, hinc poſſeſſio. Quæ hic eſt, *ſecundum Gothofredum hic.* corpus cujus plenum uſum habemus, proprietatem neque habemus,

habemus, neque habere poſſumus. Quo in genere ſunt prædia, quæ ab hoſtibus capta publicata ſunt, & facta provincialia, tributaria, ſtipendiaria, vectigalia. *Theoph.* §. *per traditionem. Inſt. de rer. diviſ. l.* 1. *ff. ſi ager vectig. l.* 15. §. *fin. ff. de vectigal.* Proprietas enim eorum ad poſſeſſores non pertinebat, quod ea prædia victor populus in dominium ſuum redegiſſet: pertinere verò non poterat, quia nec mancipatione ea abalienari, nec uſucapi, cum juris Italici non eſſent, poterant: quibus modis legitimum & ex jure Quiritium dominium contingebat. *l. un. C. de uſuc. transfor.* §. *per traditionem. Inſt. de rer. diviſ. Vid. Briſſon.* 4. *ſelect.* 1.

Lex CXVI.

Idem Lib. VII. *Epiſtolarum.*

Q*Viſquis a mihi alius filij filiuſve heres ſit*, Labeo non videri filiam contineri; Proculus contra. Mihi Labeo videtur verborum figuram ſequi; Proculus mentem teſtantis. Reſpondit: Non dubito, quin Labeonis ſententia vera non ſit.

Digitized by Google

EXPLICATIO.

Quiſquis. a) Cum teſtator, uno ex filiis exheredato, alios, etiam poſthumos, hac clauſula inſtituit. *Quiſquis mihi alius filii filiuſve heres ſit*; & filia, non ex figura verborum, ſed ex mente teſtatoris intelligitur, inſtituta. De qua ergo ſi aliter conſtat, non cenſebitur inſtituta. *fac. l. in conventionibus.* 219. *inf. hic. l. cum avus.* 102. *ff. de cond. & demonſtrat.*

LEX CXVII.

Idem Lib. IX. Epiſtolarum.

NOn poteſt *a* videri minus ſolviſſe is, in quem amplioris ſummæ actio non competit.

EXPLICATIO.

Non poteſt. a) Hinc qui pecuniam, quæ ex officio Iudicis condemnationi potuit accedere, nec tamen acceſſit, ut ſunt in depoſitario poſt moram uſuræ, *l.* 4. *C. depoſiti.* in eo qui certo loco dare promiſit, ſi culpâ ſuâ & morâ eo non ſolvat, id quod actoris intereſt; *l. un. C. l.* 12. *ff. de eo quod certo loco.* non ſolvit, minus ſolviſſe dici non poteſt, cum ea jure obligationis non debeatur, nec ipſi obligationi cohæreat, aut ab illa ullo modo pendeat.

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Lex CXVIII.

Pomponius Lib. II. ad Quintum Mucium.

HOſtes *a* hi ſunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decrevimus. cæteri latrones, aut prædones ſunt.

Explicatio.

Hoſtes. a) Itaque non ut ab hoſtibus capti; ita qui à latronibus detinentur, ſtatum mutant. *l.* 13. *ff. qui teſtam. fac. l.* 19. *§. à piratis. ff. de capt. & poſtlim. rev.* Vndè non ut illis, ita & his poſtliminium neceſſarium. *l. hoſtes.* 24. *ff. eod.* Eſt poſtliminium (dictum à liminè & poſt. *§. ſi quis ab hoſtibus. Inſt. quib. mod. jus. patr. pot. ſolv.*) jus amiſſæ rei recuperandæ ab externis, & in ſtatum priſtinum reſtituendæ, inter nos ac liberos omnes populos Regeſque moribus ac legibus conſtitutum. *l. poſtliminium.* 19. *in princ. ff. de capt. & poſtl. rev.* Liber populus eſt is, qui nullius alterius populi poteſtate eſt ſubjectus, ſive is fœderatus eſt, item ſive æquo fœdere in amicitiam venit, ſive fœdere comprehenſum eſt, ut is populus alterius populi majeſtatem comiter conſervaret. Hoc enim adjicitur,

Digitized by Google

adjicitur, ut intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe, non ut intelligatur alterum non eſſe liberum. *l. non dubito. 7. §. liber. ff. eod.* Tria enim, ut inquit Livius. 34. ſunt fœderum genera, quibus inter ſe paciſcuntur amicitias civitates, regeſque. Vnum cum bello victis dicuntur leges: ubi enim omnia ei qui armis plus poteſt, dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus multari eos velit, ipſius jus atque arbitrium eſt. Alterum, cum pares bello, æquo fœdere, in pacem atque amicitiam veniunt. Tunc enim repeti reddique per conventionem res, &, ſi quarum turbata poſſeſſio ſit, eas aut ex formula juris antiqui; aut ex partis utriuſque commodo componere ſolent. Tertium genus, cum qui nunquam hoſtes fuerunt, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe jungendam coeunt, hi neque leges fœderis dicunt, neque accipiunt. Id enim victoris & victi eſt.

LEX CXIX.

Idem Lib. III. ad Quintum Mucium.

Hereditatis *a* appellatio ſine dubio continet etiam damnoſam hereditatem. Iuris enim nomen eſt, ſicuti bonorum poſſeſſio. *b*

Digitized by Google

EXPLICATIO.

Hereditatis. a) Hereditas quia univerſitatem quandam & jus ſucceſſionis demonſtrat, *l.* 208. *ff. hic.* & juris nomen eſt, *l.* 3. *ff. de bon. poſſ. l. hac.* & in jure conſiſtit; *l.* 1. *ff. de rer. diviſ.* ideò & ſine ullo corpore juris intellectum habet: *l.* 50. *ff. de petit. hered.* multò magis & ejus appellatione damnoſa continetur.

Bonorum poſſeſſio. b) Bonorum quidem appellatio naturalis eſt, dicta enim à beando; *l. propriè.* 83. *junct. l. ſubſignatum.* 39. §. 1. *ff. hic.* poteſt tamen etiam civilis eſſe, quatenus Ius Honorarium partem conſtituit Iuris Civilis, & bonorum poſſeſſores loco heredum eſſe dicuntur, & bonorum poſſeſſio pro hereditate. *l. bonorum.* 49. *hic. l. hereditatis. l. heredis.* 170. *l. bonorum.* 208. *ff. hic. l.* 1. 2. 3. *ff. de bonor. poſſeſſ.*

LEX CXX.

Idem Lib. V. ad Quintum Mucium.

VErbis Legis duodecim Tabularum his, *Uti legaſſit a ſuæ rei, ita jus eſto*, latiſſima poteſtas tributa videtur,

tur, & heredis inſtituendi, & legata, & libertates dandi, tutelas quoque conſtituendi. ſed id interpretatione coanguſtatum *b* eſt vel legum, vel auctoritate jura conſtituentium.

EXPLICATIO.

Legaſſit. a) In lege itaque XII. Tabularum vox *legaſſe* accipiebatur non ſolum pro eo quod ſpecialiter in ultima voluntate donabatur, relinquebatur, diſponebatur: verum etiam pro eo, quod & tutorem dare, heredem inſtituere, exheredare, præterire, ſubſtituere. §. 1. *Inſt. de leg. Falcid. & hac l. Vigl. de teſtam. ord. in princ. num.* 33. In teſtamentis tamen verbum *legandi* ſimpliciter prolatum, inducit legatum, ſi adjectum fuerit rei particulari; *Bologn. rubr. ff. de legat.* 1. *num.* 99. ſi univerſitati, fideicommiſſum univerſale; ut ſi teſtator dixerit, *lego Titio hereditatem meam. Bart. Iaſ. in l. centurio. ff. de vulg. & pup ſubſt.* ſiquidem alius heres univerſalis eſt inſtitutus; *Bologn. d. rubr. num.* 93. *& ſeq.* ſi non, inducit inſtitutionem. *Bald. Cornæus. l. 2. C. commun. de legat.*

Coanguſtatum. b) Puta lege Furia, (Quâ cautum Ne cui, niſi manumiſſoris cognato, certiſque aliis perſonis ſupra mille aſſes legare,

 re,

re, mortiſve cauſſa donare liceret; quod ſi quis majorem ſummam ſibi legatam accepiſſet, quadruplum ejus quo plus quam licebat, accepiſſet, redderet. *Theoph. Inſt. de lege Falcid. Cicer. Pro Balbo & Verr. 3. Inſt. de leg. Falcid. Vlp. tit.* 28.) Voconia; (Quâ cautum, Ne qui cenſus eſſet, id eſt, centum millia ſeſtertium poſſideret, *ut. §. 2. Inſt. de ſucceſſ. libert.* virginem, neve mulierem, ſupra quadrantem ſuorum bonorum, id eſt, ultra viginti quinque millia ſeſtertium, *ut ait Dio. lib.* 56. heredem inſtitueret: pluſve cuiquam legaret, quam ad heredem heredeſve perveniret. *Theoph. Inſt. de leg. Falcid. Cic. Verr. 3. de finib. 2. Dio. d. lib. 56.* Gell. *lib. 7. cap. 13. & lib. 17. cap. 5. Flor. lib. 41. Paul. lib. Sent. 4*) Falcidia; (Quâ, inter alia cautum; nè plus teſtatori legare liceat, quam dodrantem bonorum ab ipſo relictorum, id eſt, ita modò, ut quarta pars eorum inſtitutis heredibus ſalva maneat. §. 2. *Inſt. l. 1. ff. ad leg. Falcid.*) Fuſia Caninia. (Quæ libertatum conferendarum jus ad certum numerum reſtrinxit; ſed eam Iuſtinianus ſuſtulit. *Inſt. de lege Fuſia Canin. toll.*) Ælia Sentia; (Quæ libertates in fraudem creditorum datas impedit. *princ. Inſt. quib. ex cauſ. manum. non lic.*) Nec non Senatuſconſulto Pegaſiano, & Trebellejano. *de quib. vid. Aphoriſ. noſtros in Digeſt.*

Lex

Lex CXXI.

Idem Lib. VI. ad Quintum Mucium.

VSura *a* pecuniæ, quam percipimus, in fructu non eſt: quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa eſt; id eſt, nova obligatione.

Explicatio.

Vſura. a) Vſura, ab uſu dicta, *Varr. lib.* 3. *de ling. lat. lib.* 16. *cap.* 12. eſt ſortis acceſſio, quam propter uſum pecuniæ à debitore creditor exigit. Debetur vel propter lucrum creditoris, ut quando pecunia eâ lege mutuò data eſt, ut uſus nomine contra contractus (qui gratuitus eſt) naturam, menſtruum aut annuum quid pendatur. *l. Titius.* 24. *ff. de præſcr. verb. l. alumnæ.* 30. *ff. de adim. legat.* propriè fœnus, *l. Præſidis.* 24. *ff. de reb. cred. l. ſi fundus.* 44. *l. ſi ita legatum.* 86. *ff. de legat.* 3. Civili Iure uſque ad certum finem, pro perſonarum conditione permiſſa: *l. eos qui.* 26. *C. de uſur.* Vel debetur propter moram debitoris non ſolventis; propriè pœna; *l. lecta.* 40. *ff. de reb. cred. l. cum quidam.* 17. §. 3. *ff. de uſur.* uſque ad legitimum uſuratum modum ſtipulari permiſſa:

Digitized by Google

l. cum allegas. 15. *C. eod.* Vel præſtatur, non propter merum mutuationis officium/, ſed ut juſtum intereſſe, quod habet creditor, eò quod pecuniâ ſuâ caret, compenſet. *l. eum qui.* 60. *ff. pro ſocio.* omninò licita. Vndè nulla uſura, hic dicit Iuriſconſultus, eſt in fructu, id eſt, naturaliter ex re oritur; ſed extrinſecus provenit; Debetur enim ex alia cauſa, puta obligatione. Quæ vel ſtipulatio, in ſtrictis judiciis, non nudum pactum, *l.* 3. *l. creditor. C. de uſur.* vel in bonæfidei contractibus, nuda conventio, *l.* 5. *C. de pact. int. empt. & vend. l.* 17. §. 4. *ff. de uſur. l.* 34. §. *in fin. ff. depoſiti.* aut mora. *d. l.* 17. §. 4. *l.* 32. §. 2. *ff. de uſur. d. l.* 5. Quoties ex mora fructus non debentur, nec debentur uſuræ. *l. uſura.* 34. *ff. eod.*

LEX CXXII.

Idem Lib. VIII. ad Quintum Mucium.

SErvius *a* ait: ſi ita ſcriptum ſit, *Filio filiiſque meis hoſce tutores do*: maſculis duntaxat tutores datos: quoniam ſingulari caſu hoc, *filio*, ad pluralem videtur tranſiſſe, continentem eundem ſexum, *b* quem ſingularis

prior

Digitized by Google

prior poſitus habuiſſet. Sed hoc facti, non juris habet quæſtionem. Poteſt enim fieri, ut ſingulari caſu de filio ſenſerit, deinde plenius omnibus liberis *c* proſpexiſſe in tutore dando voluerit. quod magis rationabile videtur.

Explicatio.

Servius. a) Quia teſtamentaria tutela omnium favorabiliſſima eſt, cum præter communem tutelarum favorem, habeat ſingularem favorem teſtamenti; ideò ſi qua de cauſſa minus ritè, minuſve apertè data videatur, interpretatione eſt adjuvanda, ut valeat & effectum habeat. Sicut adjuvari ſolent debentque omnia, quæ in jure favorabilia exiſtimantur. *l. cum quidam.* 19. *ff. de liber. & poſth. l. hoc modo.* 64. *in fin. ff. de cond. & dem.* Hinc ſi quis plures filios impuberes habens, filio tutorem dederit, aut filiis, aut filio & filiis, tam filiis omnibus, quam filiabus tutorem dediſſe videtur. Filiorum enim appellatione & filiæ continentur, *l. ſi quis.* 16. *ff. de teſtam. tut. l. hac. l.* 1. *l. filii.* 84. *l. inter ſtuprum.* 101. §. *fin. l. quiſquis.* 116. *ff. hic. l. ſi ita ſcriptum.* 45. *ff. de legat.* 2. nec ulla ratio dari poteſt cur magis uni quam aliis proſpicere voluiſſe teſtator videretur.

Digitized by Google

Eundem ſexum. b) Quia in teſtamentis ob diſcrimen ſexus filiabus dici conſueverat; *ait Plinius.*

Liberis. c) Intellige aliis filiis, non nepotibus; Quia appellatione filiorum, omnes liberi, in diſpoſitione hominis, non comprehenduntur. §. *fin. Inſt. qui dare tut. vid. ſup. l. filium.* 84. Dixit ICtus liberis, elegantiæ cauſſa, ne bis idem verbum repeteret.

Lex CXXIII.

Idem Lib. XXVI. ad Quintum Mucium.

VErbum *erit* *a* interdum etiam præteritum, nec ſolum futurum tempus demonſtrat, quod eſt nobis neceſſarium ſcire, & cum codicilli ita confirmati teſtamento fuerint, *Quod in Codicillis ſcriptum erit*, utrumne futuri temporis demonſtratio fiat, an etjam præteriti, ſi ante ſcriptos codicillos quis relinquat. Quod quidem ex voluntate ſcribentis interpretandum eſt. Quemadmodum autem hoc verbum *eſt*, *b* non ſolum præſens, ſed

Digitized by Google

& præteritum tempus ſignificat: ita & hoc verbum *erit*, non ſolum futurum, ſed interdum etiam præteritum tempus demonſtrat. nam cum dicimus, *Lucius Titius ſolutus eſt* [*ab*] *obligatione*: & præteritum & præſens ſignificavimus: ſicut hoc, *Lucius Titius alligatus eſt*. & idem fit, cum ita loquimur, *Troja capta eſt*. non enim ad præſentis facti demonſtrationem refertur is ſermo, ſed ad præteritum.

Explicatio.

Verbum erit. a) Verbum *erit* non ſemper futurum, ſed interdum præteritum tempus ſignificat. *hic ait ICtus.* ut ſi in teſtamento dictum ſit. *Quod in codicillis ſcriptum erit, vel quod quibuſve tabulis reliquero, valere volo*; intelligentur hæc verba; Cum moriar, quodcunque codicillis, vel tabulis reperietur ſcriptum, ſive ante teſtamentum tabulæ ſcriptæ ſint, ſive poſt. *l. Plotiana.* 18. *ff. de jure codicill.* Regulariter tamen tempus futurum, neque ad præſens, neque ad præteritum refertur, niſi diſpoſitio tractum habeat; ut quia in futurum quoque duret: ut ſi quis promittat, quod dolus malus aberit, intelligetur

etiam in præſenti non adſit, cum qui hodie dolus adſit, & in poſterum perſeveret. *l. noviſſima.* 19. *ff. judic. ſolvi.*

Verbum eſt. b) Vt per verbum *erit*, interdum præteritum tempus demonſtramus, ita & per verbum *eſt*; puta ſi adjunctum participium id ſuadeat, ut cum dicimus *Troja capta*; aut cum id præteritum etiam nunc durat. *l.* 15. *qui in puteum.* 11. §. *quod ait.* 4. *ff. quod vi aut clam.* Aliàs propriè præſens notat, demonſtrationemque continet. *l. inter veſtem.* §. *item ſcribit. ff. de auro & arg. leg. vid. Gell. lib.* 17. *cap.* 7. *vid. ſupra. l. verbum oportebit.*

LEX CXXIV.

Proculus Lib. II. Epiſtolarum.

HÆc verba, *ille aut* a *ille*, non ſolum disjunctivæ, ſed etiam ſubdisjunctivæ orationis ſunt. Disjunctivum *b* eſt; Veluti cum dicimus, *aut dies, aut nox eſt.* quorum poſito altero, neceſſe eſt tolli alterum: item, ſublato altero, poni alterum. item ſimili figuratione verbum poteſt eſſe ſubdisjunctivum. Subdisjunctivi *c* autem genera duo ſunt Vnum, cum

ex

ex propoſitis finibus ita non poteſt uterque eſſe, ut poſſit neuter eſſe. Veluti cum dicimus, *aut ſedet*, *aut ambulat*. nam ut nemo poteſt utrumque ſimul facere: ita aliquis poteſt neutrum, veluti is, qui accumbit. Alterius generis eſt, cum ex propoſitis finibus ita non poteſt, neuter eſſe, ut poſſit utrumque eſſe, veluti. cum dicimus, *omne animal aut facit*, *aut patitur*. nullum eſt enim, quod nec faciat, nec patiatur: at poteſt ſimul & facere, & pati.

EXPLICATIO.

Aut. a) *Aut* non ſolum disjunctivæ, ſed & ſub disjunctivæ orationis eſt: dicit ICtus. Hujus ea vis eſt, ut alterum fieri ſatis ſit. *l. ſi is qui.* 13. §. *utrum. ff. de reb. dub. l. cum pupillus.* 78. §. 1. *ff. de cond. & demonſtr. l.* 25. *ff. quan. dies legat. ced. l. cum illud.* 25. *ff. quand. dies leg.* Sæpe etiam disjunctam, *aut*, pro conjuncta accipi Paulus ſcribit. *ſupra l. ſæpe.* 53. § *hic.* cum dico; *Quod dedi aut donavi*; quod & Iuſtinianus probat. *l. pen. C. eod.* ut in Interdicto quod vi aut clam, Hinc qui ſibi, aut filio, aut cuilibet extraneo

rit. *l. avus.* 78. §. 1. *ff. de jure dot.* Nec enim poſſe videtur, qui non poteſt, niſi inhoneſtè, cum primum incipit juſtè poſſe, primum incipit teneri. *l. ult. ff. de cond. inſt. l.* 29. *ff. de cond. & demonſt. l.* 29. *ff. quand. dies leg.* cum res promiſſori in tuto eſſe incipit. *l.* 80. *ff. de verb. oblig.*

Actum. b) Actum eſt contrahentium mens & voluntas. Quæ in conventionibus potius, quam verba ſpectanda. *l. in conventionibus.* 219. *ff. hic.* Verba tamen ſi ſint certa & clara ab eis non eſt recedendum, *l. Labeo. ff. de ſupell. leg. l. non aliter. ff. de legat.* 3. niſi de mente conſtet expreſſa vel præſumta. *l. cum avus.* 102. *ff. de cond. & demonſt.*

Ambiguè. c) Chryſippus ait omne verbum ambiguum natura eſſe, quoniam ex eodem duo vel plura accipi poſſunt. Diodorus autem, cui Crono cognomentum fuit; Nullum, inquit, verbum eſt ambiguum: nec quiſquam ambiguum dicit, aut ſentit; nec aliud dici videri debet quam quod ſe dicere ſentit is qui dicit: at cum ego, inquit, aliter ſenſi, tu aliud accepiſti: obſcurè magis dictum quam ambiguè videri poteſt, Ambigui enim verbi natura illa eſſe debuit, ut qui id diceret, duo vel plura diceret. Nemo autem duo vel plura dicit, qui ſe ſentit unum dicere. *Aul. Gell. Noct. Attic. lib.* 11. *cap.* 12.

Digitized by Google

Lex CXXVI.

Idem Lib. VI. Epiſtolarum.

SI, cum ſundum *a* tibi darem, legem ita dixi; *Uti optimus maximuſque eſſet*: & adjeci; *jus fundi deterius factum non eſſe per dominum*, præſtabitur: amplius eo præſtabitur nihil: etiam ſi prior pars, qua ſcriptum eſt, *uti optimus maximuſque ſit*, liberum eſſe ſignificat. eoque ſi poſterior pars adjecta non eſſet, liberum præſtare deberem. tamen inferiore parte ſatis me liberatum puto, quod ad jura attinet, nè quid aliud præſtare debeam, quam jus ſundi per dominum deterius factum non eſſe.

Explicatio.

Si cum ſundum. a) Qui fundum *uti optimus maximuſque* eſt; vendit, eum à ſervitute omni liberum præſtare debet, *l. qui uti.* 90. *l. non tantum.* 169. *ff. hic.* non dominantem. *l. quod ad.* 75. *ff. de evičtion.* At ſi adjecerit. *jus ſundi per dominum*, id eſt, ſe, *deterius factum non eſſe*: clauſula illa *optimus maximus* reſtrin-

tranco ſtipulatur, manifeſtè filii extraneive perſonam complectitur. *ut Iulianus ait. l. eum qui* 56. §. *qui ſibi. ff. de verb. oblig.*

Disjunctivum. b) In disjuncto ſeu disjunctivo proloquio, ut appellat Gellius. *lib.* 5. *cap.* 11. neceſſe eſt alterum ex duobus quo diſjunguntur, verum eſſe: vel, ut Cicero in Topicis, in disjunctione plus uno eſſe verum non poteſt. Ita ut uno poſito, alterum ſeu reliquum tollatur, ac viceverſa. Cum contraria immediata ſimul vera eſſe non poſſint.

Subdisjunctivi. c) In ſubdisjunctivo poteſt neutrum eſſe, vel utrumque. Quod ICtus ſatis fuſè hic explicat. Nos cum hæc omnia magis ad Grammaticum pertineant, & ſupra de iis *l. conjunctionem.* 29. *l. ſæpe.* 53. nonnihil egerimus, hic latius de his tractare ſuperſedemus. Tantum hoc addimus disjunctivum & ſubdisjunctivum priſcis fuiſſe, quod noſtris alternativum.

Lex CXXV.

Idem Lib. V. Epiſtolarum.

NEpos *a* Proculo ſuo ſalutem. Ab eo, qui ita dotem promiſit, *Cum commodum erit, dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum*, putaſne protinus nuptiis

nuptiis factis dotem peti poſſe? quid, ſi ita promiſiſſet, *Cum potuero, doti erunt?* quod, ſi aliquam vim habeat poſterior obligatio, *poſſit* verbum quo modo interpretaris? utrum ære alieno deducto, an extante? Proculus: Cum dotem quis [ità] promiſit, *Cum potuero, doti tibi erunt centum*: exiſtimo ad id, quod actum *b* eſt, interpretationem redigendam eſſe. nam qui ambigue *c* loquitur, id loquitur, quod ex his, quæ ſignificantur, ſenſit: propius eſt tamen, ut hoc eum ſenſiſſe exiſtimem, deducto ære alieno potero. Poteſt etiam illa accipi ſignificatio, cum ſalva dignitate mea potero: quæ interpretatio eò magis accipienda eſt, ſi ita promiſſum eſt, *cum commodum erit*; hoc eſt, cum ſine incommodo meo potero.

Explicatio.

Nepos. a) Dos à ſocero, *cum poterit*, vel *commodum erit*, vel *commodiſſimum* promiſſa, non ſtatim nuptiis ſecutis debetur, ſed cum deducto ære alieno, & ſalva dignitate poterit.

Digitized by Google

rit. *l. avus.* 78. §. 1. *ff. de jure dot.* Nec enim poſſe videtur, qui non poteſt, niſi inhoneſtè, cum primum incipit juſtè poſſe, primum incipit teneri. *l. ult. ff. de cond. inſt. l.* 29. *ff. de cond. & demonſt. l.* 29. *ff. quand. dies leg.* cum res promiſſori in tuto eſſe incipit. *l.* 80. *ff. de verb. oblig.*

Actum. b) Actum eſt contrahentium mens & voluntas. Quæ in conventionibus potius, quam verba ſpectanda. *l. in conventionibus.* 219. *ff. hic.* Verba tamen ſi ſint certa & clara ab eis non eſt recedendum, *l. Labeo. ff. de ſupell. leg. l. non aliter. ff. de legat.* 3. niſi de mente conſtet expreſſa vel præſumta. *l. cum avus.* 102. *ff. de cond. & demonſt.*

Ambiguè. c) Chryſippus ait omne verbum ambiguum natura eſſe, quoniam ex eodem duo vel plura accipi poſſunt. Diodorus autem, cui Crono cognomentum fuit; Nullum, inquit, verbum eſt ambiguum: nec quiſquam ambiguum dicit, aut ſentit; nec aliud dici videri debet quam quod ſe dicere ſentit is qui dicit: at cum ego, inquit, aliter ſenſi, tu aliud accepiſti: obſcurè magis dictum quam ambiguè videri poteſt, Ambigui enim verbi natura illa eſſe debuit, ut qui id diceret, duo vel plura diceret. Nemo autem duo vel plura dicit, qui ſe ſentit unum dicere. *Aul. Gell. Noct. Attic. lib.* 11. *cap.* 12.

Digitized by Google

Lex CXXVI.

Idem Lib. VI. Epiſtolarum.

SI, cum ſundum *a* tibi darem, legem ita dixi; *Uti optimus maximuſque eſſet* : & adjeci; *jus fundi deterius factum non eſſe per dominum*, præſtabitur: amplius eo præſtabitur nihil: etiam ſi prior pars, qua ſcriptum eſt, *uti optimus maximuſque ſit*, liberum eſſe ſignificat. eoque ſi poſterior pars adjecta non eſſet, liberum præſtare deberem. tamen inferiore parte ſatis me liberatum puto, quod ad jura attinet, nè quid aliud præſtare debeam, quam jus ſundi per dominum deterius factum non eſſe.

Explicatio.

Si cum ſundum. a) Qui fundum *uti optimus maximuſque* eſt; vendit, eum à ſervitute omni liberum præſtare debet, *l. qui uti.* 90. *l. non tantum.* 169. *ff. hic.* non dominantem. *l. quod ad.* 75. *ff. de eviction.* At ſi adjecerit. *jus ſundi per dominum*, id eſt, ſe, *deterius factum non eſſe*: clauſula illa *optimus maximus* reſtrin-

reſtringetur, & ſic non tenebitur venditor ob ſervitutes fundo ab aliis impoſitas. Subſequens enim ſpecialis clauſula, nè fruſtra adjiciatur, præcedentem generalem arctat. *Bald. l. quoties. C. fam. erciſc. l. quæſitum. ff. de ſund. inſtr.* Niſi aliter actum fuiſſe appareat.

Lex CXXVII.

Calliſtratus Lib. IV. *de Cognationibus.*

VEſtis *a* appellatione tam virilis, quam muliebris & ſcænica, etiam ſi in tragica, aut citharædica ſit, continetur.

Explicatio.

Veſtis. a) Veſtes ſive veſtimenta (nihil enim intereſt. *l. veſtis, 23. l. inter. 33. ff. de aur. & arg. leg.*) quædam viriles ſunt, quæ ſcilicet ipſius patris-familias cauſſâ paratæ ſunt, & quæ ad uſum virilem, ſalvo pudore, attinent: quædam muliebres, quæ ad uſum matrisfamilias ſpectant quibus vir non facilè uti poteſt ſine vituperatione: veluti, ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ. *l.* 23. §. *veſtimenta. ff. de aur. arg. leg. Paul. lib.* 3. *ſent. tit.* 6. Varro *lib. de ling. latin.* inquit ut tunicam

tunicam virilem & muliebrem dicimus, non eam quam habet vir, aut mulier, ſed eam quam habere ex inſtituto debet (poteſt enim muliebrem vir, virilem mulier habere, & in ſcena ab actoribus haberi videmus) ſic eam muliebrem, quæ de eo genere eſt, quo indutæ mulieres, ut uterentur, eſt inſtitutum. Mens tamen legantis hac in re inſpicienda: *l. inter veſtem.* 33. *ff. de aur. & arg. leg.* ut ſi teſtator, ſolitus fuerit uti quadam veſte, quæ etiam mulieribus conveniens, ea virilis appellatione contineatur. *vid. & l. ſi mihi.* 110. §. 1. *ff. de verb. oblig.* Veſtis abſolutâ appellatione tam virilis, quam muliebris etiamſi tragica, aut citharædica ſit, continetur. *hac. l. & l.* 15. §. *& ſi veſtimentorum. cum.* §. *ſeq. ff. de uſufruct.*

Lex CXXVIII.

Vlpianus Lib. I. ad Legem Iuliam & Papiam.

SPadonum *a* generalis appellatio eſt: quo nomine tam hi, qui natura *b* Spadones ſunt; item thlibiæ, thlaſiæ; ſed & ſi quod aliud genus Spadonum eſt, continentur.

Ex-

Explicatio.

Spadonum. a) Spadonum nomen à Græco σπάω deductum. Quod non ſolum pro evello, ſed etiam pro detorqueo & contorqueo à Græcis accipitur. Vndè hic rectè Vlpianus dicit ſpadonum appellationem generalem eſſe. *ut & in l. ſi ſerva. §. ult. ff. de jur. dot. l. 4. §. Item Divus. ff. ad l. Corn. de ſicar. §. ſed & illud. Inſt. de adopt. & ibi Theoph. & Harmenop. lib. 2. tit. 8. in princ. Epitom.* Comprehendit enim non ſolum qui natura Spadones ſunt, hoc eſt, quibus natura vaſa ſeminaria & virilia ſunt diſtorta, vel execta, aut inutilia; item qui ſunt thlibiæ, quibus teſtes attriti; thlaſiæ, quibus teſtes fracti; ſed & ſi quod aliud genus Spadonum eſt, puta ſi ſint caſtrati; vel quibus excili; colliſi; contuſi; aquâ calente, aut herbarum ſuccis eunuchi facti. Caſtrare vel thlibias, thlaſias facere in orbe Romano capitale eſt: *l. 1. C. de eunuchis. l. 4. § ult. l. 5. ff. ad leg. Corn. de ſicar.* & non tantum mancipium, ſed & locus in quo facinus ſciente dominò admiſſum, fiſco addicitur: *d. l. 1.* qui mancipium caſtrandum tradidit, dimidiæ bonorum partis confiſcatione, *l. 6. ff. eod.* qui ſeipſum, ſi liber, capite punitur. *d. l. 4. §. ult.* Iuſtinianus talionis pœnam cum publicatione bonorum in caſtrantes ſtatuit. *Novel. 142.*

Natura.

Natura. b) Hi, cum Vitio, per quod meatus coli diſtortus, remoto, generare queant, *Galen.* 15. *de uſu partium apud Prateium.* poſſunt matrimonium contrahere, *l. ſi ſerva.* 39. §. 1. *ff. de jur. dot.* & matrimonii cauſſa manumittere, *l.* 24. *in fin. ff. de manumiſſ,* adoptare, *l.* 2. *in fin. l.* 40. §. *fin. ff. de adoption.* heredem inſtituere, *l.* 6. *ff. de lib. & poſthum.* quod in caſtratis non eſt: in eo tamen ſunt æquales, quod utrique teſtamentum poſſunt facere. *vid. l.* 5. *C. qui teſtam. fac. Paul. lib.* 3. *ſent.* §. 2.

Lex CXXIX.

Paulus Lib. I. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

QVi mortui *a* naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur: quia nunquam liberi appellari potuerunt.

Explicatio.

Qui mortui. a) Mortui qui naſcuntur, neque procreati videntur, neque filii appellantur; aborſus, vel abactus venter partum efficere non videtur, *Paul. lib.* 4. *ſent.* 15. *tit.* 9. §. 6. undè abortu facto finitur miſſio in poſſeſſionem: *l.* 1. *in fin. ff. de vent. in poſſ. mitt.* qui mortuus natus non rumpit teſtamentum:

mentum *l. 2. C. de poſth. hered. inſt.* imò nec abortivus, puta vivus quidem natus, ſed ita ut ſecundum naturam vivere non poſſit. ut ante menſem ſeptimum. *l. 2. 3. C. eodem. Socinus in l. cum avus. ff. de cond. & demonſtr.* Non idem eſt in eo qui exſecto ventre matris, ſi tamen aliquamdiu vixerit, natus eſt. *l. quæ dicitur. 12. ff. de lib. & poſth. l. 6. in fin. ff. de inoff. teſt. l. 141. ff. hic.*

LEX CXXX.

Vlpianus lib. II. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

LEge *a* obvenire hereditatem non impropriè quis dixerit & eam, quæ ex teſtamento defertur: quia lege duodecim Tabularum teſtamentariæ hereditates confirmantur. *b*

EXPLICATIO.

Lege. a) Legitima ergò hereditas non tantum dici poteſt quæ ab inteſtato, *l. 1. ff. de ſuis & legit.* ſed & quæ ex teſtamento, *l. 2. in princ ff. famil. erciſc.* ſive extraneis, ſive legitimis heredibus defertur. Quia lex XII. Tabularum hereditatem teſtamentariam confirmavit; dum conſtituit Vti quis rei ſuæ legaſſet, ita jus eſſe. *l. verbis. 120. ff. hic.*

Con-

Confirmantur. b) Qui ergò cõfirmat dare videtur; ſi quidem actus à mera confirmantis voluntate ſubſtantiam ſumat: *l. adoptio. ff. de adoption.* aliàs non; ut cum heres aureos centum Titio, cui eos autor ejus jam legaverat, rurſus legat. *l. unum. §. fin. ff. de legat. 2.*

Lex CXXXI.

Idem Lib. III. ad Legem Iuliam & Papiam.

ALiud fraus *a* eſt, aliud pæna. Fraus enim ſine pœna eſſe poteſt: Pœna ſine fraude eſſe non poteſt. Pœna eſt noxæ vindicta: Fraus & ipſa noxa dicitur, & quaſi pœnæ quædam præparatio.

Explicatio.

Aliud fraus. a) Fraus, à ferendo dicta, eſt deceptio, quæ alicui infertur. Apud veteres pro pœna ſumebatur; *ut ſcribit Servius in* 11. *Æneid. & Vlpian. in l. cum autem.* 23. *§. 2. ff. de Ædil. Edict.* Hic eam à pœna differre vult. Quia fraus ſine pœna eſſe poteſt, quippe omnis fraus damnum affert, & quicquid damno afficit fraus appellatur. *vid.*

vid. l. ſi longius. 18. *verſ. unde. ff. de judic. l. inter eos.* 33. *ff. ex quib. cauſ. major. l.* 1. *ff. de alien. iud. mut. cauſ.* At non omne damnum pœna dicitur, cum hæc ad vindictam criminis ſolum imponatur. Damnum autem eſt quicquid detrimentum aut moleſtiam alicui exhibet, etiam ſi non ulciſcendi ſceleris cauſſa. Pœna verò ſine fraude eſſe nequit, quia nulla pœna non damnum dat. Secundò Pœna eſt tantummodo commiſſi criminis vindicta: Pœna enim, noxam ſive peccantem ſequitur. *l.* 1. *ff. ſi quadr. paup. fec. dic.* §. 1. *Inſt. de noxal. act.* ſicuti lepra leproſum. *l. fin. ff. eod. l.* 1. *C. eod. l.* 4. *ff. ſi ex noxal. cauſ. agat.* ut ubi hæc non ſit, nec illa exiſtat, & ubi illa ſit, & hanc eſſe oporteat: At fraus & crimen ipſum & criminis pœnam ſignificat. Vndè & fraudem capitalem admittere, id eſt, crimen capitale. *d. l. cum autem.* 23. §. 2.

IDEM §. 1.

INter multam *a* autem & pœnam multum intereſt; cum pœna generale ſit nomen, omnium delictorum coërcitio: multa ſpecialis *b* peccati; cujus animadverſio hodie *c* pecuniaria eſt, pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis & exiſtimationis irrogari

rogari ſolet. & multa quidem ex arbitrio *d* ejus venit, qui multam dicit: pœna non irrogatur, niſi quæ quaque lege, vel quo alio jure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt. quinimò multa ibi dicitur, ubi ſpecialis *e* pœna non eſt impoſita. Item multam is dicere poteſt, cui judicatio data eſt. Magiſtratus ſolos & Præſides provinciarum poſſe multam dicere, mandatis permiſſum eſt. pœnam autem unuſquiſque irrogare poteſt, cui hujus criminis ſive delicti exſecutio competit.

EXPLICATIO.

Inter multam. a) Mulctam (ait Feſtus *lib.* 11.) Oſce dici putant pœnam quandam. M. Varro ait pœnam eſſe, ſed pecuniariam. *lib.* 4. *ling. lat.* vel *lib.* 19. *rerum humanarum apud Gellium Noct. Attic. lib.* 11. *cap.* 1. vocabulum ipſum mulctæ non latinum, ſed Sabinum eſſe dicit: idque ad ſuam memoriam manſiſſe ait in lingua Samnitium, qui à Sabinis orti: Sed turba Grammaticorum novitia (addit ibidem Gellius) eam κατ' ἀντίφρασιν à mulcendo ut quædam alia ita: hoc quoque dici tradiderunt. Iuriſconſultis mul-

ta à pœna differt. Pœna enim quælibet coër-citio eſt; Multa ſolius pecuniæ: Pœna cer-ta eſt, legeque expreſſa; Mulcta ab jus dicen-tis arbitrio pendet. *l. ſi qua pœna.* 244. *ff. hic.* Pœna à quocunque Iudice, cui criminis executio demandata, infligi poteſt; Multa ab ordinariis & qui pro tribunali ſedent tan-tummodo. *l. 2. §. fin. ff. de judic.* Mulcta fiſco datur; *l. pen. C. de mod. mulct.* Pœna etiam parti applicari poteſt: Mulcta infa-miam non irrogat; *l. 1. C. eod.* Pœna non po-teſt non ignominiam afferre *l. non poteſt.* 63. *ff. de furt. l. Divus.* 40. *ff. de judic. l. palam.* 1. *ff. de ritu nupt.* Eſt enim omnis infamia juris pœna, at non mulcta. *tot. tit. ff. & C. de his qui not. infam.*

Specialis. b) Vt cum in jus vocatus non paret, *l. 2. C. de Epiſcop. aud.* jus dicentem contemnit, in munere ſibi impoſito per deſi-diam ceſſat. *l. 1. C. de ſportul.*

Hodie. c) Apud antiquos: *inquit Varro & Feſtus, vid. & Gellium d. loc.* mulctaban-tur in minoribus criminibus ovibus duabus: in majoribus triginta bubus, nec ultra hunc numerum excedebat mulctatio: qua poſtea-quam ære ſignato uti civitas cæpit, pecora-que mulctatitia incuria corrumpebantur, (Vndè etiam peculatus nomen uſurpari cæ-ptum eſt.) Lege Aterina facta eſt æſtimatio pecoralis mulctæ, & boves centenis aſſibus,

oves

oves denis æſtimatæ. Indè ſuprema mulcta, id eſt, maxima appellata tria millia æris, item viceſſis, minoribus delictis.

Ex arbitrio. d) Non ita ut in infinitum multam Iudici dicere liceat, *l.* 5. *C. quand. provoc. non eſt nec.* ſed modus & quantitas, quam quiſque in multa dicenda ſequi debet, conſtituta: quam ſi excedat, præter hoc quod ſententia ipſo jure non valeat; *d. l.* 5. duplum mulctato reſtituit, & ſimplum fiſco infert. *l. fin.* §. 4. *C. de mod. mulct.*

Specialis. e) Tum pœnam arbitrariam imponit Iudex, cum nulla ſpecialis pœna lege impoſita eſt. *l.* 1. §. 1. *ff. de expilat. l.* 3. *C. de ſerv. fugit. l.* 14. *C. qui accuſare.*

Poteſt. f) Lege mulctam dicere no poteſt, cui judicatio data eſt, id eſt, qui à Prætore, vel Præſide, vel alio Magiſtratu datus eſt Iudex. Quia ſtatim ſequitur *Magiſtratus ſolos & Præſides provintiarum poſſe mulctam dicere mandatis permiſſum eſt.* Sic enim ſcribit ICtus ut Iudices datos & pedaneos excluderet, qui licet à Magiſtratibus tam urbanis in urbe, quam provincialibus in provinciis, dentur, Magiſtratus tamen non ſunt, adeòque nec juriſdictionem ullam habent; ſed tantum judicationem, *l. ait Prætor.* 5. *ff. de re judic.* id eſt, judicandi facultatem. *l. ult. verſ. ſed nequis ita C. ubi & apud quem cogn. in int. reſt. agit.* Nec ſane niſi falſo quiſquam dixerit

Digitized by Google

Iudicem à Prætore vel Præſide datum habere jus mulctæ dicendæ. Nam ſi nec magiſtratibus duumviris & municipalibus hoc jus datum eſt, nequidem ut propriam juriſdictionem quam habent tueantur; *l. un. ff. ſi quis jus dic. non obt.* nec rurſus procuratoribus Principis & Rationalibus, nec Curatori Reipublicæ, *de quibus in l. 2. & 3. C. de mod. mulct.* quantò minus hoc jus ſibi vindicare poterunt Iudices dati; qui neque Magiſtratus ſunt, neque ullam habent juriſdictionem. *Ant. Faber in ration. ad l. 2. §. fin. ff. de judic.* Ita jure Veteri; Iure novo omnibus Iudicibus, etiam à Magiſtratu majore Delegatis, mulctæ dicendæ licentia data. *l. 3. C. de ſport. & ſumpt. in div. ind.*

Lex CXXXII.

Paulus Lib. III. ad Legem Iuliam & Papiam.

ANniculus *a* amittitur, qui extremo anni die moritur: & conſuetudo loquendi id ita eſſe declarat, Ante diem *b* decimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalendarum, neque utro enim ſermone undecim *c* dies ſignificantur.

Ex-

EXPLICATIO.

Anniculus. a) Anniculus dicitur tam de animatis, quam de inanimatis, quæ ſunt unius anni, ut anniculus puer, anniculus agnus, anniculum vinum.

Ante diem. b.) Gothofredus hanc legem ſic, & meo judicio rectè, interpretatur. Anniculum dicit mori, qui extremo die anni moritur: antedecendialem dici, qui extremo noni expirat: poſt decendialem, qui extremo undecimi: neutro ſermone exactos dies (ſic enim *arg. l.* 134. non undecim dies, legendum putat.) ſignificari; ac ſi diceret ICtus, qui moritur poſt extremum anni diem non eſt anniculus, ſed biennis: qui præſtat aliquid poſt decimum diem, undecimo præſtat; qui non præſtat ante decimum, præſtat decimo. Sic debitor, ante Kalendas, ante eas perfectas dare debet: aut ſi non ante, poſt certè dederit: *l. qui ante.* 13. *ff. de verb oblig.* Intra Kalendas judicare juſſus, ante eas perfectas debet judicare, aut ſi non ante, poſt judicaverit. *l.* 133. *ff. hic.* Intra hæc niſi ſuperiora fiant jus mutatur. *l.* 42. *ff. de verb. oblig. Aliter. hic. Budæus Alciat.*

Vndecim. c) Lege undecimus. Nam de futuris Kalendis loquenti; dies ante decimum Calendarum vicinior eſt nonus, poſt

Digitized by Google

diem decimum eſt undecimus. *Sic Gothofr. hic. Aliter Gœd. Alciat hic. Aliter Cujacius ad l. 13. ff. de verb. oblig.*

I d e m. §. 1.

FAlſum *a* eſt eam peperiſſe, cui mortuæ filius exſectus eſt.

E x p l i c a t i o.

Falſum. a) Parere enim viventis mulieris proprium eſt, quæ viventem filium utero emittit. Qui tamen exſecto ventre editus licet revera natus non ſit, tamen pro nato accipitur, adeò ut patris quoque teſtamentum rumpat ſi in poteſtate naſcatur. *l. quod dicitur. l. 12. ff. de lib. & poſt.* & ad querelam inofficioſi teſtamenti admittatur. *l. poſthumus. 6. in princ. verſ. ſimili. ff. de inoff. teſt.*

L e x CXXXIII.

Vlpianus lib. IV. ad Legem Iuliam & Papiam.

SI quis *a* ſic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat: ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt, numeratur.

E x-

Digitized by Google

EXPLICATIO.

Siquis. a) Non rectè ergo dubitat Gellius, *lib.* 12. *Noct. Attic. cap.* 13. Intra Kalendas facere quid juſſus; an etiam Kalendis ipſis rectè faciat; hujuſce enim legis verbis convincitur; ut & *l.* 1. §. *ſi intra.* 8. *cum.* § *ſeq. ff. de ſucceſſ. Edict.* Quæ ſunt. Quod dicimus intra dies centum bonorum poſſeſſionem peti poſſe, ita intelligendum eſt, ut & ipſo die centeſimo peti poſſit, quemadmodum intra Kalendas, etiam ipſæ Kalendæ ſunt. Quia dies termini (ut vulgò ajunt.) in ipſo termino continetur. *d. l.* 1. §. *ſi intra. l. Pater. ff. ad leg. Iul. de adult. l. in illa.* 8. *l. qui ante.* 13. *l. eum qui.* 41. *in princ. & fin. l. qui hoc anno.* 42. *l. ſtipulationes.* 72. §. *ſi quis. ff. de verb. oblig. l. ult. ff. de tut. & cur. dat.*

LEX CXXXIV.

Paulus Lib. II. ad Legem Iuliam & Papiam.

ANniculus *a* non ſtatim ut natus eſt, ſed trecenteſimo ſexageſimo quinto die *b* dicitur, incipiente planè, non exacto die: quia annum civiliter, non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus.

Digitized by Google

Explicatio.

Anniculus. a) Anniculus ergò quis dicitur, ſtatim ac illuxit ultimus anni dies, etiamſi nondum eſt completus. Rurſus toto illo die anniculus eſt, uſque ad primum ſequentis diei momentum, quo incipiente, demum & ipſe incipit eſſe major anniculo, non ante, etiamſi aliquot horis anni naturalis curſum excedat. Vt natus hora ſexta diei Kalend. Ianuar. anno elapſo, cum primum vidit pridie earundem Kalendarum ſextam noctis horam, hoc eſt, ipſas naſcentes Kalendas, dicitur eſſe anniculus, & toto die Calendarum uſque ad ſextam noctis ſequentis, ſimiliter anniculus appellatur, quamvis poſt meridiem illius diei incipiat major eſſe, ſi velimus ad naturalis curſus rationem iſta perpendere. At communis conſuetudo loquendi aliud uſurpat, quæ toto illo die anniculum eum appellat, quia ætates hominum non horis, ſed diebus, & menſibus, anniſve definit. *Connan. lib.* 3. *cap.* 12. *num.* 3.

Die. b) Anni certi cum in lege fit mentio, intelligimus de perfecto 365. diebus conſtante. Quorum ultimus ſi de re favorem reſpiciente agatur; ut uſucapione, *l. & ideo. ff. de uſucap.* teſtamento, *l. atque ætate.* 5. *ff. qui teſtam. fac. poſſ.* libertate; *l.* 1. *ff. de manumiſſ.* ut ſit completus non neceſſe, ſed

Digitized by Google

ſed ſufficit eſſe cæptum; non ſi de re odioſa, ut reſtitutione in integrum, *l.* 3. §. *minorem. ff. de minor.* præſcriptione temporalium actionum, *l. in omnibus. ff. de oblig. & action.* Carboniana poſſeſſione, *l.* 1. *C. de Carb. Edict.* agatur; tum enim de momento in momentum facienda computatio.

Lex CXXXV.

Vlpianus Lib. IV. ad Legem Iuliam & Papiam.

QVæret aliquis: ſi portentoſum, vel monſtroſum, *a* vel debile mulier ediderit, vel qualem viſu, vel vagitu novum, non humanæ figuræ, ſed alterius magis animalis, quam hominis partum: an, quia enixa eſt, prodeſſe ei debeat? & magis eſt, ut hæc quoque parentibus proſint. *b* nec enim eſt, quod eis imputetur, quæ qualiter potuerunt, ſtatutis obtemperaverunt: neque id, quod fataliter acceſſit, matri damnum injungere debet.

EXPLICATIO.

Monſtroſum. a) Partuum monſtroſorum duæ videntur in mulieribus eſſe ſpecies; Vna cum alicui naturali originis & generationis ſuæ forma minimè deſtructa, vel augmentum acceſſit, vel in aliquo delibatum & detractum, vel mutilatum eſt. *vide ſupra l. oſtentum.* 38. Alia cum aliquis formâ naturalis originis & generationis deſtructâ, naſcitur; puta in animalis alicujus naturam deformatus. ut minotaurus.

Proſint. b) Puta in lege Papia, quæ odioſa; orbas eorum quæ in teſtamentis relinquuntur ſemiſſe notans. *Nicephor. lib. 7. cap.* 57. Contra in Senatuſconſulto Tertylliano contra naturam humanam monſtroſus partus matri non prodeſt. *l. non ſunt ff. de ſtatu hom. Paul. lib. 4. ſent.* 9. Cum non tantum ſit favendum ei qui de lucro captando certat, quam qui de damno vitando. *l. ult.* §. 5. *C. de jur. deliber.*

LEX CXXXVI.

Vlpianus Lib. V. ad Legem Iuliam & Papiam.

GEneri *a* appellatione & neptis, & proneptis, tam ex filio, quam ex

ex filia editorum, cæterarumque maritos contineri, maniſeſtum eſt.

EXPLICATIO.

Generi. a) Gener maritus eſt filiæ; *l. num facile. ff. de grad. affin.* continetùrque ejus appellatione ſponſus; *l. in legibus. ff. de teſtib. l. ſervus. ff. de grad. affin.* Porrigiturque generi appellatio ad progenerum, *l. Gallus.* §. *forſitan. ff. de lib. & poſth.* & ultra, *ut hic.* Quæ interpretatio in Edicto de poſtulando facienda. *l. 3. ff. de poſtul.* In Edicto verò de infamia notatis verba hæc, Genero mortuo, de ſolo filiæ viro ſunt accipienda. *l. 1. & l. 8. ff. de iis qui not. inf.*

LEX CXXXVII.

Paulus Lib. II. ad Legem Iuliam & Papiam.

TEr enixa *a* videtur, etiam quæ trigeminos pepererit.

EXPLICATIO.

Ter enixa. a) Senatuſconſulto Tertylliano cautum erat, ut quæ mulier ingenua Romana tres: Libertinæ verò, vel Latinæ conditionis, quàtuor liberos enixa eſſet, filio de-

functo ſuccederet. §. 1. *Inſt. ad SC. Tertyll.* Vndè ICti Pauli ſententia, mulier quæ trigeminos peperit, SCti Tertylliani gaudebat beneficio. Hodie & Honorii & Iuſtiniani conſtitionibus *l.* 1. *&* 2. *C. de jur. lib.* hujuſmodi privilegia extincta ſunt. Vndè Procopius, cauſſam everſionis Romani Imperii ortam arbitratur.

Lex CXXXVIII.

Idem Lib. IV. ad Legem Iuliam & Papiam.

Hereditatis *a* appellatione bonorum quoque poſſeſſio continetur.

Explicatio.

Hereditatis. a) Bonorum poſſeſſio rectè dicitur hereditas, ſed in genere, ſicuti arrogatio dicitur adoptio in genere, ſed non in ſpecie. *Vacon. à Vacun. lib.* 3. *declar. jur. declar.* 48. Eſt enim bonorum poſſeſſio hereditas quædam prætoria, quæ æque atque hereditas civilis commoda & incommoda in ſe habet: *l.* 1. *ff. de bon. poſſeſſ.* Quam etiam ob cauſſam Prætor bonorum poſſeſſorem in omni cauſſa habet loco heredis, *l. Prætor.* 117. *ff. de div. reg. jur.* Quippe qui in omnibus

nibus vice heredis ſit: *l.* 2. *ff. de bon. poſſ.* vel, *ut loquitur. l.* 1. *ff. de poſſeſſ. hered. petit.* veluti heres: & bonorum poſſeſſor eadem defuncti bona nanciſcitur, quæ nactus fuiſſet Iure Civili heres. *d. l.* 1. *l.* 14. *ff. de bon. poſſ. cont. tab.*

Lex. CXXXIX.

Vlpianus Lib. VII. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

ÆDificia Romæ *a* fieri etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiant.

Explicatio.

Ædificia Romæ. a) Quia Romæ appellatio continentibus ædificiis finitur. *l.* 2. *l.* 87. *ff. hic.* Vndè ſi ædificia Romæ ultra certam altitudinem erigi prohibeantur, *l.* 1. *&* 2. *C. de ædific. priv.* & ad ea quæ in ſuburbiis ſunt pertinebit.

Idem §. 1.

PErfeciſſe ædificium is videtur, qui ita conſummavit, ut jam in uſu *a* eſſe poſſit.

Ex-

Explicatio.

In uſu. a) Puta qualem paterfamilias deſtinavit: nam omne ædificium, etiam imperfectum, poteſt aliquo in uſu eſſe. Hinc heres theatrum municipibus facere juſſus, illud feciſſe non intelligitur, niſi ei propriam formam, quæ ex conſummatione contingit dederit. *l. ſi is, qui.* 80. §. 1. *ſed & ſi. ff. ad leg. Falcid.*

Lex CXL.

Paulus Lib. VI. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

CEpiſſe *a* quis intelligitur, quamvis alii adquiſivit.

Explicatio.

Cepiſſe. a) Licet cepiſſe non videatur, qui ſtatim reſtituturus eſt; *l. aliud.* 71 *ff hic.* tamen filiusfamilias, qui patri; ſervus, qui domino, ipſis relicta & præſtita acquirunt, cepiſſe rectè dicuntur; Quia jus acquiſitionis ex filii & ſervi perſona conſideratur: Pater enim & dominus ex jure ſubjecti ſibi hominis nituntur. *l. qui hominem*, 34. §. *quidem. ff. de ſolution.* Qui illud jus etiam potuit non agnoſcere. *l. cum proponas.* 3. *C. de hered. inſtit.*

Digitized by Google

Lex CXLI.

Vlpianus Lib. VIII. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

ETiam ea mulier cum moreretur, creditur filium habere, quæ exciſo utero edere *a* poſſit. nec non etiam alio caſu mulier poteſt habere filium, quem mortis tempore non habuit: ut puta eum, qui ab hoſtibus remeavit. *b*

Explicatio.

Exciſo utero edere. a) Propriè tamen non dicitur peperiſſe. *l. anniculus.* 132. §. 1. *ff. hic.* Eſt enim aliud habere filium, aliud parere. *Harmenop.* 5. §. 26. Filio cæſo, omnia quæ cæteris filiis indulgentur, competunt. *l. quod dicitur. ff. de lib. & poſthum. l. fin. C. de ſuis & legit. l.* 6. *ff. de inoff. teſtam.* Eum auſpicatius naſci inquit Plinius 7. *cap.* 8. exemplo Scipionis Africani, Cæſaris.

Ab hoſtibus remeavit. b) Quia ab hoſtibus capti, ſervi eorum fiunt. *l.* 1. *l.* 12. §. 1. *ff. de capt. & poſtlim. rev.* qui pro mortuis habentur; *l. ſervitutem.* 209. *ff. de div. reg. jur. l. intercidit.* 59. §. *fin. ff. de cond. & demonſtr.*

Reverſi,

Digitized by Google

Reverſi, jure poſtliminii, omnia jura priſtina recuperant, *d. l.* 12. §. 1. finguntur que retrò in civitate ſemper fuiſſe. *l.* 16. *l.* 12. §. 1. *ff. de capt. & poſtlim. rev.*

Lex CXLII.

Paulus Lib. VI. ad Legem Iuliam & Papiam.

TRiplici *a* modo conjunctio intelligitur. Aut enim re per ſe conjunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantum. Nec dubium eſt quin conjuncti ſint, quos & nominum & rei complexus jungit. Veluti, *Titius & Mævius ex parte dimidia heredes ſunto.* Vel [ita] *Titius Mæviuſque heredes ſunto.* Vel *Titius cum Mævio ex parte dimidia heredes ſunto.* Videamus autem: nè, etiam ſi hos articulos *b* detrahas, *&*, *que*, *cum*, interdum tamen conjunctos accipi oporteat. Veluti *Lucius Titius*, *Publius Mævius ex parte dimidia heredes ſunto.* Vel ita, *Publius Mævius, Lucius Titius heredes ſunto.* *Sempronius*

ex

ex parte dimidia heres eſto. ut Titius & Mævius veniant in partem dimidiam, & re & verbis conjuncti videantur. c *Lucius Titius ex parte dimidia heres eſto. Sejus ex parte, qua* d *Lucium Titium heredem inſtitui, heres eſto. Sempronius ex parte dimidia heres eſto.* Iulianus dubitari poſſe, tres ſemiſſes facti ſint, an Titius in eundem ſemiſſem cum Cajo & Sejo inſtitutus ſit. Sed eò quod Sempronius quoque ex parte dimidia ſcriptus eſt, veriſimilius eſſe, in eundem ſemiſſem duos coactos, & conjunctim heredes ſcriptos eſſe.

EXPLICATIO.

Triplici. a) Triplex eſt conjunctio, ex quo jus accreſcendi, (quò pars vacans cedit & accreſcit parti occupatæ.) oritur. Nimirum fit vel *verbis tantum*, vel *re tantum*, vel *re & verbis ſimul.* Eorum qui re & verbis ſimul conjuncti ſunt, tantum hic exempla dat Iuriſconſultus; nos & aliorum, ſed breviter pro inſtituto noſtro, & materiæ ſubtilitate, dabimus. *Verbis* ergò *tantum* ſunt conjuncti *ut ſi dicam Titio & Sejo ex æquis partibus fundum*

ſundum Sejanum do lego. l. re conjuncti. 89. *ff. de legat.* 3. Dicuntur verbis eſſe conjuncti, quia non videntur eſſe conjuncti in re, tanquam in toto. Cuilibet enim ſua portio, & intellectu & corpore attributa. Si Titius partem ſuam nolit, jam prius totum manet, & portio illa quæ Titio debebatur, accreſcit Sejo. *l. un. §. his ita. C. de caduc. toll.* Niſi ſit uſusfructus legatus, ubi, hoc caſu, jus accreſcendi ceſſat, *l.* 1. *§. ult. cum ll. ſeqq. ff. de uſuſr. accreſc.* & ſic pars vacans cum proprietate conſolidatur. *Re* dicuntur conjuncti, cum duobus eadem res ſeparatim legatur; ut *Titio fundum Cornelianum do lego, Sejo ſundum Cornelianum do, lego.* Hic jus accreſcendi non habet locum, cum in partibus ſit occupatum; partes autem hic non fiant, niſi concurſu. *d. l. re conjuncti.* 89. Concurſu ergò non facto, res alteri in ſolidum jure potius non decreſcendi cedet. *d l. un §. ſin verò. Re & verbis* conjuncti ſunt, quibus idem, partibus nullis expreſſis, in eadem oratione, conjunctim relinquitur: ut *Titius & Mævius & Sejus heredes ſunto. alia exempla vide in lege.* Inter hos jus accreſcendi locum obtinet. Imò ſi plures ſint, non tamen unius generis conjuncti, qui omnes jure accreſcendi niti volunt, hi qui re & verbis conjuncti; cæteris præferuntur *d. l. re conjuncti.* 89. At inter ſimpliciter, puta re aut verbis conjunctos, verbis

verbis conjuncti præferuntur re conjunctis. *d. l. re conjuncti.*

Articulos. b) His particulis aliàs plures inter ſe conjungi ſolent. *vid. l.* 53, *ſup.*

Videantur. c) Re ergò conjuncti ſunt ſi teſtator *Titio & Sejo leget fundum. Et* enim articulus ex ſua natura conjungit ; Licet tacitè, (quod in materia conjunctionis, (ubi an expreſſè eadem ſtructura plures vocentur potiſſimum conſideratur.) nullius conſiderationis eſt. *Bald. l. ſi fortidianum.* 7. *C. de legatis.*) per interpretationem viriliter diſtribuere cenſeatur. *l.* 1. *C. ſi plur. una ſent.*

Ex parte qua. d.) Hic Titius & Sejus re conjunguntur ; nec ulla fit partis ademptio, cum abſurdum non ſit in eadem parte duos inſtitui : re & verbis à Sempronio disjunguntur.

Dubitari. e) Ratio dubitandi. Sempronio dimidia expreſſim datur, nulla Titio expreſſim : ad Sejum igitur pertinet dimidia, atqui Sejus ex ea parte heres inſtitutus eſt, ex qua Titius ; igitur ex dimidia, & ex conſequenti, tres ſemiſſes facient. Ratio decidendi. Sempronius ex dimidia ſcriptus eſt nominatim, eſt igitur veriſimilius Titium & Sejum ad alterum tantum ſemiſſem vocatos : nam ex aſſe ſi dimidium ſuſtuleris, quod remanebit, erit alteri dimidio æquale. *l.* 15. *ff. de hered. inſtit. Goth. in not hic.*

LEX

Lex CXLIII.

Ulpianus Lib. IX. ad Legem Iuliam & Papiam.

ID apud ſe quis habere videtur, de quo habet actionem: *a* habetur enim quod peti poteſt.

Explicatio.

Actionem. a) Quod ex interpretatione introductum eſt. *l. Labeo.* 14. §. *fin. ff. hic.* Impetratâ enim ad rem petendam actione rei accipiendæ ſpes datur, *l. quod ſi.* §. 4. *ff. de petit. hered.* de juris auctoritate. *arg.* §. 1. *& tot. tit. Inſt. de action.* Tamen revera minus eſt actionem habere quam rem. *l. minus.* 204. *ff. de div. reg. jur.* Quia dubius eſt litis eventus, & ſumptus in petendo maximi, *l. quod debetur.* 51. *ff. de pecul. l.* 6. *ff. de minor.* & cogitanda mora temporis, quod judicatis datur *c. quotiens.* 2. *qu.* 6. Et nonnunquam inopia debitoris actionem inanem facit. *l. nam is.* 6. *ff. de dolo.*

Digitized by Google

Lex CXLIV.

Paulus Lib. IX. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

LIbro memorialium Maſſurius ſcribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum uxor non eſſet, cum aliquo tamen vivebat: *a* quã nunc vero nomine amicam, paulo honeſtiore concubinam appellari. Granius Flaccus *b* in libro de jure Papiriano ſcribit, pellicem nunc vocari, quæ cum eo, cui uxor ſit, corpus miſceat. quoſdam eam quæ uxoris loco ſine nuptiis in domo ſit, quam παλλάκην Græci vocant.

Explicatio.

Vivebat. a) Accipiebatur enim Pellex, apud Veteres generaliter tam pro ea, quæ cum cælibe; quam pro ea quæ cum marito vivebat: & deſignabat pellicis (à pellendo, immutatis quibuſdam literis, quod legitimam uxorem à viro ferè pellat, dictæ) vox & concubinam, & aliam quæ cum alterius marito conſuetudinem habebat. Vndè Gellius

[illegible] dicit non omnem [illegible], sed eam tantum [illegible], quæ [illegible] eſſet [illegible] alia ma- [illegible].

[illegible] pellicem hodie nos [illegible] pro ea amica, quæ [illegible] conſuetudinem [illegible] ſub ſpe- [illegible]. Quo ſpectat [illegible] *oculos adduci-* [illegible] Salluſtii in Cicero- [illegible].

LEX CXLV.

[illegible] Lib. X. ad Legem Iuliam & Papiam.

V[illegible] appellatione interdum et- iam [illegible] hereditatem contineri [illegible].

EXPLICATIO.

[illegible] *pag.* 95. dixi- [illegible] de vi- [illegible] appella- [illegible] refertur pro [illegible] *autem le- gatarii.*

gatarii. C. de caduc. toll. ut cum dicimus heredes pro virili teneri: Titium & Sejum in viriles partes inſtituo; *l. virilis. ff. de legat. præſt.* tamen & ad totum & reliquum quandoque reducitur; ut cum duo in partes æquales inſtituti ſunt, altero eorum mortuo, vel hereditatem ejurante, totum accreſcit alteri. *l. 2. C. de hered. inſtit.*

Lex CXLVI.

Terentius Clemens Lib. II. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

SOceri, *a* ſocrus appellatione avum quoque & aviam uxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

Explicatio.

Soceri. a) Quod ſupra diximus de nurus, *l. nurus.* 50. & generi, *l. generi.* 136. appellatione, id hic de ſoceri & ſocrus appellatione dicendum. Nempe & ſoceri & ſocrus appellationem etiam ſponſalibus adquiri; *l.* 8. *ff. de gradib. affin.* & eâ, & uxoris vel mariti avum, aviam, proavum, proaviam, & ulteriores contineri: *hic.* & *l.* 3. § 1. *ff. de poſtul.* Quanquam vir uxoris ſuæ avum, magnum ſocerum dicat, aviam, magnam ſocrum:

Digitized by Google

lius *Noct. Attic. lib. 4. cap. 4.* dicit non omnem pellicem probroſam, ſed eam tantum eſſe habitam, quæ juncta conſuetaque eſſet cum eo, in cujus manu mancipioque alia matrimonii cauſſa foret.

Flaccus. b) Hic innuit pellicem hodie nos non amplius uſurpare pro ea amica, quæ concubina eſt, ſed quæ ſoluta conſuetudinem habet cum alterius marito, ſive id fiat ſub ſpecie digamiæ, ſive concubinatus. Quo ſpectat illud Ovidii *Epiſt. 9. Ante meos oculos adducitur advena pellex.* & illud Salluſtii in Ciceronem: *Filia matris pellex.*

Lex CXLV.

Ulpianns Lib. X. ad Legem Iuliam & Papiam.

VIrilis *a* appellatione interdum etjam totam hereditatem contineri dicendum eſt.

Explicatio.

Virilis. a) Quod ſupa *l. poteſt.* 95. diximus de reliquo; id hic Iuriſconſultus de virili parte dicit. Nempe licet virilis appellatio ad ſingulas & æquales partes referatur pro numero perſonarum, *l. un.* §. *ſin autem legatarii.*

Digitized by Google

gatarii. C. de caduc. toll. ut cum dicimus heredes pro virili teneri: Titium & Sejum in viriles partes inſtituo; *l. virilis. ff. de legat. præſt.* tamen & ad totum & reliquum quandoque reducitur; ut cum duo in partes æquales inſtituti ſunt, altero eorum mortuo, vel hereditatem ejurante, totum accreſcit alteri. *l. 2. C. de hered. inſtit.*

Lex CXLVI.

Terentius Clemens Lib. II. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

SOceri, *a* ſocrus appellatione avum quoque & aviam uxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

Explicatio.

Soceri. a) Quod ſupra diximus de nurus, *l. nurus.* 50. & generi, *l. generi.* 136. appellatione, id hic de ſoceri & ſocrus appellatione dicendum. Nempe & ſoceri & ſocrus appellationem etiam ſponſalibus adquiri; *l.* 8. *ff. de gradib. affin.* & eâ, & uxoris vel mariti avum, aviam, proavum, proaviam, & ulteriores contineri: *hic. & l.* 3. § 1. *ff. de poſtul.* Quanquam vir uxoris ſuæ avum, magnum ſocerum dicat, aviam, magnam ſocrum:

Digitized by Google

lius *Noct. Attic. lib. 4. cap. 4.* dicit non omnem pellicem probroſam, ſed eam tantum eſſe habitam, quæ juncta conſuetaque eſſet cum eo, in cujus manu mancipioque alia matrimonii cauſſa foret.

Flaccus. b) Hic innuit pellicem hodie nos non amplius uſurpare pro ea amica, quæ concubina eſt, ſed quæ ſoluta conſuetudinem habet cum alterius marito, ſive id fiat ſub ſpecie digamiæ, ſive concubinatus. Quo ſpectat illud Ovidii *Epiſt. 9. Ante meos oculos adducitur advena pellex.* & illud Salluſtii in Ciceronem: *Filia matris pellex.*

LEX CXLV.

Ulpianus Lib. X. ad Legem Iuliam & Papiam.

VIrilis *a* appellatione interdum etjam totam hereditatem contineri dicendum eſt.

EXPLICATIO.

Virilis. a) Quod ſupa *l. poteſt.* 95. diximus de reliquo; id hic Iuriſconſultus de virili parte dicit. Nempe licet virilis appellatio ad ſingulas & æquales partes referatur pro numero perſonarum, *l. un. §. ſin autem legatarii.*

gatarii. C. de caduc. toll. ut cum dicimus heredes pro virili teneri: Titium & Sejum in viriles partes inſtituo; *l. virilis. ff. de legat. præſt.* tamen & ad totum & reliquum quandoque reducitur; ut cum duo in partes æquales inſtituti ſunt, altero eorum mortuo, vel hereditatem ejurante, totum accreſcit alteri. *l. 2. C. de hered. inſtit.*

Lex CXLVI.

Terentius Clemens Lib. II. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

SOceri, *a* ſocrus appellatione avum quoque & aviam uxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

Explicatio.

Soceri. a) Quod ſupra diximus de nurus, *l. nurus.* 50. & generi, *l. generi.* 136. appellatione, id hic de ſoceri & ſocrus appellatione dicendum. Nempe & ſoceri & ſocrus appellationem etiam ſponſalibus adquiri; *l. 8. ff. de gradib. affin.* & eâ, & uxoris vel mariti avum, aviam, proavum, proaviam, & ulteriores contineri: *hic. & l. 3. § 1. ff. de poſtul.* Quanquam vir uxoris ſuæ avum, magnum ſocerum dicat, aviam, magnam ſocrum:

lius *Noct. Attic. lib. 4. cap. 4.* dicit non omnem pellicem probroſam, ſed eam tantum eſſe habitam, quæ juncta conſuetaque eſſet cum eo, in cujus manu mancipioque alia matrimonii cauſſa foret.

Flaccus. b) Hic innuit pellicem hodie nos non amplius uſurpare pro ea amica, quæ concubina eſt, ſed quæ ſoluta conſuetudinem habet cum alterius marito, ſive id fiat ſub ſpecie digamiæ, ſive concubinatus. Quo ſpectat illud Ovidii *Epiſt.* 9. *Ante meos oculos adducitur advena pellex.* & illud Salluſtii in Ciceronem: *Filia matris pellex.*

LEX CXLV.

Ulpianns Lib. X. ad Legem Iuliam & Papiam.

VIrilis *a* appellatione interdum etjam totam hereditatem contineri dicendum eſt.

EXPLICATIO.

Virilis. a) Quod ſupa *l. poteſt.* 95. diximus de reliquo; id hic Iuriſconſultus de virili parte dicit. Nempe licet virilis appellatio ad ſingulas & æquales partes referatur pro numero perſonarum, *l. un. §. ſin autem legatarii.*

Digitized by Google

gatarii. C. de caduc. toll. ut cum dicimus heredes pro virili teneri: Titium & Sejum in viriles partes inſtituo; *l. virilis. ff. de legat. præſt.* tamen & ad totum & reliquum quandoque reducitur; ut cum duo in partes æquales inſtituti ſunt, altero eorum mortuo, vel hereditatem ejurante, totum accreſcit alteri. *l. 2. C. de hered. inſtit.*

LEX CXLVI.

Terentius Clemens Lib. II. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

SOceri, *a* ſocrus appellatione avum quoque & aviam uxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

EXPLICATIO.

Soceri. a) Quod ſupra diximus de nurus, *l. nurus.* 50. & generi, *l. generi.* 136. appellatione, id hic de ſoceri & ſocrus appellatione dicendum. Nempe & ſoceri & ſocrus appellationem etiam ſponſalibus adquiri; *l. 8. ff. de gradib. affin.* & eâ, & uxoris vel mariti avum, aviam, proavum, proaviam, & ulteriores contineri: *hic. & l. 3. § 1. ff. de poſtul.* Quanquam vir uxoris ſuæ avum, magnum ſocerum dicat, aviam, magnam ſocrum:

lius *Noct. Attic. lib. 4. cap. 4.* dicit non omnem pellicem probroſam, ſed eam tantum eſſe habitam, quæ juncta conſuetaque eſſet cum eo, in cujus manu mancipioque alia matrimonii cauſſa foret.

Flaccus. b) Hic innuit pellicem hodie nos non amplius uſurpare pro ea amica, quæ concubina eſt, ſed quæ ſoluta conſuetudinem habet cum alterius marito, ſive id fiat ſub ſpecie digamiæ, ſive concubinatus. Quo ſpectat illud Ovidii *Epiſt.* 9. *Ante meos oculos adducitur advena pellex.* & illud Salluſtii in Ciceronem: *Filia matris pellex.*

Lex CXLV.

Ulpianus Lib. X. ad Legem Iuliam & Papiam.

VIrilis *a* appellatione interdum etjam totam hereditatem contineri dicendum eſt.

Explicatio.

Virilis. a) Quod ſupa *l. poteſt.* 95. diximus de reliquo; id hic Iuriſconſultus de virili parte dicit. Nempe licet virilis appellatio ad ſingulas & æquales partes referatur pro numero perſonarum, *l. un. §. ſin autem legatarii.*

Digitized by Google

gatarii. C. de caduc. toll. ut cum dicimus heredes pro virili teneri: Titium & Sejum in viriles partes inſtituo; *l. virilis. ff. de legat. præſt.* tamen & ad totum & reliquum quandoque reducitur; ut cum duo in partes æquales inſtituti ſunt, altero eorum mortuo, vel hereditatem ejurante, totum accreſcit alteri. *l. 2. C. de hered. inſtit.*

Lex CXLVI.

Terentius Clemens Lib. II. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

SOceri, *a* ſocrus appellatione avum quoque & aviam uxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

Explicatio.

Soceri. a) Quod ſupra diximus de nurus, *l. nurus.* 50. & generi, *l. generi.* 136. appellatione, id hic de ſoceri & ſocrus appellatione dicendum. Nempe & ſoceri & ſocrus appellationem etiam ſponſalibus adquiri; *l. 8. ff. de gradib. affin.* & eâ, & uxoris vel mariti avum, aviam, proavum, proaviam, & ulteriores contineri: *hic. & l. 3. § 1. ff. de poſtul.* Quanquam vir uxoris ſuæ avum, magnum ſocerum dicat, aviam, magnam ſocrum:

crum: proavum verò majorem ſocerum, proaviam, majorem ſocrum appellet. *Feſt. lib.* 11. *Modeſt. l.* 4. §. *gradus. ff. de gradib. affin.* Quos etiam proſoceri & abſoceri nomine demonſtramus. *l. nihil intereſt.* 15. §. 1. *ff. de act. rer. amot. Capitolin. in vita Gordiani.*

Lex CXLVII.

Idem Lib. III. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

QUi in continentibus urbis nati ſunt, Romæ nati *a* intelligantur.

Explicatio.

Nati. a) Quia Romæ appellatio continentibus ædificiis, id eſt, ſuburbiis, finitur. *ſupra. l.* 2. *ubi vid.*

Lex CXLVIII.

Cajus Lib. VIII. *ad Legem Iuliam & Papiam.*

NOn eſt ſine liberis, *a* cui vel unus filius, unave filia eſt. hæc enim enuntiatio, *habet liberos*, [*non habet*

libe-

liberos] ſemper pluralitivo numero *b* profertur: ſicut & pugillares, & codicilli.

EXPLICATIO.

Non eſt ſine liberis. a) Titius ergò ſi heres inſtitutus, & rogatus ut hereditatem reddat Sempronio, ſi ſine liberis deceſſerit, ſufficit ut conditio deficiat, ſi unum filium, vel filiam, *l. pater.* 101. §. 1. *ff. de cond. & demonſt.* etiam naturalem, *l. ex facto.* 17. §. 4. *ff. ad SC. Treb.* vel ſi nepotem ex filia relinquat. *l.* 1. *C. de condit. inſert, l. jubemus.* 6. §. 2. *C. ad SC. Trebell.*

Pluralitivo numero. b) Eleganter; nonnunquam enim, ſed minus eleganter, in ſingulari liberum dicimus. *l. ſi quis.* 8. §. 4. *C. de ſecund. nupt.* §. *hoc quoque. Inſt. per quas perſ. nob. acq. Vall. lib. eleg. lat. ling.* 3. *cap.* 106.

LEX CXLIX.

Idem Lib. X. ad Legem *Iuliam & Papiam.*

NAm *a* quem ſine liberis eſſe dicere non poſſumus: hunc neceſſe eſt ut dicamus liberos habere.

Digitized by Google

Explicatio.

Nam. a) Qui non eſt ſine liberis, liberos habet. Hinc colligit Alciatus *hic.* argumentum à contrariis ſemper concludere. Nam affirmato uno contrariorum, ſtatim alterum, niſi intermedium quoddam ſit, negatur. *Gæd. hic.*

Lex CL.

Idem Lib. IX. *ad Legem* I*uliam & Papiam.*

SI ita à te ſtipulatus fuero, *Quanto minus à Titio conſecutus fuero, tantum dare ſpondes?* non ſolet dubitari, quin ſi nihil à Titio fuero conſecutus, totum *a* debeas, *b* quod Titius debuerat.

Explicatio.

Totum. a) Quia minus non ſemper vim comparativi retinet. *Vall. lib.* 1. *cap.* 12. ideò minus conſecutus rectè dicitur qui nihil conſecutus. *vid. l. minus.* 32. *ſupra. & l.* 7. §. 2. *ff. de tribut. act. l. fin. ff. de reb. cred.*

Debeas. b) Sed ante Titium excuſſum non rectè convenieris. *l. decem.* 116. *ff. de verb. obligat.*

Lex CLI.

Terentius Clemens Lib. V. *ad* Legem Iuliam *& Papiam.*

DElata hereditas *a* intelligitur, quam quis poſſit adeundo conſequi. *b*

Explicatio.

Delata hereditas. a) Hereditas, ut & bonorum poſſeſſio, duobus modis conſideratur delata. Primò, prout defertur à Lege, vel teſtamento agnatis, cognatis, &c. *l. lege.* 130. *ff. hic.* Secundò, habito reſpectu ad acquiſitionem & ſucceſſionem, ut ſcilicet quis poſſit eam acquirere vel tranſmittere. Acquiritur hereditas adeundo. §. 6. *Inſt. de hered. qual. & diff.* Aditur ſolo animo. §. *fin. Inſt. de hered. qual. & diff.* Sivè is verbis explicetur, ſive aliquo facto, quod tanquam ab herede geritur. *l.* 20. §. 4. *l.* 88. *ff. de acq. vel amitt. hered.* Fieri debet libere; *l.* 16. *C. de jur. delib. l.* 40. *cum. ll. ſeqq ff. de acq. vel amitt. hered.* purè, ſine die, aut conditione: *l.* 51. §. *fin. ff. eod.* in ſolidum, *l.* 1. 2. *ff. eod.* tum cum certò conſtat, utrum ex teſtamento, an ab inteſtato, & quota ex parte, delata

ſit hereditas. *l.* 15. *cum ll. ſeqq. l.* 21. §. *fin. cum ll. ſeqq. l.* 93. *ff. eod.*

Conſequi. b) Id eſt, ſi adiret. Delata ergò hereditas rectè non dicitur in qua, quo minus adiri poſſit, eſt impedimentum; ut quia ſub conditione data. E converſò delata poteſt dici hereditas purè data, licet eam heres adire nequeat; quia reſpectu hereditatis, (cujus, non heredis perſonæ reſpectu delata dicitur. *Bellon. lib. ſupput.* 12. *cap.* 16.) nihil obſtat, quominus ſi quis adiret, eam poſſet conſequi: *fac l. is qui heres.* 13. *in princ. l. nec is.* 17. §. 1. *l. ventre.* 84. *ff. eod.*

Lex CLII.

Gajus Lib. X. ad Legem *Iuliam & Papiam.*

HOminis *a* appellatione tam fœminam, quam maſculum, contineri, non dubitatur.

Explicatio.

Hominis. a) Quod hic dicitur ad naturam humani generis eſt referendum. Nam conſtat, cum hominem dicimus quemcunque contineri; non ſolum ſive maſculus, ſive fœmina ſit, ſed & ſive liber, ſive ſervus, ſive pubes,

Digitized by Google

pubes, ſive impubes. *l.* 3. §. 1. *ff. de lib. hom. exhib.* Alioqui, (licet regulæ triviales hominem dicant eſſe communis generis.) nemo de muliere ſeparatim dixerit homo. Eſt enim, teſte Phoca Grammatico maſculini generis. Dicitur autem homo, ſive ab humo, ſive à concordia, ἀπὸ τῆς ὁμονοίας, quod nullum animal ſit ſocialius. Itaque ubi non eſt mutua charitas, ac ſocietas amica, ibi non ſunt homines. Hinc apparet legem quæ de hominibus loquitur, etiam de fœminis eſſe accipiendam. *l.* 1. *hic.*

Lex CLIII.

Terentius Clemens Lib. *X I. ad* Legem *Iuliam & Papiam.*

INtelligendus *a* eſt mortis tempore fuiſſe, qui in utero relictus eſt.

Explicatio.

Intelligendus. a) Licet qui in utero eſt non ſit homo; *l. in falcidia.* 9. *in fin. ff. ad leg. Falcid.* tamen, favore illius qui & homo & civis futurus eſt, eum lex, (quæ, ut & natura, ſemper benè ſperat, & metum abortus abominatur.) fingit eſſe in rerum natura, *l. qui in utero.* 26. *ff. de ſtatu homin.* rebus humanis: *l. qui in utero.* 7. *ff. eod.* & jam na-

Digitized by Google

ro comparat: *l. 2. §. qui autem. 6. ff. de excuſat. tut.* in iis puta quæ ad ejus commodum ſpectant. *d. l. qui in utero. 7.* Et ſic quandocunque pater ejus moritur, mortis ejus tempore intelligitur fuiſſe. *vid. l. ii cui ita. 18. ff. quand. dies legat.*

Lex CLIV.

Macer Lib. I. *ad* Legem *Viceſimam.*

Mille paſſus *a* non à miliario *b* urbis, ſed continentibus ædificiis numerandi ſunt.

Explicatio.

Mille paſſus. a) Sunt mille paſſus ſtadia octo. Stadium autem paſſus centum viginti quinque habet, qui ſunt plus paulo pedes ſexcenti: Paſſus ſunt quinque pedum. Quia verò miliarium lapidibus diſtingui ſolet, ſæpe dicimus in jure ad viceſimum lapidem, hoc eſt viceſimum miliare. Iuriſconſultus, inquit; Vltra centeſimum miliare ab urbe tutelam ſuſcipere non coguntur. *l. propter litem. 21. §. 2. ff. de excuſat. tutor. l. 2. C. de erogat. milit. annon. lib. 12.*

Miliario. b) Miliarium à mille paſſibus dictum,

Digitized by Google

dictum, erat columna aurea in capite fori Romani ab Auguſto primum erecta, à qua omnes Italiæ viæ initium & finem capiebant, & à qua itinerum menſura ſumebatur. *Dion. lib.* 54. *Plutarch. in Galba. Plinius. lib.* 3. *cap.* 5. *Tacitus. lib.* 17. Vndè hic legendum videtur. Mille paſſus à miliario urbis, non à continentibus ædificiis numerandi ſunt. *Iuxta. Gothofr. hic.*

Lex CLV.

Licinnius Ruſinus Lib. VII, *Regularum.*

PRoximi *a* appellatione etiam ille continetur qui ſolus eſt.

Explicatio.

Proximi. a) Quamvis proximus propriè de pluribus dicatur, tamen quo magis valeat id quod actum eſt, proximus accipitur non ſolum qui ante aliquem eſt, ſed etiam is ante quem nemo eſt, quamvis ipſe ſolus ſit. *hic. & l.* 34. *ff. de vulg. & pup. ſubſt. vide ſupr. l. proximus.* 92. Hinc cum lex agnato proximo hereditatem defert, qui ſe heredem proximum dicit, ſi nemo ipſi contradicat, non cogitur probare, ſe defuncto eſſe pro-

Digitized by Google

pinquiorem; ſed ſufficit probare ſe intra eum eſſe gradum, undè Prætor legitimos vocat: quia proximus eſt, qui ſolus eſt; ſolus autem præſumitur cujus ſocii nulli apparent. *Alciat. hic ex Corneo. conſ. 194. in 4.*

Lex CLVI.

Idem Lib. X. Regularum.

Majore parte *a* anni poſſediſſe quis intelligitur, etiam ſi duodus menſibus poſſederit: ſi modo adverſarius ejus aut paucioribus diebus, aut nullis poſſederit.

Explicatio.

Majore parte. a) Duo ſunt retinendæ poſſeſſionis interdicta, *Vti poſſidetis* & *Vtrubi*. *Vti poſſidetis* eſt de rebus ſoli, *Vtrubi* de rebus mobilibus. In illo vincit is qui redditi Interdicti tempore, nec vi, nec clam, nec precario ab adverſario poſſidet: In hoc qui majore parte anni poſſedit: quo hæc lex pertinet: & oſtendit majorem partem anni reſpectu poſſeſſionis adverſarii intelligi. Sic olim. Hodie per utrumque interdictum vincit, qui tempore illatæ turbationis & litis conteſtatæ non vi, clam, aut precariò ab adverſario

verſario quidem ſive per ſe, ſive per alium poſſidet. *l.* 1. §. 1. *ff. Vtrubi.* §. *ſed interdicto quidem. Inſt, de Interdict.* De Iure Canonico ſufficit probatio antiquioris poſſeſſionis. *c. licet. de probat.*

Lex CLVII.

Ælius Gallus Lib. *I. de Verborum quæ ad jus pertinent Significatione.*

PAries *a* eſt, ſive murus, ſive maceria eſt.

Explicatio.

Paries. a) Parietum plura ſunt genera, præcipua hic recenſere eſt operæ pretium. Paries alius eſt cratitius, *in l.* 52. §. *item Mela. ff. pro Socio.* qui in cratis modum lignis contextis compoſitus eſt: *de quo Vitruvius. lib.* 2. *cap.* 8. *& lib.* 7. *cap.* 3. Alius intergerinus. Feſto *lib.* 9. qui inter confines ſtruitur, & quaſi intergeritur; *de quo Plinius. lib.* 35. *cap.* 12. Vitruvio, qui communiter utriuſque domus onera, gerit & ſuſtinet; ſic dictus, quod à vicinis extructus veluti intergerat, hoc eſt, communiter gerendo ſit. *Coraſ.* 4 *Miſcell. cap.* 16. Paries ſolidus & fornicatus opponuntur apud Ciceronem in Topicis.

picis. Vbi ſolidus paries accipitur, qui à ſolo continuo ductu ad faſtigium exurgit, ſicuti nuſquam ſuſpendatur: fornicatus verò, qui arcum habet. Fit paries plerunque ex lapidum congerie, vel limo & calce, gypſo aliave materia, puta ex cæmentis, lateribus, trabibus, ſtipitibus. Comprehendit ergò, ut hic inquit ICtus, & murum, privatum puta; (Murus enim propriè publicus dicitur, qui urbem munit & mænia continet. *Cicer. de nat. Deor.* 137. *& pro lege Manilia.* 38. *vid. Bart. in l. Sacram. ff. de rer. diviſ. & in l. hoc jure. ff. de juſtit. & jure.*) & maceriam, id eſt, parietem, qui ex alia materia, quam cœmentis & lapidibus ritè diſpoſitis, factus eſt. *l. pen. ff. com. præd. l. æde.* 37. *ff. de contr. emt.* Varro *de re ruſtica cap.* 14. maceriam docet in fundo eſſe facile, fabrile ſepimentum, cujus ſpecies ſunt quatuor: quod fit è lapide, quod è lateribus coctilibùs, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compoſitis informe. Hinc maceriam ducere. *in l.* 17. *ff. com. præd.*

IDEM §. I.

ITem via *a* eſt, ſive ſemita, *b* ſive iter *c* eſt.

Ex-

EXPLICATIO.

Item via. a) Cum de via loquimur quatenus ſervitutis ſpecies eſt, *in princ. Inſt. de ſervit.* ab itinere, actuque diſtat. Quum verò de ſervitute non accipitur, ſed de iis quibus publicè commeatus eſt, ut hic, non ſolum iter, ſed etiam ſemitam continet. Tales viæ vel publicæ ſunt, vel privatæ. *l.* 2. §. *viarum. ff. ne quid in loco public. l.* 38. *ff. de acq. rer. dom.* Publicas Iſidorus. *lib.* 15. *c. ult.* definit, quæ in ſolo publico ſunt, per quas iter populo patet, quæ vel ad mare, vel ad oppida pertinent; hæ & prætoriæ, & conſulares, & regiæ, & militares dicuntur. *d. l.* 2. §. *viarum. & l. fin. ff. de itin. publ.* Privatæ viæ, quæ & agrariæ dicuntur, ſunt eæ quæ ad agros ducunt, per quas omnibus commeare licet, in quas exitur de via conſulari. *d. l.* 2. §. *viarum.* Sunt & vicinales viæ, quæ vel in vicis ſunt, vel in vicos ducunt: quæ ſi non ex collatione privatorum fiant, publicarum loco habentur. Sed inter has & cæteras vias publicas, quæ etiam militares dicuntur, hoc intereſt, quod militares exitum ad mare, aut in urbe, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent. Vicinalium verò pars in militares exitum habent, pars ſine exitu moriuntur. *l. ult. ff. de locis & itin. publ.*

Semita. b) Sic dicta quaſi ſemis via & anguſtius ſpatium quam ut iter conſici poſſit. Accipitur & pro devia vel callida via: undè Catullus dixit; omnes puſilli & ſemitarii (hoc eſt, qui ſemitas vias quærunt) mæchi.

Iter. c) Iter eſt, qua quis pedes vel eques commeare poteſt: ſic dictum, quod vehendo quid teritur; vel ab eundo, cujus ſupinum eſt *itum*: ſive ab *ito* frequentativo.

Lex CLVIII.

Celſus Lib. XXV. Digeſtorum.

IN uſu juris *a* frequenter uti nos Caſcellius ait ſingulari appellatione, cum plura generis ejuſdem ſignificari vellemus: nam & *multum hominem veniſſe Romam*, & *piſcem vilem eſſe* dicimus. Item in ſtipulando ſatis habemus de herede cavere. *Si ea res ſecundum me heredemve meum judicata erit.* Et rurſus, *Quod ob eam rem te heredemve tuum.* nempe æque, ſi plures heredes ſunt, continentur ſtipulatione.

Explicatio.

In uſu juris. a) Singulari numero ſæpe pro plurali utimur : ſicut contra ſæpe plurali pro ſingulari. *ut l. non eſt ſine liberis.* 148. *ff. hic.* Hoc enim ex mente proferentis pendet. Vndè ſe pluribus heredibus inſtitutis, ita ſcriptum eſt, *Heres meus damnas eſto dare aureos quinque*, non quilibet heres, ſed omnes videbuntur damnati; ut una quinque dent. *l. ſi pluribus.* 44. *ff. de legat.* 2. Et ſi lex homicidam jubeat ſummo affici ſupplicio, niſi pacem ab herede impetraverit, ſi plures adſint, omnium conſenſus requiritur. *l.* 4. §. *Cato. ff. de verb. oblig.*

Lex CLIX.

Vlpianus Lib. I. ad Sabinum.

ETiam aureos nummos *a* æs *b* dicimus.

Explicatio.

Aureos nummos. a) Aureus nummus olim continebat centum Seſtertios. *Dion. lib.* 55. Deinde minoris æſtimationis fieri cœpit, & in Impp. Conſtitutionibus appellari ſolidus. Qui erat ſeptuageſima ſecunda pars libræ ſeu marcæ auri, continens quatuor auri

auri ſcrupulos: practicis in jure noſtro (*ut inquit Vultejus com. Inſt. de Attil. tut. ad princ. num. 9. Gail. 2. obſ. 39. num. 2.*) ejus qualitatis ac bonitatis, cujus eſt aureus Hungaricus.

Æs. b) Æs, metalli genus eſt, & præſertim coloris rubri, ab auro, argento, plumbo, ferro, ac reliquis metallis diſtincti. Plerunque tamen pro auro accipimus: item pro argento, hoc eſt, argentea moneta: quod primitus olim pecunia omnis fuerit ærea: undè & æs pro pecunia ſumitur: quia prius æs tantum in uſu fuit. *Iſidor. 16 origin. 17. Cujac. 33. obſ. 7.* Servius Tullius VI. Romanorum Rex primus poſt urbem conditam æs ſignare cœpit (*ut Plinius tradit*) repetitâ vetere ſignandi conſuetudine, ab Iano gemino, primo Italiæ Rege introducta, qui una nummi parte capitis ſui effigiem, altera navim, qua Saturnus in Italiam fuerat advectus, exprimi voluit.

Lex CLX.

Idem Lib. II. ad Sabinum.

Cæterorum *a* & reliquorum appellatione etiam omnes continentur, ut Marcellus dixit, circa eum cui optio ſervi legata eſt, ceteri Sempronio: nam

nam tentat, ſi non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

Explicatio.

Cæterorum. a) Quod ſupra diximus has dictiones, *amplius*, *reliquum*, *virilem partem*, etiam de toto dici, idem *hic* de dictione *cæterorum, reliquorum*, dicendum. Vndè *Titio ſervorum optione legata & cæteris Sempronio relictis*, Titio non optante, vel alio modo à legato excluſo, omnes non jure accreſcendi, ſed vi verborum ipſorum, *Cuman. conſ.* 105. ad Sempronium pertinebunt. *l. cum optio.* 17. *ff. de opt. leg.*

Lex CLXI.

Idem Lib. VII. ad Sabinum.

Non eſt pupillus, *a* qui in utero eſt.

Explicatio.

Non eſt pupillus. a) Quia pupillus refertur ad ætatem hominis. (Eſt enim pupillus, qui cum impubes eſt, deſiit in patris poteſtate eſſe, aut morte aut emancipatione, *l. pupillus.* 230. *ff. hic.* vel adhuc impubes eſt in patris poteſtate. *l.* 141. §. 1. *ff. de verb. oblig.* non-

nondum doli capax. *l. 1. ff. ne vis fiat, ei qui in poſſ.*) qui autem in utero eſt adhuc homo non eſt, quia necdum animal eſt. *l. 1. §. 8. ff. unde cognati.* Hinc tutores pupillis dati, ventri, niſi infans naſcatur, dati non intelliguntur. *l. cum pater. 29. ff. de negot. geſt.* In computatione legis Falcidiæ, propter ancillæ ventrem hereditas non augetur. *l. in Falcidia placuit. 9. §. 1. ff. ad. Leg. Falcid.*

Lex CLXII.

Pomponius Lib. II. *ad Sabinum.*

In vulgari *a* ſubſtitutione, qua ei, qui ſupremus morietur, heres ſubſtituitur, rectè ſubſtitutus etiam unico *b* intelligitur: exemplo duodecim Tabularum, ex quibus proximus adgnatus & ſolus habetur.

Explicatio.

In vulgari. a) Quia ſupremus non is demum dicitur qui poſt aliquem, ſed poſt quem nemo eſt, & quem nemo ſequitur; *l. qui duos 9. ff. de reb. dub. l. 92. ſupr. ff. hic. ubi vide* ideò ſi teſtator filium quem habet, & quoſcunque habiturus eſt inſtituat, & ei qui ſupre-

ſupremus morietur Sejum ſubſtituat; Sejus rectè filio quem teſtator habebat, vi ſubſtitutionis ſuccedet, licet alios filios teſtator non habuerit. *hic. & l. ex duobus.* 34. *ff. de vulg. ſubſt. d. l. qui duos.* 9.

Vnico. b) Ratio dubitandi fuit, quod comparatio poſterioris decedentis ex facto prioris mortui ſumitur. *d. l. qui duos.* 9. Supremus igitur impropriè dicitur, cui nullus præmoritur.

IDEM §. I.

SI quis ita in teſtamento ſcripſerit, *Si quid filio meo acciderit*, a *Damas ſervus meus liber eſto*: mortuo filio, Damas liber erit: licet enim accidant & vivis, ſed vulgi ſermone etiam mors ſignificatur.

EXPLICATIO.

Acciderit. a) In materia inſtitutionum & ſubſtitutionum, ut & vulgi ſermone, his verbis, *Si quid filio meo acciderit*; hoc ſignificatur, ſi filius deceſſerit. *hoc.* §. Tranquillus in Auguſto. *cap. ult.* Iulius filiam neptemque, ſi quid his accidiſſet, vetuit ſepulchro ſuo inferri. Seneca *lib.* 2. *controverſ.* vir & uxor juraverunt, ut ſi quid alteri accidiſſet,

cidiſſet, alter moreretur. Eadem eſt vis verborum, ſi quid contigerit; *l. uxorem.* 39. §. *Sejum.* 12. *ff. de legat.* 3. vel; ſi quid humanum, humanituſve acciderit, vel contigerit. *l. publia.* 26. *in princ. ff. depoſ. l.* 30. §. *Seja liberta. &* §. *ult. ff. de adimend. leg.* §. *mortis cauſa. Inſt. de donation.* Spartianus *in Hadriani vita*; Multi ad Senatum eum voluiſſe orationem mittere petiturum, ut, ſi quid ei eveniſſet, Principem Rom. Reipubl. Senatus daret.

Lex CLXIII.

Paulus Lib. II. ad Sabinum.

ILla verba, *a Optimus maximuſque,* vel in eum cadere poſſunt, qui ſolus eſt. Sic & circa Edictum Prætoris ſupremæ tabulæ habentur & ſolæ.

Explicatio.

Illa verba. a) Vndè ſi quem unum habet legavit teſtator fundum, verba hæc locum ſibi vendicabunt in eo: quemadmodum ſupremæ tabulæ habentur, etiam ſolæ. *l.* 1. §. 1. *ff. de ſecund. tabul.* Superlativa enim, (ut ſæpius ſupra dictum) interdum pro poſitivis accipiuntur.

Idem

Idem §. 1.

PUeri *a* appellatione etiam puella ſignificatur, nam & ſœminas puerperas appellant recentes ex partu, & Græce παιδίον communiter appellatur.

Explicatio.

Pueri. a) Pueri appellatione etiam puella ſignificatur, non imitatione modo Græci ſermonis, ſed & quod maſculino ſexu fœmininum aliàs contineatur. *l. pronuntiatio.* 195. *in princ. ff. hic.* Argumentum hujus ſignificationis ICtus affert, quod & fœminas recentes ex partu Latini puerperas vocant. Terentius *in Andria.* Non imperaſti coram quid opus eſſet facto puerperæ. Suetonius *in Caligula. cap.* 8. Qualiſcunque partus, ait ſine ſexus diſcrimine puerperium vocatur, quod antiqui etiam puellas pueras ſicut & pueros puellos dictitarent. Aulus Gellius *Noct. Attic. lib.* 12. *cap.* 1. puerperam ait dici, quæ recens enixa eſt. Ita puerperam accipe in *l.* 14. §. *puerperam. ff. de Ædil. Edict.*

Lex CLXIV.

Vlpianus Lib. XV. ad Sabinum.

NOmen filiarum & in poſthumam *a* cadere, quæſtionis non eſt, quamvis poſthumæ non cadere in eam, quæ in rebus humanis ſit, certum ſit.

Explicatio.

Poſthumam. a) Poſthumi ii propriè dicuntur, qui poſt mortem patris naſcuntur, *l.* 3. §. 1. *ff. de injuſt. rupt.* ſic dicti, quod poſt humatum ac ſepultum patrem naſcantur. *Varro de ling. Lat. lib.* 8. *ſect.* 38. *Iſidor. lib.* 9. *cap.* 5. *orig.* Cujacius *lib.* 5. *obſerv.* 4. *&* *ad l.* 4. *ff. de lib. & poſth.* poſthumos quaſi poſtremos vel poſteriores dici autumat. Poſthumi autem eadem eſt ratio in hereditate parentum, quæ jam natorum. *l. qui in utero.* 26. *ff. de ſtatu hom.* Revera enim poſthumus eſt filius, ut contra filius jam natus non eſt poſthumus. Itaque nomen filiarum in poſthumam cadere quæſtionis non eſt: quamvis poſthumæ non cadere in eam quæ in rebus humanis ſit, certum eſt. *Connan. lib.* 10. *cap.* 1. *num.* 8. *Vult. ad* §. 1. *num.*

1. 2.

Digitized by Google

1. 2. *Inſt. de exhered. liber.* Impropriè etiam poſthumi dicuntur, qui poſt teſtamentum factum nati ſunt. §. *poſthumorum. Inſt. eod. l.* 13. *ff. de injuſt. & rupt. vide Forcatul. dialog.* 8. *Necyoman.*

IDEM. §. 1.

PArtitionis *a* nomen non ſemper dimidium ſignificat: ſed prout eſt adjectum. Poteſt enim juberi aliquis & maximam partiri poſſe, & viceſimam, & tertiam, & prout libuerit. ſed ſi non fuerit portio *b* adjecta, dimidia *c* pars debetur.

EXPLICATIO.

Partitionis. a) Pertinet hic §. ad partitionis legatum. Fit cum teſtator dimidiam hereditatis partem, vel tertiam legat, vel cum ſic *Mævius heres meus cum Titio hereditatem meam partito:* & tunc dimidia pars debetur. *hic & §. ſed quia. Inſt. de fideic. hered. Vlp. in fragm. tit.* 24. *Cic. de legibus. l. etiam. ff. de uſuf.* Qui legatarius partis ſuæ commoda, & pro parte ſua onera debet ſuſtinere: *l. cum filius.* §. 1. *l. ſi quis ſervum.* §. *fin. ff. de legat.* 2. & in eam rem partis & pro parte ſtipula-

tiones

tiones interponuntur *d. §. ſed quia.* Non eſt partitionis legatum, ſi pars bonorum legata, nec illud legatum onus ſequitur. *l. non amplius. & l. ſeq. ff. de legat.* 2. Bonorum enim appellatione onera & damna non continentur, continentur ea verbo hereditatis. *l.* 81. *ff. de legat.* 3. *l.* 2. §. 1. *ff. de collat. bon. l.* 16. §. 1. *ff. ad SC. Treb. l.* 8. §. *ult. l. ſeq. ff. de legat.* 2. *l.* 104. §. *ult. ff. de legat.* 1.

Dimidia. b) Partis enim appellatione ſimpliciter prolatâ non alia quam dimidia contineri poteſt, quia nulla eſt tam minima quâ non poſſet alia minor conſtitui: Sunt enim partes juris ut aſſes diviſibiles in infinitum ſi non actu, ſaltem potentia, ut de partibus quantitatis continuæ Phyſici jactare ſolent. Et ICtus *l. recte.* 35. §. *ult. & hac. l. ff. hic.* monet hoc in dubio dicendum eſſe, ſed tamen etiam partem propriè dici eam quæ major aut minor eſt dimidia.

IDEM §. II.

HAbere, *a* ſicut pervenire, cum effectu accipiendum eſt.

EXPLICATIO.

Habere. a) Verba enim cum effectu accipienda ſunt. *vid. l. aliud. l. cepiſſe. ſupra.* Habere ergò propriè & ſtrictè videtur, qui ex

ex ſua perſona habet; cui deductis oneribus lucrum ſupereſt; momentanea non eſt acquiſitio. *Alciat. hic.*

Lex CLXV.

Pomponius Lib. V. ad Sabinum.

VEniſſe *a* ad heredem nihil intelligitur, niſi deducto ære alieno.

Explicatio.

Veniſſe. a) Veniſſe aut perveniſſe dicitur quod eſt remanſurum, *l.* 71. *ff. hic.* & quod deductis oneribus ad aliquem pervenit. *hac. l.* & *l.* 36 §. 1. *ff. ad SC. Treb.* Verbum enim pervenire cum effectu accipiendum eſt. *l. præc.* §. *ult.* Proinde in Senatuſconſulto circa petitionem hereditatis facto, perveniſſe ea intelliguntur quibus poſſeſſor locupletior factus eſt, quæque in ea cauſa manent, nec ſunt reſtituta. *l.* 21. § *item placere* & §. *bonæ fidei. ff. de petit. hered. l. in heredem.* 26. *ff. de dolo.* In ſtipulatione quoque emptæ hereditatis (quæ ita concipitur, *Quanta pecunia ad te ex hereditate pervenerit. l.* 50. *ff. de verb. oblig.*) quod legatorum, vel æris alieni, vel cujus alterius oneris hæreditarii nomine erogatum eſt, perveniſſe non videtur. *l.* 2. *cum* §§. *ſuis. ff. de petit. hered.* In legato

Quanta

Digitized by Google

Quanta pecunia ad me ex hereditate Titii pervenit tantum dato; id continetur, quod ex ea hereditate acceptum in tabulas ſuas teſtator retulerit, cautione à legatario præſtanda. ſi quis fortè poſtea ejus hereditatis nomine heres damnetur. Nec enim poteſt videri ad eum perveniſſe, quod ejus hereditatis nomine præſtaturus eſt. *l.* 23. §. *cum ita legatus. ff. de legat.* 3.

Lex CLXVI.

Idem Lib. VI. ad Sabinum.

URbana familia *a* & ruſtica, non loco, ſed genere diſtinguitur, poteſt enim aliquis diſpenſator *b* non eſſe ſervorum urbanorum numero: Veluti is, qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibique habitet, non multum abeſt à Villico. *c* Inſularius *d* autem urbanorum numero eſt: videndum tamen eſt, ipſe dominus, quorum loco quemque habuerit: quod ex numero familiæ, & vicariis *f* apparebit. *g*.

Ex-

EXPLICATIO.

Vrbana. a) Vrbana familia à ruſtica, non loco, ſed genere, id eſt, opere, *l.* 99. *ff. de legat.* 3. operis, *l.* 12. §. 42. *ff. de inſtr. & inſtrum. leg.* officiis, *l.* 65. *ff. de legat.* 2. uſu, *l.* 4. §. 5. *ff. de pœnis.* diſtinguitur. Teſtantis enim uſus præcipuè ſpectari debet, videndumque eſt, quo quemque ſervum loco ac numero is habuerit. Et certè quos circa ſe habet paterfamilias, & ſui uſus miniſteriique urbani cauſa, non poſſunt non in eo numero eſſe. Quod plenius exponitur. *in d. l. ſervis urbanis.* 99. *ff. de legat.* 3. *&* *d. l. quæſitum eſt.* 12. §. *idem reſpondit.* 42. *ff. de inſt. & inſtrum. leg. l.* 4. §. *pen. ff. de penu. leg.*

Diſpenſator. b) Diſpenſator ſervus appellatur, qui familiæ rationes diſpenſat, peculiique adminiſtrationem habet. *l.* 51. *l.* 62. *ff. de ſolution. l.* 1. *in fin. ff. de auro & arg. leg. l.* 166. *l.* 203. *ff. hic.* Quintilianus *lib.* 6. *cap.* 4. Diſpenſatori qui cum ad reliqua non reſponderet, dicebat ſubinde, non comedi. Suetonius. *in Veſpaſiano.* Admonente diſpenſatore, quemadmodum ſummam vellet rationibus inferri, &c. Per diſpenſatores itaque olim nomina faciebant. *ut apparet ex l. ult.* §. *ſi inter. ff. de verb. oblig.*

Villico. c) Villicus, à villa dictus, *Varro lib.* 1.

Digitized by Google

lib. 1. *de re ruſtic.* eſt Servus is, qui præpoſitus eſt rationibus ruſticis, fructibus percipiendis, univerſoque operi ruſtico. *l.* 8. *ff. de inſtr. & inſtrum. leg. l. filio. ff. de adimend. leg. l. ſi cum villico.* 16. *ubi Gothofr. ff. de inſtit. action.*

Inſularius. d) Inſularius, eſt ſervus inſulæ, id eſt, ſeparatæ domus, cuſtos. *l.* 16. §. 1. *ff. de uſu & habit. l. ult. ff. de off. Præf. Vigil. l.* 5. *ff. de inſt. act. l.* 203. *ff. hic.* Ei ſimilis eſt, qui Gallica lingua Conciergerius nominatur.

Numero. e) Id eſt ordine. Numerus enim & pro ordine ponitur. *l. un. in fin. ff. de bon. poſſeſſ. ex teſtam. milit.*

Vicarius. f) Vicarius ſervus eſt, qui in familia ordinarii vices gerit. Vlpianus. *l. ſervos.* 73. *ff. de legat.* 3. Vicarios ſervorum ſuorum numero non contineri Pomponius ſcribit. Paulus *l. ſi in re.* 19. *ff. de noxal. act.* Si ſervus tuus navem exercuerit, ejuſque vicarius & idem nauta in eadem nave damnum dederit. Vicarius & ordinarius, nomina ſervorum, inter ſe conferuntur: nam ille in hujus, quaſi domini, peculio ſervus eſt. Vlpianus. *l.* 17. *ff. de pecul.* Si ſervus meus ordinarius vicarios habeat, id quod vicarii mihi debent, an deducam ex peculio ſervi ordinarii?

Apparebit. g) Igitur ſi ſervus ordinarius, urbana

urbana ruſticaque negotia tractans, habeat alios vicarios urbanis, alios ruſticis, qui ſervus in ruſtici vicarii famulitio erit, ruſticus cenſebitur, & contra.

Idem §. 1.

PErnoctare *a* extra urbem intelligendus eſt, qui nulla parte noctis *b* in urbe eſt. *Per* *c* enim totam noctem ſignificat.

Explicatio.

Pernoctare. a) Pernoctare extra urbem, eſt de nocte integra urbe abeſſe. Præſidi abnoctare extra provinciam non licet. *l.* 15. *ff. de offic. Præſid.* Mulier quæ trinoctio abnoctaſſet uſurpabatur. *Gell. Noct. Attic. lib.* 3. *cap.* 2. *in fin.* Flamen dialis, non ultra binoctium pernoctare poterat. *Tacit.* 3.

Nulla parte noctis. b) Qui ergò aliqua noctis parte in urbe fuit, extra urbem pernoctaſſe, dici non poteſt. *vid. & Aul. Gell. Noct. Attic. cap.* 2. *lib.* 3.

Per. c) Per enim auget ſignificationem & integrum quid denotat. Sic (ut ſupra diximus) ædificia perfeciſſe dicitur non qui inchoavit, non qui majorem partem extruxit; ſed qui conſummavit, qui eo perduxit,

ut in uſu eſſe poſſint. *l. ædiſicia.* 339. §. 1. *ff. hic.*

Lex CLXVII.

Vlpianus Lib. XXV. ad Sabinum.

CArbonum *a* appellatione materiam *b* non contineri. Sed an lignorum? & fortaſſis quis dicet, nec lignorum: non enim lignorum gratia habuit. Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant utrum ligno, an carboni, an ſuo generi adnumerabimus? & magis eſt, ut proprium genus *c* habeatur. Sulphurata quoque de ligno æque eandem habebunt definitionem. Ad faces quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehenſa, niſi hæc fuit voluntas. Idem & de nucleis *d* olivarum. ſed & de balanis *e* eſt, vel ſi qui alii nuclei, De pinu *f* autem integri ſtrobili, ligni appellatione continebuntur.

Ex-

Digitized by Google

Explicatio.

Carbonum. a) Carbo non tantum pruna extincta, ſed & dicitur cum eſt ignitus. *l. ſervitutes. ff. de ſervitut. l. fundum. ff. de action. empt.* Carbonibus legatis materia non videtur legata: ut nec ligno legato. Materia enim rei appellatione quæ ex ea conficitur, non venit. *hic & l. librorum. 52. §. quòd tamen. l. ligni. 55. §. ſi lignum. 7. cum §. ſeq. ff. de legat. 3.* Nec è diverſò appellatione materiæ continetur materiatum, id eſt, ex materia confectum corpus aliquod, ac maxime ſi ſpecies facta ad priſtinam materiam reduci non poteſt. *l. Servius. 57. l. argento. 53. ff. de legat. 3. §. cum ex aliena. Inſt. de rer. diviſ.* niſi teſtatoris voluntas aliud urgeat. *d. l. librorum. 52. §. quod tamen. 4. d. l. Servius. 57.*

Materiam. b) Materia generaliter dicitur ex qua aliquid fit. *l. 7. §. cum quis ex aliena. ff. de acquir. rer. dom.* Materiam itaque propriè rudem & informem accipimus, & operi faciundo deſtinatam. Sed hic ut & alibi Iuriſconſulti, materiam à ligno ſeparant: hoc vocabulo ea quæ conburendi cauſa parata ſunt, ſignificantes: illo verò ea, quæ ad ædificandum, fulciendum, adcommodata ſunt. *l. ligni. 55. ff. de legat. 13. l. 12. in princ. ff. de uſufructu. l. 18. §. ſi quis caverit. ff. de pi-*

gnor. act. l. 45. §. *pen. ff. de jure fiſci. l.* 14. §. 1. *ff. de peric. & com. rei vend. l.* 47. *ff. de act. empt.*

Genus. c) Non ergò titiones, & alia ligna cocta, & ſulphurata, & faces, & nuclei, ligno legato venient. Ligna cocta ſunt, quæ igne vel ſole ita toſta, exſiccata & peculiari ſtudio arida reddita, ut nihil ſucci inſit, quo fumus excitari queat, maximè ſi habeantur amurca (hoc eſt, fece & ſorde olei conſperſa. *ut ex Plinio & Catone aſſerit, Franc. Marius. de partib. ædium cap.* 4. *lib.* 2. Sulphurata de ligno ſunt ligna, ad ignem ſuſcipiendum ſulphure illita. *d. l.* 55. §. *ult. Plin. lib.* 36. *nat. hiſtor. cap.* 19. Venduntur in faſciculos collecta & quaſi gregatim permutantur. *Franc. Mar. de part. æd. cap.* 4 *lib.* 2.

Nucleis. d.) *Nucleus* vel ſignificat, dulce quod duro in nucibus, prunis, olivis, contegitur; quo ſenſu hic non accipitur: vel corticem, qui olivis aliiſque ſimilibus detractus eſt ſuffimenti cauſa; in qua ſignificatione hic ſumitur.

Balanis. e) Balanus glandem generaliter ſignificat. Plinius *lib.* 17. *cap.* 20. 7. In quacunque terra ſeritur è balano. De eſculo loquitur. Specialiter tamen, de palmulis, quas vulgò dactylos vocamus, accipitur, ut hic ab Vlpiano, & Plinio *lib.* 13. *cap.* 4. 18. *num.* Nam in alia parte Phœnices, Ciliciæque popu-

pulari

pulari etiam nomine à nobis appellantur balani. De dactylis palmarum fructu.

Pinu. f) Pinus eſt arbor picei generis nuces ferens, quas ſtrobylos tum Galenus, tum ICti vocant. *Franc. Mar. de part. ædium. lib. 2. cap.* 3. Hi ligno legato venient; *hic. & d. l. ligni.* 55. §. *fin. ff. de legat.* 3. cum cibo ſint inutiles, & ſolis ignibus apti.

LEX CLXVIII.

Paulus Lib. IV. ad Sabinum.

PAli *a* & perticæ in numerum materiæ redigendi ſunt, & ideò lignorum appellatione non continentur.

EXPLICATIO.

Pali. a) Pedamenta, de quibus meminit Vlpianus *in l.* 3. *ff. de ſerv. ruſtic. præd.* ſunt munimina & pali, quibus vitis caduca fulcitur. *ut ex Catone docet Alex. ab Alex. Genial. dier. lib.* 2. *cap.* 10. Pedamentorum tria ſunt genera: unum robuſtum, ſeu fixile, è quercu, caſtanea, vel junepero, quod ridica dicitur: aliud è pertica conficitur, hinc palus dicitur; & eſt teres: tertium ob neceſſitatem ex harundineto conficitur: *ut Varro,*

Columella in tract. de re ruſtica tradiderunt. Et propterea Plinius. Pedatas vineas dixit. Pali autem & perticæ, *hic. & l. pali. 56. ff. de legat.* 3. lignorum appellatione non continentur, Quod in numerum materiæ redigendi ſunt. quod tamen reſtringendum, niſi ex vetuſtate ulterius ad uſum vitium apti non eſſent. *Coraſ. Miſcellan. lib. 19. c. 1. num. ult.*

Lex CLXIX.

Idem Lib. V. ad Sabinum.

NOn tantum in traditionibus, ſed & in emptionibus, & ſtipulationibus, & teſtamentis adjectio hæc, *Vti optimus maximuſque eſt*, hoc ſignificat, ut liberum *a* præſtetur prædium, non ut ſervitutes ei debeantur.

Explicatio.

Liberum. a) Qui prædium tradit, vendit, legat, his verbis *optimus maximuſque*, libertatem prædii innuere, non ſervitutem ei deberi ſupra diximus. *l.* 126. *& l.* 90.

Lex

Lex. CLXX.

Vlpianus Lib. XXXIII. ad Sabinum.

HEredis appellatione omnes ſignificari ſucceſſores *a* credendum eſt etſi verbis non ſunt expreſſi.

Explicatio.

Omnes ſucceſſores. a) Hac de re & ſupra. *l. heredis.* 65. diximus. Hic addimus. Si heres gravatus, & primus non adeat, omnes, ſive jure civili, ſive prætorio, ſive directè, ſive per fideicommiſſum ſuccedant, ſolvere teneri: *Alciat hic.* ſi quis ſibi & ſucceſſoribus paciſcatur, & particularem contineri: *l. fluminum.* §. 1. *ff. de damn. inf.* ut geminatio alicujus ſit effectus, nec alterum videatur ſuperfluum. *Iaſ. l. quidem.* §. 1. *de edend. Alexand. conſ.* 193. *in* 2.

Lex CLXXI.

Pomponius Lib. XVI. ad Sabinum.

PErveniſſe *a* ad te rectè dicitur, quod per te ad alium pervenerit:

[illegible] hæreditate à liberto per [illegible]
[illegible] patri ejus a[illegible]
[illegible] responsum eſt.

EXPLICATIO[illegible]

Perveniſſe [illegible] Licet perve[illegible]
[illegible] acquirendum ſit, [illegible]
[illegible] Per illi addita [illegible]
[illegible] acquiſitionis denota[illegible]
[illegible] qui [illegible]
[illegible] tamen ſi quis filium, [illegible]
[illegible], arrogans, c[illegible]
[illegible] perveniſſe, ex defun[illegible]
[illegible] reſtitu[illegible]
[illegible] & ſic eam [illegible]
[illegible] ne momento [illegible]
[illegible] l. placet ff. [illegible]
[illegible], ad filium recte [illegible]
[illegible] perveniſſe; & ſic [illegible]
[illegible] non patris, [illegible]
[illegible] ff. [illegible]
[illegible] quia [illegible]
[illegible] Pervenire [illegible]
[illegible] ad alium pe[illegible]
[illegible] ille jure meo n[illegible]

LEX CLXXII.

anus Lib. XXXVIII. *ad Sabinum.*

erti *a* appellatione etiam liber- m contineri placuit.

EXPLICATIO.

rti. a) Quia maſculinum ſub ſe com- r fœmininum, *l. cum pater.* §. *cum* *. de legat.* 2. non mirum, libertis, & veſtiariis relictis, (ut fieri ſole- 4. *ff. de alim. legat.*) ea & libertabus cenſeri.

LEX CLXXIII.

Lib. XXXIX. *ad Sabinum.*

llegarum *a* appellatione hi con- nentur, qui ſunt ejuſdem pote- .

EXPLICATIO.

legarum. a) Collegæ (ut hic inquit) dicuntur, Magiſtratus qui ſunt ejuſ- poteſtatis; ſic dicti ab eo quod una le-

ut in hereditate à liberto per patronum filiumſamilias patri ejus adoptivo adquiſita reſponſum eſt.

EXPLICATIO.

Perveniſſe. a) Licet perveniſſe verbum cum effectu accipiendum ſit, *l.* 164. §. *fin. ſupra.* & dictio *Per* illi addita perfectionem quandam acquiſitionis denotet, *vid. ſupra. l.* 166. §. 1. *& l. qui concubinam.* §. 1. *ff. de legat.* 3. tamen ſi quis filium, cujuſdam liberti patronum, arrogans, caverit, *Quod ad eum filium perveniſſet, eo defuncto, his ad quos ea res pertinere potuiſſet, reſtituturum*; & filius liberto ſucceſſerit, & ſic eam hereditatem cum ex regula juris ne momento quidem in perſona filii conſiſtat, *l. placet. ff. de acq. hered.* ſibi quæſierit; ad filium rectè nihilominus ea dicetur perveniſſe; & ſic erit reſtituenda; quia hereditas non patris, ſed filii reſpectu delata, *l. ſed ſi plures.* §. *in arrogato. ff. de vulg. & pup. ſubſt.* quia verba ſtipulationis hoc inferunt. Perveniſſe enim ad me dicitur, quod per me ad alium pervenit; *l.* 150. *ſupra.* dum ille jure meo nitatur. *d. l.* 140. *ubi vide*

LEX

Lex CLXXII.

Ulpianus Lib. XXXVIII. *ad Sabinum.*

LIberti *a* appellatione etiam libertam contineri placuit.

Explicatio.

Liberti. a) Quia maſculinum ſub ſe complectitur fœmininum, *l. cum pater.* §. *cum inter. ff. de legat.* 2. non mirum, libertis, cibariis & veſtiariis relictis, (ut fieri ſolebat. *l.* 4. *ff. de alim. legat.*) ea & libertabus relicta cenſeri.

Lex CLXXIII.

Idem Lib. XXXIX. *ad Sabinum.*

COllegarum *a* appellatione hi continentur, qui ſunt ejuſdem poteſtatis.

Explicatio.

Collegarum. a) Collegæ (ut hic inquit ICtus) dicuntur, Magiſtratus qui ſunt ejuſdem poteſtatis; ſic dicti ab eo quod una le-

Digitized by Google

ut in hereditate à liberto per patronum filiumſamilias patri ejus adoptivo adquiſita reſponſum eſt.

Explicatio.

Perveniſſe. a) Licet perveniſſe verbum cum effectu accipiendum ſit, *l.* 164. §. *fin. ſupra.* & dictio *Per* illi addita perfectionem quandam acquiſitionis denotet, *vid. ſupra. l.* 166. §. 1. *& l. qui concubinam.* §. 1. *ff. de legat.* 3. tamen ſi quis filium, cujuſdam liberti patronum, arrogans, caverit, *Quod ad eum filium perveniſſet, eo defuncto, his ad quos ea res pertinere potuiſſet, reſtituturum*; & filius liberto ſucceſſerit, & ſic eam hereditatem cum ex regula juris ne momento quidem in perſona filii conſiſtat, *l. placet. ff. de acq. hered.* ſibi quæſierit; ad filium rectè nihilominus ea dicetur perveniſſe; & ſic erit reſtituenda; quia hereditas non patris, ſed filii reſpectu delata, *l. ſed ſi plures.* §. *in arrogato. ff. de vulg. & pup. ſubſt.* quia verba ſtipulationis hoc inferunt. Perveniſſe enim ad me dicitur, quod per me ad alium pervenit; *l.* 150. *ſupra.* dum ille jure meo nitatur. *d. l.* 140. *ubi vide*

Lex

Lex CLXXII.

Ulpianus Lib. XXXVIII. *ad Sabinum.*

Liberti *a* appellatione etiam libertam contineri placuit.

Explicatio.

Liberti. a) Quia maſculinum ſub ſe complectitur fœmininum, *l. cum pater.* §. *cum inter. ff. de legat.* 2. non mirum, libertis, cibariis & veſtiariis relictis, (ut fieri ſolebat. *l.* 4. *ff. de alim. legat.*) ea & libertabus relicta cenſeri.

Lex CLXXIII.

Idem Lib. XXXIX. *ad Sabinum.*

Collegarum *a* appellatione hi continentur, qui ſunt ejuſdem poteſtatis.

Explicatio.

Collegarum. a) Collegæ (ut hic inquit ICtus) dicuntur, Magiſtratus qui ſunt ejuſdem poteſtatis; ſic dicti ab eo quod una le-

Digitized by Google

ut in hereditate à liberto per patronum filiumſamilias patri ejus adoptivo adquiſita reſponſum eſt.

Explicatio.

Perveniſſe. a) Licet perveniſſe verbum cum effectu accipiendum ſit, *l.* 164. §. *fin. ſupra.* & dictio *Per* illi addita perfectionem quandam acquiſitionis denotet, *vid. ſupra. l.* 166. §. 1. *& l. qui concubinam.* §. 1. *ff. de legat.* 3. tamen ſi quis filium, cujuſdam liberti patronum, arrogans, caverit, *Quod ad eum filium perveniſſet, eo defuncto, his ad quos ea res pertinere potuiſſet, reſtituturum*; & filius liberto ſucceſſerit, & ſic eam hereditatem cum ex regula juris ne momento quidem in perſona filii conſiſtat, *l. placet. ff. de acq. hered.* ſibi quæſierit; ad filium rectè nihilominus ea dicetur perveniſſe; & ſic erit reſtituenda; quia hereditas non patris, ſed filii reſpectu delata, *l. ſed ſi plures.* §. *in arrogato. ff. de vulg. & pup. ſubſt.* quia verba ſtipulationis hoc inferunt. Perveniſſe enim ad me dicitur, quod per me ad alium pervenit; *l.* 150. *ſupra.* dum ille jure meo nitatur. *d. l.* 140. *ubi vide*

Lex

Lex CLXXII.

Ulpianus Lib. XXXVIII. *ad Sabinum.*

LIberti *a* appellatione etiam libertam contineri placuit.

Explicatio.

Liberti. a) Quia maſculinum ſub ſe complectitur fœmininum, *l. cum pater.* §. *cum inter. ff. de legat.* 2. non mirum, libertis, cibariis & veſtiariis relictis, (ut fieri ſolebat. *l.* 4. *ff. de alim. legat.*) ea & libertabus relicta cenſeri.

Lex CLXXIII.

Idem Lib. XXXIX. *ad Sabinum.*

COllegarum *a* appellatione hi continentur, qui ſunt ejuſdem poteſtatis.

Explicatio.

Collegarum. a) Collegæ (ut hic inquit ICtus) dicuntur, Magiſtratus qui ſunt ejuſdem poteſtatis; ſic dicti ab eo quod una le-

ut in hereditate à liberto per patronum filiumſamilias patri ejus adoptivo adquiſita reſponſum eſt.

Explicatio.

Perveniſſe. a) Licet perveniſſe verbum cum effectu accipiendum ſit, *l.* 164. §. *fin. ſupra.* & dictio *Per* illi addita perfectionem quandam acquiſitionis denotet, *vid. ſupra. l.* 166. §. 1. *& l. qui concubinam.* §. 1. *ff. de legat.* 3. tamen ſi quis filium, cujuſdam liberti patronum, arrogans, caverit, *Quod ad eum filium perveniſſet, eo deſuncto, his ad quos ea res pertinere potuiſſet, reſtituturum*; & filius liberto ſucceſſerit, & ſic eam hereditatem cum ex regula juris ne momento quidem in perſona filii conſiſtat, *l. placet. ff. de acq. hered.* ſibi quæſierit; ad filium rectè nihilominus ea dicetur perveniſſe; & ſic erit reſtituenda; quia hereditas non patris, ſed filii reſpectu delata, *l. ſed ſi plures.* §. *in arrogato. ff. de vulg. & pup. ſubſt.* quia verba ſtipulationis hoc inferunt. Perveniſſe enim ad me dicitur, quod per me ad alium pervenit; *l.* 150. *ſupra.* dum ille jure meo nitatur. *d. l.* 140. *ubi vide*

Lex

Lex CLXXII.

Ulpianus Lib. XXXVIII. *ad Sabinum.*

LIberti *a* appellatione etiam libertam contineri placuit.

Explicatio.

Liberti. a) Quia maſculinum ſub ſe complectitur fœmininum, *l. cum pater.* §. *cum inter. ff. de legat.* 2. non mirum, libertis, cibariis & veſtiariis relictis, (ut fieri ſolebat. *l.* 4. *ff. de alim. legat.*) ea & libertabus relicta cenſeri.

Lex CLXXIII.

Idem Lib. XXXIX. *ad Sabinum.*

COllegarum *a* appellatione hi continentur, qui ſunt ejuſdem poteſtatis.

Explicatio.

Collegarum. a) Collegæ (ut hic inquit ICtus) dicuntur, Magiſtratus qui ſunt ejuſdem poteſtatis; ſic dicti ab eo quod una le-

Digitized by Google

ſti ſint. *Varro lib. 5. de ling. latin.* Collegæ ergò dicuntur Magiſtratus municipales, Præſides *l. 7. ff. de cuſtod. & exhib. reor.* item contutores concuratoreſque, *l. 14. l. 46. §. cum teſtamento. ff. de admin. tut. l. 2. C. eod. l. 5. ff de ſuſp. tut. l. 3. C. de probat. l. 4. C. de magiſt. conven.* qui eadem legatione funguntur; *l. 2. C. de legation. lib.* 10. Quinimò & coheredes collegæ dicuntur, *l.* 101. *ff. de ſolution.* nec non hi quoque qui in eodem collegio ſunt. *l. 41. §. ult. l. 42. l. ult. ff. de excuſat. tut. l. ult. C. de hered. Decur.* Prætores etiam Collegæ Conſulum ſunt, non quod ſint pari Imperio (Majus enim eſt Imperium Conſulis, & ſuperior Magiſtratus *l. 4. ff. de recept. arbit.*) ſed quod iiſdem creentur auſpiciis, quod quaſi participato magiſtratu ſe invicem collegas ſoleant appellare: *Plin. in Panegyr.* quod Prætores ita rogentur, ut collegæ Conſulum ſint. *Cic. 9. ad Atticum.*

Idem. §. 1.

QUi extra *a* continentia urbis eſt, abeſt: cæterum uſque ad continentia, non abeſſe videbitur.

Explicatio.

Qui extra, a) Abeſſe verbum multifariam

in

in jure accipitur; *de quibus infra in l. abſentem.* 199. hic dicitur, eum abeſſe, qui eſt extra continentia urbis, id eſt, ſuburbia & quatenus ſe urbs continet. Hujus ergò procurator rem ratam haberi, aut judicatum ſolvi ſatiſdare debet. *Gl. in l. præſens* 5. *ff. de procurat.* Qui ergò in hortis, *d. l. præſens.* 5. in foro, urbe, continentibus ædificiis eſt, præſens eſſe cenſetur, *l. & qui.* 6. *cum l. ſeq. ff. eod.* cum nullo, aut ipſius, aut actoris, incommodo fieri facile poſſit ut adſit, ſi evocetur ad Prætorem.

Lex CLXXIV.

Idem Lib. XLII. ad Sabinum.

ALiud eſt *a* promittere furem non eſſe aliud furto noxaque ſolutum. qui enim dicit ſurem non eſſe, de hominis propoſito loquitur: qui furtis noxaque ſolutum, nemini eſſe furti obligatum promittit.

Explicatio.

Aliud eſt. a) Qui mancipium vendit, illud *furto noxaque ſolutum* præſtare tenetur, *l. 1. ff. de Ædil. Edict. Furto Noxaque,* ſolutus dicitur, non qui noxam nunquam commiſit,

miſit, ſed qui ob eam rem noxali judicio ſubjectus non eſt. *hac. l. & l. 17. §. quod ajunt. ff. eod. l. 72. §. pen. ff. de ſolution. l. 3. ff. ſi ſum. furt. ſec. dic. l. fin. ff. de rer. permut.* & noxiis ſolutus. *l. 45. §. 1. ff. de legat. 1.* Noxis quoque ſolutus ſervus dicitur noxio contrarius, ob cujus noxam nihil debetur, vel qui nemini eſt obnoxius (nam hinc quoque fictum obnoxii vocabulum videtur.) quaſi liber & ſolutus omni obligatione, quæ ex noxa contrahitur, ſive quod nullam admiſerit, ſive quod eo nomine ſatisfactum ſit. Qui in ſervi venditione, ut ſæpe fieri ſolet, non tamen neceſſe, promittit ſervum furem non eſſe, de animo hominis, propoſitoque loquitur, undè ſi ſervus furtum, venditori, domino, extraneo, fecerit, ex ſua promiſſione venditor tenetur. *l. quod ſi nolit. 31. l. ſi furtum. 52. ff. de Ædil. Edict.*

Lex CLXXV.

Pomponius Lib. XXII. *ad Sabinum.*

FAciendi *a* Verbo, reddendi cauſa continetur.

Ex-

EXPLICATIO.

Faciendi. a) Facere verbum, ut & factum, duplici modo accipitur. Vno pro mero facto; & tum nihil aliud ſignificat, quam corporalem effectionem; veluti foſſam fodere, Romam ire, &c. Hoc qui promiſit, ſi liber, præſtatione ejus quod intereſt liberatur. *l. ſi inſulam. ff. de verb. oblig.* Altero pro eo quod effectum juris poſt ſe relinquit; & tum omnem omninò faciendi cauſſam complectitur: dandi, ſolvendi, numerandi, judicandi, *l. verbum.* 218. *ff. hic.* item reddendi, *hac. l.* & reſtituendi. Hinc ſi in fraudem creditorum id quod in diem, vel ſub conditione debebatur, creditori ante tempus ſit redditum, creditoribus conſuletur. Quia quæ in fraudem creditorum facta ſunt Prætor reſtitui jubet. *l. omnes. in fin. ff. quæ in fraud. cred.* Facta autem etiam ſunt, quæ ſunt reddita. In edicto etiam Quod metus cauſa D. Marcus id quoque factum dici declarat, cum per metum ſibi, rem ſuam non adito Iudice aliquis debitorem reddere compulit. *l. extat.* 13. *ff. quod met. cauſ.*

LEX CLXXVI.

Vlpianus Lib. XLV. ad Sabinum.

SOlutionis *a* verbo, ſatisfactionem

nem quoque omnem *b* accipiendam placet. Solvere dicimus eum qui fecit, quod facere promiſit.

Explicatio.

Solutionis. a) Quid ſolutionis, liberationis, ſatisdationis, ſatisfactioniſque verbo contineatur, ſuperius jam dictum. *l.* 48. *l.* 61. *l.* 117. *ff. hic.*

Omnem. b) Puta ſi quidem creditor cui ſolvi debet eam acceptare velit: non enim tenetur. *l. item. liberatur.* 6. §. 1. *ff. quib. mod. pign. vel hyp. ſolv.* Hinc procurator, ſolutionis recipiendæ conſtitutus, ſi delegationem aliamve ſatisfactionem recipiat, nec de conſenſu creditoris conſtet, debitorem non liberat; quia qui mandat ut ſolutio recipiatur, mandaſſe, ut in ſpecie recipiatur debita, intelligitur. *Alex. conſ.* 95. *in* 5.

Lex CLXXVII.

Idem Lib. XLVII. ad Sabinum.

Natura cavillationis, quam Græci *σωρείτην a* (id eſt, acervalem ſyllogiſmum) appellaverunt, hæc eſt, ut ab evidenter veris per breviſ-

viſſimas

viſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ evidenter falſa ſunt, perducatur.

EXPLICATIO.

Σωρείτην. a) Eſt Sorites vitioſum interrogandi genus, ab acervo tritici nomen habens: *Cic. lib. 1. de Orator. & Perſ. Satyr. 6. Inventus Chryſippe tui finitor acervi.* veluti ſi ita interrogem; Hereſne ſucceſſor eſt? utique. Quid legatarius? id quoque; Titiuſne legatarius? certè; Igitur Titius eſt heres. *arg. l. id tempus. ff. de uſucap.* Item ſi interrogetur tale quid, ut in quamcunque partem reſpondeas, deceptus eſſe videaris. ψευδόμενον eſt ſorites. *l. qui quadraginta. 88. in princ. ff. ad leg. Falcid. Gell. Noct. Attic. lib. 16. cap. 20. vide exemplum falſi Soritis apud Senecam lib. 7. de beneſ. cap. 4* Siquidem in interrogationibus adhibebantur Sorites, ſed ita ſubtiliter, & cautè, ut earum modus penè inexplicabilis eſſet, ac ne internoſceretur quidem niſi à peritiſſimis & in omni genere diſputandi exercitatiſſimis. *ut ex Seneca Epiſt. 89. refert. Fab. ad l. ea eſt natura. 65. ff. de divid. reg jur.* Exemplum eſt, ſi quis ita inducat: Ex pluribus cauſſis poſſidemus, poſſidendo uſucapimus. Vſucapione domini efficimur. Ergo ex pluribus cauſſis domi-

dominium accipimus. Poſtremum falſum eſt, præcedentia veriſſima. *l.* 3. §. *ex pluribus. ff. de acq. poſſeſſ.* Nam uſucapio non eſt dominium, ſed cauſſa & velut modus dominii conſequendi, nec ſola ſufficit, niſi & bona fides, & legitimum continuumque tempus interveniat. *tot. tit. ff. Inſt. C. de uſucap.* & in ſumma magis unum genus eſt poſſidendi, ſpecies infinitæ. *d. l.* 3. §. *genera.* Contra ex falſis præmiſſis vera poteſt effici concluſio: ut Omne prædium in jure conſiſtit. Omnis ſervitus eſt prædium. Ergò omnis ſervitus in jure conſiſtit. *Cujac. in tract. ad African. par.* 5. *Sturcius ad d. l. ea eſt natura.* 65. Scire has cavillationes ICtus debet, non ut iis utatur, ſed ut acutè iis occurrere poſſit. Malitiis enim eſt obviandum. *l. in fundo.* 38. *ff. de rei vind. l. cum pater.* 77. §. *Titio. ff. de legat.* 2. *Dec. Cagnol. num.* 11. 12. & 13. *ad d. l. ea eſt natura.*

Lex CLXXVIII.

PEcuniæ *a* Verbum, non ſolum numeratam pecuniam complectitur: verum omnem omninò pecuniam, hoc eſt, omnia corpora. Nam corpora quoqne pecuniæ appellatione contineri, nemo eſt, qui ambiget.

Ex-

EXPLICATIO.

Pecuniæ. a) Pecunia à pecude dicta, quaſi patrisfamilias peculium ex pecude æſtimatum; quod in pecoribus omnis veterum ſubſtantia, & patrimonium eſſet. *Columella in præfat. lib.* 6. *Auguſt. de doctr. Chriſt. c. totum.* 1. *q.* 3. Hinc pecuniæ verbum, cum latiſſimè accipitur, (ut hodie ex Iuſtiniani conſtitutione in actione de conſtituta pecunia. *l.* 2. C. *de conſt. pecun.* & in favoralibus.) ad omnia ea quæ in patrimonio ſunt, *l.* 5. *ff. hic.* ſive ſint res corporales, ſive incorporales, refertur. *l. hac. & l. pecuniæ.* 222. *ff. hic.* Plinius *lib.* 13. *natur. hiſtor.* pecuniam pro nummis ſimpliciter accipit, & à nota pecudis nomen accepiſſe aſſerit, eò quod pecudis nota primum æs ſignatum ſit. Quo, & quidem ſtrictiſſimo ſignificatu, accipitur, in odioſis, ut SCto Macedoniano, *l. item ſi.* 7. §. *metui.* 3. *ff. de SC. Maced.* & cum hoc res ſubjecta, ut emptio, *l.* 1. §. 1. *ff. de contr. empt. l.* 5. §. 1. *ff. de præſcr. verb. l. pen. C. de rer. permut.* aut notæ (ut numerata) adjectio ſuadet: *l.* 4. *ff. de reb. cred.* Nonnunquam, etiam ex ſubjecta materia, aliquanto latius pecuniæ verbum accipitur; puta in mutuo, & interdum aliis contractibus. Et vel ſpeciem aut certum corpus ſignificat; ut Stichum gregem, pecuniam in ciſta; *Bart. n.* 2. *&* 9. *ad l. talis.*

30. *ff.*

30. *ff. de legat.* 1. *l. fin. ff. de cond. cauſ. dat.* vel genus genere ſuo conſiſtens ; ut hominem, equum, bovem ; *l. quod te. l. condictio.* 9. *ff. de reb. cred. l.* 1. *ff. de tritic. cond. d. l. fin.* vel res in quantitate ponderis, menſuræ, numeri conſiſtentes, cujuſmodi mutuò dantur. *l.* 2. §. 1. *&* *ſeq. l.* 3. *ubi Bart. Coſtal. Don. ff. de reb. cred.*

IDEM. §. 1.

HEreditas juris *a* nomen eſt, quod & acceſſionem & deceſſionem *b* in ſe recipit. hereditas autem vel maximè in fructibus augetur.

EXPLICATIO.

Hereditas juris. a) Aliud eſt hereditas, aliud res quæ per eam acquiruntur. §. 2. *Inſt. de reb. corp. & incorporal.* Hæ corpora ſunt, illa vera jus perſonam defuncti referens : *l. non minus. in fin. ff. de hered. inſtit.* hæ certæ ſunt, illa incerta eſt : hæ per ſe ſemper utiles ſunt ; illa nonnunquam damnoſa. *l. hereditatis.* 119. *ff. hic. ubi vide.* Hinc venditâ hereditate ipſum jus, non autem res hereditariæ venditæ cenſentur, nec proinde eis evictis præſtatur evictio. *l.* 2. *in princ. ff. de hered. vend.*

Deceſſio-

Digitized by Google

Deceſsionem. b) Hinc petitione hereditatis non tantum veniunt, quæ mortis tempore erant in hereditate, ſed & quæ poſtea acceſſerunt, ut partus, fructus; *l. item veniunt.* 20. §. 3. *ff. de petit. hered.* Aliud in fideicommiſſaria hereditatis petitione, in qua, (cum fideicommiſſum neque augmentum, neque diminutionen recipere poſſit;) hereditatem reſtituere rogatus, id tantum videtur rogatus reddere, quod fuit hereditatis, (primò ſcilicet inſtanti quod teſtatoris mortem eſt ſubſecutum, *l. in fideicommiſſaria.* 18. §. 2. *ff. ad SC. Trebell.*) quæ poſtea acceſſerunt, ut fructus, non veniunt. *d. l. in fideicommiſſaria.* 18. *in princ. &* §. 2. Adde quod fideicommiſſaria minus propriè eſt hereditas. Cum neceſſe ſit hereditatem priuſquam poſſit reſtitui eſſe aditam, *l.* 1. *l.* 4. *l. ſi patroni.* 55. §. *qui fideicommiſſum ff. eod.* Hereditas autem per aditionem eſſe deſinit, & fit heredis patrimonium. *l. per curatorem.* 90. §. 1. *ff. de acquir. hered. l.* 1. *ff. de ſeparat.*

IDEM §. 11.

ACtionis Verbum, & ſpeciale eſt, & generale. *a* Nam omnis actio dicitur, ſive in perſonam, ſive in rem ſit petitio. *S*ed plerunque actiones

nes perſonales ſolemus dicere. Petitionis autem verbo, in rem actiones ſignificari videntur. Perſecutionis verbo extraordinarias perſecutiones puto contineri: ut puta fideicommiſſorum, & ſi quæ aliæ ſunt, quæ non habent juris ordinarii exſecutionem.

EXPLICATIO.

Generale. a) Actionis verbum hic dicitur generale eſt, & comprehendit omnem actionem, ſive in perſonam, ſive in rem, ſive perſecutionem. Nec diſtinguuntur vi & ſignificatione verborum, quæ per ſe idem valent; utpote quacunque de re cum alio jure judicioque agimus, in eo & actio, & petitio, & perſecutio rectè dicitur. Actio, quod nulla omninò petitio aut perſecutio eſſe poteſt licet in rem, in qua non cum aliquo de re aliqua agatur, *§. omnium. Inſt. de action.* Petitio, quod in omni actione eſt aliquid quod ab adverſario petamus. Perſecutio, quod nihil aliud eſt agere & judicio petere, quam rem judicio perſequi. Sed cum plures eſſent ſpecies actionum, quas commodum eſſet ut re diſtinctæ erant, ita ſingulas, (Nè confuſionem verborum rerum ſequeretur confuſio,)

Digitized by Google

fuſio,) propriis nominibus notari; ideò & hæc Nomina veteres ICti diſtinxerunt, & actionem in perſonam, petitionem in rem, perſecutionem extraordinariam dixerunt. *Donell. in comm. tit. Inſt. de action. ad princ. vide. alia quæ hic pertinent ſupra. l. creditores.* 10. *& l. actionis.* 34.

IDEM §. III.

HOc Verbum *a debuit*, omnem omninò actionem comprehendere intelligitur, ſive civilis, ſive honoraria, ſive fideicommiſſi fuit perſecutio.

EXPLICATIO.

Hoc verbum. a) Comprehendit ergò & actionem in rem: Non enim malè dicitur, aliquid debere, eſſe ad id præſtandum jure teneri: aut id præſtandum teneri, aut ita teneri, ut id præſtare oporteat: Atqui debet hoc modo, actione in rem conventus. Non debet nobis rem noſtram, aut eam de qua alia quavis actione in rem agitur; at debet ejus reſtitutionem, eamque ipſam ejuſmodi actione perſequimur. *l. officium. l. reſtituere. ff. de rei vind.*

LEX

Lex CLXXIX.

Idem Lib. LI. ad Sabinum.

INter hæc verba, *Quanti ea res e-rit*, vel, *Quanti eam rem eſſe pa-ret*, nihil intereſt: in utraque nempe clauſula placet veram rei æſtimationem *a* fieri.

Explicatio.

Veram rei æſtimationem. a) Non enim ad id quod intereſt, ſed ad rei æſtimationem verumque pretium plurimum hæc clauſula refertur. *l. hæc verba.* 193. *ff. hic. l.* 8. *ff. de in lit. jurand.* Veluti in Edicto, quo adverſus eos, qui in turba damnum dederunt, actio in duplum, quanti ea res, proponitur; *l.* 4. §. *hæc autem actio. ff. vi bon. rapt.* Vndè nonnunquam id quod intereſt, (cum verum pretium plerunque excedat, *l.* 1. *ff. de act. emt.*) & quanti ea res eſt, opponuntur. *l.* 1. §. *ult. ff. ſi quis jus dic. l.* 4. §. *in eum. ff. de damn. inf.* Pro re tamen ſubjecta varia fit horum verborum interpretatio. In Edicto qui ſatiſdare cogantur; & in Edicto de falſo tutore, continent veritatem; id eſt veram quantitatem; *l.* 2. §. *ult. ff. qui ſatiſd. cog. l.* 7. §. 1. *ff. quod falſ. tut.* In Edicto contra

cos

eos qui in jus vocatos vi eximunt ſcripto, pœnam. *l. pen.* §. 1. *ff. ne quis eum qui in ius voc.* In Edicto Quod metus cauſſâ, De dolo, juris de quo agitur æſtimationem, *l.* 14. §. *Labeo. l.* 21. §. 1. *ff. quod met. cauſ. l.* 18. *ff. de dolo.* In Edicto de ſervo corrupto, *l.* 9. *in fin. ff. de ſervo corrupto.* Stipulatione rem ratam haberi, *l.* 2. 3. *l.* 8. §. *ult. l.* 19. *ff. rem rat. hab.* Interdicto uti poſſidetis, *l.* 2. §. *ult. ff. uti poſſid.* Interdicto de itinere actuque privato, *l.* 1. *l.* 3. §. *in hoc interdicto. ff. de itin. act. priv.* De damno infecto, *l.* 4. §. *in eum. ff. de dam. infect.* id quod quod intereſt.

Lex CLXXX.

Pomponius Lib. XXX. *ad Sabinum.*

TUgurii *a* appellatione omne ædificium quod ruſticæ magis cuſtodiæ convenit, quam urbanis ædibus ſignificatur.

Explicatio.

Tugurii. a) Eſt ergò tugurium, caſa ſeu domuncula ruſtica, non parietem habens, nec luto cruſtata, ſed vimineis aut ligneis

Digitized by Google

cratibus, ædificata, intextis ſtramentis, aut arundinibus tegulis, culmiſve temerè congeſtis tecta, non ad inhabitandum ſtructa, ſed ut quæ ibi ſunt ab imbribus ac pluviis, aut nimia ſolis ingreſſione defendantur. *hic. & Varr. 3. de re Ruſtic. c. 12. Colum. lib. 12. cap. 15.* Ejuſmodi ſunt caſæ piſcatoriæ & ejus generis aliæ, quas in littore ponere licet. *l. 5. ff. de rer. diviſ.*

Idem §. 1.

Ofilius ait, tugurium à tecto, *a* tanquam tegularium, eſſe dictum: ut toga quod ea tegamur.

Explicatio.

A tecto. a) Quia in eo, quod ab aere & pluviis tegat, maximum uſum præſtat.

Lex CLXXXI.

Idem Lib. XXXV. *ad Sabinum.*

VErbum *a* illud *pertinere*, latiſſimè patet. Nam & eis rebus petendis aptum eſt, quæ dominii noſtri ſint: & eis, quas jure aliquo poſſideamus, quamvis non ſint noſtri dominii. pertinere

tinere etiam ad nos dicimus, quæ in nulla eorum cauſa ſunt, ſed eſſe poſſint

EXPLICATIO.

Verbum. a) Rectè quis ergò rem ad ſe pertinere dicit, non ſolum, ob jus dominii, vel quaſi, verum etiam poſſeſſionis, & quod poſſit ipſius ratione obligationis, vel conventionis intereſſe. *per text. h. & l. ſi poſtulaverit. 27. §. 1. ff. ad l. Iul. de adult. l. 1. ff. de tab. exhib. l. bona fides. ff. depoſ. l. ſi ita ſcriptum. 45. §. 1. ff. de legat. 2. l. 4. §. ſi quis. 6. §. ex hoc Edicto. §. ſeq. l. quadam. 9. §. 1. ff. de edend. l. 1. §. 1. l. ſciendum. 19. §. deinde. ff. de Ædil. Edict. l. 7. 8. ff de jurejur. l. 1. §. prodeſt. §. ſi aliter. l. 2. §. 1. ff. quorum legat. l. 3. l. ſi ſine. 22. §. ſi in ſtipulationem. l. ſeq. §. ff. rem rat. hab. l. 1. ff. de vent. inſpic. l. Prætor ait. ff. de cloac. l. 9. §. his verbis. ff. de reb. aut. jud. poſſ.* Pertinere igitur verbum, *ut ex d. ll. patet*, pro ſubjecta materia eſt reſtringendum. *Vide ſupra. l. ſciendum. 70. §. 1.*

LEX CLXXXII.

Vlpianus Lib. XXVII. ad Edictum.

[PAterſamilias] liber peculium *a* non poteſt habere; quemadmodum nec ſervus bona. *b*

EXPLICATIO.

Peculium. a) Accipitur peculium aut latè, aut ſtrictè; Latè accipitur pro omnibus bonis quæ quis habet; *ut in l. cogitur.* 16. *in princ. ff. ad SCtum Treb. l. ſi chorus.* 79. *ff. de legat.* 3. Strictè & propriè, pro univerſitate, *l.* 32. *in fin. princ. ff. de pecul.* eorum, quæ filiusfamilias, aut ſervus, *l.* 47. §. *ult. ff. eod. l.* 8. §. *ult. ff. de pecul. legat.* patre vel domino permittente, *d. l.* 5. §. *ult. l.* 2. *l.* 49. *ff de pecul.* habet à paternis vel dominicis rationibus ſeparata. *l.* 4. *princ.* & §. *ex his. l.* 5. *ff. eod.* Non illo, ſed hoc ſenſu hic accipitur. Illud paterfamilias habere non poteſt; adeò ut peculium, ſive profectitium, ſive adventitium, ſive caſtrenſe, ſive quaſi, quod filiusfamilias habet, eo patrefamilias facto, nomen ſuum amittat, & aliis rebus confundatur. *l. fin.* §. *fin. C. de inoffic. teſtam.*

Bona. b) Quia ſervi nihil proprii habere poſſunt. *l. rectè.* 13. *ff. ex quib. cauſ. major.* Cum tam prætorio, quam civili jure pro nullis habeantur. *l. tutelas.* 6. §. *ſi libertate.* 6. *ff. de capite minut. l. nullomodo.* 7. *ff. de lege Corn. de falſis.*

LEX

Lex CLXXXIII.

Idem Lib. XXVIII. *ad Edictum.*

TAbernæ*a* appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium, non ex eo quod tabulis cluditur.

Explicatio.

Tabernæ. a) Taberna dicta eſt, quod, *ut ait Feſtus*, tabulis conficeretur : aut, *ut ait Donatus*, quaſi trabena, à validioribus trabibus, quibus ſuperiora ſunt ſuſpenſa. Iſidorus *lib.* 15. *Etymol. cap.* 2. Tabernæ olim vocabantur ædiculæ parvæ & ſimplices in vicis axibus & tabulis clauſæ. Accipiuntur quoque pro œnopoliis, & cellis vinariis ubi vinum & ſervari & vendi ſolet, *Vitruv. lib* 6. Imò ſignificant omne utile ad habitandum ædificium. *l. hac.* Vſus tamen obtinuit ut tantum ſignificent illum ædificii locum, quo & merces vendi & opera quæcunque fabricari ſolent, ſicut officina, taberna argentaria, *l.* 23. *ff. de contr. empt.* lanionis, *l.* 2. §. 24. *ff. de orig. jur.* ferraria, *l.* 88. §. 3. *ff. de legat.* 3. caſearia, *l.* 8. §. 5. *ff. ſi ſerv. vind.* cauponaria, *l.* 13. *ff. de inſt. & inſtrum. leg. l.* 43. *ff. de ritu nupt.* inſtitoria, *l.* 3. *l.* 18. *ff. de inſtit. act* piſtrinaria, *l.* 15. *ff. de inſtruct.*

& inſtrum. purpuraria, *l.* 91. §. 2. *ff. de legat.* 3.

Lex CLXXXIV.

Paulus Lib. XXX. *ad Edictum.*

INde tabernacula, *a* & contubernales *b* dicti ſunt.

Explicatio.

Tabernacula. a) Sunt tabernacula tecta caſtrenſia, quod veluti tabernæ quædam ſint. Cicero 2. *Nat. Deor.* 26. Se quum legeret libros, recordatum eſſe vitio ſibi tabernaculum captum fuiſſe in hortos Scipionis.

Contubernales. b) Contubernales dicuntur commilitones, à communibus tabernaculis. Hinc contubernium etiam in re militari, manipulum militum ſignificat. ut Veget. *lib.* 2. *cap.* 13. ubi centurias in contubernia fuiſſe diviſas ſcribit: ut decem militibus ſub uno tentorio degentibus unus quaſi præeſſet Decanus; qui caput contubernii vocabatur. *& ſic accipe. l.* 5. §. *à barbaris. ff. de re milit.*

Lex

Digitized by Google

Lex CLXXXV.

Vlpianus Lib. XXVIII. ad Edictum.

INſtructam *a* autem tabernam ſic accipiemus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratis conſtat.

Explicatio.

Inſtructam. a) Hinc tabernâ inſtructâ legatâ, & res & inſtitores continentur. Non tabernæ inſtrumento legato; tum enim loci duntaxat, non etiam totius negotiationis inſtrumentum legatum videtur. *hic & l. tabernæ.* 13. *ff. de inſtruct. & inſtrum. leg.*

Lex CLXXXVI.

Idem Lib. XXX. *ad Edictum.*

COmmendare *a* nihil aliud eſt, quam deponere.

Explicatio.

Commendare. a) Commendare vel refertur ad homines, & obligationem non inducit; *l. ſi vero.* 12. §. *cum quidam.* 12. *ff.*

 mandati.

Digitized by Google

mandati. l. fin. C. quod cum eo, &c. Vel ad res & inducit; tunc enim deponere ſignificat. *h. l. & l. 24. in princ. ff. depoſiti. l. 6. l. 9. C. eod.*

Lex CLXXXVII.

Idem Lib. XXXII. *ad Edictum.*

VErbum *exacta* a *pecunia*, non ſolum ad ſolutionem referendum eſt: verum etiam ad delegationem.

Explicatio.

Verbum exacta. a) Exigere variè accipitur; propriè tamen dicitur exigere, id quod ſibi debetur per judicem, aut ſine judice, repoſcere & auferre. Igitur qui interpellato cum inſtantia debitore, ad ſuum perveniunt, exigiſſe dicuntur: Exactumque accipimus quod non ultrò, ſed vel imminente judice, aut aliàs urgente creditore ſolutum eſt ac præſtitum. Solutum etiam intelligitur, quod delegatum. *l. hac. & l. 8. §. 3. ff. ad SC. Vellejan.*

Lex CLXXXVIII.

Paulus Lib. XXXIII. *ad Edictum.*

HAbere *a* duobus modis dicitur: altero jure dominii; altero, obtinere ſine interpellatione id, quod quis emerit.

Explicatio.

Habere. a) Habere verbum generale eſt, & ad dominii jus & poſſeſſionis, atque etiam eum qui detentor eſt pertinet. Habere inquit Vlpianus *l. ſtipulatio iſta. §. habere. 9. ff. de verb. oblig.* dupliciter accipitur: primo jure dominii; Deinde obtinere ſine interpellatione, id quod quis emerit: nam & eum habere dicimus qui rei dominus eſt, & eum qui dominus quidem non eſt, ſed tenet. Denique habere rem apud nos depoſitam ſolemus dicere. In emptionibus ubi ſolebat emptor ſtipulari rem ſibi habere licere, habere ſignificat non dominium, de quo ibi actum non videtur; *l. ſi ita. ff. de contr. empt.* ſed facultatem rem ſemper quietè poſſidendi fore, neminemque ſuperventurum, qui poſſidentem impediat, vel moleſtia adficiat. *l.* 11. *§. fin. ff. de act. empt. l.* 4 *ff. de uſur.*

IDEM. §. 1.

CAutum *a* intelligitur: ſive perſonis, ſive rebus cautum ſit.

EXPLICATIO.

Cautum. a) Cautum ergò intelligitur, ſive perſonis, id eſt fidejuſſoribus, ſive rebus, id eſt pignoribus, cautum ſit. *hic.* Imò nuda promiſſione intelligitur cautum. *l.* 3. *C. hic.* Concilia. Cum cautionis verbum à lege, *d. l.* 3. *& ibi Iaſon. Cagnol. in l. plus cautionis. n.* 6. *ff. de div. reg. jur.* teſtatore, *d. l.* 3. *& ibi Dd.* contrahentibus, *Salic. d. l.* 3. *not. in l.* 1. *C de procur.* profertur; nudam promiſſionem continet. *d. l.* 3. Niſi qui cavere debet, ſit perſona ſuſpecta, *ut in l. Divus. & in l. cum idem. ff. de petit. hered.* (tum enim inanis cautio creditori non prodeſſet.) *Bald. Bart. in d. l.* 3. niſi is qui promiſit cautione antea erat obligatus (aliàs ſecunda promiſſio priori nihil afferret utilitatis.) niſi agatur de cautione prætoria; *l.* 1. *§. jubet. ff. de collat. l.* 7. *ff. de prætor. ſtip. Salic. d. l.* 3. niſi cautio ſufficiens, & competens, *l.* 21. *ff. de judic.* idonea, *l.* 41. *ff. de petit. hered. l.* 6. *ff. de pignor. l.* 56. *ff. depoſiti. l.* 59. *in fin. ff. mand. l. pen. C. depoſiti.* (idoneè enim cavere eſt ſatiſdatò & captis pignoribus. *l.* 4. §. 8. *ff. de*

Digitized by Google

ff. de fideicom. libert.) bona & plena debeatur. *Gl. in l. ſi mandato.* §. *fin. ff. mand.* nisi rectè caveri oporteat. *l.* 1. *ff. de uſuf. earum rer. l.* 1. §. 9. *ff. de coll. bon. l.* 73. *ff. hic.*

Lex CLXXXIX.

Idem Lib. *XXXIV. ad Edictum.*

FAcere *a* oportere & hanc ſignificationem habet, ut abſtineat quis ab eo facto, quod contra conventionem fieret, & curaret, ne fiat.

Explicatio.

Facere. a) Facti ergò appellatione etiam non factum continetur. *l.* 2. §. 5. *ff. de verb. oblig. l. in facto.* 60. *ff. de cond. & demonſtr. l. in fraudem.* 4. *ff. quæ in fraud. cred. l. qui non facit.* 121. *ff. de div. reg. jur.* Siquidem factum civiliter capiatur, hoc eſt, prout à jure, tanquam differens ab his quæ juris ſunt, conſideratur. Non ſi factum naturaliter ex verbis conſideretur. Si vero lex aut homo aliquid facere affirmative jubet, non faciens, contra facere dicitur; *l. ſi quis major.* 41. *C. de tranſaction.* ſi prohibitive, ne quid fiat, non qui negligit, ſed qui facit, contra facere dicitur. Quippe facere, & non facere ſunt oppoſita. *l. ſi is qui ducenta.* §. *utrum ff. de reb. dub. Cagnol. ad d. l. qui non facit.* 221.

LEX CLXC.

Ulpianus Lib. XXXIV. *ad Edictum.*

PRovinciales *a* eos accipere debemus, qui in provincia domicilium habent: non eos, qui ex provincia oriundi ſunt.

EXPLICATIO.

Provinciales. a) An quis ergò provincialis ſit, non ex ortu, ſed domicilio judicandum videtur. Imò & ex ortu, ne minus nativitas quam domicilium poſſit. Nec obſtat quod hic dicatur provinciales non dici eos, qui ex provincia oriundi ſunt. Longè enim ortus ab oriundo differt: ortus enim ſignificat locum nativitatis; Oriundus eum locum unde majores noſtri, à quibus deducti natique ſumus, fuerunt. Sic Livius. Hippocrates & Epicides nati inquit Carthagine, ſed oriundi à Syracuſis. *decad.* 3. *cap.* 4.

LEX CXCI.

Paulus Lib. XXXV. *ad Edictum.*

INter divortium *a* & repudium hoc intereſt, quod repudiari etiam futurum

turum matrimonium poteſt: non recte autem ſponſa divortiſſe dicitur: quod divortium ex eo dictum eſt, quod in diverſas partes *b* eunt, qui diſcedunt.

Explicatio.

Inter divortium. a) Quid divortium & repudium inter ſe differant, ſupra *l. inter ſtuprum.* 101. §. 1. *ff. hic.* diximus.

Diverſas partes. b) Cajo ICto *in l. 2. ff. de divort.* divortium à diverſitate mentium dicitur: aliis à divertendo, quibuſdam verò per tranſlationem à divortio aquarum ſimiliumque rerum. *Cicero. lib. 3. de orat.* Sic Iſidoro *libr. 15. Etymol. cap. ult.* divortia ſunt flexus viarum, hoc eſt, viæ in diverſum tendentes.

Lex CXCII.

Ulpianus Lib. XXXVII. *ad Edictum.*

HÆc adjectio *pluriſve*, *a* non infinitam pecuniam continet, ſed modicam: *b* ut taxatio hæc, *Solidos decem pluriſve*, ad minutulam ſummam referatur.

Ex-

EXPLICATIO.

Pluriſve. a) Hæc adjectio, *pluriſve*, quæ numero certo, in inſtrumentis, 2. *Eclog.* 2. *c.* 189. apponi ſolet ad modicam ſummam referri ſolet. Idem obtinet cum plus minus dicit. *l. Publia.* 26. §. *fin. ff. depoſiti.* Hinc ſi quis fundum cujus veram æſtimationem ignorat, centum aureis vendat, & ſi plus valeat illud ſe dicat donare, non donaſſe intelligitur, niſi cum aliquid modicum plus valet. *Bart. in l. ſi quis cum aliter. ff. de verb. obligat.* Quid modicum & minutula ſumma ſit eſt Iudicis ex perſonarum qualitate æſtimare. *l.* 1. §. *ait Prætor. ff. de jure delib. l. ab hoſtibus.* 15. §. *fin. cum. l. ſeq. ff. ex quib. cauſ. major.*

LEX CXCIII.

Idem Lib. XXXVIII. *ad Edictum.*

HÆc verba, a *Quanti eam rem paret eſſe*; non ad quod intereſt, ſed ad rei æſtimationem referuntur.

EXPLICATIO.

Hæc verba. a) Expoſuimus legem hanc ſupra. *in l. inter hæc verba.* 179. ubi vide.

LEX

Lex CXCIV.

Idem Lib. XLIII. *ad Edictum.*

INter donum & munus, *a* hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem. Nam genus eſſe donum Labeo à donando dictum, munus ſpeciem. Nam munus eſſe donum cum cauſa, ut puta natalitium, nuptalitium.

Explicatio.

Inter donum & munus. a) Munus à dono tam apud Iuriſconſultos, *ut in l. 6. in fin. ff. de offic. Proconſ. l. 18. ff. de offic. Præſid. l. 37. l. 47. ff. de oper. libert. l. 44. §. licet. l. ult. §. 1. ff. de liber. cauſ. l. 6. in fin. ff. ad l. Iul. repet. l. 53. ff. hic.* quam Grammaticos, aliosque autores ſeparatur. Sic Plautus *in Ciſtell.* Inde in amicitiam inſinuavit cum matre, & mecum ſimul: blanditiis, muneribus, donis. Cicero in *Cluent.* Tantum donis datis, muneribus perfecerat. Quid autem inter donum & munus interſit, cum Iuriſconſulti, tum Grammatici dubitaverunt. Servius dicit Donum propriè ſuperiorum Deorum eſſe: Munus verò inferiorum. Donatus *in Terent.* Donum propriè Deorum, munus hominum.

Iuriſ-

Iuriſconſultus Vlpianus Donum, *hic.* quaſi genus facit; munus ſpeciem: propterea quod quæ muneri dantur, dona omnia ſint: at non contra. Quod hic addit munus eſſe donum cum cauſſa; ut puta natalitium, nuptalicium; non universè dicitur, ſed propriè ac præcipuè de libertorum in patronos grati animi ſignificatione. *vide l. qui Libertinus.* 37. *ff. de oper. libert. l. Iulianus* 37. *ff. de bon. libert.* Aliter ICtus Marcianus *in l. munus.* 214. *infra. hic.* videtur donum à munere diſtinguere. ubi vide.

Lex CXCV.

Idem Lib. XLVI. *ad Edictum.*

PRonuntiatio *a* ſermonis in ſexu maſculino ad utrumque ſexum plerumque porrigitur.

Explicatio.

Pronuntiatio. a) Maſculino ſermone, ſexum fœmininum, non modò extenſivæ ſignificationis beneficio, (ut hic argumento verbi *porrigitur,* vult Alciatus.) ſed maximè ſermonis proprietate comprehendi ex *l.* 1. *l.* 40. §. 1. *l. liberti.* 172. *l. hominis.* 152. *l. patroni.* 152. *l. Servius.* 122. *ff. hic.* & iis quæ ibi diximus, patet. *ut & ex l. ſi quis.* 7.

ff. de

ff. de juriſdict. l. ait Divus. 16. ff. de jure fiſci. l. hac autem ſatiſdatio. 20. cum. l. ſeq. ff. de adopt. l. 1. §. de eo. ff. de pecul. l. 1. ubi Bart. ff. de conſt. pec. & multis aliis.

Idem §. 1.

F*Amiliæ a* appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidem variè accepta eſt. nam & in res, & in perſonas deducitur. In res, ut puta in lege duodecim tabularum his verbis, *adgnatus proximus familiam habeto.* Ad perſonas autem refertur familiæ ſignificatio ita, cnm de patrono & liberto loquitur lex: *ex ea familia*, inquit, *in eam familiam*, & hic de ſingularibus perſonis legem loqui conſtat.

Explicatio.

Familiæ a) Familiæ appellatio varia eſt, & deducitur, id eſt, dividitur, in res & in perſonas. Ad res relata pro hereditate & ſubſtantia bonorum ponitur: *l. ult. C. hic.* ut in illis Legis XII. Tabul. verbis, *Proximus agnatus familiam habeto*, id eſt, hereditatem. Quo ſenſu familiæ erciſcundæ actionem, quæ here-

heredibus de dividenda hereditate competit, accipe. §. *quædam actiones. Inſt. de action.* Hinc familiæ emptor, qui imaginaria venditione à teſtatore hereditatem emebat, dictus. *Vlp. in Inſt. de teſtam.* Quintilianus *Declamat.* 308. Non dixerim ego teſtamentum, cui libripens & emptor familiæ, & cætera juri neceſſaria deerunt. Ad perſonas verò cum refertur, vel certas perſonas, ut libertum continet, vel corpus aliquod, vel gentem ſignificat. *ut ex* §§. *ſeqq. conſtat.* De perſonis actum videtur cum familiæ teſtator relinquit; *Bart. l. fin. C. hic.* de rebus cum de familia diſponit. *l. nam quod.* 14. §. *fin. ff. ad SC. Trebell.*

Ex ea familia. b) Videntur legis. XII. Tab. verba fuiſſe hæc Ex ea familia undè Titius miſſus manu eſt, in eam familiam adſcribatur. *Alciat. hic.*

IDEM §. III.

FAmiliæ appellatio refertur & ad corporis a cujuſdam ſignificationẽ, quod aut jure proprio ipſorum, aut communi univerſæ cognationis continetur. Iure proprio familiam dicimus, plures perſonas, quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ:

jectæ: ut puta *patremſamilias*, *matremſamilias*, b *filiumſamilias*, *filiamſamilias*, *quique deinceps vicem eorum ſequuntur*, ut puta *nepotes*, & *neptes*, & *deinceps*. *c* Pater autem familias appellatur, qui in domo dominium *e* habet. rectèque hoc nomine appellatur, quamvis filium non habeat. non enim ſolam perſonam ejus, ſed & jus demonſtramus. Denique & pupillum patremſamilias appellamus, & cum paterſamilias moritur, quotquot capita ei ſubjecta ſuerint, ſingulas ſamilias incipiunt habere. Singuli enim patrumſamiliarum nomen ſubeunt. Idemque eveniet & in eo qui emancipatus *f* eſt: nam & hic ſui juris effectus, propriam ſamiliam habet. Communi jure *g* ſamiliam dicimus *omnium adgnatorum*: nam etſi patreſamilias mortuo ſinguli ſingulas ſamilias habent: tamen omnes, qui ſub unius poteſtate ſuerunt, rectè ejuſdem ſamiliæ appellabuntur, qui ex eadem *domo* & *gente* proditi ſunt.

Ex-

Digitized by Google

Explicatio.

Corporis. a) Corpus, ad quod familiæ appellatio refertur, aut jure proprio ipſorum, aut communi cognationis nomine continetur. Iure proprio familiam dicimus plures perſonas, quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ. Hac enim appellatione non ſervi modò, ſed & liberi, qui in poteſtate noſtra ſunt continentur: *l.* 40. §. *familiæ. & l. hac. ff. hic. l.* 23. *ff. de adoption.* Hinc patresfamilias, matresfamilias, filiifamilias, dicuntur. *l.* 11. *ff. de lib. & poſth. l.* 5. *ff. de his qui ſunt ſui vel al. jur.* Sic in Ædilitio Edicto familiæ appellatione & filiifamilias, & omnes, qui in ſervitio ſunt, liberi quoque homines bonâ fide ſervientes, demonſtrantur. *l.* 25. §. 1. *l.* 31. §. *idem Pedius. ff. de Ædil: Edict.* Eodemque modo in Edicto Vi bonorum raptorum familiæ nomen eos, qui in miniſterio ſunt, continere dicitur, etiamſi liberi eſſe proponantur, vel ſervi alieni bonâ fide nobis ſervientes. *l.* 2. § *familiæ. ff. vi bon. rapt.* Eadem in Interdicto unde vi, familiæ fit interpretatio. *l.* 1. §. *familiæ. ff. de vi & vi arm. l. hac.* §. *pen.*

Matresfamilias. b) Quæ matrisfamilias nomine veniat ſupra, *l:* 46. §. 1. diximus.

Neptes & deinceps. c) Familiæ ergò appellatio

pellatio in deſcendentibus ultra quartum gradum intelligitur.

Pater autem familias. d) Itaque patresfamilias dicuntur, qui ſunt ſuæ poteſtatis, ſive puberes, ſive impuberes. *l. 4. ff. de his qui ſunt ſui vel alien. jur.* Nam filii cujuſcunque ætatis ſint, morte patrum ſui juris effecti patresfamilias ſunt. *l. 5. ff. quan. dies legat.* Hinc Tertullianus *in lib. de virg. veland.* Materfamilias, ait, vocatur licet virgo, paterfamilias licet inveſtis. Paterfamilias etiam fit Servus manumiſſus. *l. 14. ff. qui teſtam. fac.*

Dominium. e) Id eſt, jus dominandi. Nam non ab actu dominandi dicitur paterfamilias; poteſt enim ætate, judicio, vel alia ratione impediri; ut ſi ſit pupillus, furioſus, liberos, ſervos, domi non habeat; *text. hic. & l. 4. l. 8. ff. de his qui ſui vel ali. jur.* ſed à potentia; ut ſi liberos, ſervos haberet; ætate, judicio, valeret; jure poteſtatis jus in eos exerceret.

Emancipatus. f) Emancipatus opponitur filiofamilias. Ille ſui juris eſt, hic alieni; ille habet familiam, hic nullam: adeoque ille paterfamilias eſt, hic non: item ille teſtamentum facit, hic non facit, niſi in bonis iſtis in quibus pro patrefamilias habetur: ille inſtitutus, eſt heres extraneus; hic ſuus & neceſſarius. Hodie cum emancipatus inſtar ſui redactus ſit. *l. meminimus, C. de legit. hered.*

in

Digitized by Google

in favorabilibus, ſive lex de familia, ſive de agnatione verba faciat, putat Alciatus & emancipatum contineri. *l. fin. C. hic. l. qui ſe patris. C. Vnde liber.*

Communi jure. g) Communi jure familiam dicimus omnium adgnatorum, qui ex eadem domo & gente proditi ſunt, cognationem; ut ejuſdem familiæ rectè dicantur, qui ejuſdem nominis ſunt: etiamſi ſinguli propriam alant familiam, ſuique juris omnes exiſtant, aut adhuc in poteſtate ſint. Ac proinde patroni & liberti & omnes propinqui ad fideicommiſſum, familiæ relictum, invitati intelliguntur. *l. ult. C. hic.* Etenim cum fideicommiſſum familiæ relinquitur, ad ejus petitionem admittuntur, qui ex nomine defuncti fuerunt eo tempore, quo moreretur: quo in numero & liberti & filii quoque poſtea emancipati habentur. *l. 32. in fin. l. 69. §. ult. l. 77. §. cum inter. ff. de legat. 2. l. 114. §. cum pater. ff. de legat. 1.*

IDEM §. III.

SErvitutum *a* quoque ſolemus appellare familias, ut in Edicto Prætoris oſtendimus ſub titulo de furtis, ubi Prætor loquitur de familia publicanorum. Sed ibi non omnes ſervi, ſed

ſed corpus quoddam ſervorum demonſtratur hujus rei cauſa paratum, hoc eſt, vectigalis cauſa: Alia autem parte Edicti omnes ſervi continentur, ut de hominibus coactis, vi bonorum raptorum: item redhibitoria, ſi deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ ejus; Et interdicto unde vi, familiæ appellatio omnes ſervos comprehendit.

EXPLICATIO.

Servitutum. a) Quod hic de ſervis dicitur, de iis non ſolum intelligendum eſt, ſed & de quibuſcunque famulantibus, & operam ſuam in id quod hic demonſtratur, præſtantibus, ut ſupra vidimus; *vide l.* 1. §. *familiæ. ff. de publican. l.* 2. §. *hac actio. ff. vi bon. rapt. l.* 1. §. *ſi quod mancipium. l. Ædiles etiam.* §. *familiæ. ff. de Ædil. Edict. l.* 1. §. *familiæ. ff. de vi & vi arm.*

IDEM §. IV.

SEd & filii continentur. *a*

EXPLICATIO.

Continentur. a) Filii familiæ appellatione conti-

continentur; ſi ſunt in poteſtate, jure proprio & Communi; ſi emancipati; tantum communi jure. *ſupr. hic.* §. 2.

IDEM §. V.

ITem appellatur *a* familia plurium perſonarum, quæ ab ejuſdem ultimi genitoris ſanguine proficiſcuntur; ſicuti dicimus *familiam Iuliam*, quaſi à fonte quodam memoriæ.

EXPLICATIO.

Item appellatur. a) Eſt igitur una familia, ad quam omnes ſtripes referuntur, & illa Gentis nomine appellari conſuevit; ſunt & aliæ quæ ex ſtirpibus conſtant. Quot ejuſdem genus familiæ ſunt. Sic Suetonius *in Nerone*. Ex gente Domitia, inquit, duæ familiæ claruerunt, Calvinorum & Ænobarborum. Hinc patet omnes qui ejuſdem nominis ſunt, ejuſdem quoque eſſe familiæ, gentis, non ſtirpium reſpectu; qui ejuſdem cognominis ſunt, ejuſdem quoque eſſe familiæ, ſtirpium, non gentis reſpectu. *vid. Sueton. in Galba. & Tiberio.* Familia autem cum tot, ut vidimus, ſignificationes habeat, de qua actum ſit ex ſubjecta materia dijudicandum eſt.

IDEM

Idem §. VI.

MVlier autem familiæ ſuæ caput, *a* & finis. *b* eſt.

Explicatio.

Caput. a) Hoc eſt principium. Sui enim juris facta familiam habet. *confer. l. hanc. in* §. 1. *cum l.* 4. *ff. de his qui ſui vel alien. jur. ſunt. l. nupta.* 30. §. 1. *l. Titia.* 34. *ff. ſolut. matrim.*

Finis. b) Quia, cum eorum filii patrum nomina ſervent, in eas familiæ (pro gente puta acceptæ) origo non propagatur, ſed extinguitur.

Lex CXCVI.

Cajus Lib. XVI. ad Edictum Provinciale.

FAmiliæ *a* appellatione & ipſe princeps familiæ continetur.

Explicatio.

Familiæ. a) Quia nomina univerſitatum, non membris tantum, ſed & capite conſtant. Sic appellatione militum Imperator; *l.* 1. *ff. de teſtam. milit.* appellatione populi Senatus

continebitur. §. *plebs. Inſt. de jur. nat. gent. & civ.*

IDEM. §. I.

FOEminarum liberos *a* in familia earum non eſſe, palam eſt: quia qui naſcuntur, patris, non matris familiam ſequuntur.

EXPLICATIO.

Fœminarum liberos. a) Fœminæ familiæ alicujus duces eſſe non poſſunt. Nam qui ex eis naſcuntnr juſti liberi, (Illegitimi enim ventrem ſequuntur. *l.* 19. *ff. de ſtatu hom.*) patrem non matrem familias ſequuntur; & familiarum paternarum, nomen ferunt: non maternarum: Quia in fœminas nullum jus adgnationis tranſit, neque ſuos heredes habent. *l.* 13. *ff. de ſuis & legit.* Hinc filii gentilitia matris inſignia gerere nequeunt.

LEX CXCVII.

Vlpianus Lib. L. *ad Edictum.*

INdicaſſe *a* eſt detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe, & conviciſſe.

Ex-

EXPLICATIO.

Indicaſſe. a) Indicat qui arguit, accuſat, convincit. Hinc præmium, ei qui famoſi libelli autorem indicavit, non debetur, niſi reus convictus ſit. *l. Lex Cornelia. in fin. ff. de injur.* Indicare tamen nonnunquam eſt æſtimare & rei venalis precium ſtatuere. Sic *in l. Iulianus.* §. *quod tamen.* 3. *ff. de act. emt.* indicationem poſuit Ulpianus. Indicaturam nominat Plinius. *lib.* 22. *cap.* 14.

LEX CXCVIII.

Idem Lib. II. de omnibus Tribunalibus.

VRbana prædia, *a* omnia ædificia accipimus, non ſolum ea, quæ ſunt in oppidis: ſed & ſi forte ſtabula *b* ſunt, vel alia meritoria *c* in villis, & in vicis: vel ſi prætoria voluptati tantum deſervientia: quia urbanum prædium non locus facit, ſed materia. Proinde hortos *e* quoque, ſi qui ſunt in ædificiis conſtituti; dicendum ſit urbanorum appellatione contineri. Plane ſi plurimum horti in re-

 ditu

Digitized by Google

ditu ſunt, vinearii forte, vel etiam olitorii, magis hæc non ſunt urbana.

Explicatio.

Vrbana prædia. a) Vrbana prædia à ruſticis non loco, ſed materia & qualitate diſcernuntur. Vrbana ſiquidem accipimus ædificia omnia, quæ ad urbanum uſum inhabitandi, recreandi, mercimonii, voluptatisve gratia habentur; nec non ſolum ea, quæ ſint in oppidis, ſed & ſi fortè ſtabula ſunt in continentibus ædificiis, vel alia meritoria in villis, & in vicis, vel ſi prætoria voluptati tantum deſervientia, horti quoque qui amœnitatis gratia, non reditus, habentur. *hic. & l.* 16. *C. de præd. min. l.* 54. *in fin. ff. de petit. hered. l.* 59. *ff. de contr. emt. l.* 13. §. *ſi in locatis. ff. de act. emt. l.* 4. *ff. de pact. l.* 1. *ff. com. præd.*

Stabula. b) Stabula hic ſunt diverſoria ad hominum manſionem conſtituta; *ut & in l.* 1. *in fin. ff. furti adver. caup. aut ſtab.* Hinc ſtabularius qui tecto viatores accipit. Seneca *lib.* 1. *de beneſ. cap.* 13. Nemo, ait, ſe ſtabularii, aut cauponis, hoſpitem indicat. Accipiuntur & ſtabula, pro ſeptis quibus jumenta & greges ſtabulantur. *ut in. l. eo jure. ff. in quib. cauſ. pign. tac. contr. Columel. lib.* 1. *de re ruſtic.*

ruſtic. cap. 6. & tum naturam prædiorum ruſticorum ſequuntur.

Meritoria. c) Meritoria ſunt diverſoria, vel fullonica, vel ſtabula, vel quæ alia loca, quæ mercede locantur, à merendo dicta. *l.* 91. §. *Balneas. ff. de legat.* 3. *l.* 13. §. *ult. ff. de uſufr. l.* 52. § *ſi quis ex. ff. pro Socio. l.* 5. §. *domum. ff. de injur.* Vopiſcus *in Tacito*: Meritoria intra urbem ſtare vetuit. Spartianus *in Peſcennino Nigro*; Pro tricliniis popinas habent, pro cubiculis meritoria.

Prætoria. d) Prætorium apud veteres eſt pars villæ lautius ædificata, & patrisfamilias habitationi relicta. *l.* 2. *ff. de ſervit. ruſt. præd. l.* 12. *ff. de uſu & habit. l.* 83. §. 1. *ff. de leg.* 3. *l.* 35. §. *Cajus. ff. de legat.* 2. *l.* 13. §. *ult. ff. de injur. Suetonius in Caligula. cap.* 37. Nam ut in urbe ſolius Principis domus prætorium appellabatur, reliquorum civium non item: ſic in villis, in quibus ferè quiſque tantum in ſuos habet dominium, quantum in ſubditos ſuos Princeps, prætorium dixerunt, ubi ſcilicet quaſi Princeps habitaret.

Hortos. e) Horti amœni, urbani prædii appellatione continentur; niſi plurimum in reditu ſint, id eſt, principaliter propter ruſticos reditus conſtituti. *de quibus in l. frugem.* 77. *ſup. eod.*

Lex CXCIX.

Idem Lib. VIII. de omnibus Tribunalibus.

ABſentem *a* accipere debemus eum, qui non eſt eo loco, *b* in quo petitur. non enim trans mare abſentem deſideramus. & ſi fortè extra continentia urbis ſit, abeſt: cæterum uſque ad continentia, non abeſſe videbitur, ſi non latitet.

Explicatio.

Abſentem. a) Abſens is dicitur qui non eſt in eo loco, in quo petitur: *hic*. & pro diverſitate ſubjectæ materiæ & tractatibus varie quis dicitur abeſſe. *Gloſſ. in l.. præſens. ff. de procur.* In judiciis abſens dicitur qui in jurè non eſt, *l.* 14. §. *Prætor. ff. de damn. inf.* & qui à tribunali abeſt, *l. non tantum.* §. *abeſſe. ff. de fideicom. libert.* item qui extra territorium jus dicentis, *l. heres abſens & ibi Gloß. de judic.* qui latitat; *l.* 173. *l. hac. ff. hic.* In Edicto de damno infecto, qui non eſt in urbe, *d l.* 4. §. *Prætor. ait.* vel qui domi non eſt; In contractibus cum de ſtipulatione agitur, qui ſe exaudire non poſſunt, abſunt;

l. 1.

l. 1. §. 1. *ff. de verb. oblig.* In uſucapione abeſt, qui in eadem provincia non eſt; *l. fin. C. de præſcr. long. temp.* In teſtamentis, qui non audit, vel non videt teſtatorem; In procuratore dando, abeſt dominus qui extra continentia urbis eſt. *l.* 1. §. *fin. l.* 2. 5. *cum ſeqq. ff. de procur.* Abſens etiam interdum habetur, qui adeſt. Sic miles qui Romæ militat pro Reipublicæ cauſa abſente habetur: *l. milites. ff. ex quib. cauſ. major.* Sic abſens habetur, qui etſi corpore præſens ſit, animo tamen abeſt; ut furioſus, *l.* 2. §. *pen. ff. de jur. codicill. l.* 124. *ff. de div. reg. jur. l.* 17. §. *filiofam. ff. de injur..* pupillus. *l.* 10. *ff. quib. ex cauſ. in poſſ. eat.*

Loco. b) Loci varia eſt ſignificatio; nam interdum provinciam, interdum oppidum, vel urbem, *tot. tit. ff. de eo quod certo loco.* interdum integrum fundum; *l. fundi* 211. *inf. hic.* interdum minimam fundi partem: *l. locus.* 60. *ſup. eod.* ſignificat; hic pro urbe, civitate, oppido, in quo alicujus, puta tutoris, præſentia requiritur, accipitur. *ut patet ex verſ. & ſi forte hic.*

IDEM §. 1.

ABeſſe non videbitur, qui ab hoſtibus captus *a* eſt, ſed qui à latronibus detinetur.

EXPLICATIO.

Ab hoſtibus captus. a) Ab hoſtibus captus, cum pro mortuò habeatur, tanquam abſens, vocari in jus, citatione ad domum delatâ, non poteſt, ſed ejus ſucceſſor vocandus. Poteſt à latronibus detentus; Ei tamen Prætor ſuccurrit. *l. ſuccurritur. ff. ex quib. cauſ. major.*

LEX CC.

Idem Lib. II. Digeſtorum.

HÆc ſtipulatio. *a Noxis ſolutum præſtari?* non exiſtimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem & coërcitionem capitalem habent.

EXPLICATIO.

Hæc ſtipulatio. a) Licet noxæ appellatione omne delictum contineatur; *l. plebs.* 238. §. *fin. ff. hic.* tamen qui noxis ſolutum præſtari, ſervum promittit, de privatis, non etiam his quæ publicam exercitionem & coertionem capitalem habent, promiſiſſe exiſtimatur. *h. l. & l.* 17. §. *quod ajunt. ff. de Ædil. Edict. l.* 11. §. *ult. ff. de evictiòn.* Quia verba ſecundum legis de ea re loquentis ſenſum, intellexiſſe contrahentes præſumuntur; Æ-
diles

diles autem, qui quibus caſibus redhibitioni locus eſſet, conſtituerunt, noxam ab hujuſmodi fraude diſtinxerunt. *l.* 1. *l. quia ſit.* 17. *ff. quod ajunt.* 17. *cum.* §. *ſeq. ff. de Ædil. Edict.*

Lex CCI.

Idem Lib. XXCI. Digeſtorum.

JUſta interpretatione recipiendum eſt, ut appellatione filii, *a* ſicuti filiamſamilias contineri ſæpe reſpondebimus, ita & nepos videatur comprehendi, & patris *b* nomine avus quoque demonſtrari intelligatur.

Explicatio.

Filii. a) Ex proprietate ſermonis nepos filii appellatione non continetur. *l.* 6. *ff. de teſt. tut.* §. *fin. Inſt. qui teſtam. tut. dare.* Omninò ex præſumpta teſtatoris & legantis voluntate, *l.* 41. §. 1. *ff. de legat.* 3. & in SenatusConſulto Macedoniano, *l.* 6. *C. de SC. Maced.* & in SenatusConſulto quo cavetur, ne tutor pupillam filio ſuo elocet. *l.* 59. *ff. de ritu nupt.* Hujuſmodi interpretatio juſta eſt. *l. hac.* Nepos enim filii loco eſt habendus. *l.* 34. *C. de inoff. teſt. l.* 1. *C. de natur. lib.* Vt autem filii appellatione filia, etiam in

 tutela,

tutela, *l.* 16. *ff. de teſt. tut.* ita nepotis, neptis continetur. Sexus enim maſculinus & fœmininum complectitur. *l.* 1. *l.* 40. §. 1. *l.* 52. *l.* 122. *l.* 152. *l.* 172. *l.* 194. *ff. hic.*

Patris. b) Viceverſa patris appellatione continetur avus, *l. hac.* & patres pro parentibus accipiuntur. *l. patri.* 20. *ff. de adulter.* Quod in his maximè verum eſt, quæ benignè accipienda & interpretatione adjuvanda ſunt: utique enim in lege Iuliâ de maritandis ordinibus & in lege Iulia de adulteriis, patris appellatione avus non continetur. *l.* 44. §. 1. *ff. de ritu nupt. d. l. patri.* 20. *ff. ad leg. Iul. de adult.*

LEX CCII.

Alſenus Varus Lib. II. Digeſtorum.

CUm in teſtamento *a* ſcriptum eſſet, *ut heres in funere, aut in monumento duntaxat aureos centum conſumeret*, non licet minus conſumere. ſi amplius vellet licet: neque ob eam rem contra teſtamentum facere videtur.

EXPLICATIO.

Cum in teſtamento. a) Heres plus expendendo in funere, aut monumento, quam teſtator

Digitized by Google

ſtator expreſſit, voluntati ultimæ non derogat; cum quia in majore ſumma minor continetur; tum quia heres eis quæ in ipſius favorem introducta ſunt poteſt renuntiare; videtur autem hic teſtator certam expreſſiſſe ſummam, ut heredi gravato conſuleret. Minus expendendo quam teſtator juſſerat, heres contra teſtamentum facere intelligitur: Alii quam heredi ſi teſtator curam monumenti faciendi impoſuerit; is quod plus quam teſtator voluit expendit, non repetit; *l.* 31. §. 4. *ff. de negot. geſt. l.* 50. § 1. *ff. de hered. petit.* ſi minus expendit, cætera ſumma heredibus proficiet. *l. Lucius Titius.* 88. §. 1. *ff. de legat.* 2.

Lex CCIII.

Idem Lib. VII. Digeſtorum.

IN lege Cenſoria *a* portus Siciliæ ita ſcriptum erat: *Servos quos domo quis ducet ſuo uſu, pro his portorium ne dato*: quærebatur, ſi quis à Sicilia ſervos Romam mitteret fundi inſtruendi cauſa, utrum pro his hominis portorium *b* dare deberet, nec ne. Reſpondit, duas eſſe in hac ſcriptura quæſtiones; primam, quid eſſet *do-*

mum ducere: alteram, quid eſſet *ſuo uſu ducere*. Igitur quæri ſoleret, utrum, ubi quiſque habitaret, ſive in provincia, ſive in Italia, an duntaxat in ſua cujuſque patria *domus* eſſe rectè dicetur? ſed de ea re conſtitutum eſſe, eam domum *c* unicuique noſtrum debere exiſtimari, ubi quiſque ſedes & tabulas haberet, ſuarumque rerum conſtitutionem feciſſet: Quid autem eſſet *uſu ſuo*, *d* magnam habuiſſe dubitationem. *e* Et magis placet, quod victus ſui cauſa paratum eſt tantum contineri. Itemque de ſervis eadem ratione quæri, qui eorum uſus ſui cauſa parati eſſent: utrum diſpenſatores, *f* inſularii, villici, atrienſes, *g* textores, *h* operarii quoque ruſtici, qui agrorum colendorum cauſa haberentur, ex quibus [agris] paterfamilias fructus caperet, quibus ſe toleraret: omnes denique ſervos, quos quiſque emiſſet, ut ipſe haberet, atque eis ad aliquam rem uteretur, neque ideò emiſſet, ut venderet. Et ſibi

videri

videri eos demum uſus ſui cauſa patremſamilias habere, qui ad ejus corpus tuendum, atque ipſius cultum præpoſiti, deſtinatique eſſent: quo in genere junctores, *i* cubicularii, *k* coci, miniſtratores, *l* atque alii, qui ad ejuſmodi uſum parati eſſent, numerarentur.

EXPLICATIO.

In Lege Cenſoria. a) Eſt Lex Cenſoria, non à cenſu, ut vult Accurſius hic, ſed à Cenſoribus dicta. Quorum munus, inter alia, erat portoria & vectigalia locare. Plinius *nat. hiſtor. lib.* 33. *cap.* 4. inquit. Extat lex cenſoria Ictimulorum aurifodinæ, qua in Vercellenſi agro cavebatur, ne plus quinque M. hominum in opere publicani haberent. Livius *dec.* 1. *lib.* 4. de cenſura loquens. Sub ditione ejus ſunt vectigalia populi Romani. Solebant autem Cenſores in locatione vectigalium pacta cum publicanis inire, quibus, quatenus eſſet exigendum, ſtatuebatur. Vndè cum in lege Cenſoria portus Siciliæ, cautum eſſet, *Ne pro ſervis quos quis domum pro ſuo duceret, vectigal ſolveretur*; dubitatum fuit, quid eſſet *domnm ducere*, & quid eſſet *uſu ſuo ducere*. Quod hic ICtus decidit.

Portorium.

Portorium. b) Id eſt, vectigal, non tantum quod in portu, ſed & quod in tranſitu pontis pro exportandis mercibus ſolvitur. *l.* 3. *C. de vectigal. l.* 60. §. 8. *ff. locati.* Vndè publicani qui hoc vectigal redemerunt, Portitores dicuntur. Portorium rerum venalium dixit Cicero *in Piſon.*

Domum. c) Domus, hic, eſt ubi quis domicilium cunſtituit, id eſt, ubi ſedes & tabulas habet, ſuarumque rerum conſtitutionem fecit, ſic Cicero *pro Archia.* At domicilium Romæ non habuit is qui tot annis, ante civitatem datam, ſedem omnium rerum, ac fortunarum ſuarum Romæ collocavit. In lege verò Cornelia de injuriis & in lege Iulia de adulteriis, & in Edicto de aleatoribus, pro habitatione & domicilio domum accipimus. Et omnis habitatio, ſive propria, ſive aliena, in qua paterfamilias habitat, domus intelligitur, etiamſi ibi domicilium non habeat. *l.* 5. §. *domum. ff. de injur. l.* 8. *in fin. l.* 22. *ff. ad l. Iul. de adult. l.* 1. §. *domum ff. de aleæ luſu.* In Senatuſconſulto de liberis agnoſcendis, quo domum denunciari permittitur, domum accipimus hoſpitium, ſi in civitate maneat; quod ſi non ſit, ſed in villa, vel municipio, illic, ubi larem matrimonio collocarit. *l.* 1. §. *domum. ff. de agnoſc. & alend. lib.*

Vſu ſuo d) Vſus ſui cauſa, & uſu ſuo duci ea demum mancipia videntur, quæ ad pa-

tris-

triſfamilias corpus tuendum atque ipſius cultum deſtinantur: veluti cubicularii, coci, miniſtratores, obſonatores, & alii ejuſmodi uſus cauſa parati: *hic.* quæ uſualia mancipia vocantur. *l. fin.* §. *quotiens.* 3. *ff. de public. & vect.* Hinc legatis uxori ſervis qui uſus ejus cauſa parati ſunt, ad eam non pertinent hi ſervi, qui non proprii ipſius, ſed communis uſus cauſa parati ſunt: *l.* 35. *ff. de legat.* 2.

Dubitationem. e) Cum quia, cum de uſu generaliter loquatur, videbatur & familiæ uſum poſſe intelligi: tum quia jure communi de his quæ patresfamilias ad uſum proprium revehunt vectigal non ſolvitur. *l.* 5. *C. de vectigal.* ſed excipiebantur mancipia uſualia. *d. l. fin.* §. *quotiens.* & §. *Divus.* 9.

Diſpenſatores. f) Diſpenſator ſervus & villicus & inſularius, quis appelletur ſupra *l. urbana.* 166. diximus, ubi vide.

Atrienſes. g) Atrienſis ſervus appellabatur is, cui cura credebatur atrii; quæ quidem pars prima domus eſt, mediam ariam continens, in quam ex omni tecto collecta pluvia deſcendit; & in qua priſci (ut refert Cato) hoſtio aperto epulabantur: uti etiam pecunias & cætera pretioſiora ſervabant.

Textores. h) Textor ſervus erat, qui texebat. Cicero *pro Plancio.* Si pro Fabro, aut pro textore emimus. Inde textrinum locus

in

in quo texitur. *l. qui textrinum. C. de murilegi lib.* 11.

Junctores. i) Junctor erat ſervus qui mulas ad rhedam jungebat; qui & mulio vel lecticarius. *l.* 99. §. 2. *&* 4. *ff. de legat.* 2. Hinc carruca cum junctura apud Paulum. 3. *ſent. vid. Cujac.* 14. *obſc.* 3.

Cubicularii. k) Cubicularius ſervus erat, qui cubiculo, vel ad limina adſidebat. In Nov. 8. Nov. 24. Nov. 27. Cubicularius, eſt Secretarius.

Miniſtratores. l) Miniſtrator propriè dicitur, qui patrifamilias in menſa miniſtrat.

Lex CCIV.

Paulus Lib. II. Epitomarum Alfeni.

PUeri *a* appellatio tres ſignificationes habet unam, cum omnes ſervos pueros appellaremus: alteram, cum puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiam, cum ætatem puerilem demonſtraremus.

Explicatio.

Pueri. a) Pueri triplex eſt ſignificatio? Una, cum ſervos pueros appellamus; puta dome-

domeſticos, præſertim tabellarios; quod niſi pueris & in juvenili ætate conſtitutis, qui pedibus valerent, ad eam rem uti poſſimus. Ideò apud Ciceronem ſæpiſſime legitur. *Pueri tui mihi à te literas reddiderunt.* Altera, cum contrario nomine puellæ utimur, ut ſexum diſcernamus; tametſi dubium non eſt, pueri appellatione & puellam ſignificari, non tantum quod maſculino ſexu fœmininum comprehendatur; *l.* 161. *ff. hic.* ſed & quod puerum pro quolibet ſexu, ſobole, ponant Veteres. Terentius *in Andria. Puerum autem ne reſciſcat mihi eſſe ab illa cautio eſt.* Tertia, quâ ætatem puerilem indicamus. Vndè propriâ ſignificatione cum puerum dicimus; impuberem, id eſt, qui nondum quartum decimum annum complevit, *in princ. Inſt. quib. mod. jus patr. poteſt.* intelligemus. *ut in l. in tabulis.* 36. *ff. de ſtatulib.* Ex ſubjecta tamen materia nonnunquam aliter accipitur. In legato alimentorum puero relictorum, intelligitur, *l. Mela.* 14. *ff. de alim. legat.* qui decimum octavum annum; *l.* 49. §. 1. *ff. de adopt.* §. 4. *Inſt. eod.* §. *ult. Inſt. quib. man. non lic.* In prætoris Edicto de poſtulando, qui annum decimum ſeptimum, non complevit. *l.* 1. §. *pueritiam. ff. de poſtul.*

LEX

Lex CCV.

Idem Lib. IV. *Epitomarum Alſeni.*

QUi ſundum vendidit, pomum *a* recepit: nuces, & ficos, & uvas duntaxat duracinas, *b* & purpureas, & quæ ejus generis eſſent, quas non vini cauſa haberemus, quas Græci τρωξίμους, id eſt, *comeſtibiles*, appellarent, recepta *c* videri.

Explicatio.

Pomum. a) Pomi appellatio, generalis eſt omnium fructuum qui ex arbore eſui apti proveniunt, ſive molles, ſive duri ſunt: & eâ nuces, & ficus, & uvæ duracinæ, & purpureæ, & quæ ejuſdem generis ſunt quas non vini cauſa habemus, quas Græci τρωξίμους appellant, continentur. Nuces, ficus, poma dici oſtendit Pallad. *in Epigram. de nuce, ficubus.* Martialis *Epigram.* 25. *in Xeniis*, nuces pineas poma vocat. Imò Macrobius. *lib.* 3. *Saturnal. cap.* 19: Nuces dici, tradit, à quibuſdam omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat quod eſui eſt. Idem *lib.* 2. *cap.* 6. Caſcelli ICti dictum urbanum

banum refert : Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorum munus ederet, obtinuerat, ut Ædiles edicerent, ne quis in harenam niſi pomum miſiſſe vellet. Forte iis diebus Caſcellius conſultus à quodam, an nux pinea pomum eſſet? reſpondit: *Si in Vatinium miſſurus es, pomum eſt.* Cum itaquè pomi appellatio tam generalis ſit, quæſitum fuit, an is qui fundum vendiderat ea lege, ut poma fundo liceret excerpere, cenſeretur uvas vini cauſſa paratas ſimul etiam excepiſſe? Et reſpondit Paulus, nuces, & ficus, & duracinas uvas duntaxat, quas non vini cauſſâ haberemus, exceptas videri. Quæ autem ad vinum uvæ paratæ eſſent, venditas eſſe.

Duracinas. b) Uvæ duracinæ ſunt, quæ propter acinorum duritiem (undè quaſi durus acinus dictæ. *Plin. lib.* 14. *nat. hiſt. cap.* 1.) tutæ ſunt à frigore, ita ut vel ſuſpendi, vel alio modo eſui reſervari poſſunt tempore hiemali. *Hadrian. Iun. cap. de menſis ſecund. & fructib.* Uvarum & ficuum genera vide apud Macrobium *lib.* 3. *Saturnal. cap.* 20. *& ult.*

Recepta. c) Id eſt, excepta. Recipere enim præter natas & vulgatas ſignificationes, in tradendo promittendove excipere & ſibi reſervare ſignificat. *ut in hac. l. & l.* 11. *ff. com. præd. l.* 31. *in fin. ff. ſolut. matr. l.* 53. *§. ult. ff. de action. emt. l.* 42. *ff. de mort. cauſ. don.*

don. l. 29. *§. ſi fundum. ff. de legat.* 3. *l.* 43. *§. ſtipulatus. ff. de uſufr. l.* 40. *§. fundi. & §. cum fundus. ff. de contr. emt.* Sic Plautus *in Trinum.* Poſticulum hoc recepit, cum ædes venderet. Cicero *in Topic.* Fecique quod ſæpe liberales venditores ſolent, ut cum ædes fundumve vendiderint, rutis cæſis receptis concedant tamen aliquid emtori, quod ornandi cauſa aptè & loco poſitum videatur. *vide & Gellium. lib.* 17. *Noct. Attic. cap.* 6.

Lex CCVI.

Iulianus Lib. VI. ex Minicio.

VInaria Vaſa, *a* propriè vaſa torcularia eſſe placet: dolia autem & ſerias tam diu in ea cauſa eſſe, quamdiu vinum haberent. cum ſine vino eſſe deſinerent, in eo numero non eſſe: quoniam ad alium uſum tranſferri poſſent. veluti ſi frumentum in in his addatur. eandem cauſam amphorarum eſſe: ut cum vinum habeant, tum in vaſis vinariis: cum inanes ſint, tum extra numerum vinariorum ſint: quia aliud in his addi poteſt.

E x-

EXPLICATIO.

Vinaria vaſa. a) Vinaria vaſa propriè ſunt, quæ ſunt torcularia , id eſt , quæ conficiendo muſto uſui habentur, & torculari , id eſt, machinæ præmendis uvis aptæ , conjuncta ſunt : dolia enim, & ſeriæ, & amphoræ etiam in alium uſum, quam vini habentur: ut ſi tritico impleantur. Si tamen vini ſolum cauſſa eis paterfamilias ſemper uſus eſt, vel in eum uſum paravit, non ex vi verborum , de qua hic ICtus diſputat ; ſed ex interpretatione , vinariorum vaſorum numero erunt. Vndè vino cum vaſis legato , & amphoræ & cadi debentur ; non dolia , quia non ſolent loco moveri. *l.* 3. *l. pen. ff. de trit. vin. oleo. leg.*

LEX CCVII.

Africanus Lib. III. *Quæſtionum.*

MErcis *a* appellatione homines non contineri , Mela ait , & ob eam rem mangones *b* non mercatores, *c* ſed venaliciarios appellari ait, & rectè.

EXPLICATIO.

Mercis. a) Mercis appellatio ad res tantum

Digitized by Google

tum mobiles & venales pertinet ; non ad homines, ut ſervos fullones, vel ſarcinatores, vel textores, vel venaliciarios. *l.* 1. §. *licet.* 1. *ff. de tribut. act. l. mercis.* 96. *& l. hac. ff. hic. l. ult. ff. de cond. tritic.* Idque propter dignitatem hominum, *l. juſtiſſime.* 44. *ff. de Ædil. Edict.* quorum ſcilicet gratia & merces & cæteræ res omnes à natura comparatæ ſunt. *l. vetus fuit.* 68. *ff. de uſufr. l. in pecudum.* 28. *ff. de uſur. vide tamen ſupra. l. mercis.* 66.

Mangones. b) Mangones appellatione venaliciariorum veniunt : quoniam venalicia, id eſt, ſervos venales expoſitos, ipſi emere præoccupant, ut carius vendant. Cum enim mercis nomen in hujuſmodi ſervis locum non habeat, *l. ſervos. in fin. ff. de legat.* 3. conſequens eſt, ut ſaltem venalicii appellatione cenſeantur. Dicti ſunt mangones quaſi manu agones : erant enim magiſtri formæ puerorum ; & mentiendi coloris artem probè callentes. Solebant enim pueros puellaſque, quo facilius vendi poſſent, artificio quodam componere, atque colorem fuco ementiri, ut vendibiliores eſſent. *Quintil. lib.* 2. *cap.* 15. 17. Mangones aliarum etiam rerum dicuntur, qui merces poliunt atque interpollant, ut pluris vendant. *Plin. lib.* 37. *cap.* 13. *& lib.* 7. *cap.* 12.

Mercatores. c) Mercatores, mangones, vena-

venaliciarii, non ſunt quilibet, qui aliquid emunt, vendunt, ſed ii tantum, qui res mobiles lucri faciendi, negotiandique cauſa eo animo comparant, ut rurſus diſtrahant, importent, exportentque væenum. *l. un. C. de nundin. l. ſuos autem.* 73. §. *pen. ff. de legat.* 3. *l. generali.* 32. §. *uxori. ubi Bart. ff. de uſu & uſufr. leg. l. ſemper.* §. *negotiatores ff. de jur. immun. l. in lege Cenſoria.* 203. *ff. hic.*

LEX CCVIII.

Idem Lib. IV. *Quæſtionum.*

BOnorum appellatio, *a* ſicut hereditatis, univerſitatem quandam ac jus ſucceſſionis, non ſingulares res demonſtrat.

EXPLICATIO.

Bonorum appellatio. a) Bona ſignificant, ut hereditas, univerſum patrimonium & ſucceſſionem commoda atque incommoda hereditaria continentem, ubi aperta eſt mens loquentis, ut in bonorum poſſeſſione, *l.* 2. 3. *ff. de bon. poſſ.* reſtitutione bonorum ex Senatuſconſulto Trebelliano; *l. nam quod.* 14. §. *fin. ff. ad SC. Trebell.* Aliàs, & quidem propriè (puta cum naturaliter, non ut hic, civiliter, accipiuntur,) bona ſunt quæ deducto

Digitized by Google

ſto ære alieno ſuperſunt. *l.39.§.1.& l.117. ſupra ubi vide.*

Lex CCIX.

Florentinus Lib.X. I*nſtitutionum.*

CORAM Titio *a* aliquid ſacere juſſus, non videtur præſente eo ſeciſſe, niſi is intelligat. Itaque ſi ſurioſus, aut inſans ſit, aut dormiat: non videtur coram eo ſeciſſe. *S*cire autem, non etiam velle is debet: nam & invito eo rectè fit, quod juſſum eſt.

Explicatio.

*Coram Titio.*a) Licet *coram* ex Latini ſermonis ratione ad corporalem præſentiam referantur; tamen ex rei natura coram factũ plerunque non videtur; cui intelligentia non acceſſerit. *l.hac.& l.diem proferre.27.§ coram.5.ff. de recept. arbitr.*Parum enim eſt corpore quem adeſſe, ſi mente alienus ſit. *l. nihil intereſt. 26.ff. de capt. & poſtlim. rev.* Itaque furioſi, infantes, dormientes; & qui non intelligunt id quod agitur, abſentum loco habentur. *d.l.hac.& l.fin. ff. hic. l.27.§.5.l. Fulcinius. 7.§. adeò autem. & §. plane interdum.ff. ex quib. cauſ. in poſ. l. ubi non voce.*

124.§.

124. §. *furioſus. ff. de div. reg. jur.* Requiritur ergò ut ſciant, non etiam ut velint, quod invitis fieri poteſt. *hac. l. in fin.* Nec eſt quod quis replicet ea quæ invitis quibuſdam fieri poſſunt, multò magis fieri poſſe iis ignorantibus. *l. qui poteſt.* 26. *ff de div. reg. jur.* Id enim neque in judiciis, neque in arbitriis, neque ſi lex vel teſtator coram Titio facere juſſit, procedit. Non in judiciis, quia redduntur quidem in invitum, ſed nunquam in ignorantem. *l. inter ſtipulantem.* 83. §. 1. *ff. de verb. oblig.* Non in arbitriis, quia licet ſumant originem à voluntate litigantium, pronuntiatio tamen arbitri fit etiam invitis, non ut cogantur parere judicato ſi nolint, ſed ut ſi non pareant cogantur pœnam perſolvere. *l.* 1. *C. de recept. arbitr.* Non ſi Lex vel teſtator coram aliquo facere juſſit: quia vis verborum tum aliud ſuadet. Vndè qui cum conſilio alicujus facere tenetur; ſatis eſt ſi conſilium accipiat. *c. cum olim de arbitr.* licet id non ſequatur. Niſi & hoc expreſſim aut tacite mandatum ſit; Tacitè mandatum præſumitur; ſi conſultor & adminiſtrationis collega ſit: qui conſulere debet inhabilis & idiota aliàs ſit; ut cum lex adoleſcentibus permittit, *l. Titium. ff. de admin. tut.* curatores, ſed ex conſilio neceſſariorum, ſuſpectos facere. *l. impub. ff. de ſuſp. tut.*

Lex CCX.

Marcianus Lib. VII. *Inſtitutionum.*

IS, qui natus eſt ex mancipiis urbanis, & miſſus eſt in villam nutriendus, in urbanis ſervis *a* conſtituetur.

Explicatio.

In urbanis ſervis. a) Quia quæ ad tempus in aliquem locum delata ſunt, *l.* 1. *C. hic.* non cenſentur ibi eſſe, ſed potius in loco in quo adeſſe conſueverunt. *l. quæſitum.* 78. §. *fin. ff. de legat.* 3. Hinc ſervis ruſticis legatis, qui in villam nutriendus miſſus eſt, non continetur. *l. ſervis urbanis.* 99. §. *eum qui.* 3. *ff. eod.*

Lex CCXI.

Florentinus Lib. VIII. *Inſtitutionum.*

FVndi *a* appellatione omne ædificium, & omnis ager continetur: ſed in uſu urbana ædificia ædes, *b* ruſtica, villæ dicuntur. Locus verò ſine

ne ædificio, in urbe area, e rure autem ager appellatur. Idemque ager cum ædificio, fundus dicitur.

EXPLICATIO.

Fundi. a) Quid fundus, ager, villæ, ædes, area, ſit, explicat hic Iuriſconſultus. Nos de fundo, agro, ſupra *l. ager.* 27. *l. locus.* 60. *l. quæſtionis.* 115. *ff. hic.* diximus; ubi vide.

Ædes. b) Ædium, itemque ædificii appellatio tam ad ruſticas, quam ad urbanas habitationes pertinet. *l. tugurii.* 180. *ff. hic* *l.*41. *§. ſed ſi quis. ff. de legat.* 1. Exinde in eo Leg. 12. Tab. cap. quo de incendiariis agitur; & interdicto de cloacis, Ædium appellatione omnes ſpecies ædificii contineri traditur. *l.* 13. *ff. de incend. ruin. naufr. l.* 1. *in princ. §. deinde alt. ff. de cloac.* Sed & in Interdicto uti poſſidetis verba Prætoris, *uti eas ædes*, ad omnes res ſoli, quæ poſſideri poſſunt, interpretatione trahuntur. *l.* 1. *in princ. & §. ult. ff. uti poſſid.* In uſu tamen, *hic inquit ICtus*, urbana ædificia ædes, ruſtica villæ appellantur. Quanquam in cenſu villas omnes ædes appellari ſcribat Varro. *lib.* 4. *de ling. latin.* Ædes autem duobus conſtant, area ſeu ſolo, & ſuperficie. *l.* 13. *ff. de uſucap. l.* 49. *ff. de rei vind. l.* 39. *ff. de legat.* 2. Undè qui fun-

dum excepto ædificio legat, non de ſuperficie tantum, ſed & de ſolo cogitaſſe intelligetur, ſine quo ædificium ſtare non poteſt. *l.* 81. §. *qui fundum. ff. de legat.* 1. Eſt autem ſuperficies, omne quod ſupra terram eſt: quapropter in prædiis urbanis parietes & tècta; & ruſticis arbores, herbæ, frutices; ſuperficiei adſcribuntur.

Area. e) Area hic ICto eſt locus in urbe ſine ædificio. Feſto locus vacuus, quaſi exaruerit, & non poſſit quidquam generare. Varro aream vocat, ubi frumenta ſecta terantur, & areſcant. *ut & accipitur in l. Mela. §. fin. ff. de alim. leg. l. fin. C. de ſervitut.* Alciatus hic tradit aream ruſticam eſſe, & metaphoricè tantum in urbe dici; at eum Forcatulus *dialog.* 16. *Necyomantiæ.* redarguit; cum toties ICti aream pro urbano loco, in quo domus ædificetur poſuerint. *l. ſi in area. ff. de cond. indeb.*

Lex CCXII.

Vlpianus Lib. I. de Adulteriis.

PRævaricatores *a* eos appellamus, qui cauſam adverſariis ſuis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. à varicando *b* enim prævaricatores dicti ſunt.

Ex-

Digitized by Google

EXPLICATIO.

Prævaricatores. a) Prævaricator (à varicando, id eſt, tranſverſum eundo dictus) dupliciter in jure accipitur. Primò prævaricator dicitur is qui veras probationes & accuſationes omittit, falſas probationes & rei defenſiones admittit & colludit cum reo. *l.* 1. §. 1. *ff. ad SC. Turpill. l. athletas. ff. de his qui not. inf. l. hac.* Secundò prævaricator dicitur, Advocatus, qui corruptus eſt, & prodit cauſſam. Ille, ſi publico Iudicio accuſavit, *l.* 1. §. 1. *ff. de prævaric.* arbitrio judicis extra ordinem: *l.* 2. *ff. eod.* vel eâdem pœnâ publica afficitur, qua teneretur, ſi ipſe in legem commiſiſſet, quâ reus propter prævaricationem abſolutus eſt: *l. pen. ff. eod.* & præterea fit infamis. *l.* 4. *ff. eod.* Hic extra ordinem punitur. *d. l.* 1. *in fin.* non tamen fit infamis. *l.* 3. §. 2. *cum. l. ſeq. ff. eod.*

A varicando. b) Varicari, ſive prævaricari, eſt diſtortis atque diductis pedibus in tranſverſum variè ire. A tali inceſſu, vox prævaricari eſt deducta & in forum tranſlata teſte Vlpiano *hic.* & Plinio *lib.* 18. *cap.* 19. Vbi inquit; *Arator, niſi incurvus, prævaricatur; inde tranſlatum hoc crimen in forum.*

Digitized by Google

Lex. CCXIII.

Idem Lib. I. Regularum.

CEdere diem *a* ſignificat incipere deberi pecuniam. Venire diem ſignificat eum diem veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Vbi purè, *b* quis ſtipulatus fuerit: & ceſſit, & venit dies. Vbi in diem, *c* ceſſit dies, ſed nondum venit. Vbi ſub conditione, *d* neque ceſſit, neque venit dies pendente adhuc conditione.

Explicatio.

Cedere diem. a) Cedere dies dicitur, cum obligatio contracta eſt, & ex ea quod in obligationem deductum eſt, debetur. Venire diem, eſt aliquid amplius, nempe eum veniſſe diem, quo quid non tantum debetur, ſed & cum effectu peti & exigi poteſt. Cedere obligationem, debitum: Venire, petitionem & exactionem, reſpicit. Hoc explicat hic ICtus exemplis ſtipulationis puræ, in diem, & ſub conditione. De quibus ſingulis videamus.

Vbi purè. b) In pura ſtipulatione & ceſſit & venit dies; id eſt, & res debetur & exigi confeſtim poteſt: cum nihil occurrat quod actionem

actionem moretur. *l. hac. l. eum qui.* 41. §. 1. *l. liber. homo.* 118. §. 1. *ff.* §. *omnis.* 4. *Inſt. de verb. oblig. l. in omnibus.* 14. *ff. de div. reg. jur.* Prætor tamen, actione motâ & debitore in jus vocato, ſi is confiteatur debitum & paratus ſit ſolvere, judicium in eum non dabit, *l. ex judicatum.* 16. *ff. judic. ſolvi.* ſed ad ſolvendum, ſi petit, ei terminum præfiget, & dabit. *l. ſi debitori.* 21. *ff. de judic.* Illum puta ipſum, quem condemnatis dare. ſolet. *d. l. ſi debitori.* 21. *in fin.* Qui olim erat triginta dierum, poſt ad bimeſtre, demum à Iuſtiniano ad trimeſtre ſpatium, productus eſt. *l.* 2. *&* 3. *C. de uſur. rei jud.*

Vbi in diem. c) In ſtipulatione in diem concepta ceſſit quidem dies, id eſt, res debetur, ſed nondum venit; id eſt, nondum exigi poteſt; puta cum effectu: *& ſic intellige. l. certi.* 9. *in fin. princ. ff. de reb. cred. l. quoties.* 24. *ff de oper lib. l exiſtim.* 98. §. 1. *l. liber homo.* 118. § 1. *ff.* §. *omnis.* 27. *Inſt. de verb. obligat. l.* 7. §. 1. *l. ſi in diem.* 14. *ff. quib. ex cauſſ. in poſſ.* Obligatio enim, & ex illa obligatione competens actio, (cum juris ſint, & proindè non ſuſpendantur.) quam primum competit: ſed ſolutio, (quæ eſt facti, & proinde ſuſpendi poteſt.) ante tempus, in quod promiſſum; peti quidem poteſt, ſed non cum effectu. Atque ita actio quæ ex ſtipulatione in diem datur, exceptio-

ne eliditur. §. *at ſi ita.* 3. *Inſt. de verb. oblig.* §. *temporales.* 10. *Inſt. de except.*

Vbi ſub conditione. d) Stipulatione ſub conditione factâ dies, pendente conditione, nec ceſſit, nec venit; hoc eſt, res nec debetur, nec exigi poteſt. Quia cum conditionis ea ſit natura ut actum ſuſpendat & conditio dubia ipſum etiam contractum dubium faciat, atque adeò ex ea non obligatio, ſed ſpes tantum obligationis eſſe poſſit; §. *ſub conditione.* 4. *Inſt. de verb. oblig.* eâ deficiente, nihil intelligitur actum, exiſtente contractus tum demum robur ſuum habere incipit. Conditionem autem hic intelligimus propriè dictam. Quæ enim certum eſt eſſe extituram, vel quæ tempus præſens reſpicit, pro pura habetur. *l. ſi pupillus.* §. 1. *ff. de novation.*

IDEM §. I.

ÆS alienum *a* eſt, quod nos aliis debemus. Æs ſuum eſt, quod alii nobis debent.

EXPLICATIO.

Æs alienum. a) Æs omne nummorum pecuniæque genus ſignificat; ut ſupra. *l. etiam aureos.* 159. *ff. hic.* diximus. Hinc æs alienum habere. (ut Seneca *lib.* 5. *de benef. c.*

14.

14. ſcribit) dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percuſſum, quale apud Lacedemonios fuit, vel aliud quidlibet, quod uſum numeratæ pecuniæ præſtet. Æs ſuum, quod nobis alii debent. Noſtrum, rectius, etiam dicitur. Sic in ære noſtro eſſe, pro in bonis noſtris eſſe.

IDEM §. II.

LAta culpa *a* eſt nimia negligentia: id eſt, non intelligere, quod omnes intelligunt.

EXPLICATIO.

Lata culpa. a) Vide explicationem hujus §. infra. *in l. lata.* 223. *&* *l. magna negligentia.* 226.

LEX CCXIV.

Marcianus Lib. I. Publicorum Judiciorum.

MVnus *a* propriè eſt, quod neceſſariò obimus lege, more, imperiove ejus, qui jubendi habet poteſtatem. Dona autem propriè ſunt, quæ nulla neceſſitate juris, officii, ſed

Digitized by Google

ſpontè præſtantur, quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt: & ſi præſtentur, plerumque laus ineſt. Sed in ſumma in hoc ventum eſt; ut non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur.

EXPLICATIO.

Munus. a) Munus hic à Dono ita diſtinguit ICtus, ut illud dicat eſſe neceſſarium: hoc verò voluntarium, ſive ſpontaneum: quod facile intellectu eſt, ſi modò munera pro iis oneribus accipiamus, à quibus qui liberi ſunt, immunes appellantur. *l. munus.* 18. *ff. hic ubi vide.* Sic tamen ſumta, donis nulla modo opponi poſſunt. Quod hic dicit. Non quodcunque munus, id & donum accipi; at, quod donum fuerit id munus rectè dicitur; Magnam habet difficultatem, inquit Hottomannus. Nam adeò inter ſe pugnant, ut alterum ſit neceſſarium, alterum voluntarium; Vndè non facilè quis dixerit generis inter ſe & ſpeciei vicem, (ut ſupra. *l. inter donum.* 194. *ubi vide. ff. hic* voluit Vlpianus) poſſe præſtare. Propterea videtur ei *in verbo donum*, & particulam *Non* loco ſuo motam & in alienum tranſlatam eſſe: ut ſic legendum.

Digitized by Google

gendum ſit. *Sed in ſumma in hoc ventum eſt, ut quotcunque munus id & donum accipiatur: at non quod donum fuerit, id etiam munus rectè dicatur.* Sed hæc emendatio, quia omnium exemplarium fidei repugnat, non eſt recipienda. Præcipuè cum commodè ICti ſententia explicari poſſit. Nempe ut dicamus eum dicere voluiſſe. Non omne munus donum ſolum modo ſignificare, ſed & onus ſi, ad neceſſitatem referatur; ſi ad liberalitatem, munus, puta doni ſpeciem. *vide. l. munus.* 18. *ſupr. hic. & ibi. Gœd. axiom.* 1. & *l. inter donum.* 194. *ff. eod.*

Lex CCXV.

Paulus Lib. Singulari ad Legem Fuſiam Caniniam.

POteſtatis verbo *a* plura ſignificantur: in perſona magiſtratuum imperium. *b* in perſona liberorum, patria poteſtas. *c* in perſona ſervi, dominium. *d* At cum agimus de noxæ deditione cum eo qui ſervum non defendit: præſentis corporis copiam *e* facultatemque ſignificamus. In lege Atinia in poteſtatem domini rem fur-

tivam veniſſe videri, & ſi ejus vindicandæ poteſtatem *f* habuerit, Sabinus & Caſſius ajunt.

Explicatio.

Poteſtatis verbo. a) Poteſtatis variæ ſunt ſignificationes, ex quibus quinque enumerantur. Quas ordine enarrabimus.

Imperium. b) In perſona magiſtratuum poteſtas ſignificat Imperium; *l. 13. ff. de juriſdict. l. 3. ff. ne vis fiat ei qui in poſſ. l. 1. ff. ad leg. Iul. Majeſt.* puta merum; *l. 3. ff. de juriſd. l. ſolent. 6. ff. de offic Proconſ. l. nemo. 70. ff. de div. reg. jur.* Quod (ſic dictum quod per ſe ſubſiſtat, nec quicquam Iurisdictionis in ſe complectatur. *l. 1. §. fin. ff. de off. ejus cui mand. juriſd.*) eſt omnis gravior facinoris animadverſio. *ut videre eſt ex coll. d. l. 1. l. 6. l. 11. §. 1. ff. de offi. Proconſ. l. 3. ff. de juriſd.* Nam modica coercitio ad publicam diſciplinam emendandam, ſine qua vana eſt juriſdictio, Imperii non meri eſt. *l. 1. §. fin. l. ult. §. fin. ff. de off. ejus cui mand. juriſd.*

Patria poteſtas. c) In perſona liberorum, poteſtas ſignificat, patriam. Eſt autem patria poteſtas, jus illud quod pater, vel avus in perſonas liberorum, qui ex juſtis nuptiis procreati ſunt, habet. *princ. Inſt. de patr. poteſt.*

Hoc

Hoc autem jus proprium civium Romanorum eſt: quoniam à Lege XII. Tabularum introductum. §. *jus autem*. 2. *Inſt. eod.* Sed cum conſtitutione Antonini. *in l. qui in orbe. ff. de ſtatu homin.* omnes qui in Orbe Romano ſunt, cives Romani effecti ſint, ſequitur ad omnes Chriſtianos hodie illud pertinere. Patriam autem poteſtatem ſacram ac nexu divino copilatam leges vocant. *l. cum in adoptivis. verſ. cum enim. ff. de adoptiv.* Inde in ſacris eſſe dicimus, pro in patris poteſtate, quæ ſacra & ſancta eſt. *l. fin. C. de bon. matern.* Seneca Stoicus de filio abdicato loquens, *lib.* 7. *declam.* naturæ jura Sacra eſſe confirmat, etiam apud piratas. Facit quod vir & uxor participes ſunt divinæ & humanæ domus. *l. adverſus. C. de crim. expil. hered.*

Dominium. d) Poteſtatis verbum non ad liberos modò trahimus, ſed & ſervos, & ad eos, qui nobis bona fide ſerviunt, ſive liberi ſint, ſive alieni ſervi, ſive proprii, ſive fructuarii. Nec refert cujus ſexus ſint. *l.* 1. §. *in poteſtate. ff. de exercit. act. l.* 1. §. *ult. ff. de tribut. act. l.* 3. §. *qui in ejuſdem. ff. de donat. int. vir. & uxor.*

Præſentis corporis copiam. e) In poteſtate ſervum habere, quod ad noxalem actionem attinet, accipimus eum, qui facultatem & poteſtatem exhibendi ejus habet. Quod ſi in fuga ſit, vel peregre, non videbitur eſſe in po-

poteſtate. *l.* 21. §. *Prætor. ait. ff. de noxal. action.*

Vindicandæ poteſtatem. f) In lege Atinia, in poteſtatem domini res furtiva, ſecundum Sabini & Caſſii interpretationem, veniſſe videtur, ſi ejus vindicandæ poteſtatem habuerit: alii ita in erpretantur, ſi ejus rei velut ſuæ poſſeſſionem ita nactus ſit, ut juſtè avelli ei non poſſit. *l.* 4. §. *tunc in poteſtatem. ff. de uſucapion.*

Lex CCXVI.

Ulpianus Lib. I. ad Legem Æliam Sentiam.

VErum eſt *a* eum, qui in carcere cluſus eſt, non videri neque vinctum, neque in vinculis eſſe; niſi corpori ejus vincula ſint adhibita.

Explicatio.

Verum eſt. a) Vinctus, aut in vinculis fuiſſe, in Lege Ælia Sentia, & aliàs ubi verba propriè conſiderantur, non videtur ſervus qui carcere (Qui ad continendos homines, non ad puniendos habetur. *l. aut damnum.* 8. §. *ſolent. ff. de pœnis.*) cluſus fuit; ſi vincula corpori ejus non ſint addita. In Edicto tamen

tamen Prætorum de in integrum reſtitutionibus largius & latius, ex mente Prætoris, ſumitur vinculorum appellatio; ut etiam incluſi, veluti latumiis, aut ut alii legunt latomiis, id eſt, cæſis lapidibus, (qualis dicitur olim fuiſſe carcer Syracuſanorum,) in vinculis eſſe videantur. *l. ſuccurritur. 9. ff. ex quib. cauſ. major.* Nec enim minus prohibentur & impediuntur nè poſſint agere, (Quod Prætor intuetur.) quam ſi vincti eſſent, cum nihil interſit an quis parietibus, an compedibus teneatur. *d. l. ſuccurritur. 9. verſ. vinculorum.*

Lex CCXVII:

Javolenus Lib. I. ex Poſterioribus Labeonis.

INter illam *a* conditionem, *Cum fari potuerit*, & *Poſtquam fari potuerit* multum intereſt. Nam poſteſteriorem ſcripturam, uberiorem eſſe conſtat: at *Cum fari potuerit* arctiorem: & id tantummodo tempus ſignificaii, quo primum fari poſſit.

Explicatio.

Inter illam. a) *Cum* & *Poſtquam* multum differunt;

Digitized by Google

runt; Illud ſignificat tempus inchoatum; Hoc ſui natura perfectum, præteritum. *l.hac.* Hinc conditio, *cum fari potuerit*, ſtatim cum quis primum poteſt loqui impletur; non conditio *poſtquam fari potuerit*; utpote que tempus ſucceſſivum aliquod deſignat. Fari autem nihil aliud eſt quam ferre, id eſt, loqui. *Vlpian. l. 2. ff. rem. pup. ſalv. fore. l. 5. ff. de div. reg. jur.* Quanquam Varro inter fari & loqui hoc intereſſe ſcribit, quod fatur is, qui primus ſignificabilem vocem ore emittit, nullo verborum ordine ſervato; undè pueri, antequam id faciant, infantes dicuntur. Loquitur autem is, qui ſuo loco unumquodque verbum ſciens ponit.

IDEM. §. I.

ITem ita datâ conditione, *Illud facito in diebus*, ſi nihil præterea fuiſſet adjectum, in biduo *a* conditionem impleri oportet.

EXPLICATIO.

Biduo. a) Quia pluralis elocutio duorum numero contenta eſt. *l. libertas.* 17. §. *fin. ff. de manum. teſt. l. ubi numerus.* 12. *ff.de teſtib.* Niſi ex ipſa re, vel loco, major dilatio implendæ conditionis ſe offerat. §. *loca. Inſt. de verb.*

verb. oblig. l. continuus. §. 1. *ff. eod.* § *fin. Inſt. de inutil. ſtipul.*

Lex CCXVIII.

Papinianus Lib. XXVII. Quæſtionum.

VErbum *Facere a* omnem omninò faciendi cauſam complectitur: dandi, ſolvendi, numerandi, judicandi, ambulandi.

Explicatio.

Facere. a) Verbum facere, cum effectum juris poſt ſe relinquit, *vide l. faciendi.* 175. *ff hic.* perquam generale eſt, & omnem omninò faciendi cauſſam complectitur. Sic facere interpretamur pro dare. *l. ſi heres juſſus.* 73. *ff. de legat.* 1. *l.* 8. §. *ſi quis mandaverit. ff. mand. l.* 4. §. *ult. ff. de appellat.* ſolvere, *l. ſunt qui. ff. de re jud. l. ult. C. de reb. cred.* numerare, *l. hac.* judicare, ambulare, *l.* 6. §. *ſi quis autem. C. de appell. l.* 4. §. *Cato. ff. de verb. oblig.* procreare, *l. cum ſatis. C. de agric. lib.* 11. ſollicitare; in pacto nè ſervum quis faciat furem, reddere; *l. licet.* 178. *ff. hic.* reſtituere, *l. verbum.* 94. *ff. hic.* accuſare, *l. ſi veteris. ff. de fid. inſtrum.* detegere, *l.* 3. *ff. de ſuſp. tut.*

Digitized by Google

tut. reficere, *l. ſi ſervus ſervum.* §. *ſi calicem.ff. ad leg. Aquil. l. Mutius. ff. de rei vind. l.* 1. *ff. de mort. inferend.* exercere, *l.* 26. *ff. de oper. libert.*

Lex CCXIX.

Idem Lib. II. Reſponſorum.

IN conventionibus contrahentium voluntatem potius, *a* quam verba, ſpectari placuit. Cum igitur. *b* ea lege fundum vectigalem municipes locaverint ut ad heredem ejus, qui ſuſcepit, pertineret: jus heredum ad legatarium quoque transferri potuerit.

Explicatio.

Voluntatem potius. a) Quia contractus omnes ex conventione legem accipiunt. *l.* 1. §. 6. *ff. depoſiti. l. contractus.* 23. *ff. de verb. oblig.* Quia ſemper in contractibus ſive bonæ fidei ſint, ſive ſtricti juris, id ſequimur quod actum eſt, etiamſi verba impropriè accipiantur: *l. ſemper in ſtipulationibus.* 34. *ff. de div. reg. jur. l. Nepos Proculo.* 125. *ff. hic. l. ſed Celſus.* 6. § *ſi fundus.* 1. *ff. de contr. emt. l.* 2. §. 1. *ff. de hered. vel. act. vend. fac. l. ſi unus. ff. de pact.* Veritas enim omnibus præferenda

da eſt. *Gloſſ. in c. ego. diſt. 9. l. 1. & l. 3. C. plus val. quod agit.* Quod verum eſt, ſi de voluntate certis quibuſdam ſignis conſtet; aliàs verbis aut ſcripturæ ſtandum. *l. cum precibus. C. de probat. l. 13. in fin. C. de contr. ſtip. text. l. ſi alii. 19. ff. de uſufr. leg.* Conſtat de ea vel expreſſè, *l. Titia. & l. ita ſtipulatio. ff. de verb. obl.* puta ex præfationibus, vel præcedenti tractatu: vel tacitè; *d. l. ſemper in ſtipulationibus. 34.* ut quia natura contractus, *d. l. ſed Celſus. §. ſi fundus. l. 38. §. 18. l. 99. ff. de verb. oblig.* qualitas rei, *l. hac.* mos regionis, *d. l. ſemper in ſtipulationibus. 34. l. 4. ff. de tritic. vin. leg. & fac. l. item Mela. ff. de alim. leg. l. ſi fundus. ff. de evict. l. ſi prius. 17. §. 1. ff. de aqua pluv. arc.* vel contrahentium conſuetudo, *arg. l. univerſorum. ff. de pignor. act. & l qui ſemiſſes. 13. in fin. ff. de uſur. l. ſi ſervus. 50. in fin ff. de legat. 1. & l. 21. §. ſi quid ff. qui teſt. fac. l. 3. in fin. ff. de teſtib.* ejus quod actum eſt conjecturam inducant.

Cum igitur. b) Quia id quod actum eſt, ex natura contractus colligitur; *d. l. ſed Celſus § ſi fundus.* & natura locationis emphyteuſeωs eſt, ut & fundus emphyteuticarius, & ad heredem conductoris, & ſucceſſorem ſingularem, niſi aliter expreſſè ſit actum, transferri poſſit; merito hic inquit ICtus non tantum heres, ſed & legatarius ad emphyteuſin admitti debet. Præcipuè cum in eo nullũ ſit locatori præjudiciũ.

Quippe

Quippe legatarius propria auctoritate poſſeſſionem nequit ingredi, ſed ab ipſo eſt introducendus. *l.* 3. *C. de jur. emphyt.*

Lex CCXX.

Calliſtratus Lib. II. Quæſtionum.

Liberorum *a* appellatione nepotes, & pronepotes, cæterique, qui ex his deſcendunt, continentur. hos enim omnes ſuorum appellatione Lex duodecim tabularum comprehendit. totiens enim leges neceſſarium ducunt in cognatione ſingulorum nominibus uti; veluti. *Filii, nepotis, pronepotis, cæterorumque, qui ex his deſcendunt*: quotiens non omnibus, qui poſt eos ſunt, præſtitum voluerint; ſed ſolis his ſuccurrent, quos nominatim enumerent. At ubi non perſonis certis, non quibuſdam gradibus præſtatur, ſed omnibus qui ex eodem genere orti ſunt: liberorum appellatione comprehenduntur.

Digitized by Google

Explicatio.

Liberorum. a) Liberorum appellatione nepotes & pronepotes. cæterique ex his deſcendentes, *l. hac. & l. cognoſcere.* 56. §. 1. *ſupra hic ubi vide.* continentur, primum quod Lex duodecim tabularum hos omnes appellat liberos; Deinde, quod natura nos hanc interpretationem docet: quum videamus pios parentes, liberorum procreandorum animo & voto uxores ducere, ut non filios ſolum, ſed etiam nepotes & deinceps alios concipientes atque edentes, ex prole utriuſque ſexus diuturnitatis memoriam in ævum relinquant. §. *fin. hic.* Et indè in communem uſum receptum eſt, quod filiorum appellatione omnes, qui ex nobis deſcendunt, comprehendantur. *l. filii.* 84. *ubi vide. ff. hic. Qua de re infra.* Interim tamen non fruſtra ſingularum cognationum nomina ſunt inventa, ut aliter filii, aliter nepotes, pronepotes, & cæteri ex his deſcendentes appellentur. Nam toties his utendum eſt neceſſariò, quoties lex non omnibus deſcendentibus, præſtitum aliquid voluerit, ſed ſolis his qui nominatim enumerantur. At ubi non perſonis certis, ſed omnibus qui ex eodem genere orti ſunt, præſtatur, convenit liberorum appellatione generaliter intelligi nepotes, pronepotes, & cæteros, qui ex his deſcendunt. *hic. & l. cognoſcere.*

gnoſcere. 56. §. 1. *& l. filii.* 84. *ff. hic.* & §. *ult. Inſt. qui teſt. tut. dare. l. ſed ſi.* 10. §. 9. *ff. de in jus voc.*

IDEM §. 1.

SEd & Papirius Fronto *a* libro tertio reſponſorum ait, *prædio cum villico & contubernali* b *ejus & filiis legato*. nepotes quoque ex filiis contineri: niſi voluntas teſtatoris aliter ſæhabeat. Filii enim appellatione ſæpe & nepotes accipi multifariam placere.

EXPLICATIO.

Sed & Papirius Fronto. a) Filii appellatione, ſi de eo alterius reſpectu diſponatur, nepos non comprehenditur; niſi dura aliqua ſeparatio induceretur, ut in hoc exemplo, & cum quis ancillam cum filiis legat. Non enim veriſimile teſtatorem voluiſſe à patribus ſuis filios ſeparari. *l. uxorem.* 41. §. 2. §. *concubinæ.* 5. *ff. de legat.* 3.

Contubernali. b) Hoc eſt ancilla conjuge, *l. pen. C. com. utriuſ. jud.* Non enim propriè conjunx eſt, quam ſervam ſervus in contubernio ſuo habet, ſed contubernalis appellanda.

landa. *ut in l. Pamphilo. §. propoſitum. d. l. uxorem.* 41. *§. codicillis. §. concubinæ.* unde ex utroque deſcendentes contubernales dicuntur. *d. l.* 41. *§. codicillis.*

Idem §. ii.

Divus quoque Marcus reſcripſit, non videri ſine liberis defunctum, qui nepotem ſuum heredem *a* reliquit.

Explicatio.

Heredem. a) Si non moritur ſine liberis, qui relicto nepote moritur, *l.* 1. *C. de condit. inſertis &c. l. jubemus.* 6. *§. ſin autem.* 2. *C. ad SC. Trebell.* (Nam quem ſine liberis dicere non poſſumus, hunc neceſſe eſt dicamus liberos habere. *l. nam quem.* 149. *ſup. hic.*) multò magis ſine liberis non morietur, qui nepotem, eumque heredem relinquit.

Idem §. iii.

Præter hæc omnia natura nos quoque docet parentes pios, qui liberorum procreandorũ animo *a* & voto uxores ducunt:

ducunt: filiorum appellatione omnes qui ex nobis deſcendunt, contineri: nec enim, dulciore nomine poſſumus nepotes noſtros, quam filii, *b* appellare: etenim idcircò filios filiaſve concepimus, atque edimus, ut ex prole eorum earumve diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus.

Explicatio.

Liberorum procreandorum animo. a) Fines enim nuptiarum ſunt, liberorum educatio, conſtitutio familiarum, nominis & familiarum conſervatio, *l.* 9. *C. de quæſtion.* generis humani conſervatio, ut ſit veluti quædam immortalitas, *l.* 14. *C. de legit. hered. Theophil. in princ. Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* certitudo prolis, *l.* 83. *ff. de cond. & demonſt.* ſtupri vitatio. Qui enim explendæ libidinis cauſa ſibi invicem copulantur, non tam conjungi, quam fornicari videntur. *c. pudor.* 32. *qu.* 2.

Quam filii. b) Hinc patet filii appellatione nepotem non propriè, ſed ex interpretatione, quam ex ſimilitudine rationis fit extenſio, comprehendi. Quare, *ut recte Alciat. lib. paradox.* 3. *cap.* 14. filii vox, ſi de legis diſpoſitione loquimur, ad nepotes, non

tantum

tantum in favorabilibus, ſed & odioſis, *l. filius. ff. ad SC. Maced. l. Senatus. ff. de ritu nupt. l. 2. §. ſi mater. ff. ad SC. Tertyll.* producitur. Niſi ratio diverſa, diverſum exigat jus. Exempli gratia. Miles à tutela, præterquam filii commilitonis excuſationem habet. *l. ſed & milites. 8. in princ. ff. de excuſat. tut.* Quid ſi ſit nepos? Certè in eo eſt diverſa ratio: quia avus, non pater, militavit. At in diſpoſitione hominis, (ut eſt tutelæ datio. *l. quod ſi nepotes. ff. §. fin. Inſt. qui teſt. tut. dar.*) dictio filiorum ad nepotes non prorogatur; quoniam in ejuſmodi materia regulariter nulla fit extenſio: niſi proferentem de nepote quoque ſenſiſſe, ex conjecturis conjiciamus. Vt cum alioquin dura ſeparatio induceretur, *ut in §. 1. præced. & l. uxorem. 41. §. 2. & §. concubinæ. ff. de legat. 3.* vel extranei ſuis præponerentur, *l. Lucius. ff. de hered. inſtit.* vel uſus teſtatoris hoc ſuaderet, *l. alimenta. ff. de aliment. legat.* vel aliàs actus effectum non ſortiretur: & ſi quæ aliæ conjecturæ ſunt ſimiles. Idem ſi natura contractus hoc exigat; ut cum vaſallus feudum pro ſe & filiis accipit; *Bald. in c. quæ in eccleſiarum. in pen. col. verſ. ſed pone. de conſtit. Iaſ. in l. 2. col. 65. in 6. qu. C. de jur. emphyt. Alex. conſ. 17. ponderatis. in prim. dubit. in 5. lib. Iaſ. in l. Gallus. §. inſtituens. ff. de lib. & poſth.* Ratio differentiæ eſt. *inquit*

Myſing. ad. § *fin. Inſt. qui teſt. tut. dare.* Quia facilius legis verba extenduntur, quam hominum, cum hæc non producantur, niſi ex mentis conjectura: ſed Lex voluntatem ſemper exploratam habet.

LEX CCXXI.

Paulus Lib. X. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, falſum tutorem *a* eum verè dici, qui tutor non eſt, ſive habenti tutor datus eſt, ſive non. ſicut falſum teſtamentum, quod teſtamentum non eſt. *b* & modius iniquus, qui modius non eſt. *c*

EXPLICATIO.

Falſum tutorem. a) Ob id quod falſo tutore autore geſtum eſt, in integrum reſtitutionem dat Prætor. *l.* 1. *ff. quod falſo tut. auct. geſt.* Falſus tutor eſt qui verè tutor non eſt datus, *hic.* & *d.l.* 1. §. 1. vel qui datus eſt, ſed perperam, & inutiliter, tutorem ſcilicet habenti: *l. hac.* vel contra juris prohibitionem, *poſitam in* §. *interdum. Inſt. de curat.* videlicet. quando non fuerit datus à teſtatore, aut à lege, nec à judice, ſed ab illo qui dare non poterat; quando habenti tutorem; *ut patet in*

Tit.

Tit. Cod. in quib. caſ. tut. h. b. tut. dari. vel ſi datus fuerit in minus ſolemni voluntate, quo ad effectum. *l. 2. C. de confir. tut. vid. l. naturali. §. 1. ff. eod.* Hinc patet tutorem inutiliter datum propriè tutorem non dici. *l. 3. §. 1. ff. de teſtam. tut.*

Teſtamentum non eſt. b) Propriè puta, abuſivè enim teſtamentum dicitur. *l. 2. §. 1. ff. quemadmod. teſtam. aper.*

Modius non eſt. c) Modius iniquus, id eſt, falſus, (ut Accurſius *hic* interpretatur) non eſt modius. Quod de ſtatera modio proxima Galenus. *lib.* περὶ εὐεξίας; *id eſt, de bona habitudine*, tradit. Statera inquit, falſa, ſive injuſta, non eſt ſimpliciter ſtatera, ſed ſtatera falſa.

Lex CCXXII.

Hermogenianus Lib. II. Iuris Epitomarum.

PEcuniæ *a* nomine non ſolum numerata pecunia: ſed omnes res tam ſoli, quam mobiles, & tam corpora, quam jura continentur.

Explicatio.

Pecuniæ. a) Pecuniæ verbum ſimpliciter

prolatum, non tantum rem mobilem & quantitatem ſignificare, verum etiam immobilem, neque ſolum ſpecies & corpora, ſed etiam jura & univerſitatem, ſupra *l. pecuniæ.* 178. *ff. hic.* diximus. Nam & hereditatem, *l. ſæpe.* 52. *ff. hic.* & res in hereditate exiſtentes, *l. cum ſtipulamur.* 97. *ff. hic.* & jura tam obligationum & actionum, quam ſervitutum, interdictorum, & ſimilium, comprehendit. *l. hac. & l.* 1. § *fin. l. ſeq. ff. de ca'umniat. l. ſingularia. ff. de reb. cred. l.* 1. *in princ. &* §. *debitum. l. hactenus.* 11. *l.* 14. §. 1. *l. qui injuriarum.* 29. *ff. de conſt. pec. l.* 2. *C. eod. l.* 20. §. 1. *ff. de ſerv. ſtip.*

LEX CCXXIII.

Paulus Lib. II. Sententiarum.

LAtæ culpæ finis *a* eſt, non intelligere id, quod omnes intelligunt.

EXPLICATIO.

Finis. a) Vult, hic ut & ſupra *l. cedere.* 113. §. *fin.* ICtus quantamcunque latam culpam latius aut longius extendi non poſſe, quam ad eum uſque negligentiæ & ignorantiæ gradum, ut quis non intelligat id quod omnes intelligunt. Ex quo patet nullam eſſe,

quam

quam nonnulli Interpretes comminiſcuntur, latiſſimam culpam. Cætera quæ hic pertinent vide infra. *l. magna.* 226.

Idem §. 1.

AMicos *a* appellare debemus, non levi notitia conjunctos; ſed quibus fuerint Iura cum patreſamilias *b*, honeſtis ſamiliaritatis quæſita rationibus.

Explicatio.

Amicos. a) Amicos ergò non dicimus levi notitia conjunctos, nec benevolos, (alii ſunt benevoli, alii amici;) ſed eos quibus cum juſtæ, honeſtæ & magnæ neceſſitudinis cauſæ interceſſerunt.

Cum patreſamilias. b) Id eſt, cum tutore, vel etiam cum patre pupilli. (Lex enim hæc, cum Paulus lib. 2. ſententiarum de tutelis tractaverit, ad tutelarum tractatum referenda.) Nam & præſentibus cognatis, propinquis & amicis paternis ſolet Prætor pupillo alimenta decernere, & ubi ſit alendus ſtatuere. Solent & amici parentum pupillis tutorem petere, & tutorem ſuſpectum facere. *l. 2. ff. qui pet. tut. l. is qui. ff. de negot. geſt. Cujac. 7. obſ. 8.*

Lex CCXXIV.

Venulejus Lib. VII. Stipulationum.

VInculorum *a* appellatione, vel privata, vel publica vincula ſignificant. cuſtodiæ verò, tantum publicam cuſtodiam.

Explicatio.

Vinculorum. a) Vinculorum appellatione vel publica vel privata vincula ſignificantur. Et ideò Edicto Prætoris de in integrum reſtitutione majorum verba hæc: *Sive in vinculis eſſet*, non ad eum tantum pertinent, qui publicâ cuſtodiâ coercetur, ſed ad eum quoque, qui à latronibus, aut prædonibus, vel potentioribus vi oppreſſus vinculis teneatur: Sed incluſi latumiis vinctorum numero habentur; quatenus nihil intereſt, parietibus quis, an compedibus teneatur. In vinculis quoque eſſe accipimus eos, qui ita alligati ſunt, ut in publico parere ſine dedecore non poſſint. *l.* 3. & 10. *ff. ex quib. cauſ. major.* Cuſtodiæ autem appellatione ſola publica intelligitur. *l. hac.* & *d. l.* 9. & *l.* 3. §. *lege Iulia. ff. de teſtib.* Ratio differentiæ. Quia

facilius

facilius cuſtodiam privatam evadere, quam vincula diſſolvere. Fortius enim & ſtrictius, præmunt vincula, quam cuſtodia, niſi cum cuſtodia publica eſt. Hanc enim violare non licet impunè nec ſi de facto violandi facultas præbeatur. *ut notat. Accurſ. ad l.* 9 *ex l. ſi captivus,* 20. *in fin. ff. de capt. & poſtl. rev. junge. l. pen. ff. de cuſtod. & exhib. reor.* Denique quod cuſtodiæ privatæ prohibitæ ſint, tanquam quæ Principis quoque majeſtatem ledant. *l.* 1. *in fin. C. de privat. carcer. inhib.* At privata vincula ſoli ei qui vinculis coercetur, non Principi, injuriam faciunt.

Lex CCXXV.

Tryphoninus Lib. I. Diſputationum.

FUgitivus *a* eſt, non is qui ſolum conſilium ſugiendi à domino ſuſcepit, licet id ſe facturum jactaverit: ſed qui ipſo facto ſugæ initium mente deduxerit. nam & ſurem, adulterum, aleatorem, quanquam aliqua ſignificatione ex animi propoſitione cujuſque ſola quis dicere poſſet: ut etjam is, qui nunquam alienam rem

invito domino ſubtraxerit, nunquam alienam matremſamilias corruperit, ſi modò ejus mentis ſit, ut occaſione data id commiſſurus ſit: tamen oportere eadem hæc crimina aſſumpto actu intelligi, & ideò ſugitivum quoque & erronem *b* non ſecundum propoſitionem ſolam, ſed cum aliquo actu intelligi conſtat.

Explicatio.

Fugitivus. a) Fugitivus quis ſit definit Ofilius: Fugitivus eſt, qui extra domini domum fugæ cauſa, quo ſe à dominio celaret, manſit. Caſſius ſcribit fugitivum eſſe, qui certo propoſito dominum relinquit. Item apud Vivianum relatum eſt, fugitivum ferè ab affectu animi intelligendum eſſe, non utique à fuga. *l. quis ſit.* 17. *in princ.* & §. 1. 2. 3. *ff. de Ædil. Edict.* Quod ſic accipiendum eſt, ut tamen ſolo propoſito & conſilio fugiendi à Domino, ſervus fugitivus non fiat, niſi in ipſum factum fugæ vitium mentis deduxerit. *l. hac.* Non tamen omnis fuga fugitivum facit, ſed quæ fugiendi animo fit. Hinc qui hoſtem, latronem, incendium, ruinamve fugit, quamvis fugiſſe verum ſit, non tamen fugitivus eſt. *d. l. quis ſit.* 17. §. 13. Item

Item nec is qui à præceptore cui in diſciplinam traditus erat, aufugit ideò, quia immoderatè eo utebatur. *d. l. quis ſit.* 17. §. 3. *verſ. item.* Nec qui ad aſylum, aut ſtatuam Principis, confugit. *d. l. quis ſit.* 17. §. *apud Labeonem.* 12.

Erronem. b) Erro eſt, qui non equidem fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur & temporibus in res nugatorias conſumptis, ſerius ad dominum redit. *d. l. quis.* 17. §. *erronem.* 14. Hunc etiam non ſecundum propoſitionem mentis ſolam, ſed cum aliquo facto intelligi decet. *l. hac.* P. Nigidius errones etiam ſtellas, quas alii erraticas, appellat. *teſte Gellio. lib.* 3. *Noct. Attic. cap.* 10.

Lex CCXXVI.

Paulus Lib. I. Manualium.

MAgna negligentia, *a* culpa eſt. magna culpa, dolus eſt.

Explicatio.

Magna negligentia. a) Culpa vel conſideratur in genere, & omne delictum, & quodcunque actum illicitum includit: *l. ſi ſervum.* 91. § 1. *ff. de verb. obl.* vel in ſpecie, ut à dolo vero ſeparata eſt. Quam Corraſ. *lib.* 3. *Miſcell. cap.* 1. definit, ut ſit imprudentia

Digitized by Google

quâ homines circa res alienas vel negligunt, quod fieri oportet, vel faciunt, quod omitti debet. Quantò autem culpa dolo & nequitiei proximior eſt, eò latior & gravior eſt: & rurſus eò levior eſt, quò remotior eſt non ſolum à ſcelere, verum etiam ſceleris ſuſpicione. *Connan. lib. 7. comment. Iur. Civ. cap. 4. f. l. 3. §. 1. fac. l. homo liber. 54. §. ſed damnum. ff. de acq. rer. dom. l. militis. ibi, pro modo culpæ. ff, de cuſtod. reor.* Eſt culpa latior ſeu lata deſidia & negligentia, tam reprehenſibilis, & injuſta, ut ſecundum communem ſenſum non poſſit excuſari; Ut ſi quis faciendo, aut prætermittendo non intelligat quod omnes intelligunt; *l. cedere diem. 213. §. fin. & l. latæ culpæ. 223. ff. hic.* Aut ſi quis ad eum modum non curat res alienas, quam natura hominum deſiderat. *l. quod Nerva. 23. ff. depoſ.* Hinc magna negligentia, *l. hac.* quæ & gravior, *d. l. homo liber. 54. §. 2.* lata, *l. 7. §. competit. ff. de adm. tut. ad civ. pert.* diſſoluta, *l. 29. in princ. ff. mand.* manifeſta, *l. 2. C. arbit. tut.* dicitur, dolo æquiparatur, *l. 1. ff. ſi menſ. falſ. mod. l. quæſitum. §. eum. ff. de precar. l. 1. §. non alias. ff. ſi is qui teſt.* (puta in civilibus, non criminalibus, *l. 7. ff. ad l. Corn. de ſicar.* Ratio eſt, *in l. interpretatione. ff. de pæn.*) imò dolus eſt. *l. hac. & d. l. quod Nerva. 32.* puta non reyera & ſua eſſentia; (Dolus enim à lata

lata culpa diſtinguitur; *l. quicquid. C. arb. tut. l. 22. §. ſed enim. ff. ad SC. Treb. l. 2. C. de in lit. cur.*) ſed effectu & juris interpretatione. *Connan. d. lib. 7. cap. 4. num. 7.* Levior ſeu levis culpa, eſt incurioſitas vel negligentia, quam alii plerunque homines in rebus ſuis evitare ſolent. Id enim peccatur duntaxat levi culpa, quod non tam diligens fuit, ſicut alius quiſpiam circumſpectior fuiſſet. *l. ſi cum venderet. in fin. & l. ſeq. ff. de pignor. act. l. ſi putator. ff. ad leg. Aquil.* Levis dicitur, non quod aliquando non magnum damnum adferat, ſed quod nulla plane conjectura animus mali conſcius colligi poteſt; ſed ſola ſimplicitas. Quæ eſt, omnis animi ſegnities, vel ruſticitas, vel inertia. *l. 3. §. fin. ff. de ſuſp. tut.* Hinc culpæ cum ſimpliciter in lege fit mentio levis intelligitur: quæ à dolo diſtinguitur, *l. 3. §. 1. verſ. niſi forte. ff. naut. caup. ſtab. l. ſi ut certo. §. nunc videndum. ff. commod. l. in venditione. §. pen. ff. de reb. aut. jud. poſſ. l. 26. §. fin. ff. de noxal. l. 21. §. culpam. ff. de Ædil. Edict.* Leviſſima culpa eſt, quam non niſi ſagaciſſimus & diligentiſſimus præcavere poteſt. *l. 1 §. & ille. verſ. 15. v 20. ff. de Obl. & Act. l. ſi merces. §. pen. ff. locati.* Ea ſæpius intelligitur, quando vel diligentiæ verbum, in lege, *l. cum res. 47 §. culpa. ff. de legat. 1. §. igitur. verſ. quo caſu. Inſt. de oblig. quæ ex quaſi contr.*

vel cuſtodiæ verbum in legis diſpoſitione apponitur. *l. ſi gratuitam.* §. *ſi cum mihi. ff. de praeſcr. verb.*

Lex CCXXVII.

Idem Lib. II. Manualium.

Ex illa *a* parte Edicti, *Tum quem ei heredem eſſe oportet*, heredis heredibus bonorum poſſeſſio non defertur.

Explicatio.

Ex illa. a) Licet heredis appellatio non ſolum ad proximum, ſed & ulteriores, ut heredis heredes referatur; *l. heredis.* 65. *&* *l. ſciendum.* 70. *ff. hic.* tamen certis caſibus, ultra proximum non extenditur. Nonnullos ſupra *ad d. l.* attulimus, hic cum ICto duos addimus; *unum in princ. legis*; *alterum in* §. *ſeq.* In principio refert, Edicti, quo unde legitimi ad bonorum poſſeſſionem vocantur, verba. quæ ſunt *Tum quem ei heredem eſſe oportet*, adde, *ſi inteſtatus mortuus eſſet, bonorum poſſeſſorem faciam. l. 1. & l. 4. ff. unde legit.* Quibus legitimi tantum ſignificantur heredes, id eſt, ab inteſtato. *l.* 2. §. 1. §. *fin. ff. eod.* ſed tamen qui proximi ſunt licet verbum proximus Edicto non ſit inſertum. §. 2. *&* 3. *Inſt.*

3. *Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.* Non mirum ergò heredis heredem ad bonorum poſſeſſionem à Prætore non admitti; cum non æquè proximo, aut nullo penitus gradu, eum qui inteſtatus mortuus eſt attingat.

IDEM. §. I.

ITem in ſubſtitutione *a* his verbis, *Quiſquis mihi heres erit*, proximus heres tantum ſignificatur. Imò non tantum proximus heres, ſed etiam ſcriptus.

EXPLICATIO.

In ſubſtitutione. a) Refert hic ICtus alterum caſum, & dicit In ſubſtitutione, *Quiſquis mihi heres erit, Titio filio meo, ſi pupillus moriatur, heres eſto.* proximum heredem intelligi. Ratio. Quia ſubſtitutionis pupillaris ſpes ad heredem, non tranſmittitur. *l. ſed ſi plures. ff. de vulg. & pup. ſubſt.* Cætera quæ hic pertinent vide ſupra. *l. ſciendum,* 70.

LEX CCXXVIII.

Idem Lib. Singulari de Cognitionibus.

MUnicipes *a* intelligendi ſunt, & qui in eodem municipio nati ſunt.

Ex-

EXPLICATIO.

Municipes. a) Municipes (inquit Gellius *lib.* 16. *Noct. Attic. cap.* 13.) erant cives Romani, ex municipiis, (id eſt, civitatibus à populo Romano in ſocietatem ſuorum munerum ac honorum receptis.) ſuo jure & legibus ſuis utentes, muneris tantum cum Populo Romano honorarii participes, à quo munere capeſſendo appellati videntur, nullis aliis neceſſitatibus, neque ulla Populi Romani lege aſtricti, cum nunquam Populi Rom. eorum fundus factus fuiſſet: poſtea abuſive ſuæ cujuſqne civitatis cives municipes dicti ſunt. *l.* 1. §. 1. *ff ad munic.* ab eo quod munera civilia capiant. *l.* 18. *ff. hic.* Municipes autem, Aut nativitas facit, *l.* 1. *in princ. ff. ad munic. l. hac.* hoc eſt, origo; *d. l.* 1. *in princ. & l. fin. ff. ad munic.* filius enim juſtus ſequitur originem patris, *d. l.* 1. §. 2. ſpurius matris; *d. l.* 1. § *fin. l.* 9. *ff, eod.* Aut manumiſſio; libertus enim originem patroni ſequitur: *l.* 6. §. *fin. l.* 22. *cum ll. ſeq. ff. eod.* Aut adoptio; ſequitur enim adoptatus originem adoptantis: *l.* 15. §. *fin. l.* 17. §. 9. *ff. eod.* Aut adlectio; ut cum municipium aliquem eligit; *l, cives. C. de incol.* & civitate donat.

LEX

Lex CCXXIX.

Idem Lib. Singulari de Tacitis Fideicommiſſis.

TRanſacta *a* finitave intelligere debemus, non ſolum quibus controverſia fuit, ſed etiam quæ ſine controverſia ſunt poſſeſſa.

Explicatio.

Tranſacta. a) Tranſactio, à transigendo, hoc eſt, finem imponendo, dicta, duplicem habet ſignificationem: Vnam propriam, quum aliquo dato vel recepto, timore præſentis, vel futuri judicii, in re dubia conventum deciſumque eſt. *l.* 1. *ff. de tranſact.* Alteram generalem; ut accipiatur pro quocunque actu, quo concordia inducitur, vel ab obligatione receditur, *l.* 1. *ff. de pact.* vel ad finem aliquid deducitur. Vndè transagere æſtatem Plinius dixit. Hinc in Senatuſconſulto Tertylliano, quo *Quæ tranſacta, finitave ſunt, rata maneant*, cautum, tranſacta finitaque intelligimus, non ſolum de quibus controverſia fuit; & bona fide ut tranſactio valeat, *l.* 19. *C. de tranſact.* tranſacta, ſed etiam quæ ſine controverſia ſunt poſſeſſa;

poſſeſſa; *l. hac.* vel conſenſu, vel longo ſilentio ſopita. *l.* 1. § *fin. ff. ad SC. Tertyll.* Hæc ne procedatur ulterius, ſi opponantur, cũ ſint exceptiones litis finitæ, litis conteſtationem impediunt. *c.* 1. *de lit. cont. in* 6.

Lex CCXXX.

Idem Lib. Singulari ad Senatus-Conſultum Orfitianum.

UT ſunt *a* judicio terminata, tranſactione compoſita, longioris temporis ſilentio finita.

Explicatio.

Vt ſunt. a) Narrat hic ICtus tres exceptiones peremptorias, quæ actionem ſublatam eſſe oſtendunt, undè (cum aliàs peremptoriæ exceptiones poſt litem conteſtatam ſint opponendæ, & agentis intentione probatâ, probandæ. *l.* 9. *C. de except. c. venerabilis. eod.*) & ante litem conteſtatam, *Iaſ. num.* 15. 16. *poſt. Caſtr. in l. nam poſtea.* 9. *ff. de jurejur. Bald. in l.* 4. *circa fin. C. de pact.* ad impediendum litis ingreſſum, *Iaſ. poſt Bart. in d. l. nam poſtea. num.* 16. 17. *Bart. in l, cum quærebatur. ff. jud. ſolv.* opponi & in continenti probari poſſunt. *Bart. in l, fin.*

num

num. 3. *ff. pro ſuo. Bald.* & Dd. *in l. Edicto. C. de Edict. D. Hadr. toll.*

Lex CCXXXI.

Idem Lib. Singulari ad Senatus-Conſultum Tertyllianum.

QUod dicimus eum qui naſci ſperatur, *a* pro ſuperſtite eſſe: tunc verum eſt, cum de ipſius jure quæritur. aliis autem non prodeſt, niſi natus.

Explicatio.

Qui naſci ſperatur. a) Eum qui in utero eſt, pro nato haberi: ſi quidem de ipſius commodo quæratur, ſupra *l. intelligendus.* 153. diximus. *ubi vide.* Hic addimus eum aliis non prodeſſe. Imò nec patri, ad jus trium liberorum conſequendum: *l 2. ff. de excuſ. tut.* nec matri. Quia perſonalia privilegia ad alios non porriguntur *l. quia tale.* 13. *ff. ſolut. matr. l. ex pluribus.* 42. *ff. de admin. tutor.* Mulier tamen prægnans, cum ſpes in lucem prodituri hominis non ſit extinguenda, neque torqueri, neque ſummo ſupplicio puniri poteſt. *l. prægnantibus. ff de pœnis. l. Imperator. ff. de ſtatu hom.* Quintilianus *in Declam.*

Digitized by Google

Declam. 277. *Supplicia,* inquit, *prægnantium lex differri in diem partus jubet.*

Lex CCXXXII.

Cajus Lib. I. de Verborum Obligationibus.

HÆc enuntiatio, *a Quæ ſunt pluris aureorum triginta*; ſimul & quantitatis & æſtimationis ſignificativa eſt.

Explicatio.

Hæc enuntiatio. a) Quoties itaque dicimus patrimonium Titii pluris eſt aureorum triginta; non ſolum quantitatem triginta aureorum, ſed & æſtimationem ſpecierum quæ ſunt in patrimonio Titii ſignificamus. *l. hac. l. tantum.* 88. *ff. hic.* Quid ſit aureus vide ſupra. *l. etiam aureos.* 159. *ff. hic.*

Lex CCXXXIII.

Idem Lib. I. ad Legem XII. Tabularum.

S*I calvitur* a *& moretur, & fruſtretur.* Indè & calumniatores appellati ſunt, quia per fraudem & fruſtrationem

tionem alios vexarent litibus. Inde & cavillatio dicta eſt.

Explicatio.

Si calvitur. a) Eſt hæc lex, *ut ex ſententia Ranconneti refert Govean. ad l. hanc.* ita emendanda: *Cajus ad leg. XII. Tabul. ſi calvitur. moratur, & fruſtratur*: ut poſterioribus iis duobus verbis moratur & fruſtratur, interpretetur Cajus verbum illud XII. Tabul. *calvitur.* poſt quod punctum interponendum, quo ab interpretamento ſeparetur. Certe *calvar* verbum antiquum eſt. Significat fruſtrari. Tractum à calvis mimis, ſive (ut alia habent exemplaria) militibus, quod ſint omnibus fruſtratui. Plautus *in Caſina*; *Nam ubi domi ſola ſum; ſopor manus calvitur.* Pacuvius *Sentio pater te vocis calvi ſimilitudine; ſed quid conſpicio? num me jactans calvitur ætas.* Hæc Nonius *de propriet. ſermon. cap.* 1.

Calumniatores. b) Calumniator, ergò eſt, qui per fraudem & fruſtrationem alios vexat, litibus præſertim; qui & calumnioſus. *l.* 3. *ff. ad SC. Turpyll.* Calumniator etiam eſt, qui non debitum petit. *l. pen. ff ne quis eum qui in jus vac.* & qui temerè alicui controverſiam movet. *l. cui neceſſitas.* 39. §. 1. *ff. de liber. cauſ.* & qui falſa crimina intendit. *l.* 1. §. *calumniari. ff. ad SC. Turpyll.*

IDEM

IDEM §. I.

POſt Kalendas Januarias die tertio pro ſalute Principis vota *a* ſuſcipiuntur.

EXPLICATIO.

Vota. a) Votum eſt alicujus faciendi, vel non faciendi, verſus Deum deliberata & juſta promiſſio. Cicero votum dicit *ſponſionem qua Deo obligamur*. Solebant veteres quam plurima pro Principe nuncupare; ut anniverſaria, ob diem Imperii, cum videlicet ad imperium Princeps ſumtus, vel cum natus eſſet. *l. 7. in fin. C. de feriis, adde Plin.* 10. *Epiſt*. 9. 44. 45. 60. 61. Erant & alia pro ſalute Principis; *Plin*. 10. *epiſt*. 1. *Sueton. in Auguſt. c.* 87. pro abitu, reditu, *Sueton. in Tiber. cap*. 38. Erant & quinquennalia, decennalia, vicennalia, & tricennalia. *vid. Dion. Marcellin.* Concipiebantur à Sacerdotibus & Conſulibus, in Provincia à Præſidibus, *Plin*. 10. *epiſt.* ineuntè anno; *hic. l. un. C. de oblat. vot. lib.* 12. *Tacit. lib* 16.

IDEM §. II.

TElum *a* vulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: ſed nunc

Digitized by Google

nunc omne ſignificatur, quod mittitur manu. Ita ſequitur, ut & lapis, & lignum, & ferrum, hoc nomine contineatur. Dictumque ab eo quod in longinquum mittitur, Græca voce figuratum ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, [id eſt, *ab eo, quod eſt longe.*] Et hanc ſignificationem invenire poſſumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus illi βέλος appellant, eoque nomine vulgò quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur: ſed non minus omne ſignificatur, quod [cum] mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι: [*id eſt, à jaciendo.*] Admonet nos Xenophon: nam ita ſcribit. Καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. [*id eſt, Et tela, ſimul ferebantur, hăſtæ, ſagittæ, fundæ, plurimi item lapides.*] Et id, quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα; [*id eſt, ſagitta*] vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur.

Ex-

Explicatio.

Telum. a) Quia lege Cornelia de ſicariis tenetur non tantum qui hominem occidit, ſed & qui hominis necandi, aut furtum faciendi, aut poſſeſſionis invadendæ cauſâ, cum telo ambulavit, familiam armavit; *l.* 1. *in princ. l.* 3. §. *item in ff. l.* 7. *C. ad leg. Corn. de ſicar.* neceſſe ut ſciamus quid teli appellatione veniat. Quod hac lege, quæ ſatis clara, explicatur. Et dicit Telum appellari omne quod jaci poteſt: quo nomine lapis, lignum, plumbum, ferrum continetur. Dictum ab eo quod in longitudinem mittatur: nam apud Græcos τῆλε, ſive τηλȣ̃ longe ſignificat. Feſtus *lib.* 1. Tela propriè dici videntur ea quæ miſſilia ſunt: ex Græco videlicet tranſlato eo nomine, quia illi τηλόθεν miſſa dicunt, quæ nos eminus: ſicut arma, ea quæ ab humeris dependentia retinentur manibus. vide *l. armorum*, 41. ſupra.

Lex CCXXXIV.

Idem Lib. II. *ad Legem* XII. *Tabularum.*

QVos nos hoſtes appellamus, eos veteres perduelles *a* appellabant, per

per eam adjectionem indicantes, cum quibus bellum eſſet.

EXPLICATIO.

Perduelles. a) Duellum enim pro bello dicebant: & duellare, bellare, Cicero *in Orator.* 13. Quid verò licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo eſſent aptiora? nam ut duellum, bellum, & duis, bis, ſic Duellium eum qui Pœnos claſſe devicit, Bellium nominaverunt, quum ſuperiores ſemper appellati eſſent Duellii. Idem Cicero 1. *offic.* 56. Equidem illud etiam animadverto, quod qui proprio nomine perduellis eſſet, is hoſtis vocaretur, lenitate ibi triſtitiam rei mitigante: Hoſtis enim apud majores noſtros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Peregrinus autem dicebatur hoſtis, ab hoſtiendo, id eſt, æquando, quod pari cum civibus jure cenſeretur. *Cicero, Feſtus, Varro.* Indè & perduelles hoſtes dicti, quod (ut ait Nonins) ex æqua cauſſa pugnam adeant. Hinc factum, ut qui hoſtili animo in Rempublicam, aut Imperatorem eſſet, perduellionis judicio teneretur. *l. ult. ff. ad leg. Iul. Majeſt.*

IDEM

Digitized by Google

IDEM §. I.

LOcuples *a* eſt, qui ſatis idoneè habet pro magnitudine rei: quam actor reſtituendam eſſe petit.

EXPLICATIO.

Locuples. a) Locuples apud antiquos dicebatur, qui multas habebat poſſeſſiones. A loco enim deducitur, quaſi dicas locorum, (id eſt, agri, ſeu poſſeſſionum) plenum. *Cicer. in Caton. Major. Plin. lib.* 18. *cap.* 3. *Gellius lib.* 10. *cap.* 5. *Quintil. lib.* 5. *cap.* 10. Quippe in locorum poſſeſſionibus, (*ut inquit Nonius.*) Veterum divitiæ erant. In jure dicitur locuples qui ſatis & idoneè habet pro magnitudine rei quam actor, reſtituendam eſſe petit: *l. hac.* & qui ſolvendo eſt. *l. ult.* §. *ult. ff. ſi cert. pet. l.* 3. *ff. de manum. l.* 57. *ff. de manum. teſt.* In judicio ſiſtendi cauſa fidejuſſor locuples accipiendus eſt, non tantum pro rei, quæ petitur, qualitate, & ex facultatibus; ſed & ex conveniendi facilitate. *l.* 2. *l.* 5. §. 1. *ff. qui ſatiſd. cog.* Quia parum intereſt an ſolvendo non ſit fidejuſſor, an verò non poſſit facilè conveniri, ſive ob dignitatem, ſive quod habeat præſcriptionem fori; ſive quod ſit litigioſus, aut rixoſus. Fidejuſſorem autem actor non aliâ mente, aut

aut neceſſitate accipit, quam ut ſibi & tutior res ſit, & expeditior. *l. ſi fidejuſſor. 7. ff. qui ſatiſd. cog. §. ult. Inſt. de replicat.*

IDEM §. II.

VErbum *Vivere* *a* quidam putant ad cibum pertinere: ſed Ofilius ad Atticum ait, his verbis & veſtimenta & ſtramenta *b* contineri, ſine his enim vivere neminem poſſe.

EXPLICATIO.

Verbum vivere. a) Verbo *vivere*, ut & *victus*, comprehenditur quicquid ad tuendam, conſervandam, curandamque hominis vitam neceſſarium eſt. Itaque non ſolum cibus potuſque victus dicitur, verum etiam veſtimentum, ſtramentum, tegumentum, habitatio, miniſterium famulorum ac ſervorum, & ſi quæ ſunt ejus generis alia. *l. 49. & l. seq l. in lege. 203. l. hujus. §. hoc. ff. hic. l. fin. ff. de alim. & cib. leg. l. ſi qui. ff. de tranſact. l. ſuo victu. ff. de oper. lib. l. ſolet. §. fin. ff. de offic. Proc. l. fin. §. Irenarchæ. ff. de mun. & hon. l. reſcripto. C. eod.* Idem in *nutriendi* verbo obtinet. *Corneus. conſ. 45. in 4.* Non in verbo *Cibandi*; ſed hoc tantum cibum & potum continet. *Archid. c. in quibus. de conſecr. diſt. 2.*

Digitized by Google

. *Faſciculum librorum*
limus dicere hos li-
roprie apud Oratores
nos dici , quum ju-
d ducimus. Sic enim
m Verrem amicam è
Pompejum deportaſ-

§. 1.

dicimus non eos
na dolarent : ſed
nt.

TIO.

ber tignarius in jure
ficat ; quia in lege
ppellatione omnis
fici poteſt , conti-
§. *cum in ſuo. Inſt.* de
à faciendo dictus)
ctivum ſibi adjun-
tifex qui labore cor-
acit : ſive qui è qua-
excepto gypſo, ar-
s. Qui plaſtici di-

Stramenta. b) Stramentorum nomine ſignificatur omne ſtramineum, quod ſolo, cauſſâ quieſcendi, inſternitur; ut ſtoreæ, phormiones, mattæ, paleæ. *vide l.* 12. §. 12. *ff. de inſt. & inſtrum. leg. Varron. de re ruſt. lib.* 3. *cap.* 50. *Plin. lib.* 15. *cap.* 15.

Lex CCXXXV.

Idem Lib. III. *ad Legem* XII. *Tabularum.*

FErri *a* propriè dicimus, quæ quis ſuo corpore bajulat: portari ea, quæ quis jumento ſecum ducit: agi ea, quæ animalia ſunt.

Explicatio.

Ferri. a) Enarrat hic ICtus quid inter hæc verba *ferri, portari, agi,* interſit. Et *ferri* dicit ea quæ corpore bajulantur; ſic Quintilianus, *lib.* 6. *cap.* 35. *Ego te bajulare non poſſum. Portari,* ea quæ ſecum jumento ducuntur. *Agi* ea quæ animalia ſunt. Differentia tamen quam dat inter *ferri* & *portari* videtur nimis ſubtilis cum & portari dicantur quæ quis corpore ſuo bajulat. *Valla lib.* 6. *eleg. cap.* 51. Sic Plautus *Aulul.* 7. 53. *Vbi onus nequeam portare pariter, jaceam ego aſinus in luto.*

Digitized by Google

luto. Horat. 1. *epiſt.* 13. *Faſciculum librorum portare ſub ala.* Niſi velimus dicere hos licentia uti poetica, & propriè apud Oratores alioſque Autores *portare* nos dici, quum jumentis nobiſcum aliquid ducimus. Sic enim legimus apud Ciceronem Verrem amicam è provincia portaſſe, & *Pompejum* deportaſſe Triumphum.

IDEM §. 1.

FAbros tignarios *a* dicimus non eos duntaxat, qui tigna dolarent: ſed omnes qui ædificarent.

EXPLICATIO.

Fabros tignarios. a) Faber tignarius in jure intelligitur omnis qui ædificat; quia in lege XII. Tabularum tigni appellatione omnis materia, undè domus confici poteſt, continetur. *l. tigni.* 62. *ff. hic.* §. *cum in ſuo. Inſt. de rer. diviſ.* Alias Faber, (à faciendo dictus) idem ſignificat quod adjectivum ſibi adjunctum. Nam eſt omnis artifex qui labore corporis aliquod artificium facit: ſive qui è quavis materia facit aliquid; excepto gypſo, argilla, ære, & ſimilibus. Qui plaſtici dicuntur.

Lex CCXXXVI.

Idem Lib. IV. ad Legem XII. Tabularum.

QUi *venenum a* dicit, adjicere debet, utrum malum, an bonum. nam & medicamenta venena ſunt; quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam ejus, cui adhibitum eſſet, mutat: cum id quod nos *venenum* appellamus, Græci φάρμακον dicunt. apud illos quoque tam medicamenta, quam quæ nocent, hoc nomine continentur. undè adjectione alterius nominis diſtinctio fit. admonet nos ſummus apud eos poëtarum Homerus. nam ſic ait.

φάρμακα πολλὰ, μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

id eſt.

Venena multa quidem bona mixta; multa autem mala.

Ex-

Explicatio.

Qui venenum. a) Venenum medium nomen eſt; quemadmodum φάρμακον apud Græcos; & tam ad id quod ad ſanandum, quam quod ad occidendum paratum eſt, pertinet; ideòque qui venenum dicit, adjicere debet, utrum bonum, an malum. Nam & medicamenta ferè omnia, ſecundum Medicos, habent aliquid veneni; ut morbi plerunque, etiam fatente Hippocrate, aliquid divini. Nonius *Medicinam*, ait, *& venenum dicimus*: tractum à Græcis, qui venenum φάρμακον appellant. Quod antiquorum exemplis comprobat. Inde veneni ejus quod nocet, mali adjectione diſtinctio fit. *l.* 9. *ff. ad leg. Aquil. l.* 7. *ff. famil. erciſc. l.* 35. §. *veneni mali. ff. de contr. emt.* Malum tamen venenum eſt duplicis generis. Aliud quod nullo modo uſui nobis eſſe poteſt, nequidem per adjectionem alterius materiæ. quod non eſt in commercio, & eo utentes puniendi ſunt. Aliud, licet per ſe ſit malum, mixtum tamen cum aliis materiis ſalubre efficitur. Quod quia ad artem medicam pertinet, vendi poteſt. *d. l. quod ſæpe.* 35. §. *veneni.* 2. *ff. de contr. empt.*

Lex CCXXXVI.

Idem *Lib.* IV. *ad Legem* XII. *Tabularum.*

QUi *venenum a* dicit, adjicere debet, utrum malum, an bonum. nam & medicamenta venena ſunt; quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam ejus, cui adhibitum eſſet, mutat: cum id quod nos *venenum* appellamus, Græci φάρμακον dicunt. apud illos quoque tam medicamenta, quam quæ nocent, hoc nomine continentur. undè adjectione alterius nominis diſtinctio fit. admonet nos ſummus apud eos poëtarum Homerus. nam ſic ait.

φάρμακα πολλὰ, μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

id eſt.

Venena multa quidem bona mixta; multa autem mala.

Ex-

Explicatio.

Qui venenum. a) Venenum medium nomen eſt; quemadmodum φάρμακον apud Græcos; & tam ad id quod ad ſanandum, quam quod ad occidendum paratum eſt, pertinet; ideòque qui venenum dicit, adjicere debet, utrum bonum, an malum. Nam & medicamenta ferè omnia, ſecundum Medicos, habent aliquid veneni; ut morbi plerunque, etiam fatente Hippocrate, aliquid divini. Nonius *Medicinam*, ait, *& venenum dicimus*: tractum à Græcis, qui venenum φάρμακον appellant. Quod antiquorum exemplis comprobat. Inde veneni ejus quod nocet, mali adjectione diſtinctio fit. *l.* 9. *ff. ad leg. Aquil. l.* 7. *ff. famil. erciſc. l.* 35. §. *veneni mali. ff. de contr. emt.* Malum tamen venenum eſt duplicis generis. Aliud quod nullo modo uſui nobis eſſe poteſt, nequidem per adjectionem alterius materiæ. quod non eſt in commercio, & eo utentes puniendi ſunt. Aliud, licet per ſe ſit malum, mixtum tamen cum aliis materiis ſalubre efficitur. Quod quia ad artem medicam pertinet, vendi poteſt. *d. l. quod ſæpe.* 35. §. *veneni.* 2. *ff. de contr. empt.*

IDEM. §. 1.

GLandis *a* appellatione omnis fructus continetur, ut Javolenus ait, exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies *ἀκρόδρυα* (*id eſt, extremitates arborum*) appellantur.

EXPLICATIO.

Glandis. a) Glandis nomen non tantum ex quercu, ilice, fago, intelligimus, ſed ex omnibus arboribus fructum. *l. un. ff. de gland. leg. l. ſilva cædua. §. fin. ff. hic.* exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum fructus, *ἀκρόδρυα* appellantur, nempe à nomine *δρῦς*, quod quercum ſignificat. Hinc Prætor Edixit, *Ne vis fiat vicino, quominus glandem, quæ ex ejus agro in tuum cecidit, tertio quoque die legere & auferre liceat. d. l. un. ff. de gland. leg.* Lege XII. Tabul. (ad quam ICtus Cajus ſcripſit.) cautum fuiſſe, ut colligere glandem in alienum fundum procidentem liceret; docet Plinius. *lib. nat. hiſt.* 16. *cap.* 5.

LEX

Lex CCXXXVII.

Idem Lib. V. ad Legem XII. Tabularum.

DUobus negativis *a* verbis quaſi permittit lex magis, quam prohibuit. idquè etiam Servius animadvertit.

Explicatio.

Duobus negativis. a) Negationis duæ affirmant plerunque; *ut in l.* 1. C. *de ſerv. fugit.* interdum pro una accipiuntur; *ut in l. ejus eſt.* 3. *ff. de div. reg. jur.* Hoc fit cum ſequens negatio jungitur cum particula quidem: *ut l.* 1. §. *ſi quis ita. ff. de verb. oblig.* vel cum ea tacitè intelligitur: *l. fluminum. ff. de dam. inf.* Vel cum duobus verbis aut poſitis, aut intellectis, adduntur duæ negativæ. *Vide hac de re Vallam lib* 3. *elegant. cap.* 27. *alioſque Grammaticos.* Hermogenes *Rhetoric. ult. Negatione,* inquit, *quandoque eodem ſenſu utimur; quaſi affirmativè locuti eſſemus, quandoque minus ſignificamus, aliquando etiam amplius eodem ſenſu.*

Digitized by Google

Lex CCXXXVIII.

Idem Lib. VI. ad Legem XII. Tabularum.

PLebs *a* eſt, cæteri cives ſine Senatoribus.

Explicatio.

Plebs. a) Plebs à Populo, ait Iuſtinianus §. *Lex. 4. verſ. plebs. Inſt. de jur. nat. gent. & civ* differt, quo ſpecies à genere, nam appellatione populi, univerſi cives ſignificantur, connumeratis etiam patritiis & Senatoribus. Plebis autem appellatione, ſine patritiis & Senatoribus cæteri cives ſic ſignificantur. *vid. & Gell. lib.* 10. *Noct. Attic. cap.* 20.

Idem §. 1.

DEteſtatum eſt teſtatione denuntiatum. *a*

Explicatio.

Denuntiatum. a) Hoc eſt, ſententiæ ſuæ aliquem per denuntiationem, admonuiſſe. *vide l. ſubſignatum.* 39. §. 2. *& l. deteſtatio.* 40 *ff. hic.*

Idem

Idem §. II.

PIgnus *a* appellatum à pugno: quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. undè etiam videri poteſt verum eſſe, quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis conſtitui.

Explicatio.

Pignus. a) Pignoris ſignificatio duplex eſt, una Propria, altera Impropria. *Ant. Fab. in ration. ad l. 1. ff. de pign. act.* Propria (de qua hic agitur) illa eſt, quæ traditionem exigit, *l. ſi rem. 9. §. propriè. 2. ff. de pignor. act.* & ad res mobiles tantum pertinet, quæ pugno teneri poſſunt. Pignus enim, ut hic dicitur, dictum eſt à pugno, quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. Impropria (de qua hic non agitur) rurſus eſt duplex. Una quæ traditionem quidem perinde requirit, ſed ad quaſcunque res etiam immobiles refertur: nam & res immobiles æque ac mobiles tradi poſſunt, licet non pugno. Sic paſſim ICti tractant de prædio, fundo, pignori dato. *l. 1. §. cum prædium. l. ſi fundus. 16. & paßim. ff. de pignor.* Altera eſt, quæ nec traditionem exigit, ſed nudo conſenſu & ſimplici; pacto etiam nudo, contenta eſt,

Digitized by Google

quam magis propriè hypothecam appellamus. §. *item Serviana. Inſt. de action.* Et hoc eſt quod *l. res hypotheca.* 5. *ff. eod.* dicitur, inter pignus & hypothecam nominis tantum ſonum differre; ſcilicet quantum ad effectum actionis hypothecariæ. *d.* §. *item Serviana.*

Idem §. III.

NOxiæ *a* appellatione omne delictum continetur.

Explicatio.

Noxiæ. a.) Noxa & noxia differunt: Noxa enim tum corpus quod nocuit, tum pœnam delicti ac ipſum delictum ſignificat. §. 1. *Inſt. de noxal. act. l.* 1. 4. *l. fin. ff. eod. l.* 1 *ff. ſi quadr. paup. fec. l.* 49. *ff. de legat.* 1. Noxia & pœnam & ipſum delictum, non ſolum privatum, ex quo noxalis eſt actio, verum etiam publicum, quod crimen vocamus & noxam, hoc eſt, pœnam meretur. *l.* 17. §. *quod ajunt. ff. de Ædil. Edict. d. l. fin.* §. 1. *d. l.* 49. §. 1. Promiſcuè tamen accipiuntur. *l. hac. l. ſtipulatio.* 200. *l. aliud eſt fraus.* 131. *l. aliud eſt.* 174. *ff. hic.* §. 1. *ubi Cujac. Inſt. de noxal. act. l.* 1. §. 1. *ff. ſi quadr. paup. fec. dic.*

Digitized by Google

Lex CCXXXIX.

Pomponius Lib. Singulari Enchiridii.

PVpillus *a* eſt, qui cum impubes eſt, deſiit in patris poteſtate eſſe aut morte, *b* aut emancipatione. *c*

Explicatio.

Pupillus. a) Pupillus & ætatem impuberis & conditionem ſignificat. Ætatem; cum dicimus pupillum eum qui adhuc impubes in patris poteſtate eſt. nam à pupus deminutum nomen eſt. Sic Cajus *in l.* 141. §. 1. *ff. de verb. oblig.* Pupillus licet ex quo fari cæperit, rectè ſtipulari poteſt: tamen ſi in parentis poteſtate eſt, nè autore quidem patre obligatur. Cicero *de invent.* 2. *Quidam pupillum heredem fecit: pupillus autem ante mortuus eſt, quam in ſuam tutelam veniret.* Conditionem pupillus ſignificat, cum eum pupillum dicimus, qui ante pubertatem deſiit eſſe in patris poteſtate, aut morte, aut emancipatione, *d. l. hac.* & cæpit eſſe in poteſtate tutoris.

Morte b) Puta vel naturali, qui eſt diſceſſus animæ à corpore, *Cicero* 1. *Tuſcul.* vel

 civili;

Digitized by Google

civili; quæ ſalvâ vitâ civitatem & libertatem adimit. Ea fit maximâ & mediâ capitis diminutione. *l.* 64. §.*ult. ff. pro ſocio*.§.1.*Inſt. quib. mod. patr. pot. ſolv.*

Emancipatione. c) Eſt enim emancipatio actus hominis, quo filiusfam. vel filiafam. ſui juris efficitur. Habebat olim (non hodie. §. *præterea*. 6. *Inſt. eod.*) ſimilitudinem venditionis; hoc modo. Naturalis pater filium ſuum alii fiduciario patri mancipabat, hoc eſt, in manum tradebat: à quo vice mutua duos nummos, quaſi in ſimilitudinem precii; accipiebat, & iterum eos fiduciario patri tradebat. Quod ſecundo & tertio fiebat coram ſeptem teſtibus. Et tali ſuperſtitioſo circuitu ac formula filius patriam poteſtatem exibat. *Gajus lib.* 1. *Inſt.*

Idem §. I.

SErvorum *a* appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores *b* [noſtri] captivos vendere, ac per hoc ſervare, nec occidere ſolent.

Explicatio.

Servorum. a) Servi dicuntur, quibus libertas arbitrio ſuo vivendi adempta eſt; itaque liberis opponuntur; & ex eo appellati ſunt,

ſunt, quod Imperatores captivos, cum occidi poſſent vendere, ac per hoc ſervare, ſolent. §. 1. *Inſt.de jur.perſ. l.* 4. §. 1. *ff. de ſtatu hom.* ut hic vult Pomponius, & Imperator Iuſtinianus *in* §. 3. *Inſt. de jure. perſon.* eum ſecutus. Non rectè inquit *Fab. in Iuriſp. Papin. eod. princ.* 1. Quia non ſervitus à ſervis (quod ſecundum ICti & Imperat. ſententiam dicendum eſſet) ſed ſervi à ſervitute, ut liberi à libertate, §. 1. *Inſt. eod.* appellantur. Concreta enim ab abſtractis, non abſtracta à contretis dicuntur. Rectius Scaliger. *conjectan. in lib.* 5. ſervitutem à ſerviendo dictam vult. Servire autem & inſervire idem eſt quod prodeſſe.

Imperatores. b) Intellige non Principes Romanos, ſed belli Duces; quos olim milites, ita,partâ de hoſtibus victoriâ, (ſive Conſules, ſive Prætores eſſent) appellare ſolebant; quod poſtea Senatus decreto confirmabat.

Idem §. II.

INcola *a* eſt, qui in aliquam regionem, domicilium ſuum contulit, quam Græci πάροικον, *id eſt, juxta habitantem*, appellant. Nec tantum hi, qui in oppido morantur, incolæ ſunt: ſed etiam qui alicujus oppidi

Digitized by Google

oppidi finibus ita agrum habent, ut in eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant.

Explicatio.

Incola. a) Incola eſt, qui in aliquam regionem domicilium contulit; qui in alienam civitatem venit, diu habitaturus: nec tamen jus civitatis habet, nec civiles capit honores tributis pendendis obnoxius. *l.* 4. 5. *C. de incol. lib.* 10. Nec tantum qui in oppido moratur, incola eſt, ſed etiam qui in alicujus oppidi finibus ita agrum habet, ut in eum ſe, quaſi in aliquam ſedem recipiat. §. *hoc.* Non ſi in agro permaneat. *l.* 3. *C. eod. l. ſcire oportet.* 35. *ff. ad municip.* Incolam non domus aut poſſeſſio facit, ſed domicilium. *l.* 7. *& paſſim. C. de incol. lib.* 10. Nullus autem nequidem Scholaris, & ſtudiorum gratiâ aliquo in loco morans, conſtituere domicilium dicitur, ut incola ſit, niſi decem annis tranſactis ſteterit. *l.* 2. *C. de incol. lib.* 10. Quare incola eſt, non ſimpliciter alienigena habitator, ſed is, qui domicilium, ſedemque rerum ſuarum, animo permanendi fecerit. *d. l.* 7.

Idem §. III.

MUnus publicum *a* eſt officium privati

privati hominis, ex quo commodum ad ſingulos, univerſoſque cives, remque eorum Imperio magiſtratus extraordinarium pervenit.

EXPLICATIO.

Munus publicum. a) Munus publicum eſt, vel ordinarium, vel extraordinarium; Ordinarium eſt, quod lege, vel more civitatis, ſecundum ætates & dignitates inter ſe municipes, ordine, hoc eſt, per vices gerunt. *l.* 1. *C. de muner. patrim.* Cujus generis eſt munus hoſpitis in domum recipiendi. *l.* 3. §. 11. *ff. de muner. & hon.* Idque teſtatur Cicero. *in Verrin.* 3. ubi ait. *Quod ubi Philodamo nunciatum eſt, tametſi non erat ignarus, quantum ſibi ac liberis ſuis jam tum mali conſtitueretur, tamen ad juſtum venit, oſtendit munus ſuum, id non eſſe ſe cum ſua partes,* (id eſt vices, ut interpretatur Aſcon. Pedeanus) *eſſent hoſpitum, recipiendorum, tum ipſos tantum Prætores & Conſules, non legatorum aſſeclas recipere.* Extraordinarium (quod hic definitur) eſt, officium privati hominis, ex quo non ordine, hoc eſt, per vices, ſed extra ordinem: commodum ad ſingulos univerſoſque cives remque eorum Magiſtratus imperio pervenit. *l. h.* §. *hoc.* Hujus generis ſunt viæ publicæ, munitiones. *vide l. munus.* 18. *ff. hic.*

IDEM

Idem §. iv.

ADvena *a* eſt, quem Græci *ἄποικον* (*id eſt, domo profugum, colonum advenientem.*) appellant.

Explicatio.

Advena. a) Inter Advenam & Incolam hoc intereſt, quod incola fixit domicilium; non Advena. Is enim aliunde veniens, alicubi tantum temporaneam moram agit; ut advena mercator. *l.* 1. §. 19. *l. heres abſens. ff. de judic. l. omnes peregrini. C. commun. de ſucceſſ.* Græci eum *ἄποικον* appellant quaſi ſine lare & domicilio. Servio omnes terræ habitatores, aut indigenæ ſunt, aut advenæ, aut convenæ. Indigenæ, ſunt inde geniti: Advenæ, de uno loco venientes: Convenæ de diverſis. Appellatione populi, urbis incolæ, non advenæ, continentur. *Felin. c. Rodulphus. de reſcript.*

Idem. §. v.

DEcuriones *a* quidam dictos ajunt ex eo, quod initio, cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, conſilii publici gratia conſcribi ſolita ſit.

Ex-

EXPLICATIO.

Decuriones. a) Decurionum alii erant Urbani, alii Municipales. Urbani præerant turmæ quæ conſtabat ex duobus & triginta equitibus. *Vall. lib. elegant. cap.* 32. Municipales erant qui Romæ Senatores. *Vall. d. loc.* Nam qui in Senatu & conſiliis Reipublicæ municipalis intereſſe poterant, Decuriones, erant. *vid. l.* 32. *C. de decur. lib.* 10. *& ff. eod. per. tot.* Eaque de cauſa & ſportulas accipiebant. *l.* 6. §. 1. *ff. eod.* Undè dicti ſint Decuriones hic declarat ICtus. Aliter Feſtus. Qui ait Decuriones appellatos quod denis equitibus præeſſent.

IDEM §. VI.

VRbs *a* ab urbo appellata eſt; Vrbare eſt aratro definire. Et Varus ait, urbum appellari curvaturam aratri, quod in urbe condenda adhiberi ſolet.

EXPLICATIO.

Vrbs. a) Urbs eſt oppidum muro cinctum. Dicta ab urbo aratri curvatura: quod antiqui junctis bobus, tauro & vacca, Hetruſco ritu, in condendis urbibus interiore aratro circum-

circumagebant ſulcum, intra quem urbem ædificarent. Hoc faciebant religionis cauſa die auſpicato, ut urbs foſſa muroque munita eſſet; & locum undè terram fodiſſent foſſam vocabant.

Idem §. VII.

Oppidum *a* ab ope dicitur, quod ejus rei cauſa mœnia ſint conſtituta.

Explicatio.

Oppidum. a) Oppidum propriè eſt omnis urbs præter Romam, quæ peculiari nomine urbs vocari cæpta, fecit ut cæteræ urbes vocarentur oppida, quia ipſa amplius oppidum non eſt. *ut ait Valla. lib. 4. elegant. cap.* 20. Vndè oppidum dicatur Veteres diſſenſerunt. Refert enim Iſidorus *lib.* 15. *orig. cap.* 1. quoſdam tradidiſſe, ab oppoſitione murorum nomen habere: alios ab opibus recondendis: alios ab ope, quod contra hoſtem opem dent. Quod hic ICtus & Varro *de ling. lat.* ſequitur. Sed undè urbs, & oppidum dicatur, parum attinet de etymologia diſputare, inquit Valla. *d. loc.* quæ plerunque fallax eſt, & inprimis (niſi fideli fundamento nitatur.) frivola.

IDEM

Digitized by Google

IDEM §. VIII.

TErritorium *a* eſt univerſitas agrorum intra fines cujuſque civitatis. quod ab eo dictum quidam ajunt, quod magiſtratus ejus loci intra *b* eos fines terrendi; id eſt, ſummovendi, jus habet.

EXPLICATIO.

Territorium. a) Territorii variæ conſtituuntur etymologiæ. Varro. *lib.4. de ling. lat.* Territorium eſt locus communis, qui prope oppidum relinquitur, ſic dictum quod maxime teratur. Siculus Flaccus *lib. de cond. agror.* Bellis geſtis victores populi terras omnes, ex quibus victos ejecerunt, publicè atque univerſaliter territorium dixere, intra quos fines jus ducendi eſſet: rectius juris dicendi jus eſſet. Iſidorus. 14. *orig.* 15. Territorium vocatum ait, quaſi tauritorium, id eſt, tritum bobus & aratro, ab eo quod antiqui ſulco ducto & poſſeſſionum & territoriorum limites deſignabant. Cujacius *ad l. duumvirum. C. de decurion. lib.* 10. territorium à terra mavult deducere, quam à terrendo. Nam & pro fundo ſæpe accipitur. *l.* 3. *C. de natur. lib. l. nullo. C. de Epiſc. & Cler.*

Intra.

Intra. b) Non extra. Adeo ut extra territorium jus dicenti, impunè non pareatur. *l. ult. ff. de juriſdict.* Cum enim juriſdictiones non melius poſſint diſtingui quam territoriis, quiſque magiſtratus in ſuo territorio juriſdictionem exercere debet, non extra, nè alioqui turbentur, & miſceantur juriſdictiones, quas plures & diſtinctas eſſe neceſſe eſt. *l. eum unus.* 12. §. 1. *ff. de reb. auct. jud. poſſ.* Sed quia juriſdictiones ſive eundem, ſive diverſos Principes habentes, ſibi inuicem mutuis auxiliis favent, ut earum conſervetur auctoritas, *l. à Divo.* 15. *ff. de re jud. l. epiſcopale.* 8. *C. de Epiſc. aud. Nov.* 131. *cap.* 5. *l. magis puto. §. illud quæri. ff. de reb. cor. qui ſub tut. vel cur. ſunt non alien.* literæ requiſitoriales inventæ: per quas jubet quis ſubditis ſuæ juriſdictioni, ut pareant, qui aliter parere non cogerentur.

IDEM §. I[illegible]

VErbum *ſuum a* ambiguum eſt, utrum de toto, an de parte ſignificet, & ideò qui jurat ſuum non eſſe, adjicere debet, *b* neque ſibi communem eſſe.

Digitized by Google

Explicatio.

Verbum ſuum. a) Suum verbo dominium ſignificatur, & ſuorum appellatione tantum continentur ea quæ vindicari poſſunt, non quæ in nominibus ſunt. *l.* 27. §. *argento. & l.* 34. *ff. de aur. & arg. leg. vid. l. meorum.* 91. *ff. hic.* Ambiguum verò eſt, cum quis ſuum dicit, utrum de toto an de parte ſignificet. *hic.* quoniam & id noſtrum eſt, quod nobis cum alio commune eſt, cum nulla pars demonſtrari poſſit, quæ noſtra non ſit. *l. Pomponius.* 8. *ff. de rei vind. l.* 5. §. *Labeo. ff. de legat.* 1. *l.* 2. *ff. de cond. inſtit. l.* 1. *C. qui teſtam. fac. l. illud dubitationis. ff. de ritu nupt. l. ſervi electione.* §. 1. *ff. de legat.* 1. Cum ergò quis ſervos dicit, hi deſignari videntur, quos paterfamilias ſuorum numero habuit, & qui pleno jure ejus fuerunt. Nec in his fructuarii ſervi; aut venales habiti continebuntur; omninò cum alio communes, ut & bona fide poſſeſſi, quorum uſusfructus alienus eſt. *l.* 71. *l.* 73. *cum l. ſeq. ff. de legat.* 3.

Adjicere debet b) Ergò pro qua quiſque parte ſuum eſſe dicat, ambiguitatis tollendæ cauſâ adjici debet, cum vel nos vel judicem certum eſſe oportet, an de toto vel parte agatur. *text. hic. & l. licet. ff. de petit. hered. l.* 3. §. *fin. l. ſi in rem.* 6. *ff. de rei vind.*

Digitized by Google

Lex CCXI.

Paulus ex libris Sex, Libro Primo Imperialium Sententiarum in Cognitionibus Prolatarum.

CVm quærebatur, *a* an verbum. *Soluto matrimonio dotem reddi*, non tantum divortium, ſed & mortem contineret, hoc eſt, an de hoc quoque caſu contrahentes ſentiant: & multi putabant hoc ſenſiſſe, & quibuſdam aliis contra videbatur: ſecundum hoc motus Imperator pronuntiavit, id actum eo pacto, ut nullo caſu remaneret dos apud maritum.

Explicatio.

Cum quærebatur. a) Soluto matrimonio dotem reddi qui ſtipulatur, id ſtipulari videtur, ut nullo caſu dos apud maritum maneat, *l. hac. l. ſi quis ſic.* 56. *ff. ſoluto matrim.* Solvitur matrimonium, vel morte, ſive naturali, *l.* 1. *ff. de divort. & repud.* ſive civili, ut captivitate, *Novel.* 17. *c.* 1. aut alia contingente ſervitute, *d. l.* 1. aquæ & ignis interdictione, & quæ in ejus locum ſucceſſit,

l. 2.

l. 2. §. 1. *ff. de pœn.* deportatione; *d. l. ſi quis ſic.* puta olim, non hodie: *l.* 1. *C. eod. Nov.* 22. *cap.* 13. vel inter vivos, divortiis. *l.* 14. §. 2. *ff. qui & à quib. l.* 101. §. 1. *l.* 191. *ff. hic.*

Lex CCXLI.

Quintus Mucius Scævola Libro Singulari

IN rutis cæſis *a* ea ſunt, quæ terra non tenentur, quæque opere ſtructili, tectoriove non continentur.

Explicatio.

In rutis cæſis. a) Ruta cæſa ſine copula à veteribus pronuntiabantur. *l.* 5. §. *idem Iulianus. ff. ad exhib. l.* 8. §. *fin. ff. de act. emt.* Solebant in venditionibus excipi: *Cicero in Topicis.* hodie non eſt neceſſe; cum emptor de his nobis ad exhibendum teneatur, niſi ſpecialiter vendita ſint. *l. Celſus.* §. *idem Iulianus. ff. ad exhibend. l. fundi.* 17. §. *ſi ruta. ff. de act. empt.* Dicuntur ea quæ venditor poſſeſſionis, ſui uſus gratiâ concidit, ruendaque extraxit. Et ruta quidem quę eruta ſunt, ut arena, creta, & ſimilia; cæſa, ea quæ cæſa, ut arbores cæſas, & carbones & ſimilia, eſſe vult Vlpian.

in

in l. fundi. 17. §. *ſi ruta.* 6. *ff. eod.* Granaria item quæ ex tabulis fieri ſolent, ſi eorum ſtipites ſupra terram ſunt, ut & tegulas, quæ nondum ædificiis impoſita ſunt rutis & cæſis cedere, dicit Iavolenus, *in l. granaria.* 18. *ff. eod.* Quintus Mucius Ruta cæſa definit, quæ neque ædium, neque fundi ſunt; & in rutis cæſis ea demum ſtatuebat, quæ terra non tenerentur, quæque opere ſtructili, tectoriove non continerentur. *l. hac. & l. in vendendo.* 66. §. *Quintus.* 2. *ff. de contr. empt.* Opus ſtructile, dicitur, quod ex lapide quadrato, aut laterculis, calceque conſtructum eſt; cujuſmodi ſunt columnæ, ſepes. Tectorium eſt incruſtatio ſplendorem tranſmittens, quæ ex gypſo & calce, vel ex marmore tuſo compoſita parietibus inducebatur. ut Vitruvius *lib.* 2. *cap.* 4. & *lib.* 7. *cap.* 2. & Plinius docent.

Lex CCXLII.

Iavolenus Lib. II. ex Poſterioribus Labeonis.

MAlum *a* navis eſſe partem, artemonem autem non eſſe, Labeo ait: quia pleræque naves ſine malo inutiles eſſent, ideòque pars navis habe-

habetur. artemo autem magis adjectamento, quam pars navis eſt.

EXPLICATIO.

Malum. a) Malus eſt arbor navis. Differt ab artemone, quod malus verè & propriè ſit pars navis; *l. ſcapha. 44. ff. de evictiõn.* artemon verò non ſit. Ratio eſt: quia pleræque naves omnes ſinè malo eſſe nequeunt: ſine artemone eſſe poſſunt. *l. hac.* Eſt enim hic artemon, ut hic vult Alciatus, velum majori additum ab ἀρτάω aſſuendo: Bayſius majus velum interpretatur. Vitruv. *lib.* 10. inſtrumentum cum orbiculis, ad ſublevanda & demittenda onera, quo in navibus funes ductarii trahuntur, & armamenta explicantur. vulgò trochleam vocant. Hinc apparet venditâ vel legatâ navi quid ſit præſtandum.

IDEM §. 1.

INter projectum *a* & immiſſum, hoc intereſſe ait Labeo: quod projectum eſſet id, quod ita proveheretur, ut nuſquam requieſceret, qualia mæniana, & ſuggrunda eſſent: immiſſum autem, quod ita fieret, ut aliquo loco requieſceret, veluti tigna, trabes, quæ immitterentur.

Digitized by Google

EXPLICATIO.

Inter projectum. a) Differunt *projicere* & *immittere*. *Projicere* eſt, cum tigna extra columnas ſeu parietes extenduntur, ut nuſquam requieſcant, ut ſuggrunda, mæniana, vel podia faciamus: quo genere ſtructuræ ædificia in ſuperioribus partibus ampliora reddi ſolent. Hujus rei inventor Mænius traditur, *Iſidor. lib.* 15. *Etymolog. c.* 3. *Feſtus Pompejus.* à quo mœniana omnes ædificiorum projecturæ generaliter dicuntur. *l. ſervitutes.* §. 1. *ff. de ſerv. urb. præd. Immittere* eſt ita provehere ut in aliquo loco requieſcat. Hinc projiciendi & immittendi ſervitutes. *l.* 1. *&* 2. *ff. eod. l. pen. ff. ſi menſ. falſ. mod. dix. l.* 8. §. 1. *ff. ſi ſerv. vind.* Quod ſine jure ſervitutis in parietem meum immiſſum, de facto dejicere poſſum; non quod ſupra ædes meas projectum; ſed debeo negatoria agere, & intendere jus non eſſe vicino ita projectum habere. *l. quemadmodum.* 29. §. 1. *ff. de leg. Aquil. l. ſi quando.* 17. *ff. ſi ſerv. vind. l. ult. ff. de arbor. cæd.*

IDEM §. II.

PLumbum, *a* quod tegulis poneretur, ædificii eſſe ait Labeo: ſed id, quod hypæthri tegendi cauſa poneretur, contra eſſe.

Ex-

EXPLICATIO.

Plumbum. a) Plumbum tegularium quo ædes teguntur, & quod in tegulis ponebatur cum ædificii ſit, vendito eo, etiam debetur; *l. fundi.* 17. §. 8. *l.* 38. §. *fin. ff. de act. empt.* non quod hypæthri tegendi cauſa poneretur, cum non ſit pars ædificii. *l. hac.* Eſt autem hypæthrum locus ſub dio & cœlo patenti expoſitus ſine tecto; ut vel ipſum nomen arguit. *Vitriv. lib.* 1. *cap.* 2. & *lib.* 5. *cap.* 9. Eum Romani æſtate ſolebant velis tegere & exornare, ut calor ambulantes in eo non premeret: hyeme plumbo, vel ſimili tegumenti genere, nè frigore, vel gelu pavimentum obduceretur. *l. quæſitum.* §. *de velis. ff. de inſtr. & inſtrum. leg.*

IDEM §. III.

VIduam a non ſolum eam, quæ aliquando nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierem, quæ virum non habuiſſet, appellari ait Labeo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecors, veſanus, qui ſine corde, aut ſanitate eſſet. ſimiliter viduam dictam eſſe, ſine duitate.

EXPLICATIO.

Viduam. a) Vidua, inquit Labeo, dicta eſt, quaſi ſine duitate: quia, cum matrimonium

ſit duorum, *l.* 1. *ff. de ritu nupt.* §. 2. *Inſt. de patr. pot.* quæ ſine ea duitate eſt, vidua habetur. Vidua ergo dicitur quæ virgo, *Seneca in Agamemn. An te morantur virgines viduæ domi.* quæ aliquando nupta fuit, ſed à viro morte vel divortio diviſa ſit, §. *item lex Iulia. ff. de publ. jud.* quæ uſu viri propter abſentiam caret. *Seneca in Agamemn. Decem per annos vidua reſpiciam virum.*

Idem §. iv.

STraturam *a* loci alicujus ex tabulis factis, quæ æſtate tollerentur, & hyeme ponerentur, ædium eſſe, ait Labeo: quoniam perpetui uſus paratæ eſſent, neque ad rem pertinere, quod interim tollerentur.

Explicatio.

Straturam. a) Quæ perpetui uſus cauſſa in ædificiis ſunt, ædificii eſſe Labeo ſcribit. *l. fundi.* 17. §. *Labeo.* 7. *ff. de act. emt.* Ex perpetua enim deſtinatione rei qualitatem ſumimus ac finimus. *Gothofr. ad d.* §. *Labeo.* Stratura ergò, cum ejus perpetuus ſit uſus, ædium eſt; undè ædibus venditis etiam debetur. Eſt autem ſtratura ſpecies ſtructuræ ex tabulis facta, ac potiſſimum illa quâ pavimentum lapidibus ſtratum, hyeme tegitur, ut com-

commodior ſit uſus, & ne lapides nimium pedes refrigerent.

Lex CCXLIII.

Scævola Lib. XVIII. Digeſtorum.

SCævola reſpondit: Semper acceptum *a* eſt, ut libertorum appellatione etiam hi contineri intelligantur, qui eodem teſtamento vel poſteriore loco *b* manumitterentur: niſi ſi maniſeſtè is, à quo peterentur, contra defuncti voluntatem doceret peti.

Explicatio.

Semper acceptum. a) Alimenta ergò libertis relicta, debentur & iis qui eodem teſtamento, licet poſteriore loco, manumittuntur. Imò ſi alimenta libertis relicta, etſi legati fuerint ſervi, & rogati legatarii manumittere, ad fideicommiſſum admittuntur. *l. 2. ff. de alim. legat.*

Vel poſteriore loco. b) Quia in iis quæ uno contextu fiunt, non eſt dari prius & poſterius. §. *ante.* 34. *Inſt. de legat. l. 2. § prius ff. de vulg. & pup. ſubſt. l. nec enim.* 6. *ff. de ſolution.* ſed voluntas ſcribentis attendenda; quæ pleniſſimè, in teſtamento, eſt interpretanda. *l. in teſtamentis.* 12 *ff. de div. reg. jur.*

Lex CCLXIV.

Labeo Lib. IV. Pithanon à Paulo Epitomatorum,

SI qua pœna *a* eſt, mulcta eſt, ſi qua mulcta eſt, pœna eſt. Paulus. Vtrumque eorum falſum eſt. Namque harum rerum diſſimilitudo ex hoc quoque apparet: quod de pœna provocatio non eſt: ſimulatque enim victus quis eſt ejus maleficii, cujus pœna eſt ſtatuta, ſtatim ea debetur: At mulctæ provocatio eſt, nec ante debetur, quam aut non eſt provocatum, aut provocator victus eſt, nec aliter, quam ſi is dixit, cui dicere licet. Ex hoc quoque earum rerum diſſimilitudo apparere poterit, quia pœnæ certæ ſingulorum peccatorum ſunt: mulctæ contra. quia ejus judicis poteſtas eſt, quantam dicat: niſi cum lege eſt conſtitutum, quantam dicat.

Explicatio.

Si qua pœna. a) Quod Labeo dicit pœnam

nam & mulctam idem eſſe, inſpectâ vocabuli origine verum eſt; nam mulcta Oſcè pœnam ſignificat. *Feſt. lib.* 11. Falſum autem eſt, ſi uſitatum ICtis loquendi morem inſpiciamus. Multum enim pœna & mulcta differunt. In quibus vide ſupra *in l. aliud fraus.* 131. §. 1. Hic ex ICto addimus. A pœna provocari non poſſe, Quia ea, utpote à lege ſtatuta, convicto reo ſtatim debetur, & de ea, niſi legem iniquitatis reus arguere velit, quod non eſt admittendum, appellari nequit. Poteſt ſi ideò provocet, quod ſe dicat innoxium, vel ex lege ejuſmodi pœna affici non poſſe; *Bald. in l.* 1. *col.* 5. *C. ne ex delict. defunct.* A mulcta autem, cum ea Ius dicentis arbitrio infligatur, provocari poteſt; non enim ante debetur, quam ſententia, quà indicta, in vim rei judicatæ tranſierit.

Lex CCXLV.

Pomponius Lib. X. Epiſtolarum.

STatuæ *a* affixæ baſibus ſtructilibus, aut tabulæ religatæ catenis, aut erga parietem affixæ: aut ſi ſimiliter cohærent lychni; non ſunt ædium: ornatus enim ædium cauſâ parantur, non quo ædes perficiantur.

EXPLICATIO.

Statuæ. a) Quæ in ædibus ornamenti causâ parata ſunt, non ſunt ædium, undè ædibus venditis, vel legatis non debentur, ſiquidem commodè ab ædibus ſeparari poſſunt. *l. quæſitum.* 12. §. 16. *cum ſeqq. ff. de inſtr. vel inſtrum. leg.* Non ergò debentur ſtatuæ; licet baſibus ſtructilibus, quæ ædium ſunt pars, *l. in rutis.* 241. *ff. hic.* ſint impoſitæ. Sunt autem hic; baſes ſtructiles, ſeſſiones ſtatuarum, columnarum, fabricarum, quæ à fundo conſurgunt, & ſuppoſitæ fabricæ ſuſtinent onus. Nec debentur tabulæ pictæ, id eſt, ſtatuæ & figuræ; quas antiqui catenis religabant, vel parieti affigebant: ut nec lychni; id eſt candelabra, quæ contignationibus & parietibus affixa, vel laquearibus religata dependent. *l. fundi.* 17. §. *quæ tabulæ. ff. de action. emt. Virgilius lib.* 1. *Æneid.* --- *Dependent lychni laquearibus aureis incenſi.*

IDEM §. I.

IDem Labeo ait: Prothyrum, a quod in ædibus [iterum qui] fieri ſolet, ædium eſt.

EXPLICATIO.

Prothyrum. a) Prothyrum, ut hic dicitur, ædium

ædium eſt. Eſt prothyrum, Vitruvio *lib.* 6. *cap. pen.* veſtibulum domus; Lipſio 2. *Epiſt.* 7. repagulum è ferro, vel lapide, vel qua alia re utcunque depactum, arcendis à veſtibulis ædium vehiculis & equis. Cujacio, *lib.* 14. *obſ.* 1. velamen quo aditus ædium obtenditur. Hoc ſi ex tabulis factum, eſt pars ædium, utpote perpetui uſus causâ confectum: alias non, cum tum non uſus, ſed voluptatis cauſſâ habeatur. *l. quæſitum.* 12. §. *Papinianus.* 23. *ff. de inſtruct. & inſtrum. leg.*

Lex CCXLVI.

Idem Lib. XVI. Epiſtolarum.

APud Labeonem Pithanon ita ſcriptum eſt: *exhibet,* a qui præſtat ejus, de quo agitur præſentiam. Nam etiam qui *ſiſtit*, præſtat ejus, de quo agitur, præſentiam, nec tamen [eum] exhibet. [&] qui mutum, aut furioſum, aut infantem exhibet, non poteſt videri ejus præſtare præſentiam: Nemo enim ex eo genere præſens ſatis aptè appellari poteſt.

Explicatio.

Exhibet. a) Exhibere tam ad perſonas,

 quam

quam res refertur. Ad res quum refertur quid ſit ſupra *l. plus.* 22. *ff. hic.* vidimus. Ad perſonas relatum, eſt, ut vult Labeo, ejus de quo agitur præſtare præſentiam. Et rectè, ſi exhibere generaliter ſumamus. Eſt enim in Edicto de libero homine exhibendo nihil aliud quam in publicum producere & videndi tangendique hominis facultatem præbere: *l.* 3. §. *ait Prætor.* 8. *ff. de lib. hom. exhib.* propriè extra ſecretum habere. *d. l.* 3. §. 8. Labeonis definitionem culpat Pomponius hic. Cum quia communis eſt; nam qui ſiſtit hominem in judicio; præſtat ejus de quo agitur præſentiam; tamen aliud ſiſtere, aliud exhibere. Tum quia furioſus, infans, mutus, puta natura, exhibentur, tamen habentur abſentium loco. Rectè quoad animum, non quoad corpus. *vide ſupra l. coram.* 209. *& ibi annot.*

Idem §. 1.

Reſtituit, non tantum qui ſolum corpus, ſed etiam qui omnem rem conditionemque redditâ causâ præſtat. & tota reſtitutio juris eſt interpretatio. *a*

Explicatio.

Iuris interpretatio. a) Id eſt, id quod reſtitui debet

bet à juris interpretatione proficiſcitur. *l.* 173. §. 1. *ff. de reg. jur. l.* 19. *l.* 38. *ff. de uſur.* Hinc fit, ut longè plus ſit in reſtitutione, quam in exhibitione. *l.* 22. *ff. hic.* Proinde his verbis ſtipulationis. *Eam rem rectè reſtitui;* fructus contineri minimè ambiguum eſt. *l. hac verba.* 73. *ff. hic.* Et qui rem reſtitui jubet, etiam de fructibus condemnationem facere debet. *l.* 36. § 1. *ff. de rei vind.* Vide quæ diximus ſupra. *l. plus eſt.* 22. *l. reſtituere.* 35. *l. hac verba.* 73. *l. reſtituere.* 75. *ff. hic.*

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Animadvertenda.

PAg. 76. lin. 21. lege juris. pag. 170. lin. 22. lege poteſtati. pag. 195. lin. 16. lege non. pag. 269. lin. 20. adde in Officina. Hinc. pag. 288. lin. 15. adde gentis ſtripes, tot. Cætera benevolus lector emendet.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

oogle